



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



SEVERIN KJÆR

ERIK GRUBBE TILTJELE
OG HANS TRE DØTRE

ANNE MARIE GRUBBE
MARIE GRUBBE
ANNE GRUBBE

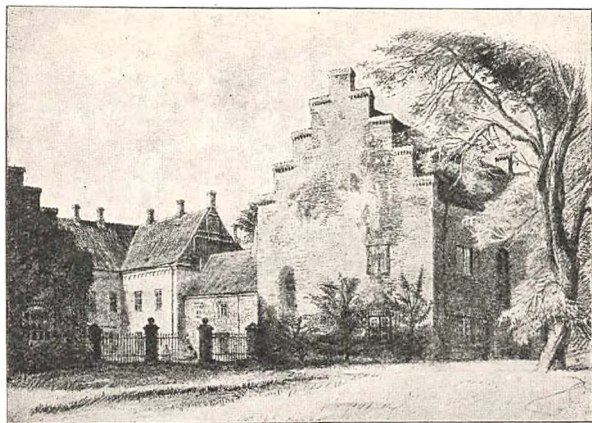
KØBENHAVN

FORLAGT AF V. PIO'S BOGHANDEL

1904

ERIK GRUBBE TIL TJELE





Tjele.

Som I nu er, var vi i Live,
Som vi nu er, saa skulle I blive.

I det skovrige Ryde Sogn i Lollands Sønderherred har et Vandløb sit Udspring fra Sumpen lidt Nordøst for Kirken og snor sig fremad i vestlig Retning, indtil det finder sit Udløb i en Indvig paa den søndre Side af Albuefjorden. Her ved dette Vanddrag, der efter Sognet, hvor det udspringer, har faaet Navnet Ryde Aa, laa i gamle Dage Landsbyen Gammelby; fredeligt og godt laa den gemt inde mellem store Skove. Men saa kom en Tid, da de, der havde Magt og Midler i Hænde, bleve begærlige efter Jord, og

da stod mangen Bondeby for Fald. Gammelbys Dage vare ogsaa talte.

Det var i Slutningen af det sekstende Aarhundrede, at en Ætling af de østsjællandske Grubber, en ung Adelsmand, født 1561, Søn af Erik Grubbe til Gunderup og Anne Vasspyd — Lavrids Grubbe hed han, kom og fik Gammelby nedlagt; hvorpaa han af Bondebyens Tilligende oprettede Hovedgaarden Gammelgaard. Efter at Herregaarden var samlet og grundet, rejste Lavrids Grubbe sig der en Hovedbygning og omgav denne og dens Have med blanke Grave.

Her var Magt og Midler: Faderen var en mægtig Lensmand, og Moderen kunde skrive sig baade til Olstrup (Aalstrup) og Rudbjærggaard¹⁾, begge Hovedgaarde der i Sønderherred. Sønnen Peder skaffede hun Olstrup i Eje, saa kunde hun vel ogsaa hjælpe den yngre Søn, Lavrids, til at faa grundet og rejst Gammelgaard.

Lavrids Grubbe var for øvrigt selv en foretagsom og dygtig Mand, der fra 1604 i et længere Aaremaal var Landsdommer i Lolland og for denne hans Bestillings Skyld kvit og frit forlenet med nogen af Kronens Indkomst, der rentede aarligen 140^{1/2} Daler²⁾. Fra 1616 til 1. Maj 1627 var han Lensmand paa Nykjøbing og Aalholm og skulde som Hovedsmand paa det sidstnævnte Sted have Købstæderne i Lolland og



Falster i Befaling og Forsvar³⁾). Derefter var han i fem Aar, til 1632, Lensmand paa Halsted Kloster.

Lavrids Grubbe var tvende Gange gift. Den 5. Marts 1598 holdt han paa Gammelgaard Bryllup med Jomfru Dorte Urne, født 1566, Datter af Axel Urne til Søgaard og Birgitte Rudsdatter. Men denne hans første Hustru døde allerede efter tvende Aars Ægteskab og blev jordet i Ryde Kirke 18. Marts 1600. Saa sad Enkemanden stille hen i sin enlige Stand i fulde fire Aar, før han tænkte paa at forandre sig paa ny. Men derefter indlod han sig i Aaret 1604 atter i Ægteskab og denne Gang med den ærlige og velbyrdige Jomfru Anne Sparre, Datter af Vilhelm Sparre og Maren Basses paa Vemmerup, hvor hun var født Anno 1579. Dette Ægteskab blev velsignet med et Barn, idet Fru Anne Sparre i Aaret 1605 paa Gammelgaard fødte sin Ægtemand en Søn, der ved Daaben blev opkaldt efter sin Farfader, saa han kom til at hedde Erik Lavridsen Grubbe.

Denne ene Søn havde den Lykke, at hans Forældre fik Lov at leve sammen med ham i en lang Arrække, Barnet var vokset op til Svend, til fuldmoden Mand, og end levede Forældrene. Det var først, da Erik Grubbe sad som Lensmand paa Aarhusgaard, at Faderen der lukkede sine Øjne hos ham 1639; hvorpaa hans Lig blev ført over og jordet i Ryde Kirke. Og derefter sad endnu Fru Anne Sparre



paa Gammelgaard hen i sin enlige Enkestand i mange Dage og Aar, før hun fik Lov at gaa til Ro; henimod Fjerdedelen af et Aarhundrede var forløbet, før hun blev stedet til Hvile ved sin Ægtehusbondes Side.

Men Aaret efter, 1654, lod Sønnen i Ryde Kirke opsætte et Mindesmærke over sine Forældre, med følgende Indskrift⁴⁾:

„Som I nu er, vaar vi i Liffue,
Som vi nu er, skulle I bliffue.

Her under huiler Erlig og Velby. Mand Laue-
rids Grube til Gammelgaard med tuende sine fiere
Hustruer: Først Erlig og Velby. Frue, Fru Dorte
Urne oc Erlig og Velby. Frue, Fru Anne Sparre.
Oc var hans Velbyrdighed Lens-Mand paa Alholm
Slott oc Nyefjøbing i 12 Aar, oc paa Halsted
Kloster i 5 Aar. Oc funderet hand først Gammel-
gaard til en Heregaard. Oc leffuede hand med
Velby. Frue, Fru Anne Sparre i 35 Aar. Oc
velfignede Gud dennem i deris Ehteskaff med en
Søn. Oc døde hand paa Marhusgaard 1639, den
22. Aprilis, oc var hans Alder 79 Aar. Oc døde
Velb. Frue, Fru Anne Sparre paa Gammelgaard
1653, den 19. Februari. Hendes Alder 74 Aar.
Gud giffue dennem en glædelig oc ærefuld Opstandelse.

Dette Epitaphium haver Erl. og Velby. Mand
Erik Grube til Thielle og Gammelgaard ladet op-



sætte, Kirken til Vore og Zirat, sine fiere og nu
 salige Forældre til en Amindelse.

1654.“

Erik Grubbe henlevede sine Barneaar og første Ungdomsaar i Hjemmet paa Gammelgaard, hvor han nød sin Undervisning og Opdragelse, vel i de sidste Aar under en Skolemester eller Hovmesters Vejledning. En Hovmester ledsagede ham i det mindste, da han som syttenaarig Ungersvend for første Gang drog ud fra Hjemmet i Følge med en anden ung Herremands-søn, Ejler Kravse fra Egholm.

Den 27. Maj 1622 sejlede de ud fra Lolland. Og var der endvidere i Følget medskikket Drengen Henning, som skulde være Erik Grubbe og Ejler Kravse til Opvartning. De naaede samme Dag over til Rostock, hvor de fandt Herberge i Stengaden hos Hans Erker.

Et Par Dage efter blev deres Rejseselskab forøget, idet Erik Billes Sønner ovre fra Kjærsgaard paa Fyen, Sten og Lave, med deres Skolemester kom sejlen­de fra Lolland og der til Rostock, hvor de toge ind netop i samme Herberge.

Nu blev der Liv og Røre i Hans Erkers smaa Stuer.

Det skulde da vise sig, om de tvende Skolemestre, der her vare stødte sammen, ogsaa ret formaede at lede og styre de unge, viltre Herremands-



sønner, der saa nylig vare slupne ud og løste fra Hjemmets Tøjler.

Erik Grubbes Hovmester paa Udenlandsrejsen, Wichmann Hasebard⁵⁾, der var en Søn af Kongens Livlæge i Kjøbenhavn, havde allerede i fire Aar været Student, skønt han kun var 21 Aar. Den unge Mand fortsatte med Flid, som han havde begyndt, saa han tre Aar senere blev Magister. Siden var han i halvsjette Aar Tugtemester for Kristian IV's naturlige Søn Grev Valdemar⁶⁾, blev derefter Sognepræst til Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Hasebard endte sit virksomme Liv som Biskop over Viborg Stift, i hvilken Stilling han dog kun kom til at arbejde en meget kort Tid, da han døde 9. Septbr. 1642, samme Aar, som han var udnævnt til Biskop. Det var en begavet og lærelysten Ledsager, der var valgt til at følge og paavirke de unge Adels sønner. Det eneste, der kunde siges imod Hovmesteren, var hans Ungdom.

Den anden Hovmester, Billesønnernes, der stødte til og kom med i Laget i Hans Erkers Hus, Ebbe Brun hed han, synes efter hans egne, efterladte Optegnelser⁷⁾ at dømme at have været meget fremmelig allerede fra Barn af; og han blev det siden hen ikke mindre.

Han fortæller, at han allerede som en lille syv-aarig Purk, paa Valborgs Dag, kom i Kolding Latinskole, hvor han gik i samfulde tolv Aar. Men alle-



rede da han ikkun var fyldt sine tolv Aar, var han naaet saa vidt, at han blev antagen til Degn for Almind Sogn; og hver Helligdag agede han med Kapellanen i Kolding Hr. Anders Buck ud til Almind Kirke og forrettede der til alles Tilfredshed Degnetjenesten.

Siden gik han seks Aar i Roskilde Latinskole. Men samtidig med sin Skolegang der var han fem Fjerdingaar Kordegn i Roskilde og derefter i fire Aar Sogndegn, dels for Tune og dels for Himmelev Menigheder.

Han drog derefter ind til Universitetet og fuldendte med Hæder sine Studier; hvorpaa han 1618 kom til Ribe Skole som Hører. »Her«, fortæller han, »kom jeg i Venskab med min Hustru Gertrud Andersdatter og blev med hende trolovet St. Hansdag 1619. Min Datter Sara blev født 8. Avgust 1619.« Men efter den bratte Trolovelse og hurtig paafølgende Faderværdighed maatte følge en Soningstid; saa først i 1625 erhvervede Ebbe Brun Kongens Tilladelse til at søge Præsteembede, hvilket han 1627 erholdt ved at blive kaldet til Antvorskov. Først nu kunde han, efter at hans trolovede Brud havde maattet gaa og vente i ti lange Aar, hjemføre hende som Ægtehustru Anno 1629.

Ebbe Brun endte som Sognepræst for Gimlinge Menighed, hvor han døde 10. Juli 1671.



Efter sit Fejltrin i Ribe havde Ebbe Brun straks maatte forlade Skolen der. For da under sin Sonings-tid at kunne erhverve Livsopholdet til sig og sine var det, at han havde fundet sig Pladsen som Skolemester paa Kjærsgaard og nu stod som Hovmester for Sten og Lave Bille i Rostock. Ebbe Brun havde Evner, Kundskaber og sikkerlig tillige Kvikhed, saa han kunde bringe Liv og Røre ind i Hans Erkers Herberg. Men det er et Spørgsmaal, om den levestynte Skolemester, som maatte faa betydelig Indflydelse paa de ganske unge Herremænd, der her vare blevne samlede, efterdi han var dem langt overlegen i Kundskaber og Erfaring, som den der stod med sine tredive Aar paa Bagen — om han nu ogsaa vilde bruge sin Myndighed til Ynglingenes Gavn. Det skulde være, at Hasebard, som den renere Natur, dannede en Modvægt. Snarest troligt er det dog, at Ungdommen tog Skade ved Samlivet med den letfærdige Skolemester, alt efter Ordet: Sig mig, hvem du omgaas, saa skal jeg sige dig, hvem du er.

Den pur unge Erik Grubbe smittedes vel ikke mindst, men fik tændt en Letfærdighedens Gnist, som aldrig slukkedes, saa han maatte sande: Hvad i Ungdommen nemmes, sjælden i Alderdommen glemmes.

Det var rige Folks Børn; og mange Ting kunde faas for Penge; unge vare de, hvorfor skulde de saa ikke more sig.



De vare komne ud i fremmed Land og skulde derfor se sig om; saa gik de ud at se Byens Kollegium, Kirker og Vandkunst, og atter hjem til Hans Erker i Stengaden, hvor Mad og Drikke skulde passes.

Det hed sig ellers for et Ordspil, at der var 7 Gange 7 Mærkeligheder at se der i Rostock, nemlig: 7 Kirker, 7 Døre paa een Kirke, 7 Spidser (Spir) paa Raadhuset, 7 Gader fra Torvet, 7 Porte ved Stranden, 7 Møller der i Byen og endelig 7 Linde i Rosengaarden.

Og de vare unge nok til at se paa alle de smaa Herligheder. Det tog en Uge.

Men Maalet var Leipzig, og Flokken maatte rykke ud. Saa lejede de sig Kusk og Vogn for at drage af Sted i sluttet Følge. Rejselivet var besværligt i de Dage, særlig hvad Føde og Sengeleje angik. Da de saaledes i Schiønfeld toge ind hos Hans Huithous, maatte de ligge i Halm paa Gulvet om Natten og endda derfor give en Mark, og samme Betaling maatte de rykke ud med for 15 Høuseæg; saa tog og Værten otte Skilling for en ganske liden Kande Øl. — I Buchou var det paa samme Maade. Jacob Handorph, som de kom i Herberge hos, forlangte en Mark for det bare Halm at ligge paa, og af Madvarer kunde de slet intet faa til Købs. Hele Rejseselskabet prøvede paa at gaa til Præsten, om der ikke skulde være et



bedre Madsted og mere Hjerterum; men her fik de til Svar, at der i Præstegaarden ikkun fandtes en halv Snes Høuseæg, og de skulde koste $2\frac{1}{2}$ gode Groschen; det var saa meget som ti Skilling Danske. Nej, de tyske Præster give intet for intet.

Her maatte de suge paa Remmen.

I Wittenberg fortøvede de i fem Dage og bleve nu endelig vel bespiste. Især stod det godt til anden Pinsedag, da de vare indbudne som Gæster hos et Par Landsmænd, Niels Krabbe og Oluf Vind; men ogsaa hos Professor Niels Povlsen Schandorf bleve de fuldt og vel beværtede.

Endelig blev Rejsens Møje og Besvær overstaet, idet de den 11. Juni naaede Leipzig og fik et godt Herberg i Nikolajstræde; men hvor de rigtignok ogsaa maatte give en halv Rigsdaler for eet eneste Maaltid Mad. Det var dyrt at leve.

De bleve saa alle til Hobe indskrevne⁸⁾ ved Universitetet, og maatte herfor hver give 2 Rigsdaler, og blev da Indskrivningen regnet fra den forudgaaende St. Jørgensdag (23. April).

De unge Adelsmænd med deres Hovmestre søgte siden at finde Herberg hos Stadens Doktores og Professorer, hvad ogsaa lykkedes; men alting steg i Pris under deres Ophold der i Leipzig; fra først af gave de en Rigsdaler om Ugen for Kosten, men det steg snart til $1\frac{1}{2}$ Rigsdaler, og inden Slutningen af deres

Ophold der maatte de endog give to Rigsdaler om Ugen for hver Person.

Studierne dreves nu med mere eller mindre Udbytte for de forskellige; men Ynglingene bleve dog med Flid holdte til Bogen af deres Hovmestre; og det var kun en kort Ferie, de toge sig i den varmeste Høsttid, under hvilken de saa gjorde mindre og større Udflugter.

Straks i Avgust 1622 gjorde de saaledes i Samling en lille Tur til Halle. Men Opholdet var dyrt der; de maatte i »den gyldne Arm« give en Rigsdaler hver for et Maaltid Mad, hvorfor de ikkun fortøvede der en kort Stund og vendte atter tilbage til Leipzig.

I 1623 gjorde de derimod en længere Udflugt sammen, hvis Hovedmaal var Dresden. De rejste frem over Meissen og hjem over Strelle, Torgau og Eilenburg, gæstede Herbergerne »den gyldne Løve«, »den gyldne Ring« og »den gyldne Ørn«, — gyldent var det altsammen; men Betalingen, der krævedes, var ogsaa gylden.

Efter to Aars Samliv forlød Ebbe Brun med Billesønnerne sine Fæller i Leipzig og drog med sine Elever hjem for fremdeles at følge dem som deres Vejleder ind paa Sorø Akademi.

Om Hovmesteren Hasebard med sine unge Hermandssønner har slaaet Følge med her, eller de fremdeles have fortøvet i Leipzig og siden ere dragne

derfra til andre Højskoler, kan ikke ses; kun saa meget er kendt, at Erik Grubbe siden hen, 2. August 1627, lader sig indskrive som Lærling ved Universitetet i Leiden, hvor han agter at studere Retsvidenskab.⁹⁾

Efter endt Udenlandsrejse blev Erik Grubbe antagen som Hofjunker. Han ankom med sine Heste i Kongens Gaard 23. Juni 1632 og tjente derefter for Maanedssold og Kostpenge under Hoffanen til Slutningen af Aaret 1634¹⁰⁾. Under dette sit Ophold i Kongens Gaard fik han til Kammerat en af sine Fæller fra Studietiden i Leipzig, nemlig Sten Bille, der nu ogsaa gjorde Tjeneste som Hofjunker.

En anden Omgangsven, som Erik Grubbe vandt sig der i Kjøbenhavn, var den unge Ove Juul, der 1633 havde faaet Ansættelse i Kancelliet. Ove var Søn af den da allerede afdøde Rigens Raad og Lensmand paa Aalborghus Iver Juul til Villestrup. Igenem Vennens Omtale og ved Besøg paa dennes Fædregaard Villestrup blev Erik Grubbe kendt med Oves yngre Halvsøster Maren, Datter af Vennens Stifmoder Ingeborg Parsberg. De to unge Adelsbørn fattede Godhed for hinanden, hvorpaa snart fulgte Ægteskab, idet de 8. Marts 1635 fejrede deres Bryllup.

Da Erik Grubbe nu havde fæstet sig en Brud, men hans Fader fremdeles sad inde med Gammelgaard,



maatte han se sig om efter et eget Hjem. Han købte derfor af Enken efter Klavs Belov til Spøttrup, Karen Lange, Hovedgaarden Tjele, der ligger to Mil Nord-ost for Viborg.

Det gamle Tjele var af Skipper Klements Tilhængere bleven nedbrændt 1534, paa nær et fast og stærkt Stenhus, to Stokværk højt, med dybe, mægtige Kældere og fem Alen tykke Mure. Det havde de vilde Skarer ikke kunnet faa Bugt med. Siden hen, 1585, toge Jørgen Skram og Hilleborg Daa — efter at have ladet den hosliggende Bondeby afbryde og lagt Jorderne fra dens tolv Gaarde ind under Tjele, — og lode mod Nord for det gamle, faste Stenhus opføre en ny, prægtig Hovedbygning paa tre Fløj, to Stokværk høj og af Grundmur.

Og lode de over Porten i Sten indhugge tvende Vaabener, nemlig de Skrammers og Daaers, samt derunder følgende Indskrift:¹¹⁾

„Herren give dig, hvad dit Hjerte begiere, og fuldkomme alle dine Anslag. Psalme 20.

Uden Herren bygger Huuset, da arbeide de forgieves, som bygge derpaa. Psalme 127.

Vi bygge her Huse og store Feste,
 Endog vi ere her fremmede Gieste,
 Gud unde os her saa at bygge og boe,
 At vi kunne naae den ævige Ro.

A^o 1585 lod Jørgen Skram til Tjele og hans
 fiere Hustrue Fru Hilleborg Daa opbygge dette
 Huus og Broe,

Gud unde os dend ævige Roe."

Her paa Jørgen Skrams stolte Tjele var det, at
 det unge Ægtepar drog ind og satte Bo; men der
 gik rum Tid hen, før Erik Grubbe fik følgende Skøde¹²⁾
 paa Gaard og Gods:

„Fru Karen Lange, Claus Bellous, Skøde, med
 hendes næste Frænder, deres Bevilling og Samtøcke,
 giffuet Eridh Grubbe Lauridsøn til Gammelgaard
 paa Thiele Hovedgaard, liggende i Sønderlyng
 Herret, saa og med des tilliggende Mølle, Gammel-
 bylunden, Flarupheide, Husene i Gaardsens Mark
 og al anden Herlighed og Rettighed, som er tageret
 tilhobe for LX (60) Tønder hart Korn.

Desligeste efternævnte Bøndergaarde og Gods udi
 fornævnte Herret og Sogn liggendes: Kieff: fire Gd.,
 Vester Tjele tou Gd., Formyer fire Gd. og fem
 Gadehuuse; Foulum Sogn*) og By syv Gd. og eet
 Gadehus; Vinge Sogn og By fire Gd., Vinge
 Mølle; Worning Sogn: Hollund tou Gd. og tre
 Boel; Ruorning Sogn og Bye een Gd.; Drum Sogn
 og By fem Gd. og tre Huuse, Welds tre Gd. og

*) Foulum var dengang et særskilt Sogn, men er nu under Tjele.

to Gadehuuse; Røding Sogn: Jngstrup een Gd., i Nørliøgherrid samme Sogn tre Gd.; Wammen Sogn i Norup tre Gd. og tou Huuse; Lindum Sogn og By elleve Gd. og sex Huuse, Siøring ti Gd. og fem Gadehuuse, Wosborrig med Aelfiskende i Binge Vaes, Huornum Vaeshuus. Gaardsens Skovparter, som hører til samme Gaarde og Gods: Særdal Enemærcke XXX Svins Olden, Lindal, Wiborrig, Kirkegaardskov, Vester Enemærcke og det Skovskifte til Anders Oluffens Gaard, og Vesterlund, tilsammen XL (40) Svins Olden, Wammen Skov otte, Siøring XX, Norup Skov ti, Thorup Skov ti, Riiskov sex og Binge Skov sex Svins Olden.

Wiborrig, den 27. Septembriis A^o 1635.

Med Signette fra:

Gunde Lange. Peder Lange. Hendrich Tott."

Erik Grubbe kom dog med sin unge Hustru kun en stakket Stund til at bygge og bo paa Tjele. Han blev nemlig straks i 1636, et knebent Aar efter at de havde holdt Bryllup, af Kongen udnævnt til Lensmand paa Aarhusgaard. Og da det herunder liggende vidt-udstrakte Len med den større Købstad Aarhus indbefattet gav ham saa meget at tage Vare paa som Lovens Haandhæver og Kongens betroede Mand, var hans Nærværelse der nødvendig saa godt som til enhver Tid, hvorfor han med sin Hustru tog Bolig paa



Havreballegaard (nu Marselisborg), der laa kønt, tæt omsluttet af Skove, nær ved det rullende Kattegat og kun en halv Fjerdingsvej Syd for Aarhus.

Lenet havde tidligere (1603) givet i aarlig Indtægt¹³⁾ 4633 Daler; men heraf udbetaltes til Hospitalerne i Randers og Aarhus 341¹/₂ Daler, til Præster og Kapellaner 11 Daler, til tolv Skolepersoner og til Bispen i Aarhus 200 Dl., hvorhos Biskoppen tillige havde i Forlening Jordegods til 197¹/₂ Dl. Lensmandens aarlige Løn var 1416¹/₂ Daler, Ladegaarden Havreballegaards Avling frit og tilmed Tiendeparten af de uvisse Indtægter. Der blev da tilbage aarlig til Kongen 2496¹/₂ Daler.

I Erik Grubbes Tid var Pengelønnen stegen til 1575 Rdl. 3 Ort 8 β ; og han skulde, ligesom det havde været Tilfældet med tidligere Lensmænd, holde otte veludrustede Rytterheste til Krigstjeneste¹⁴⁾.

Forleningsbrevene kunde fornyes. Og Erik Grubbe fik ogsaa sit ved Kongebrev¹⁵⁾ af 31. Maj 1646 fornyet, idet der blev ham tilsagt, at han fremdeles skulde nyde og beholde Aarhusgaards Len, alt efter de Vilkaar, som vare givne en af hans Formænd Hans Juul:

»I huilcke hannem ehr iblandt andit og beuilget Hosbondehold, och tilfaldt ham ved samme Brev aarligen til Philippe Jacobi Dag (1. Maj) præcise uden Afkortning til Afgift at lade erlægge 3950 enkende Rixdaler in Specie og at

holde Hans Mayst. og Kronen af forbe^m Lehn otte Gerüsteheste.

Hafn, dend 31. Mai 1646.«

Efter Tronskiftet 1648 fik Erik Grubbe endnu en Gang sit Forleningsbrev paa Aarhusgaard fornyet. I det Kongebrev¹⁶⁾, som Frederik III lod udstede til ham, vises en Lensmands Pligter og Rettigheder, altsaa her Erik Grubbes, hvorfor det i Uddrag skal anføres:

»Gører alle vitterligt, at vi af vor synderlige Gunst og Naade, saa og for Troskab og villig Tjeneste, som os elskelige Erik Grubbe til Tjele, vor Mand og Tjener, den store, høylovelige Fyrste og Herre, Kristian den Fjerde, Danmarks og Norges Konning, vor kære salig Fader, salig og høylovelig Ihukommelse, saa og os og Riget hertil gjort og bevist haver, og herefter os og Riget troligen gøre og bevise maa og skal — haver undt og forlenet og nu med dette aabne Brev unde og forlene for^{ne} Erik Grubbe med vor og Kronens Gaard og Len Aarhusgaard samt der tilliggende Bønder og Tjenere, vist og uvist, aldeles intet undertagen, at skulle have, nyde, bruge og beholde indtil saa længe, vi anderledes derom tilsigendes vorder.

Og have vi naadigst bevilget hannem der af Gaarden aarligen at maa bekomme til Underhold for sig, sine Svende og Gaardens daglige Folk og Tjenere, denne efterskrevne Genant, som er Penninge 500



Courant-Dalere, Rug 7 Læster, Byg 8 Læster, Havre 450 Tdr., Smør 10 Tdr., Brændsvin 30, Faar og Lam 150, Gæs 100, Høns 200. Og hvis Gaardsens aarlige visse Rente og Indkomst ydermere efter Jordebogens Lydelse andrage kan, skal efter godt og klart Regnskab komme os alene til bedste. Og over forne Genant maa eller skal Erik Grubbe sig derfor aldeles intet tilskrive i nogen Maade. Og maa han nyde og sig til bedste bruge og beholde al Avlen, Affødningen og hvis anden Fordel, som der paa Ladegaarden falde kan. Derimod maa han paa samme Ladegaard og Avl aldeles ingen Omkostning i nogen Maade os paa-skrive. Men skal Erik Grubbe være forpligtet, naar vor Rejse der fremfalder, at holde vores medhavende Heste fri med Hø og Rugfoder paa een Dags Tid, to eller tre, eftersom des Lejlighed sig begiver; mens hvis den uvisse Rente og Indkomst anlanger, som sig der udi Lenet aarlig tildrage kan, som er Stedsmaal, Sagefald, Husbondhold, Drift, Førlov, Rømningsgods og Vindfælder, deraf haver vi naadigst bevilget hannem den tiende Part. Og for den øvrige Part af samme uvisse Rente saavel som for al Told, Sise, Vrag og Oldengæld, og hvis, som opbærges for rodhuggen Skov, ville vi efter godt og klart Regnskab os selv til bedste forbeholdt have; dog han som Genant haver frit sine egne hjemfødte Svin. Angaaende Oldengældsregnskab, da opføres hver Mands



Navn, som paa Kronens Skove indslaar Oldensvin, hvor mange der tillades samme, og hvor mange der indslaas; og Skriveren skal antegne, hvor mange gamle og hvor mange unge Svin. Naar Olden falder, skal han straks give det til Kende og lade Skoven taksere.

Skal og Erik Grubbe tjene os og Kronen med otte Gerustheste, inden Riget paa hans egen, og uden Riget paa vor Bekostning, naar han derom bliver til-sagt. Selv skal han lønne, føde og besolde Fogden, Skriveren og andre Gaardsens Folk, og hans egne Tjenere af forne Genant, og os deraf intet tilskrive i nogen Maade, ej heller tilstede dennem at have nogen Genant der udi Lenet, undertagen Fogden sine Tiende-
penge og Skriveren sin Skriverskæppe. Ej heller maa han tilskrive os nogen Fortæring, for han haver sine Folk eller Tjenere udi Riget paa vore Vegne; saavel-
som han ogsaa er forpligtet at fodre vore Brevdragere og andre, som haver vores Fripas igennem hans Len, med god Fodrelse og forsørge dennem med fuld nød-
tørfdig Underholdning til Mad, Øl og Husleje for en Nats Tid og ikke forvise dem til Borgerne i Køb-
stæderne. Skal Erik Grubbe og have godt Tilsyn med vor og Kronens Jord, saa hvis han mærker noget, meget eller lidet, at være frakommen, taler han det ind med Lov og Dom, hvis han ej selv vil stande til Rette. Ej maa han tilskrive os nogen Flikkeri med



Tag, Døre, Laase, Vinduer eller andet sligt paa Gaarden eller Ladegaarden, uden vi det selv naadigst bevilger eller befaler.

Ogsaa den gejstlige Jurisdiktion og Præsterne og Degnene bør han paase og forsvare, Tienderne ligesaa, Kirkekornet skal han ved Kirkeværgerne lade sælge og afhænde, og derom give rigtigt Regnskab til vort Rentekammer; frede Skovene, saa intet bliver forhugget, Skovene til Skade, have godt Opsyn med vor og Kronens Vildtbane, intet jage eller jage lade, intet skyde eller skyde lade, uden hvor han paa vor og Kronens Vegne haver Lod og Del og er Fæled med Adelen paa deres eget Arvegods.

Saa bør han og holde Lenets Bønder ved Lov og Ret, dem intet uforrette mod Loven og Jordebogen eller med nogen ny Paalæg »besværges« i nogen Maader; have flittig Paaseende med Veje og Broer, at de ere vel vedligeholdte. Godt og klart Regnskab bør fremlægges, saa Skriveren møder med nøjagtig Kvittering for hver Del; men tillige bør Erik Grubbe efterse disse og underskrive med egen Haand, ellers vil de ikke passere. Regnskabet skal begynde fra Phil. Jac. Dag (1. Maj) Anno 1648 til Phil. Jac. A^o 1649, og siden saaledes Aar efter Aar, al den Stund vi hannem Lenet naadigst unde ville.

Hafniaë, den 5. Avgust A^o 1648.«

Erik Grubbe tog fat med Iver og Lyst paa at

fuldføre de Pligter og løse de Opgaver, der vare givne ham i det store Len. End ikke Smaating oversaa han.

Straks han kom til Havreballegaard, havde han saaledes faaet Øje paa, at der inde i Aarhus fandtes en Mængde fattige Børn, som lagde sig efter Betleri; han skrev da til Kongen, at de formedelst denne Tiggen og Driven »der offuer vennis till Tyffueri«, og beder om at maatte sende dem over til Tugthuset i Kjøbenhavn. Den 22. Oktober 1636 fik han Kongebrev^{16a)} paa, at han kunde samle alle de Børn, som Forældrene ikke vilde holde af Gaden, og som vare saa til Alders, at de kunde tjene deres Brød, men dog gik ledige, og derpaa skikke dem »till vortt Tucthuss«, og siden aarlig fremsende 4—5 af samme »Slagst«; dog de, »som till Handuerch holdis och gaa udi Skolle, eller i Tienste erre, icke dermed att verre ment.«

Som Ordenshaandhæver i Lenet fik Erik Grubbe 4. Decbr. 1643 Kongebrev^{16b)} paa at skulle tiltale og hænde Dom over Klokkeren Hans Hansen Skonning i Aars, fordi denne understod sig i at trykke Bøger og Pasqviller, »som icke effter vores naadigste Befaling aff de Høilærde ehre reviderede.«

Efter det store tjendtlige Indfald, da der igen var nogenlunde Ro i Landet, blev der især meget at gøre for Lensmanden. Ved Fjendens Ankomst vare Fangerne slupne løse; men nu skulde de anholdes paa ny. Saaledes fik Erik Grubbe 17. Juli 1648 Kongebrev¹⁷



om to Fanger, Ofue Søfrensen Skriver og Birgethe Ofuesdatter, som vare løskomne af Fængselet i Aars, men nu skulde fanges og fængsles paa ny, hvorpaa Processen skulde optages og føres, at der kunde fanges Dom over dem.

Eller det kunde være Bønder, som Krigen havde bragt Forarmelse og Elendighed over. En Del af Kronens Tjenere klage saaledes 1648 over, »at de ingen Afslag finge i deres Skat, trods den ulidelige Skade dennem udi forleden Fejde var tilføjet, og andre vare dog af Kommissionen forskaanede.« Lensmanden fik derefter 27. Novbr. 1648 Kongens Befaling^{17a)} til at skulle forskaane Klagerne for eet, to eller tre Aars Landgilde, alt eftersom deres Vilkaar vare.

Erik Grubbe sad inde med dette Len i tolv Aar, til 1649; og som en forsynlig Mand stræbte han efter at faa ud deraf, hvad der kunde faaes. Jordbruget vilde han gerne udvide. Da saaledes Skovene til Havreballegaard i Fejdetiden vare stærkt forhuggede, indgav han Begæring om, at dette Jordsmon maatte fuldstændig ryddes og indtages og benyttes som Sædeland. Hertil svarer Kongen i aabent Brev^{17b)} af 3. April 1647:

»Stedet, som for^{ne} afhugne Skov standet haver, maa Du lade rødde, og det siden til Sædeland under Ladegaarden til for^{ne} Hareballegaard bruge; dog at dette Bønderne, som til for^{ne} Ladegaard

plejer at arbejde, ligeligen imellem ligges, saa derover ingen Klage kommer.«

Men i Adelsparrets første Ægteskabsaar blev der naturligvis ogsaa tænkt paa langt andet og mere end at erhverve Formue og hobe til Dyng. De færdedes blandt deres Standsfæller og Borgerne i Aarhus, blandt Bønderne vel med, vare med baade til Alvor og Gammen, til store Jordfæstelser og pragtfulde Bryllupper. For blot at nævne en enkelt Lejlighed, hvor de vare med, kan anføres det store Gilde 1640, »hvormed Lavrids Ulfeldt og Else Parsberg fejrede deres Bryllup med usædvanlig stor Pragt og Højtidelighed i et Vennelag paa om ved 160 Personer, der i forarbejdet, ædelt Metal og i rede Mønt ydede en Brudeskænk til en Værdi af 4,500 Rigsdaler.« Erik Grubbe ofrede for sin Part 4 Rosenobel og Fru Maren Juul »en Sølschale, wog 39 Lod«¹⁸⁾.

Men i den første halve Snes Aar af deres Ægteskab havde Lensmanden og hans Hustru ogsaa idelige Gæstebud og Sammenkomster i deres eget Hjem. Her var Barselstuer og Barnestads; men her var til deres Sorg ogsaa flere Gange Begravelse. Der fødtes dem nemlig i dette Aaremaal ikke mindre end syv Børn; men de to første, der vare Sønner, døde uden Kristen-daab, og de tvende næste, der ligeledes vare Sønner, naaede vel at blive døbte og navngivne, Iver og Lavrids, efter deres Far- og Morfader, men døde allerede



som Smaabørn. Ogsaa den sidstfødte, en Datter, døde uden Kristendaab. Kun to Pigebørn, det 5^{te} og 6^{te} i Rækken, Anne Marie og Marie, naaede frem til Skelsaar og Alder.

Det var ogsaa i dette Aaremaal, 1639, at Erik Grubbes gamle Fader under et Besøg der paa Havreballegaard blev syg og afgik ved Døden. Sorg og Glæde vekslede i deres Hjem, som i de fleste andre.

Under disse skiftende Forhold var Husfruen bleven en svag Kvinde. Det kan være, at hun var svækket ved de mange hurtigt paa hinanden følgende Fødsler, maaske dog mere nedbrudt ved Sorg og Græmmelse over Tidens Besværligheder, Krigens Byrder og ikke mindst ved de onde Rygter, der løde om hendes Ægtehusbonde. Det gik saa brat ned ad Bakke med Fru Maren Juuls Helbred, at hun allerede hensov den 25. Avgust 1647.

Efter Tidens Sædvane trak det ud med Jordfæstelsen. Vaagenætter skulde holdes, Gravforholdene ordnes, det store Ligfølge indbydes og dertil kom endnu de tusinde Ting at bringe i Orden.

Først den 16. September holdt Biskoppen i Aarhus, Dr. Jakob Mathiesen, i Domkirken for en talrig Forsamling Ligprædiken¹⁹⁾ over Fru Maren Juul, hvorefter Liget fulgt af en stor Skare af Slægt og Venner førtes til Tjele Kirke og jordfæstedes der.

Erik Grubbe gav Biskoppen 20 Rigsdaler for



Ligprædikenen; saa var hans Hustru vel forvaret. Han sad ene igen med sine to smaa Piger paa Havreballegaard.

Det onde Rygte, som Lensmanden havde skabt sig, og som umuligt havde kunnet undgaa at naa hans svage Hustrus Øren og end mere havde maattet svække og nedbøje hende, end hun alt tilforn var — dette onde Rygte blev ved at leve i Folkemunde, voksede og vekslede, saa da det havde naaet sine hundrede Aar og blev optegnet, havde det faaet følgende Skikkelse²⁰⁾:

»Den mærkelige Sygdom, som i Bispen af Aarhus, Dr. Morten Madsens, bedste Leveaar bragte ham Døden, var efter alt at dømmes en ond, stærk Melankoli. Men det hedder efter Tidens Sædvane, at han var forhekset, og det af hans bedste Veninde, Hustruen, som under saadan Tilstand skulde have søgt skjult at kunne drive sine Synder. Men alt dette var kun den skammeligste Bagtalelse. Sandheden var denne: En rig Adelsmand, navnlig Erik Grubbe, der havde mange slette Egenskaber og især var bekendt for sin stygge Utugt, havde forelsket sig i Biskoppens Datter, der var meget smuk. Da han nu efter megen Møje dog ikke kunde naa sin skammelige Hensigt, men maatte se, at hun ægtede en af Præsterne i Aarhus, vilde han øve sin Hævn mod hele Biskoppens Familie, hvorfor han lod udsprede, ja, bevise ved falske, købte Vidner, at Præsten som trolovet havde levet i

utilladelig Omgang baade med sin trolovede Brud og hendes Moder, Bispinden.

Denne afskyelige Blame nedbøjede Biskoppen, han blev syg paa Sjæl og Legeme, sank hen og døde.

Da kom den efterladte Enke end mere i Trængsel, og blev hun, formedelst hendes salig Mands mærkelige Sygdom og Død beskyldt baade for Hekseri og Ægteskabsbrud. Det onde Rygte faldt godt i Ørene, og den stakkels Enke havde ingen Venner, der kunde antage sig hende, eller og de turde ikke, fordi Modparten havde Anseelse og Magt.

En Klokker ved Domkirken, Hans Skonning, skrev en hel Bog paa danske Vers, kaldet: »Striden mellem Hundene og Kattene«, hvori han med satirisk Pen, efter sin Maade, hentyder til den kildne Sag; men den poetiske Klokker foregav end videre, at han fra et Glamhul i Domkirken, gennem et Vindue i Bispegaarden, med egne Øjne havde set den skammelige Handel. Det stod hen i nogle Aar. Den stakkels Enke blev tiltalt, om end ikke som skyldig i Mandens Død, saa dog paa hendes Ære.

Kongebørnene med Kirstine Munk, hvis Lærer Biskoppen havde været, toge sig vel hendes Sag an; men deres egen Sag stod sig paa den Tid kun daarligt, da deres Moder og Ulfeldt vare faldne i Unaade, saa de kunde ikke hjælpe med Eftertryk.

Endelig drog Bispens Efterleverske til Frederik III



og gjorde Knæfald for ham, idet hun bønfuldt om og forlangte, at Sagen maatte optages paa ny og revideres. Da dette og skete paa Kongens Bud, blev den forrige Dom ophævet, og den i saa mange Aar betrængte Frue blev erklæret ganske skyldfri; og siden henlevede hun med det bedste Lov for Dyd og Fromhed. Hendes Børn gik det godt. Men hendes skændige Fjender bleve ramte af Guds Hævn: Klokkeren faldt i det Aar, da hans Digt blev trykt, 1650, ud af et Lydhul i Domkirketaarnet og brak sin Hals; og det var netop ud af selvsamme Glamhul, hvor igennem han sagde, at han havde set den skammelige Gerning.

Erik Grubbe døde i stor Foragt. Og med hans tre Døtre gik det kun saare ilde: Den ene, Cecilie Grubbe (skal være Marie), blev skilt fra Grev G. (Gyldenløve), siden fra Palle Dyre og ægtede saa en Færgemand. Den anden, som havde forgivet nogen i Kjøbenhavn, blev halshugget der. Og den tredie døde ogsaa i daarlige Omstændigheder.

Saadanne Tildragelser — siger Optegneren til Slutning —, der ere kendelige Fodspor af Guds retfærdige Domme, bør ikke skrives i Glemmebogen.«

Denne Beretning havde vel, saaledes som det er Tilfældet med alle Sagn og mundtlige Overleveringer, faaet Farve og Tilsætning fra de forskellige Fortællere, der havde bragt Skildringen fremad. Hver enkelt havde lagt noget til af sit eget, opfattet Sagen med

sine Øren og derefter gengivet den efter sine egne Tanker. Noget af den oprindelige Kærne blev ganske vist tilbage; men Forvanskningen og de nydannede Modsigelser vare alligevel ikke faa. Naar det saaledes hedder, at Klokkerens*) Digt, der først udkom 1650, skulde have bevirket, at Biskoppen blev syg og døde 17. Oktober 1643, maa der siges, at det har været en temmelig stærk tilbagegaaende Virkning, dette Digt har besiddet. Og naar der berettes, at der var Tale om Trolddom og Hekseri, som Bispinden skulde have øvet, passer dette ikke; sligt forekommer slet ikke i Akterne. Men naar der anføres, at den ene af Erik Grubbes Døtre blev halshugget i Kjøbenhavn, er Gengiveren her aabenbart i Vilderede, og hans Tanker dreje sig sikkert om en Sag, der ikke angaar en Datter, men et Næstsøskendebarn af Erik Grubbe, nemlig Fru Regitse Grubbe, Datter af Jørgen Grubbe til Tostrup, der 1678 for at have haft en Finger med i Spillet ved et Forgivelsesforsøg i Kjøbenhavn blev dømt til livsvarig Forvisning til Bornholm. Og en Jomfru Agnete Budde, der havde staaet i Fruens Sold, blev en tidlig Septembormorgen 1678

*) Hans Skaaning, der siden 1617 havde været Klokker og nederste Kannik ved Domkirken, havde sit eget Trykkeri der i Byen, hvorfra han lod flere Rimerier se Lyset, hvilke Frembringelser af Peder Syv dog bleve bedømte som »maadelige og umodne Skrifter, der røbe en skødesløs og unøjagtig Autor.«

halshugget paa Kjøbenhavns Slotsplads, siddende paa en Stol over et paa Jorden udbredt rødt Klæde.

Men Meddelelsens Kærne om det onde Rygte, der opstod, er rigtig nok. — Dog var Lensmanden næppe hjemme paa Havreballegaard i den første Tid, efter at Rygtet for Alvor havde taget Fart. Da det trak op til Krig med Sverige i 1643, var han nemlig i April Maaned bleven beordret til at slutte sig til Ritmester Mogens Arenfeldts Kompagni ved den jyske Rostjeneste²¹). Og siden efter, 15. Juli, faar Rigens Marsk et Kongebrev²²) fra Haderslevhus, hvori han befales at skulle tilforordne Erik Grubbe til Tjele at være Kornet udi Jørgen Marsvins Sted, som efter Begæring var hjemforlovet.

Lensmandens Krigerfærd varede dog kun en stakket Stund; ud paa Efteraaret var han igen paa Havreballegaard.

Men før der gaaes over til Skildringen af den uhyggelige Tragedie, som Erik Grubbe fik sat i Gang og gennem en længere Aarrække stadigt ildnede til og af Fjendskab og Had fik spillet videre og videre til uendelig Sorg og Kvide, Nød og Elende for dem, han piskede frem, — skulle først Hovedpersonerne i Sørgespillet kortelig fremstilles.

Først er der Biskoppen i Aarhus Dr. Morten Madsen, der var Søn af en Bager i Kjøbenhavn, hvor han blev født 1594, og hvor han 1616 blev

Student. Derefter drog han udenlands og studerede videre, saa han i Wittenberg 1619 kunde tage Magistergraden. Efter sin Hjemkomst Aaret efter blev han Tugtemester for de kongelige Børn Hans Ulrik og Jørgen Ulrik Gyldenløve, indtil han efter et Aars Forløb, den 19. November 1621, blev kaldet til Rektor i Sorø; men ej heller i denne Stilling forøvede han mere end eet Aar, eftersom han af Kong Kristian IV blev kaldet til Slotspræst paa Frederiksborg. Han vandt her i særlig høj Grad Kongens Yndest, saa han 12. Februar 1624 blev ansat som Hofprædikant²³), hvilken Stilling han beholdt til 16. Januar 1627.

Men da Kristian IV 1625 af den nedersaksiske Kreds var udvalgt til Kredsøverste, tog Majestæten paa sit Felttog imod de Kejserslige Magister Morten med som Rejsepræst og Konfessionarius. Som Kongens fortrolige Skriftefader var han med denne overalt; saaledes ogsaa paa Slottet Rothenburg, hvor Kong Kristian den 8. December 1625 om Morgenen Kl. 5, da han var dybt og inderlig hensunken i Bøn til Gud for den evangeliske Kirkes Fremgang under de haarde Trængsler og den store Nød, den var stedt udi, havde det bekendte, mærkelige og rare Drømmesyn, hvori han saa den Herre Kristus i sin Lidelses Skikkelse med Tornekronen paa, som kraftigt trøstede hannem.

Magister Morten fandt den hele Tildragelse saa vidunderlig, at han 1626 der paa Rothenbnrg affattede

en Beretning derom, som senere udgik i Trykken. Og Kongen lod siden samme Syn afmale og forvare paa Kunstkammeret. Her ser man afmalet den Herre Kristus, siddende i et Gemak, med sammenbundne Hænder og brækket Rør i den højre Haand, samt med Tornekronen paa Hovedet.

Magister Morten havde som Kongens Rejsepræst og trofaste Ledsager i den Grad vundet Naade og Bifald, at Majestæten 1627 satte den 33aarige Mand paa den ledige Bispestol i Aarhus. Her gav den unge Biskop 1630 en Gave paa 100 Speciesdaler til den nye Skole ved Frederiksborg, alt som en Tak for de gode og lykkelige Dage, han havde henlevet der. 1634 blev han Doctor theologiæ.

Biskoppen havde imidlertid ægtet en Sønnedatter af den af skotsk Æt rundne Borgemester i Helsingør og Tolder ved Øresund, Frederik Lælius eller Lejel, Kirsten Johannesdatter. De levede et smukt og kærligt Samliv, under hvilket Vorherre velsignede dem med ikke mindre end elleve Børn. Af disse skulle to Sønner, Frederik og Kristian, have taget Moderens Stammenavn Lejel, og tvende Døtre, Kirstine og Elline, vare, da det sørgelige Skuespil tog sin Begyndelse, naaede saa vidt frem i Alder og Udvikling, at de droge Bejlere til Bispegaarden. Den sidstnævnte af Døtrene, Elline Mortensdatter, var en Pryd for Børneflokken i Bispegaarden; thi hun sad inde baade



med Ungdom, Skønhed og Dyd; men netop ved disse Ellines Fortrin blev hun den uskyldige Aarsag til de Trængselstider, der kom over Biskoppens Hus og Hjem.

Ved Domkirken virkede paa den Tid Magister Kristen Nielsen Bundesøn (Bonde, Bondesen eller Bundtz er hans Stammenavn ogsaa senere bleven anført). Magisteren var barnefødt i Aarhus, hvorfra han blev Student 1635. Allerede 15. Februar 1639 blev han kaldet som Sognepræst til Frue Kirke der i sin Fødeby. Ved denne Kaldelse bar Hr. Kristen sig for øvrigt nok mindre hæderligt ad. Han skal, hvad der paa de Tider saa ofte var en Betingelse for at blive kaldet, have givet Løfte om at ville ægte Formandens, Magister Bonde Nielsens, Enke Maren Nielsdatter; men da han først var bleven fast i Sadelen, idet han havde faaet Embedet, bad han om sin Frihed og løskøbte sig fra sit Løfte med 600 Rigsdaler; disse Penge vilde han nok for øvrigt ikke betale, da det kom til Stykket. Det var langt fra kønt handlet af Hr. Kristen; thi havde han end for sin Frihed lovet en Pengesum saa stor, at det var ham fast en Umulighed at skaffe den til Veje, saa burde han have tænkt, før han gav Løfte. Men han var ilde stedt; thi hans Tanker og Længsler vare bundne et andet Sted, de flagede om Bispegaarden og Bispens skønne Datter Elline. Fremad vilde Hr. Kristen, der maatte arbejdes! Der havde allerede



staaet eet Jaord i Bispegaarden, hans eget med Elline skulde snart komme til at fejres der med. 1641 naaede han at tage Magistergraden; men han maatte endnu videre frem, ud i Verden at se sig om, hvorfor han indgav et Andragende om Rejsetilladelse. Som Svar herpaa modtog han følgende Kongebrev²⁴):

„G. N. B. (Gjører alle vitterligt), at os elffelige, hæderlige og vellærde Mand Mester Kristen Nielsen, Sognepræst til Vor Frue Kirke i vor Riøbstad Aarhus, underdanigst haver været begierendis, vi naadigst hannem ville bevilge, at han sig paa eet Aars Tid eller to sig maatte af Riget paa fremmede Univerfiteter opholde — og tilbuddt imidlertid Kirken at besørge med en dygtig Mand; da tillades dette naadigst. Glücksborig, dend 15. Aug. 1641.“

Om Magisteren i det hele har benyttet denne Tilladelse og da i hvor kort eller lang Tid, kan ikke ses, hvorimod det vides, at han snart herefter, enten endnu allerede i selve 1641 eller straks i det følgende Aar forfremmedes til Sognepræst ved Aarhus Domkirke. Nu kunde han for Alvor gøre sine Hoser grønne i Bispegaarden.

Bejleren til den anden af Biskoppens Døtre Kirstine, Hr. Thøger Pedersen, Sognepræst til St. Mortens Kirke udi Randers og Provst til Støvring Herred, født

i Randers 3. Avg. 1609, var dog kommen langt i Formon for Magister Kristen; han fortæller selv²⁵⁾:

»Anno 1640, den 29. December drog min kære Moder Anne Povlsdatter med mit og gode Venners Raad og Samtykke udi Jesu Navn til Aarhus til hæderlig og højlærde Mand Dr. Morten Madsen, Superintendent over Aarhus Stift, og bad om hans kære Datter, ærlig og gudfrygtige Pige Kirsten Mortensdatter, hun maatte gives mig til en Ægtetalbroder. Gud give dette maatte ske, Guds Navn til Ære og mig til Glæde og Gode for Jesu Navns Skyld!

Efter Bøn og Paakaldelse til den allerhøjeste Gud og Forældrenes og gode Venners Raad og Samtykke paa begge Siderne er udi Guds Navn voris Trolovelse standen udi Aarhus den 2. Martii 1641.

Anno 1642, den 26. Julii stod Mag. Thøger Pedersens Bryllup udi Aarhus med ærlige Pige, Kirstine Mortensdatter, udi en folkerig Forsamling af ædel og uædel. Søndagen derefter blev hun hjemført. Hun og hendes Venner er med god Tractement accepteret. Gud give Naade og Velsignelse til vores Ægteskab, at det maatte ske Guds Navn til Ære og os til Vel-færd og Salighed.«

Der gik Aar hen. Da maatte Hustruen til Ægte-mandens forhaabningsfulde Optegnelse føje følgende Efterskrift: »Og var vi saa kun sammen udi en ti Aars Tid, og velsignede Gud os med fem Børn, to



Sønner og tre Døtre; og den ældste var i sit sjette Aar og den mindste fjorten Dage, da Gud kaldte deres gode og fromme salig Fader. Elskede mig og dem, næst Gud, over alt.«

Magister Kristen havde holdt Fæstensøl med Elline 9. August 1641. Og der arbejdedes nu med Iver i Bispegaarden paa Forberedelserne til de store Bryllupper, der forestode. Stort skulde det være; men det var ikke saa let at følge Ønsker og Attraa; thi Kongen havde paabudt en Mængde Indskrænkninger.

Allerede 1615 var der fastslaaet²⁶⁾, »at ingen Professor eller gejstlig Person maatte til noget Bryllup indbyde mere end 24 Par Folk med deres Børn, Forgangskvinderne derudi beregnet, og tolv unge Karle.« Overtraadte nogen dette Forbud, var Bøden 200 Rigsdaler, hvoraf Halvparten tilfaldt Kongen og Kronen, og den anden Halvdelen Byen. 1617 indskærpes²⁷⁾ dette Forbud paa ny, og Borgemestre med Raad skulle drages til Ansvar, hvis de ikke nøje paase Forordningens Overholdelse. Samme Aar paabydes Indskrænkning i Brugen af Gylden- og Sølvstykker, Ædelstene og Perler ved Bryllupper og Begravelser. Blandt andre skulde ogsaa Biskoppen have Indseende med Overholdelsen heraf.

Kongen havde vel 1621 tilladt²⁸⁾ de, der ikke vare af Adelen, at bruge her i Landet forarbejdede



Silkevarer, dog ikke Fløjl, slet Atlask, slet Silke, Grovgrøn, slet Taft og broderede Snorer. Saa maatte og ingen Brud smykkes med Perlekæder, Stifter, Ædelstene eller andre dyrebare Klenodier, men kun med Guldkæder, eftersom Lejligheden kunde gives. Ej heller maatte Gildesalen drages videre end over Brud og Brudgom, og det ikke endda med Fløjl eller deslige.

Angaaende Fæstensøl hedder²⁹⁾ det 1624, at ej flere end fire eller fem Par Folk maa indbydes; og Gæsterne maa ikke bydes Vin, Brændevin eller anden Slags Drik, ej heller nogen Spisning, Konfekt eller indsyttet Tøj, hverken før eller efter Trolovelsen.

Og om Bryllupperne hedder det videre: Der skal bedes om Lørdagen efter Middag og gives Byfogden en Fortegnelse over de indbudne Gæster.

Brudestolene, der sattes for Alteret til Brudgom og Brud at sidde udi under Messen og Prædikenen, efter at de vare viede, maatte kun belægges med ulden Flamsk. Derimod tillodes det nu at drage Bryllupsstedet, for Brudeparret helt, men ellers kun halv Klæde højt.

Der maatte kun holdes Bryllup een Dag, og intet Maaltid gives efter den Dag. Ingen udenlandsk Drik, Konfekt eller Specerier maatte ombydes ved Bordet, kun hjemmevoksede Frugter; men der turde nok frembæres fem Retter. Intet maatte sendes ud af Huset

til Forgangskvinderne, Ungkarlene, Spille-mændene eller til Barts-kærhuset.

Bruden skulde bortledes om Sommeren Kl. 10, om Vinteren Kl. 8, og straks derpaa skulde Spille-mændene forføje sig hjem, saa Dans og Samlag op-hørte; alt under en Bøde paa 80 Mark, Kongen og Byen til to Skifte.

Gejstlige, Borgemestre og Raad, samt de Køb-mænd, der havde en Formue paa over 5,000 Daler, maatte med Spil føres over Gaden til og fra Kirken; dog alene af Byens Spille-mænd. Men kun hos de, der ejede 10,000 Daler, maatte Brud og Brudgom klæde sig i Fløjl, Kaffa, Atlask eller noget Silketøj. Brude-sengens Udstaffering, som hidindtil havde været meget overdaadig, straalende og uhyre kostbar, skulde være fuldstændig afskaffet, som ogsaa Omhæng af Silketøj.

Brudgom og Brud turde nok forære hinanden udi Fæstensgave almindeligt Arbejde af »gjort Guld paa ti Lod, dog uden Amelering og Stene.« Men ingen af Gæsterne maatte til Brudeparret give eller føre lade nogen Gave, være sig Guld, Sølv, Tin eller Klæder paa deres Brudebænk, — det er der, hvor ellers alle Gaver bleve lagte frem til Skue.

Hindringerne for et stort Bryllup vare altsaa mange og trange. Og dog — hvilken Ungmø gik ikke med bankende og forhaabningsfuldt Hjerte og længtes efter at faa saa talrig og stor en Vennekreds



samlet om sig, som muligt kunde være, paa den store Højtidsdag, da hun skulde staa Brud.

Elline tænkte og haabede sikkert som andre unge Piger. Men alle Gærder syntes at være lukkede. Til Held for Elline havde hendes Fader selve Kong Kristian IV som sin store Velynder; til ham gik Bispen med Bøn og Begæring; og fik han da fra Gluchstad, hvor Majestæten da opholdt sig, kongeligt Brev og Bevilling³⁰⁾ paa ved denne Lejlighed at maatte gaa uden om Forordninger og Love.

Saa blev alligevel Magister Kristens og Jomfru Ellines Bryllup fejret med den største Pragt i Overværelse af en udsøgt og talrig Vennekreds i den allerherligste Sommertid, Søndagen efter St. Hansdag 1643.

Der kunde spørges: Hvor kunde de dog i Bispegaarden skaffe Mad og Drikke fra til en saa folkerig Forsamling, som her flokkedes til Datterens Bryllup? Hertil kan svares, at heldigvis for Dr. Morten hjalp Gæsterne selv til med Forsyningen ved de rige »Fongaver« eller »Send«, som de førte til Bryllupshuset. Da saaledes den følgende Biskop i Aarhus, Dr. Jakob Mathiesen, i April 1653 fejrede sin Datter Ingeborgs Bryllup med Mag. Rasmus Povlsen Vinding, optegner³¹⁾ Bispen, at han fra Stiftets Præster som og fra adelige Herrer og Fruer modtog som Gave: 4 Hjorte, 16 Raadyr, 42 Harer, en ung Kvie, 22 Kalve, 62 Lam,



14 Grise, 1 Vildgaas, 2 Urhøns, 92 Kalkuner, (Høns og Haner), 24 Gæs, 37 Høns, 64 Duer, 8 Laks, 64 Brasen, 105 Gedder, 30 Karper, 2380 Karusser, 60 Aborrer, 4,950 Æg, henved 2 Tønder fersk Smør, 3¹/₂ Td. fint Mel og 2 Tønder Samsing-Øl.

Der havde hersket frydefulde Dage i Bispegaarden med Trolovelser og Bryllupper, de ældre Døtre bortgiftedes, og de yngre stundede til at kunne gaa den samme Vej. Men saa kom der en brat Forandring med onde, pinefulde Stunder. Biskop Morten Madsen blev svagelig, hans Tilstand forværredes, og den 17. Oktober 1643 sov han stille hen. Han var vel forvaret. Men sørgeligt og uhyggeligt stod det sig for hans Efterleverske, Bispinden, om hvem der nemlig samtidig med Husbondens Dødsfald var opstaaet et meget stygt og ondt Rygte.

Ophavsmanden til den onde Tale holdt sig i Skjul; men alle vare enige om, at det var ingen anden end Lensmanden Erik Grubbe paa Havreballegaard. Nok er det, han fik sig tilskrevet følgende Kongebrev³²⁾:

„C. 4.

Vor Gunst tilforn. Eftersom vi naadigst erfare, hvorledes for nogen kort Tid forleden itt ombræct Føster paa Domkirkegaarden i vor Riøbsted Aarhus schal være funden, huor paa och Sandemænd ehre opkræffvede att erfare och raffngiffve, huem samme

Gierning giort haffver, da ville vi dennem naadigst atten eller flere Ugers Daug efter dette vort Brefs Datum forunde, paa det de desto bedre kunde erfare, hvem samme døde Barns Banemand haffver veritt; skal de och desforuden samme Sag alvorligen och med største Flid och Iver paa woris naadigste Begne drifve och dig sine Vidnesbyrd ehrkyndige, paa det vi naadigst erfare kunde, hvem samme Gierning giort haffver.

Datum Glückstad, den 20. Septbr. 1643."

En af Aarsagerne til dette Kongebrev var, at en Kvinde, Mette Pedersdatter, den 26. August 1643 havde fundet et Barnelig henskjult paa Domkirkegaarden i Aarhus. Der var ikke mere fredet her, end at løsgaaende Kreaturer til enhver Tid kunde komme derind. Kvinden, der gik og saa sig om, traf et Sted et Ligtræ med en »Tørffue« (Græstørv) under, der var oprodet af løsgaaende Svin. Her stak noget hvidt frem, som hun først mente var et Liglagen; men da hun tog fat derpaa, kunde hun kende, det var en Serviet, og i den laa indsvøbt et lidet Barnelig. Og som hun saa nøjere paa samme Serviet, blev hun var, at der paa Hjørnerne af den var tegnet trede Bogstaver K. D. og M., med en liden Streg efter samme M. Det fundne Barnelig blev henført i Byfogdens Hus, og der blev straks søgt efter dets Banemand³³).

Onde Rygter om Bispinden bredte sig med stor Styrke; men trods det anførte Kongebud, blev Sagen forhalet, saa det var først, efter at Biskop Morten Madsen, Hustruens rette og eneste Værg, var død og borte, og Smædetalen fik ny Gænge, at den atter naaede frem til Kongen og affødte følgende Befalinger:

Erik Grubbe fik Kongebrev³⁴⁾ Mag. Kristen Nielsen anlangende.

„C. 4.

B. G. T. Viid, att vi haffver befalet oß effkelig, hæderlig og høylærde Franz Rosenbergh, Superintendent over Viborg Stift, at skal forbiude den Sognepræst der udi vor Rjøbsted Aarhus, som haffver den afgangne Bispis, salig Morten Madsens Daatter, Prædikestolen. Thi bede vi dig och ville, att naar saadant sket er, Du da strax tager „Loven och Bissen“ af hannem, att hand vil bliffue och svare til det, man hannem haffver at thiltalle, indtil Sagens Uddrag; mens kand hand det ikke nøiagtig gjøre, da skal hand borge for sig self i det blaa Taarn.

Bierete Præstegaard, den 17. Novembris Anno 1643.“

Mag. Frantz Rosenbergh fik Kongebrev³⁵⁾:

„B. G. T. Vi bede Eder och ville, att I strax skal begive Eder till vor Rjøbsted Aarhus, Sogne-

præsten sammesteds, som hafver den afgangne Bispis, falig Morten Madsens, Daatter, at forbyde Prædikestolen. Och efterdi der siges, at for^{ne} den afgangne Biskopis Enke haver nyligen verit saa siug, at hun hafver ladet hente en Præst til sig, som hende hafver meddelt Sacramentet, da ville vi, at I skal Eder derom erkyndige, og om det saaledes i Sandhed befindis, da skal I under vor Myndighed erfare af Præsten, hvad hun hafver haft for Ord med hannem i Skriftemaalet om det onde Rygte, hun er kommen i for hver Mand, som hende uden al Tviul haver ligget paa Hjertet, om hun sig derfor hafver vidst fri at være. Og hvad I udi de Maader kan expicere, det skal I os och ingen anden under Eders Haand och den Ed, I svorit hafver, lade vide.

Sierte Præstegaard, den 17. Novembriis Anno
1643."

Lensmanden tog nu med Ilfærdighed og Kraft fat paa Sagen. Især overfor Præsten for han frem uden Naade og Barmhjertighed, saa han uden i ringeste Maade at agte paa dennes tilbudte Borgen, straks skikkede Magisteren til Kjøbenhavn, hvor han blev indsat i Blaataarn.

Den stakkels Præst klagede imidlertid over Erik Grubbes Fremfærd til Majestæten, og denne sendte straks sin Lensmand følgende Brev ³⁶⁾:



„V. G. T. Viid: Eftersom Mag. Christen Nielsen, Sognepræst udi vor Riøbsted Aarhus, underdanigst giver tilkiende, hvorledes han den 21. November sidst forleden Prædikestolen er forbuden, och Du hannem strax derefter skal have fængsligen anholden og hid til vor Riøbsted Riøbenhavn fremsendt, uanset han underdanigst vilde sætte Borgen efter voris naadigste Bevilling, geistlige saavel som verdslige, hvilket Du efter denne hans her højsøiede Supplication videre kan erfare, da bede vi Dig og naadigst befale, at Du strax og med forderligste erklærer, hvorfor Du samme Borgen ikke haver villet tage, och samme din underdanigste Erklæring i vores Kancelli indskiffer.

Hafnia, den 2. Decembris 1643.“

Kongen fortøvede dog ikke, til denne Erklæring fremkom; han var bleven mistænksom og vred, og vilde ikke taale Lensmandens Selvraadighed med Hensyn til Hr. Kristen, hvorfor Erik Grubbe allerede tvende Dage senere blev tilstillet følgende Kongebrev³⁷⁾

V. G. T. Viid, at vi naadigst haver befalet, at Mag. Christen Nielsen skal stiftes til Dig igien; thi bede vi Dig og ville, at Du lader hannem sætte Dig nøiagtig Borgen at ville blive tilstede og svare til hvis Beskyldninger, man haver til hannem;

medens dersom han ikke kan sætte Dig Borgen, som Du nøies kan med, skal han borge for sig selv. Og skal Du hannem med Retten lade tiltale, Dom over hannem hænde og Dig derefter rette.

Desligeste ville vi, at Du og Kirstine, afgangne salig Morten Madsens Efterleveriske, skal lade tiltale og lade have flittig Opsigt, at hun sig ikke omkommer eller bortkommer, som Du vilt vedstaa.

Hafn, den 4. Decembris 1643.“

I et andet Brev³⁸⁾ af samme Dato meddelte Kongen Erik Grubbe, at han havde befalet Landsdommerne i Jylland, at de straks skulde begive sig til »Harballegaardt« for sammen med Lensmanden at forhøre alle, »hvis Vidnesbyrd der om Magister Kristen og hans Hustruis Moder haves kunde.«

Kongebrevet³⁹⁾ til Landsdommerne Erik Juel og Mogens Høg til Kjærsgaard, der udgik samtidig, lød:

„B. S. G. L. Vider: Eftersom Mag. Christen Nielsen, Sognepræst i vor Kiøbsted Marhus, er kommen i et almindeligt Landerygte, it skammeligt og fast tilforn uhørligt Lefnet med sin Hustruis [Moder] at skulle have ført; da paa det Sandheden desto bedre kan komme for Lyset i saadan mørk og vanskelig Sag, befale vi Eder og naadigst ville, at I strax begifver Eder til vor Gaard, Harballegaard, der tilige med voris Lensmand sammesteds for Eder kalder

og fremfordrer al, hvis Vidnesbyrd og Documenter i den Sag udspørres og havees kan, dennem flittigen overhøre og igiennemse, og siden om alting os skriftlig Eders fuldkommen Erklæring udi voris Rancelli indskiffer, at vi om samme Sag desto bedre kunde informeres.

Hafn, den 4. Decembris 1643."

Endnu udgik samme Dag Kongebrev⁴⁰⁾ til Bisperne i Aalborg og Viborg, lydende paa, »at eftersom Magister Kristen i Aarhus skulde tiltales for adskillige hans Bedrifter, da efterdi udi Aarhus Stift er ingen Biskop, bede vi Eder og naadigst ville, at I samtligen med Lensmanden dømmer udi, hvis Sager for Eder bliver indstævnet samme Mag. Kristen, hans Bedrifter anrørendes, og Eder bekommer at dømme udi, og det, saasom I det agter at svare til.«

Derefter blev der paa Raadhuset i Aarhus fra den 14.—16. December fremført 60 Vidner, hvis Udsagn blev beskrevet og overgivet de tvende Bisper til Kendelse. Og derefter blev Magister Kristen ført tilbage i Fængsel paa Havreballegaard.

Lensmanden havde allerede plaget og fortsatte fremdeles med at plage og behandle den stakkels Præstemand saa haardt i det trange Fængsel, at Magisteren i sin Nød til sidst ikke vidste anden Udvej end at indgaa til Kongen med en hjerteskerende Klage over sin Bøddel.

Det var en vidunderlig Arbejdsdygtighed og Omsorg for enhver af sine Undersaatter, der fandtes hos Kong Kristian IV. Han var straks rede til at tage sig af den fattige Præst og sendte Erik Grubbe følgende Brev⁴¹⁾:

„C. 4.

B. G. T. Viid, at eftersom Mag. Christen Nielsen, Sognepræst udi vor Rispsted Mars, for os underdanigst klageligen haver ladet andrage, hvorledes hand strengeligen schal holdis, at hand schal være forment at tale med nogen, siden han kom igien hiemb. Da bede vi Dig og naadigst ville, at Du hannem ey herefter nogen Forhindring gjør at tale med huem, hand begierer om sin Nødtørst og Verb (Hver), dog at det sker i nogens Paahør och Nærværelse, som Du dertil forordne skal.

Iligemaade, eftersom den afgangne Biskopis Efterleverfke sig beklager ingen der i Byen at kand faa, som hendes Sag, naar Behov gøres, paatale ville, da ville vi iligemaade, at Du skal hende ingen Forhindring gjøre, at hun jo maa bruge sig til Forsvar og sin Sag at udføre, hvo hun begierer og dertil kan formaa.

Hafnicæ, den 18. Decembriis 1643.“

Efter Kongens tidligere Befaling til Erik Grubbe, at han skulde være ansvarlig for Bispindens Tilstede-

værelse og for hendes Liv, havde han efter Forhøret den 16. December ladet hende fængsle og siden nøje bevogte »ved en bestilt Vagt«. Saaledes hengemt og vel forvaret sad hun den hellige Julehøjtid over og ind i det nye Aar; men endelig den 16. Januar slap hun fri, hvad dog nok nærmest havde sin Grund i, at »da kom de Svenske til Aarhus.«

Det var nu bleven en saa ond og urolig Fejdetid, at ingen tænkte paa Fanger, Hævn eller Dom; men enhver havde nok i at hytte sig selv.

Den 11. December 1643 var nemlig den svenske Feltmarskal Torstenson pludselig falden ind i Holsten. Dette uventede Overfald var som et Lynnedslag for det danske Folk. Hvor Fjendeskaraerne droge frem i Holsten og Sønderjylland, plyndrede og røvede de for Fode væk. Folk flygtede og lode alt i Stikken. Og da senere hen Oberst Wrangel med 3,400 Ryttere drog op gennem Jylland, gik det paa samme Vis der. Mange af Borgerne i Aarhus flygtede fra Hus og Hjem; og de, der bleve tilbage, vare saa forarmede, at de sukkede for Føde.

Bispens Efterleverske gik det i denne Trængsels-tid værre end de fleste andre, eftersom alt hendes Gods og Eje var beslaglagt. Efter Enkens Paastand havde Boet haft en Værdi af over 30,000 Rdlr.; men ved Tilsynets Ligegyldighed og Forsømmelse var det bleven fuldstændigt spoleret og forrykket. Følgen herat



blev, at hun til sidst ikke kunde bjærge Føden til sig og sine Smaaabørn, men maatte ty til Kongen og klage sin Nød.

Endskønt nu Kristian IV havde det hele og store, Rigets Skæbne og Tarv, at sørge for, fik han dog tillige Tid til at tænke paa den fattige Enke; og skrev han da til Erik Grubbe⁴²):

C. 4.

„B. G. T. Efterfom afgangne salig Dr. Morten, forrige Biskop udi Aarhus Stift, hans Efterleverfke sig beklager, at hendis og hendis afgangne Høsbunds Bo og Formue skal være tagen i Forvaring og beseglet, hvorudover hun til hendis og hendis umyndige Børns Ophold nu slet intet haver, da bede vi Dig og naadigst ville, at Du Dig med forderligste imod os udførligen erklærer, hvorledes med for^{ne} Bo og dets Forsegling er tilgaaen, og hvor for^{ne} Gods fiden er bortkommen.

Hafn, den 25. Novembris 1644.“

Ved Enkens Bønskrift var Kongen bleven mindet om den kildne Sag, der var rejst og paabegyndt der i Aarhus, og trods Ufredens Tummel og Besværligheder, forfulgte den gamle Drot straks Tanken og skrev til sin Lensmand⁴³):

C. 4.

„B. G. T. Vi bede Dig og ville, at Du med det allerførste underdanigst lader erftandige, hvorvidt Du er kommen med den Sag, som angaar forrige Bisp i Mars, hans Hustru, og Magister Christen Nielsen, forrige Sognepræst udi samme Sted, der Svensken gjorde fiendtligt Indfald udi vort Land Jydland.

Havn, den 29. Novbr. 1644.“

Under alle disse sørgelige Hændelser havde den fattige Bispeenke dog een Glæde, idet hun fik sin Datter Ingeborg forsørget ved Giftermaal med Hr. Frands Nielsen Grænov, Sognepræst til Hasle, Skejby og Lisbjerg⁴⁴). — Men hvor maa denne Brudfærd ikke have været tarvelig og ringe imod de tidligere, der fejredes i Bispegaarden; og dog alligevel, en Højtidsdag var det for den unge Ingeborg og en Solskinsdag for den hele Familie.

Krigen gik ellers sin mørke og tunge Gang, greb alles Tanker og Kræfter, saa den uhyggelige Sag i Aarhus fik Lov til at staa hen uden Fremgang, Afslutning eller Dom.

I Sommeren 1645, den 2. Avg., fik Erik Grubbe Beskikkelse som Landkommissær i Sjælland; men dette Hverv blev ham kun betroet een eneste Maaned, saa blev han hjemforlovet paa ny⁴⁵).



Paa Havreballegaard sad Lensmanden atter i Ro; og prøvede han nu paa at komme i Yndest hos den nye Aarhus Biskop, Dr. Jakob Mathisen. Den afgangne Bisp havde han søgt at skade, saa vilde han nu bøde derpaa ved at fiske Venskab og vise Medgørighed overfor den nye, idet han jævnligt fremsendte Gaver, vel ikke store Sager, saaledes een Gang seks Gedder og en anden Gang fem Karper; men det var jo ogsaa trange Tider; og noget var dog bedre end intet⁴⁶).

Alt var Forvirring. Endnu før Magister Kristen var forbudt Prædikestolen, havde Magister Jens Dolmer faaet Ventebrev paa Kaldet; men han naaede næppe at blive ordineret, og han mistede Embedet, før han fik det, fordi han i Drukkenskab havde givet sin Elev Ulrik Kristian Gyldenløve et Ørefigen. Siden fik han en aarlig Pension paa 400 Rigsdaler; men Embedet blev ved at henstaa ledigt⁴⁷).

Da Krigen var endt ved den sørgelige Fred i Brømsebro 23. Avgust 1645, skulde man tro, at alt nu snart maatte komme ind i god gammel Gænge, saa indre Forhold og henstaaende Retssager hurtigst kunde være blevne ordnede; men det lod, som om nu, da Fredens rolige Dage havde afløst Kampens og Stridens ildnende Tid, at først nu var den gamle Konges ihærdige Styrke og Foretagsomhed brudt, saa han sank hen i stille Græmmelse og Sløvhed. Der gik Uger, der gik Maaneder hen, før han



atter mindedes og rørte ved Aarhussagen. Den gamle Drot rejste sig imidlertid igen af sin Døs, og i Begyndelsen af 1646, da den henstaaende Sag om Bispinden randt ham i Hu, skrev han til Landsdommerne i Jylland, Erik Juel og Mogens Høg, følgende Brev⁴⁸⁾:

Chr. 4.

„V. G. L. Eftersom J en rum Tid forleden haver voris naadigste Befaling bekommit anlangende den Sag med Magister Christen Nielsen, Sognepræst i Mars, om et skammeligt og utilbørligt Leved med sin Hustruis Moder er mistænkt at skulle have ført, — at forklage; om hvilken Eders Forretning endnu ingen Relation udi vort Kancellie er indkommen, da bede vi Eder og naadigst ville, at J med forderligste imod os Eder erklærer, hvorvidt J derudi er kommen, og om voris naadigste Befaling til Eder endnu ikke er fyldestgiort, at J da strax og uførtøvet til voris Gaard, Harballegaard, der tillige med voris Lensmand for Eder kalder og fremfordrer alle, hvis Vidnesbyrd og Dokumenter i den Sag udspørges og udforskes kan, dennom flittigen overhører og igiennemseer og siden til vort Kancelli fremsender.

Hafn, den 12. Marts 1646.“

Dagen efter fik Erik Grubbe følgende Kongebrev⁴⁹⁾:

„B. G. T. Eftersom den Sag mod Mag. Christen Nielsen i Mars, som beskyldes for at have ligget i et ondt Levned med hans Hustru's Moder, nu med forderligste skal udføres og derudiuden endelig kiendes og dømmes, da bede vi Dig og ville, at Du Dig hans Person forsikrer til Sagens Uddrag, saafremt han Dig ikke paa vore Begne strax kan stille nøiagtig Borgen paa 20,000 Rigsdaler, at han til Sagens Uddrag vil tilstede blive.

Havn, den 13. Martii 1646.“

Det var en efter Tidens Forhold saa uhyre Sum, der her fordredes for Præstens Frihed, at han umuligt kunde skaffe slig Borgen trods al Redebonhed hos hans Venner; men da han nu paa ny havde smagt Frihedens Sødme og inderlig gerne vilde beholde denne, gik han til Majestæten med et ydmygt Bøn-skrift om en Nedsættelse i Kavtionssummen.

Derefter fik Erik Grubbe følgende Kongebrev⁵⁰⁾:

„Christianus Quartus.

At vi naadigst haver bevilget og tilladt, som og herved bevilger og tillader Mester Christen Nielsen i Aarhus Domkirke at maa være paa sin fri Fod indtil den Sags Uddrag, han er udi, eftersom adskillige af hans Venner ere gangne i Borgen for hannem for 10,000 Rigsdaler in Specie; dog at

han selv altid pæfeliggen møder for Retten tilstede, faafremt han denne voris Benaadning agter at nyde.

Hafn, den 9. Junii Anno 1646.“

Det er fast ubegribeligt, at Magisteren havde kunnet skaffe en saa stor Borgen; men et bærer dette sikkert Vidne om, nemlig, at han maa have haft mange og trofaste Venner, der gerne vilde støtte ham mod den onde Lensmand, og som havde en fast og urokkelig Tro paa den stakkels Præstemands Uskyldighed.

Men med den fattige og forladte Bispeenkes Stilling saa det fremdeles kun yderst sørgeligt ud. Hun havde atter maattet ty til Majestæten med Bøn om Hjælp til sine stakkels faderløse Børn, som Domkapitlet i Aarhus havde maattet overtage Forsørgelsespligten til. — Men da afsendtes der ogsaa straks, 10. April 1646, Kongebrev⁵¹⁾ baade til Kapitelsmedlemmerne: Biskoppen, Dr. Jakob Mathisen, Magistrene Jakob Knudsen og Søfren Nielsen, samt Hr. Kristen Fris, samt ogsaa til Lensmanden Erik Grubbe, hvori det hedder, at det er Kongens Vilje, at Kapitels herrerne skulle være Formyndere for salig Dr. Mortens fire umyndige Børn; men da endvidere tre af de stakkels forladte Børn trænge til Formyndere, skal hertil udnævnes de tre Borgere i Aarhus: Hans Pedersen, Peder Rasmussen og Anders Lydiksen.

Trods Kongens idelige og kraftige Paamindelser



og Ordrer trak det dog alligevel fremdeles i Langdrag med den uhyggelige Retssag. Men om denne Forhaling skyldtes Landsdommerne eller Lensmanden, kan ikke bestemt afgøres; dog synes det, som om Erik Grubbe langt fra har ilet med at give Enken og Præsten, som han havde saa fast og godt et Greb paa, Lejlighed til at naa den attraaede Frigørelse.

Først den 16. November 1646 afholdtes der i Domkapitlet i Aarhus et nyt og omfattende Forhør⁵²). En stor Del af de gamle Vidner mødte frem paa ny, men flere vare ogsaa i Mellemtiden bortdøde, og andre havde under Fejdetiden forladt Byen og Egnen. Der kom imidlertid ogsaa nye Vidner frem, saa der nu i alt var afhørt om ved hundrede Personer. Her mødte frem en broget Flok af alle Stænder og Stillingen, unge og gamle, Mænd og Kvinder.

Over en halv Snes af Vidnerne, deriblandt Mag. Niels Krog, tre af Raadmændene og forskellige Kvinder, havde kun som »Rygt og Tiding« hørt om — og det iblandt Folk baade inden og uden Byen, — at Kirsten Doktors (Bispinden) var tyk og redte til Barsel. Atter andre, saasom Jordemoderen, der imidlertid var død under Fjendens Indfald, Raadmand Anders Lydiksen og nogle Kvinder, mente, at de havde kunnet se, at Kirsten Doktors var tyk, havde forandret sig under Øjnene, saa hun nok redte til Barsel.

Klokkeren Hans Skaaning vidner ligeledes, at

han havde set Bispens Kvinde nu forleden Sommer (1643) tyk at være, hun sagdes da frugtsommeligt at være, og saa hun ogsaa saare ilde ud i Ansigtet og var skjoldet, hvad hun ikke plejede. Naar hun gik til Kirke, var hendes Forklæde usædvanligt højt, »og hun skjulede hendis Bug med hendis Kaabe.«

Magister Kristen havde engang talt med hannem om den Snak, Folk havde om hannem; hvilken Snak Anne Dysters skulde have ført ud. Hertil Hans Klokker havde advaret hannem, at der blev meget ilde omtalt den Omgængelse, han havde med Kirsten Doktors og i Synderlighed, hvad der skete den Dag, den Fange blev rettet, som havde avlet Barn med sin Fader.

Det var denne Omgængelse imellem Hr. Kristen og hans Svigermøder, som Klokkeren her hentydede til, der særlig blev iagttaget og fordømt af Omgivelserne.

»De agede sammen hver en Stund,« siger Raadmand Jens Lavridsen, og hans Broder Frederik føjer til: »De agede sammen, endogsaa før end Eline blev hannem tilsagt!«

Heri skulde ikke kunne synes at ligge noget ondt; men alligevel — det passede ikke for Tiden. Det gjorde det endnu mindre, at Bispinden gik ind i Besøg til den enlige, ugifte Magister, den Tid han var Sognepræst ved Vor Frue Kirke og boede i

Kirkens Hospital, det gamle Sortebrødrekloster, hvis Have stødte op til Bispegaardens Have.

Det er Klosterfolkene, der vidne om Parrets idelige Sammenkomster. Klosterpigen Anne siger, og en anden Pige, Mette, bekræfter det, at de mangfoldige Gange har set Kirsten Doktors, baade tidligt og sent, alene komme ind i Klosteret. Portneren Mikkell Hopmand vidner, at han lukkede hende ind. Men kunde de ikke komme sammen, da, siger Mette Mogensdatter, maatte hun bære dem Breve imellem.

Et Par Mænd fra Klosteret sige, at de ofte saa dem ene sammen udi Klosterets Abildhave; og alt imens maatte Bispens Børn fortøve inde i deres egen Have.

Til Hr. Peder Lavridsen havde Hospitalets Folk fortalt meget om Parrets sære Handeler og Omgængelse: De gik saaledes jævnlig i Klosteromgangen med hinanden under Armen og toge saa alt imellem hinanden udi Favn. Men en Gang, siger Klosterpigen Karen, saa hun, at Magisteren tog og løftede Kirsten Doktors i sine Arme og bar hende ind i Kirken; først nogen god Stund efter, at de vare indkomne, bar han hende ud igen.

Underfogden i Hospitalet vidner, at han havde set Parret have sær og mærkelig Omgængelse med hinanden, baade i Haven og andre Steder. Mangen Gang saa han dem alene sammen i Skriverstuen; en



Gang i Bispegaardens Have, da Dr. Morten var hos, tog Magisteren Kirsten Doktors og kastede hende i Græsset. Det var før han blev gift.

Helle Ougesdatter, Underfogdens Hustru, tilføjer, at hun saa dem ligge sammen i Græsset under en Ask i Klosterhaven, Bispen laa hos, og alt imellem pikkede han dennom med sin Kæp og sagde: Varer Eder! — Og hendes Mand, Underfogden, havde flere Gange advaret sin Husbonde, Magisteren, at det vilde gaa galt med denne Omgængelse.

En Gang kaldte Niels Bundesøn, Magister Kristens Fader, hende, Helle, til sig og adspurgte hende, hvad hun havde vundet i den Sag om hans Søn; hvortil hun svarede: »Ikke haver jeg vundet noget, som dennom kan skade paa Livet!«

Men Niels Rasmussen i Tirstrup vandt, at som han i Sommeren 1643 med flere var i Klosterets Have at luge, saa han Bispen gaa der i Havens Gange, og bag efter hannem kom Kirsten Doktors og Magisteren med hinanden udi Armene. Han havde sin højre Arm om hendes Aksel og den venstre undertiden under hendes Forklæde, og lode de vel om hinanden; men naar Bispen saa tilbage, sprang Mester Kristen et Trin fra hende. Flere saa det samme, Nielses Fader ogsaa; han saa endog, at de kyssede hinanden.

Saa var der en ung Knøs Niels Jensen, kaldet Paaske, fordi han var i Tjeneste hos Magister Paaske



Jensen Høvi, Sognepræst ved Domkirken; denne Knøs foregav, at han engang udi Bispens Have igennem et Gærde saa Parret sidde sammen paa en Skammel og holde deres Munde tilsammen, leflede og holdt denem kærlig sammen. Saa han og siden derefter Kirsten Doktors og Magisteren ligge sammen i Græsset, hun var blottet, men han dækkede hende med sin Samarie (Præstekjole). Det var noget før Magister Paaske døde ($\frac{1}{6}$ 1642). End videre vandt Niels Paaske, at han siden saa Parret sammen der i Haven, og da havde Hr. Kristen sin ene Arm om hendes Aksel, men med den anden klappede han hende, undertiden paa Brystet, undertiden under hendes Forklæde.

Dette Niels Paaskes Vidne var aflagt før Fejdetiden; men nu til Forhøret den 16. Novbr. 1646 mødte han slet ikke.

Men ogsaa ved Selskaber omkring i Byen syntes Parrets Forhold deres Omgivelser for frit.

Skolemesteren, Rektoren, ved Latinskolen Mag. Jakob Knudsen og særlig dennes Hustru Elisabet har en Del at klage over.

Lisbet Skolemesters, som ellers var Bispindens særlig fortrolige Veninde, for hvem denne ikke skjulte nogen af sine Skrøbeligheder, være sig et ondt Laar eller anden Svaghed, — maa dog nu med Blussel vidne, at hun havde set Veninden og Magisteren i deres Gæstebud og Forsamlinger kysse hinanden. Og

at de en Aften ved ti Slæt kom sammen gangendes ind til deres, der i Skolen, hvor de alt vare gangne til Ligs. Parret fortøvede lidet, saa gik de igen.

Men et Kvarter eller mere derefter kom Bispens Folk og spurgte efter dennom. Hvor de saa vare, ved ingen; men til Bispegaarden vare de altsaa ikke hjemkomne.

Og det var før Magisteren blev gift.

Magister Søren Andersen vidner at have set Hr. Kristen være meget omgængelig mod Bispinden, ogsaa før han blev gift med Datteren, og det baade i Selskab, Bryllup og Gæstebud, ikke alene hjemme i Aarhus, men og af By. I Aaret 1641 var han saaledes sammen med Magisteren til Fæstensøl hos Hr. Henriks i Gammelby. Den første Nat laa de i Kammeret sammen. Saa var det anden Dagen, noget efter Aftensmaaltid, da gik Hr. Kristen op paa Kirsten Doktors Kammer. »Noget efter gik jeg op og vilde sige Godnat, bankede paa og kom ind, og fandt jeg dem begge der i Kammeret tilsammen. Jeg sagde Farvel; men de fortøvede der ene tilsammen. Dagen derpaa hørte jeg ondt Rygte om dennom.

Men først var der det, at paa Henrejsen til Gammelby laa jeg med Magister Kristen og Bispinden i samme Værelse i Hølk (Hylke) Præstegaard, hver i sin Seng; og Inger Mortensdatter, Bispens Datter, laa hos sin Moder. Da, som jeg var gaaet i Seng, saa

jeg klarlig ved Skorstensilden, som brændte, at Magisteren i sine Natklæder gik ind under Spærlagenet til Kirsten Doktors Seng; og saa jeg ham ikke komme tilbage før rum Tid efter. Men hen paa Natten kom Magister Kristen og stod fluks for Skorstensilden og spurgte, om jeg sov. Jeg svarede hannem intet; men befalede mig Gud i Vold i dette sørgelige Tilfælde.«

Magister Kristen Fris, der siden blev Sognepræst til Vor Frue Kirke, havde ogsaa været med til samme Fæstensøl. Han vidner, at som han sad i Gildeslaget med mange Godtfolk om Aftenstide efter Maaltid, da gik Kirsten Doktors paa hendes Kammer, og straks derpaa gik Magister Kristen op til hende og forblev der Natten over, hvilket blev bekræftet af Hvermand der i Huset, som og der sagdes anden Dagen, at ingen andre var paa Kammeret uden de to og Bispens Datter Ingeborg, som da var liden.

Magister Fris saa siden Bispinden, og syntes han da, hun var meget tyk og skjoldet i Ansigtet, og andre sagde da, hun var saa, naar hun redte til Barsel.

Kirsten Sørensdatter inde i Bering fremstod ogsaa som Vidne og bekendte, at Kirsten Doktors og Magisteren noget før hans Bryllup var hos dem og laa om Natten i Stue sammen tillige med tvende af Bispens Døtre, til hvem der var redt paa Gulvet. Magisteren tog sine Pudehynder og lagde dem paa en Kiste,

som han der vilde ligge. Men om Aftenen, der Vidnet kom op paa samme Stue for at slukke Lyset, da sad Hr. Kristen paa Sengen hos Bispinden, og havde de hverandre i Armene, og han havde det ene Ben i Sengen hos hende.

Kirsten Dokters forbød den Tid, at Vidnet ikke skulde sige det til Dr. Morten, at Magisteren havde været der med hende; hun, Bispinden, skulde nok forskylde hendes Umag.

Paa Raadhuset vedstod Kirsten Dokters, at hun den Tid havde været i Bering, vedgik og alle de nævnte Omstændigheder, men nægtede dog, at Magisteren saaledes havde ligget paa Sengen, og at hun skulde have »forbødet« Dr. Morten derom at advares.

Naaede denne Advarsel ikke til Bispen, saa var denne dog ikke uadvaret. Hans Jostsen vidner saaledes, at som han fulgtes med Dr. Morten til det Skifte, der stod efter Paaske 1643, advarede han hennem om, hvorledes der hos Adel og ikke Adel gik Rygt og Tiding om den skammelige Omgængelse. Og sagde han da Bispen redt og klart, at ved et Bryllup udi Holme var denne Skændighed offentlig sagt om Kirsten Dokters.

Hvad der hjemme i Bispegaarden var foregaaet mellem Parret, derom vidner Ove Klokker, idet han siger, at som tvende Blytækkere engang vare i hans

Kammer, saa de derfra igennem et af Bispegaardens Vinduer, at Magisteren og Kirsten Doktors havde hinanden udi Armene, og at han klappede og kyssede hende. De kaldte paa Klokkerkvinden, at hun skulde se det, men hun skammede sig og vilde ej fortøve.

Mette Klokkers fremtræder selv som Vidne og vedstaar, at hun saa nok Hr. Kristen kom og satte sig paa en Bænk, saa og en Kvinde, der kom; men ved ikke hvem; thi da vilde hun ikke se mere, desfor-medelst hun skammede sig. De to Blytækkere vedstode ogsaa, at de havde set de tvende sammen i Bispens Kammer en halv Stund.

Men om hvad, der ellers foregik i Bispegaarden, vidste Pigerne mest og bedst at vidne; ikke mindre end syv Piger havde tjent der i Tiden fra 1642—1643, og de optræde alle som Vidner. Flere af dem, som »bygte« (vadskede Linnedet), erklære, at de afvekslende saa kvindelige Tegn paa Kirsten Doktors Klæder. De hørte alle ondt Rygt og Tiding; og nogle vidne, at Kokkepigen Anne havde sagt: »Vor Moder er trind, Moder reder til Barsel!«

Men Anne Kokkis svarer hertil i Forhøret: »Bispens Kvinde var vel tyk; men hvoraf, ved jeg ikke. De Ord, som de andre lægge mig i Munden, haver jeg aldrig brugt!«

Pigen Maren siger: »Naar Magisteren om Aftenen tog Afsked med Bispen, gik han tidt og ofte om

»igenmel« Gaarden og ind i Sengkammeret; og gik Kirsten Doktors af Stuen ind til hannem der.«

Og Pigen Sidsel fortæller, at Kirsten Doktors laa 3 eller 4 Dage i Sengen, og klagede hun sig i sine Laar. Den Tid stod en Dør i Fadeburet altid aaben, hvorfor Sidsel adspurgte Anne Kokkis, hvi saa skulde være. Da svarede denne: »Børnene sige, at Magisteren skal have sin Gang derigennem ind til Moder, mens hun ligger syg.«

Pigen Bodil vidner ligeledes om Parrets jævnlige Omgængelse i Bispindens Kammers; og føjer hun til, at naar hun havde noget der at bestille, turde hun aldrig gaa lige ind til sin Madmoder, men »klappede« paa Døren.

Bodil blev for øvrigt tillige med en anden Pige, Maren, efter Ellines Bryllup skikkede til Randers for at sy hos Bispedatteren Kirsten, som da var bleven gift med Mester Thøger der. Og den Stund naaede til Randers Rygt og Tidning om, at Kirsten Doktors redte til Barsel. Over den onde Snak græd Kirsten Thøgers mange salte Taarer.

En Mand, der maatte vide god Besked med Forholdene i Bispegaarden, eftersom han havde tjent Bispen i tre Aar som Haandskriver, indtil han 1644 blev Sognepræst i Adslev, var Hr. Peder Pedersen Mariager. Han blev derfor ogsaa stedet til Forhør i Bispegaarden overfor den nye Biskop Dr. Jakob og

Lensmanden Erik Grubbe. Hr. Peder vedstod først, at han aldeles intet kendte til denne Sag, intet havde set eller hørt, uden godt og ærligt. Han havde intet været hos Maren Magister Jens Krogs for Bispinden, uden det, at han havde hentet Lovstilke hos hende. Vel havde han hørt andre fare med ond Snak; ogsaa den Gang det døde Barn blev fundet, havde han hørt som Rygt og Tiding, at det var Kirsten Doktors Barn; men han havde ingen ond Gerning set. — Bispinden laa syg, og han bar baade Bud og Breve dem imellem, men intet ondt

Maren Magister Jens Krogs paastaar alligevel, at Hr. Peder Mariager, den Tid han tjente til Bispens, kom til hende efter Mortensdag, ved Leopoldsdags Tider, Anno 1642 med Bud fra Kirsten Doktors, om hun vilde komme til hende. Og der Maren Magisters gik did i Bispegaarden, spurgte Kirsten Doktors hende om Raad for en Dannekvinde, en hendes Venner, som havde Ophold med Blodet. Vilde hun meddele hende Raad derfor, skulde hun forskyldte hende det.

Hertil hun svarede, at hun turde ikke give nogen ærlig Kvinde, der havde sin Mand, Raad derfor. — Var det nu og saaledes, at hun den Tid alt havde hørt ondt Rygt og Tiding; og der hun saa Bispinden, syntes denne hende baade bleg og »usæl«, saa hun frygtede sig for hende.

Og dulgte hun da ej heller, at hun var spurgt



om sligt Raad, men aabenbarede det for sin Mand som og i Skriftestolen.

Blandt andre Kvinder, der havde deres Gang i Bispegaarden, var ogsaa den letfærdige Anne Dysters, hvem Bispinden engang skændte paa for hendes utugtige Levned; men Anne Dysters roser sig selv af, at hun ikkun gensvarede: »Tag Kakke af Eder selv!«

Saa var der Nabokvinden til Bispens, Margret salig Anders Bertelsen, hun bekender, at hun den 5. Juli var til Bispens, og da viste Bispens Kvinde hende sit Ben, hvor ganske tykt det var. Da sagde Margret til hende, at saadanne Tilfald havde hun, naar hun redte til Barsel. Men Kirsten Doktors svarede, at hun aldrig sligt Tilfald havde haft, naar hun med sine Børn havde været svanger.

Margret saa, at Bispinden var meget tyk ved St. Hansdags Tider og blev saa smal igen. Men ved St. Olaf var der en ond og liderlig Stank i hendes liden Gaard, næst op til Bispens. Hendes Pige Kirsten blev og var den onde Stank, som af et Aadsel, og sagde, at den varede vel fire Uger. Kirsten ledte og søgte, men fandt intet.

Blandt alle, der søgte i Bispegaarden, gav Lisebet, Kristen Rævs Kvinde, det mærkeligste og mest forvirrede Vidne. Hun fortæller nemlig, at hun havde hørt Fru Dorete Juel paa Mejlgaard — og det var før Dr. Morten døde — sige til Kirsten Doktors: »I haver mist eders



Mand, siden vi taledes ved, hvilket gør mig ondt. Jeg havde gerne tjent Eder til eders Børns Bryllup, men der det ikke skete, vilde jeg tjent Eder til eders Barsel, thi jeg vidste ikke andet, end I redede til Barsel.«

Hvortil Kirsten Doktors ikkun svarede: »Nej, det gjorde jeg als intet.«

Vilde Rygter sværmede livligt om i den gode Stad Aarhus, især efter at det døde Foster var fundet paa Domkirkegaarden. Underfogden i Hospitalet vedstod, at Folk i Flok og Tal højlydt sagde, at Kirsten Doktors var Moder til dette Barn; men at hun dertil svarede: »Mester Jakobs Pige, som blev sendt til Horsens, er Moder dertil.«

Ogsaa Præsterne der i Staden maatte have hørt baade ondt Rygt og Tiding, der lød fra alle Munde; dette vedstaa de ogsaa, idet de træde frem og vidne.

Først kom Hr. Svend Hansen Arrebo, øverste Kapellan ved Domkirken, og forklarer: Midfaste Søndag var jeg i Bispegaarden; da var Bispens Kvinde meget tyk, skjoldet i Ansigtet og saa elendig ud. Siden sagde Magister Paaske til mig, at hans Karl Niels havde set den skammelige Omgængelse i Bispens Have mellem Magister Kristen og Kirsten Doktors. Og atter siden hen kom Korsdegnen Anders Sjørup til mig i Skriftestolen og anklagede Folmer Apotekers Pige Anne, at hun havde hørt Kniplingskræmmer Frands Stridbæk sige, at han havde solgt Kirsten

Doktors Servietter med Lots Historie paa; saadan en, som det døde Barn laa svøbt udi.

Ved dette Vidneudsagn paa Raadhuset træder den fangne Enke frem og svarer stille: »Jeg haver aldrig ejet en saadan Serviet.«

Og Apotekerens Anne benægter ved Ed og oprakte Fingre, at hun aldrig haver haft de Ord om den Serviet, som det døde Barn var svøbt udi.

Men Korsdegnen gaar uden om dette og vidner kun, at Kirsten Mortensdatter, Mag. Thøgers Hustru udi Randers »haver undsagt hannem .og alle andre, der haver vundet om hendes Moders Tykhed.«

Af Præsterne fremstod endnu Hr. Svend Albrektsen, Kapellanen til Frue Kirke, der først vidner, at han har hørt stort Rygt og Tiding om den letfærdige Omgængelse, men derefter tilføjer: »Jakob Bundesen tillige med Constantino Apoteker fortalte mig paa de Tider, at en Licentiatus havde sagt for dennom, at de Recepter, Magister Kristen havde bestilt paa Apotekeriet, vare til at fordrive Fosteret.«

Efter denne Udtalelse fremtraadte imidlertid Folmer Apoteker og tilstod: »Magister Kristen sendte mig Bud, at jeg skulde komme til hannem udi Kirken; og der jeg did kom, spurgte han mig og sagde: »Haver I ført den Snak om Recepten? Vider da og mindes, at Dr. Fabricius haver forordnet den Recept med femten Perler til Bispens; og han er vel saa vis,



at han ikke skulde gøre sig delagtig udi saadan Synd, som hannem hermed tillægges.«

Dertil jeg intet svarede. Men som det Rygte gik, at Bispens Kvinde redte til Barsel, og dog saadanne Recepter bleve hos mig bestilte, turde jeg intet berede efter samme Recept; men tog jeg en uvirkende Masse til Piller og mængede dennom med Pulver, og sendte jeg saa Magister Kristen det.«

Morten Holst, Apotekersvend, træder frem og siger, at det er alt saa i Sandhed, thi han leverede det.

Efter dette Mellemspil med Folmer Apoteker tog Hr. Svend fat paa ny og vandt: »Den Dag Borgerne bleve mønstrede, var jeg hos Bispens, og da saa Bispinden mægtig bleg og daarlig ud, hvorfor jeg adspurgte hende, om hun havde nogen Sygdom. Dertil hun svarede: »Nej. Det, som jeg ser ilde ved, er for min Mands Sygdom, ellers skader mig intet.«

Her træder imidlertid Kirsten Doktors frem og benægter, at Hr. Svend talede saa til hende; han spurgte ikkun om hendes Mands Svaghed. Ursule Doktors, som og var hos, spurgte hende anden Gang ligeledes om, hvorlunde hendes Husbond led.

Saa fortsatte Hr. Svend igen med sit Vidne: »En Søndag straffede jeg paa Prædikestolen Skørlevneri, som gik sørgelig, aabenbare i Svang; og nævnede jeg Absalons og Rubens Historier. Da blev jeg Fredagen derefter af Magister Kristen fordret bag Koret



i Magister Krogs og Hr. Johannis Nærværelse, hvor Hr. Kristen tiltalte mig og sagde: »De Synder gaa ikke saa i Svang, var det sligt, skulde jeg nok selv paatale!«

Dagen derefter, om Lørdagen, blev det døde Foster fundet paa Domkirkegaarden.

Men om Mandagen blev jeg indkaldt for Bispem, hvor alle de andre Præster vare tilsagte at give Møde. Da advarede Dr. Morten mig hart, sigende: »I angriber jo Bispens Myndighed, at straffe! Kommer I igen paa lige Maade, skal jeg vide at lære jer at blive paa jer Plads.«

Da Vidneførselen endelig var sluttet, blev den udførligt beskrevet sendt til Kongen. Og Erik Grubbe fik derefter følgende Kongebrev⁵³):

C. 4.

„B. G. L. Vid, eftersom vi naadigst erfarer, de Vidner, som i den Sag om Mag. Kristen Nielsen og hans Hustrues Moders skammelige og nu lang Tid berngtede Leiermaal, vundet haver, flittigen af os elffede Landsdommere udi vort Land Nørjylland at være udi din, Barternes og andre fleres Nærværelse examinerede og overhørte, eftersom alt saadant skriftligen og udi Pennen forfattet og os forebragt er, da bede vi Dig og naadigst ville, at Du nu Processen strax fører fort, og at Du af de

fornemste, vederhæftigste og bedste derudi vor Rixbsted Aarhus boende, hvad heller de ere i Borgermester eller Raadmænds Bestilling eller Præsters Medhjælpere, ingen undtagen, til Nævninger udi samme Sag at være, nogle tager og udvælger, paa det Sandhed des bedre kan udledes, og Sagen des snarere en endelig og retmæssig Udgang kan naa.

Frederichsborg, den 30. Decembris 1646."

Siden Sagen efter at have henstaaet saa længe nu blev fremført saa brat, frygtede Magisteren for, at han ikke i Tide skulde faa samlet sine Bevisligheder, hvorfor han indgik til Kronen om Henstand.

I den Anledning fik Erik Grubbe paa ny et Kongebrev⁵⁴):

Chr. 4^{tu^a}.

„B. G. T. Vid, eftersom Mag. Kristen Nielsen af vor Rixbsted Mars selv hos os underdanigst haver ladet anholde, vi hannem endnu 6 Ugers Dilation og Respit naadigst vilde forunde til at opføre og til Veie bringe hvis Vidnesbyrd, han formener at have, hans Vederparters Betyldninger med at igiendrive udi den skammelige og fast uhyrlige Veiermaalsfag, som han lang Tid haver været for berygtet; da haver vi hannem fra dette vort Brevs Dato endnu 6 Ugers Dilation dertil bevilget, saa og



derhos befalet vore elskede Landsdommere der udi vort Land Nørjutland, som de forrige mod ham førte Vidnesbyrd forhørt haver, at de til samme Tid udi foreskrevne vor Riøbsted Mars skulle møde og Mag. Kristens Vidnesbyrd udi din Nærværelse at examinere, udi Pennen dennom forfatte og til de Nævninger, som Dig befalet er at opkræve, dennom at overlevere, som dennom med hans Vederparters Documenter kunne conferere, og Sagen saa endelig een Gang for alle kunde naa og saa sin retmæssige Udgang. Thi bede vi Dig og naadigst ville, at Du den Anordning gjører, at Sagen ikke til Doms optages, indtil samme Meester Kristens Vidnesbyrd, som inden foreskrevne 6 Uger endelig skulle til Veie bringes, der udi Mars bliver forhørt og, som foreskreven staar, til Nævninger overleveres.

Frederichsborg, den 12. Januari 1647.“

Samme Dag udgik der ogsaa Kongebrev⁵⁵⁾ til Landsdommerne i Jylland om, at Magister Kristen havde faaet 6 Ugers Henstand med sin Sag; men naar denne Frist var udløben, skulde der fares fort med Processen, saa en endelig Afslutning kunde naaes.

For Magisteren traadte der imidlertid nu en anden Hindring i Vejen. Sagen var trukken saaledes i Langdrag, at han ikke længere havde lovlig Ret til at fremføre Vidner, med mindre han fik Oprejsning,



det vil sige kongelig Tilladelse til at føre Processen, som om den nylig var begyndt.

En saadan Oprejsning søgte han derfor og fik i den Anledning følgende Kongebrev⁵⁶):

C. 4^{tes}.

„G. A. B, (Gjører alle vitterligt) at eftersom vi naadigst komme udi Forfaring, hvorledes en Del af de Sandemænd, som udi bet^{te} Rispsted Aarhus, før end det sidste fiendtlige Indfald skete, vare opkrævede at skulle udi den Sag anlangende det døde Foster, som blev fundet paa Domkirkegaarden der samme Steds, sværge, sig udi forleden Tjeidetid var bleven forarmet og af Byen bortflyttet, hvorfor, saa vel som for adskillige andre Marsagers Skyld, Sagen er bleven opholdt og ei af for^{ne} Sandemænd derudi er bleven kiendt, da haver vi samme Sag igien reist og fornyet, saa og hermed den reiser og fornyer, saa at de Sandemænd, som nu udi samme Sag paa ny igjen ere opkrævede, derom skal grunde, ligesom Sagen nylig var tilbragen, og saasom de agte at forsvare og være bekiendt.

Havn, den 25. Januari 1647.“

Det skal ikke siges, at Erik Grubbe nu paa nogen Maade overilede Magisteren, snarere forhalede han

Sagen end yderligere, thi først den 18. Marts lod han opkræve Sandemænd.

Disse gave sig ogsaa ulovlig god Tid, idet de fortøvede til den 29. April med at gøre deres Tog, først da fremtraadte nemlig Søren Sørensen, Søren Olsen, Jesper Jensen og Jens Nielsen, alle fire Borgere i Aarhus, og afsagde følgende Kendelse⁵⁷⁾:

„Efter som vi af vor gunstige Hr. Lensmand efter Ko. Ma. Brev og Befaling ere lovlig opkrævede at sværge og gjøre vort Thoug over det døde Forster, som er funden paa Domkirkegaard i Aarhus den 26. Augusti 1643 efter Synsvidners Formelding, som Kiersten Johansdatter er berøgt for at have født til Verden; saa og med Vidner for os bevidnes, at for^{ne} Kiersten Johansdatter haver været frugtformelig og red til Barfel. Desligeste fremlagdes Vidner, at hun nogen Tid, efter at samme Forster er funden, er bleven smal igen; hvilke Vidner for ganske Konjistoriet i Aarhus Kapitel er vunden i hendes Baahør, forelagt Landsdommerne, og hun intet svaret, skønt hun havde lang Respit; — da vides ikke at kunne befri samme Kiersten Johansdatter, salig Dr. Mortens Efterlevereske, udi samme døde Forsters Død skyldig at være. Og fordi svor vi for^{ne} Kiersten Johannisdatter derfor Manddød over og fra hendes Fred.

Hvilke voris Sed og Thoug vi med voris oprakte Fingre svor og affagde.“



Sagen skulde nu med Vidneførsel og Sandemændstog frem for Landstinget. Men da kneb det for Alvor for Biskoppens fattige, forladte Efterleverske; thi ikke een i Aarhus By eller inden den Kreds, som indbefattede Erik Grubbes Magtomraade, vovede at træde i Retten for den hjælpeløse Enke.

Nu havde vel Svigersønnen og Datteren i Randers tigget og bønfoldet en Borger der i Byen saa længe, at han endelig havde givet sit Ja til at ville paatage sig Værgemaalet; men saa angest var dog Randersmanden for den stærke Lensmand, at han intet turde gøre, medmindre han fik Kongens Befaling dertil. Enken maatte da ty til Majestæten om Hjælp.

Hvorefter Lensmanden paa Dronningborg Frands Lykke fik følgende Kongebrev⁵⁸):

Chr. 4^{de}.

„B. G. L. Eftersom den forrige Bishes efterladte Enke udi Mars ved Navn Kiersten Johansdatter hos os underdanigst lader anholde og begiere, at vi naadigst ville lade tilholde og befale Madt Poffuelsen, Borger og Indvaaner udi vor Riibsted Manders, at han som en Lavværge sig hende og hendes Sag maatte paatage og forsvare, da bede vi Dig og naadigst ville, at Du for^m Madt Poffuelsen tilholder, at han hende og hendes Sag maatte sig paatage og forsvare; da bede vi Dig og naadigst

ville, at Du for^rc Madz Boffuelsen tilholder, at han hende og hendes Sag som Laugværge sig paatager og den paa tilbørglige Maader saa vidt med Lov og Ret ske kan lader udføre, for hvilken hans Umag hun sig venlig erbyder hannem, saa vidt det vil contentere, at han med hende skal være tilfreds.

Hafnia, den 4. Maj 1647.“

Mads Povlsen var dog endnu angest for ene at gaa imod den mægtige Erik Grubbe, hvorfor han bønfalder om at faa en Medhjælper, der paa Tider kunde være hans Stedfortræder og Rygstøtte.

Kongen maatte derfor paa ny, 31. Maj, lade udgaa Befaling⁵⁹⁾ til Frands Lykke, lydende paa, »at saasom Mads Povlsen nu undskylder sig, at han ikke altid kan være til Stede, saa byder Kongen og naadigst vil, at Frands Lykke skal tilholde Michel Thygesen, Raadmand i Randers, med forne Mads Povlsen at paatage sig den fattige Enkes Sag, saa den ene i den andens Fraværelse kan gange i Rette for hende; hvorfor hun deres Umag selv skal og vil contentere.«

Sagen gik derpaa sin træge Gang. Endelig 4. Avgust kom den for Viborg Landsting⁶⁰⁾, hvor Dr. Mortens Efterleverske kærede over Sandemændenes Tog af 29. April, da de havde svoret hende Manddøde over og fra hendes Fred for »en« død Foster, der var fundet paa Aars Domkirkegaard, kærede hun

og over Mester Jakob Knudsens og andres Vidne, som de særdeles paa adskillige Tider vundet haver, baade før Fejdetiden og siden efter Fejden, nemlig paa Aarhus Raadstue og desligeste i Kapitlet, saa kærer hun til Slutning over Raadmand Anders Lydiksen for hans og Medfølgeres Nævningedom af 1. April.

Den fattige Enke lod ved sin Lavvæрге oprede den hele Tildragelse og Vidneførsel, lod fremsætte alle Modsigelserne og det løbende, løse Rygt og Tiding.

Vidnernes Udsigende blev gennemgaaet, og nye Vidner mødte frem for Landstinget. Her fremstod saaledes Pigen Anne Jakobsdatter, som vandt for Retten med højeste Ed, »at hun aldrig toede Klæder sammen med Mette Mogensdatter, mens hun bredte dem ud, naar de vare ved Aaen at to dem, dog hun aldrig »byggede«, og ud bredte de Tøjet »alsammel«.

Saa fremmødte og Enkens Datter Kirsten Thøgers fra Rånders, der vedstod, at hun var den Dannekvinde, for hvem der var søgt Raad; saasom hun før Fjendens Tid havde skrevet til sin Moder for en ængstelig Kvinde, der adspurgte om Raad for det sære Tilfælde af vedholdende Næseblod.

Sandemændenes Formand Søren Sørensen gik frem paa Landstinget og siger paa egne og Brødres eller Medfølgeres Vegne, med deres Fuldmagt, at de vare deres Ed gestændig, efterdi alle forne Vidner havde

vundet om uhørlig, skammelig Bedrift og letfærdig Omgængelse, hvilket og bestyrkedes ved adskillige Vidners senere Udsagn, at Kirsten Doktors redte til Barsel med Barselkvinders Tegn, og siden blev hun smal igen; hun havde det ganske ilde, saa ud som en Barselkvinde, hvorfor det ene med det andet bestyrkes. Og skammeligt Landerygte er hende paa-hængt, hvorimod af hende als intet er fremlagt; thi førte Sandemændene hende Manddød over og svore hende fra hendes Fred.

Som Enken havde kæret, paa samme Vis kærer ogsaa Mester Kristen over sine Nævningers Formand Jens Kaalby for den Ed, de svore — men uendelig svore — ham over.

Magisteren lader fremføre trende Vidner: Knud Worm (Orm), Søren Hovgaard og Tomas Hattemager, alle af Aars, der vedstaa, at de til Hobe vare i Mester Kristens Stue. Og var den Stund Niels Jensen Paaske, som forhen vundet haver, i Stuen til Stede, hvor han sad og græd og klagede sig, at han var nødt og tvungen til at vinde paa Mester Kristen; thi var han truet paa Fængsel og paa Bremerholm med.

Og Niels Skriver tegnede op hvert Niels Paaskes Ord og al Tale, som han fremførte med megen Bangsel og stor Klagelyd.

Dette deres sande Vidne ere de tre Aars-Mænd ved deres højeste Ed gestændig.

Vidneførselen og Rettergangen ved Landstinget varede i tvende Dage, hvorpaa Landsdommerne Erik Juel til Hundsbæk og Mogens Høeg til Kjærgaards-holm fældede følgende Dom, som de daterede den 4. August, den Dag Rettergangen begyndte:

„Efter som en Del af forne Vidner efter Nygt og Tidning, en Part efter egen Videnskab om Mag. Kristen og Kirsten Doktors, deres idelige, kærlige Møder og skammelige Omgængelse haver vundet og baaret Kundskab, hvilke samtlige om Tiden, Steden og andre Omstændigheder stemmer med hverandre overens, Mag. Kristen og Kirsten Doktors heller ikke selv fragaar de Tider og Steder, som omvundne er, at have været tilfammen, nemlig udi Odder, Gammelby, Hølche (Hylke), Bering, Hospitalet og andre Steder, dog det intet haver været til nogen ond Intention, — da vidste vi efter saadan Leilighed ikke imod forne Vidner om saadanne deres skammelige Omgængelse at sige eller magtesløs dømmes, medens ved Magt at blive.“

Landsdommerne føje hertil:

„Niels Jensen Paastes skriftlige Binde er et Bænkrebrev, ikke til Byting, Raadstue eller nogen Øvrigheds Nærværelse forhvert, og ikke findes derunder hans Haand, Segl; og nu holder han sig i Skjul. Da bliver dette Vidne hjemfundet, og



Nævningerne deres forrige Ed og Tog over Mag. Kristen Nielsen til Aarhus Byting igien paa ny at sfulle sværge og gjøre.“

Som Følge af denne Hjemssending af Nævningekendelsen lader Lensmanden Erik Grubbe den 19. August 1647 højlydt forkynde paa Aarhus Gader, at Nævningerne skulle sværge paa ny. Den »Lydelse-seddel« (Stævning), som han lod oplæse, lød⁶¹):

»Lyses Mester Kristen Nielsen fuldt kætterske Sag til for letfærdigt Lejrmaal og Blodskam, han med hans Hustrues Moder beganget haver.«

Det var Erik Grubbes Dom, fældet paa egen Haand. Men Nævningerne fulgte ham villigt og snart. Den 2. September faldt allerede deres Kendelse, og det blev nu en endelig Dom, medens deres første Afsigt fra 1. April havde været uendelig; de kende og sige:

»Da efter slig Lejlighed vidste vi ikke Mester Kristen at kunne befri, men sværge ham fuld kætterske Nævn over.«

Først den 8. December kom denne Nævningernes sidste Afsigt for Landstinget i Viborg, hvor Landsdommeren Mogens Høeg og Landstingshører Henrik Jenssen stadfæstede Nævningernes Tog og Ed. Dog gave de deres Dom den Slutningstilføjelse, at Niels Paaske skulde opsøges og af ham videre Kundskab erfares, siden han havde fragaaet og forladt sit forrige

Vidne. Derfor burde ej heller denne Nævningeed komme Magister Kristen Nielsen til Skade paa hans Liv eller hannem til nogen Forfang.

Atter trak Sagen i Langdrag.

De tvende fattige Fanger, der vare anklagede paa Ære og Liv og dømte ved Landstinget, maatte gaa hen baade Aar og Dag med Bøddelens Sværd svævende over deres Hoveder. Der blev intet fuldført og intet fuldendt.

Den gamle Konge var død og stedt til Hvile i Roskilde, Sønnen Frederik III kaaret og kejset til Landsherre; men end stod den sørgelige Sag stille.

I denne Kvide var det, siges der⁶²⁾, at den stakels forladte Bispinde drog til den nye Konge, gjorde Knæfald for ham og bønfaaldt om, at Akterne i hendes Sag maatte blive reviderede.

Dette tillod Majestæten. Sagen blev gennemgaaet forfra, fra Ende til anden, Vidner indstævnedes, og de fældede Domme prøvedes og granskedes for Herredagen⁶³⁾.

Allerede den 27. April havde den nye Lensmand paa Aarhusgaard Niels Krag faaet Kongebrev^{63a)} om at lade Mester Kristen og Bispens Enke vel forvarede skikke til Slotsfogden paa Kjøbenhavns Slot. Og samme Dag havde Kongen befalet Erik Grubbe at rette sin Lejlighed, saa han, naar de tvende Fangers



Sag kom for Herredagen, da maatte give Møde og gaa i Rette^{63a}).

Det var dog først den 25. Juni Anno 1649, da seks lange og tunge Aar havde sneglet sig hen under bitter Kvide og Trængsel, »at Kirsten Johannisdatter, afgangne Dr. Morten Madsens Efterleverske udi Aars, havende med sig sin Fuldmægtig Henrik Terkelsen, Borger udi Odense, kunde møde frem for Herredagen i Kjøbenhavn, hvor Kongen selv med sine atten høje Rigsraader sade i Retten for at sigte og fælde Dom.«

Den fattige Enke lod her ved Kongens egen Stævning fremæske de tvende Landsdommere i Jylland, at de skulde stande til Rette, fordi de 4. August 1647 paa Viborg Landsting ved Magt havde kendt nogle over hende forhvervede Vidnesbyrd, »uanset at samme »Vinde« med mange oprindelige og visse Beskyldninger til Svækkelse for dennom var indstævnet, hvorfor de uryggelig kunde og burde have underkendt samme; thi for det

1^{ste}: Skal samme Vidne ej være saa lovlig forhvervet, hverken med Kald eller Varsel, eller enhver Steds Personer for sin tilbørlige Ret og Øvrighed med Ed og oprakte Fingre skal have vundet, saasom Loven og Recessen verdslige, og Ordinansen gejstlige Personer tilholder.

2^{det}: Vidner den største Del om Rygt og Tiding, som de af andre, deriblandt og en Del afdøde, skal

have hørt; og dennom, som i saa Maader haver vundet, dog derimod hverken kaldet eller stævnet ere, endog en Del vedgaar, at de saa ikkun haver hørt Børn sige og skringe.

3^{die}: Haver en Del, — hvis Vinde der er vundet over, siden selv vundet, at de ej med saadanne Ord vandt; somme endog nægter at kunne mindes, hvis over deres Mund vundet er.

4^{de}: Vidner og nogle, at de skulle have set Mag. Kristen Nielsen og hende paa Sted sammen, hvilket ganske umuligt skal være, at nogen, som sig opholder paa de Steder, omvundet er, skulde kunne se hverandre, medmindre de kunne se gennem tykke og ubrækkede Mure.

5^{te}: Skal der være vundet om Ord, som skulle være talte om hende, før end hendes afgangne Husbonde Dr. Morten døde, — om hvis siden den afgangne Mands Død skal være sket; hvilket ikke saa kan være, og som uden Bevis døder sig selv.

Saa berettes og, at de fornemste Vidner, som hendes Vederpart mener hende til største Uære haver vundet, de haver siden udi mange Godtfolks Nærværelse med grædendis Taarer angret og fortrudt deres Vinde, der hende og Magister Kristen saa skammelig var paaløjet. Og beretter samme Vinde, at han med Fængsel skal være nød og tvungen til

dette sit Vidne; hvilket af trende vederhæftige Danne-mænd er bevist for Viborg Landsting.

Alt dette og meget mere, nemlig Sagen i alle dens Enkeltheder, haver Enken ladet udførlig og grundeligen sætte i Rette og bevist for Landsting; og dog have Landsdommerne kendt Vidnerne ved Magt og saaledes dømt hende paa Ære og Liv, hvorved hun formener, at de uforsvarligt — baade for Gud og Kongen — haver i saa Maade forurettet Loven, i Synderlighed efterdi ikke een, meget mindre tvende trofaste, ensstemmende Vinder haver vundet om, at hun nogen synlig, gørlig Gerning skal have beganget, hvormed hun enten Ære eller Liv kunde have forbrudt, saa forskrevne Vidner, saa vel som deres derpaa grundede Dom, derfor med Rette bør magtesløs at være og ej at komme hende til nogen Skade i nogen Maader.

Sammeledes maa Kirsten Doktors og føre Tiltale mod Landsdommerne, fordi de den 4. Avgust 1647 haver kendt ved Magt de fire Sandemænds Ed og Tog over hende ved Aarhus Byting, der de hende Manddøde og fra hendes Fred skal have svoret, formedelst et dødt og ganske forfallende Forster, som skal være paa Aarhus Domkirkegaard udi Jorden under et Ligtræ af onde Mennesker hedenlagt og igen opsøgt, efter samme Sandemænds videre Bemelding. Dette haver Landsdommerne indfattet i deres Dom, endog



hver Sag og dens Proces med sin tilbørlige og særdeles Stævning skal være adskilt.

Ogsaa i denne Sag formener Kirsten Doktors sig at være forurettet, da det for Landsdommerne er klarligen og grundeligen bevist:

1^{ste}, at ikke med eet eneste Vidne er det fæstet, at hun paa de Tider, hun er bleven mistænkt derfor, haver redet til Barsel. — Og havde det været saa, da kunde hun noksom uden nogen Eftertænkelse vel forsvarligt være det stændig, eftersom hendes Husbond, hvormed hun havde født elleve Børn, den Tid og lang Tid derefter levede. Og havde hun været Moder til samme Foster, skulde hun det have undfanget længe efter, at Magister Kristen havde hendes Datter til Ægte bekommet; thi deres Bryllup stod den næste Søndag efter St. Hansdag 1642; og som berettes, skal Fosteret først være fundet eller opsøgt den 26. Avgust 1643, hvorimellem er fuldt et ganske Aar og ni Uger. Formedelst dette kan heraf Kirsten Doktors Uskyldighed og utvivlelig haves.

2^{det}: Ikke heller er bevist, eller skal nogen efter denne Tid med Sandhed befinde, at Kirsten Doktors haver født eller ombragt samme Foster.

3^{die}: Ingen haver hende derfor sigtet eller Sag givet, saa forhaaber hun og, at ej heller herefter nogen, som af Guds Aand rettelig betragter sin timelige Velværd og evige Salighed — vil sligt lade gøre.



Ingen Sigtelse er kommen, hvad dog udi saadan Proces efter Lovens II Bog 6. Kapitel burde være sket, inden Sandemændene derom noget Tog havde gjort.

Herforuden formener Kirsten Doktors, at Processen i sig selv var ej saa lovligt Sandemændene tilfulgt og dreven, som Loven formelder, og som hidindtil usædvanlig været haver; thi

1^{ste}: Skal samme Foster, som siges fundet er, først være opsøgt og angivet den 26. Avgust, og hendes Husbond, salig Dr. Morten, døde 27. Oktober, som er over otte Uger derefter, og imidlertid talte hende ingen til derom; som og ej sømmelig kunde ske, efterdi hendes hæderlige Ægtemand var levende, som hende billigen med al Rette derfor da vel havde erklæret og forsvaret. Siden derefter skal Sagen og for nogen sat Ret være upaataalt til den 16. December, som er over syv Uger efter hendes afgangne Husbonds Død; saa hendes Uvenner haver haft ganske rum Tid til dette saaledes at bringe i Værk; og dog det, som formeldt er, haver rejst og sendt ganske imod Loven og desanledinge Proces; thi hvor nogen Mand eller Kvinde findes død, enten paa Marken eller andre Steder, og man der ej ved Banemanden, der maa der ej ventes med Proces, men straks skal opkræves Sandemænd, der til Seksugersdag skulle gøre deres Tog. Heller ikke blev synet, om det Barn,



som siges at være fundet, haver Lignelse efter Mand eller Kvinde, eller om det for øvrigt var et Menneskebarn eller ikke.

2^{det}: Fosteret blev heller ikke synet paa Stedet, men førtes i Hus, og to Dage derefter blev det ført paa Raadhuset; saaledes omløbe de med det; hvorledes kan da hendes Uvenner ej videre have handlet dermed!

3^{die}: Her var kun opkrævet fire Sandemænd, skønt Jydske Lov II Bog 1. Kap. siger, at der skal være otte; og Aarhus By staar dog vel ikke udenfor Loven.

4^{de}: Lovens II, 4 siger, at Sandemændene skulle tre Ting have med en halv Maaned imellem, og at der paa tredie Ting skal »sigtes«; men her er ikke sket Sigtning. Sandemændene opkrævedes 18. Marts, andet Ting var 1. April og tredie Ting 22. April; men de gjorde først deres Tog den 29. April, som altsaa var fjerde Ting.

Alt dette, siger Kirsten Doktors, er klart sat i Rette for Landsdommerne; men intet have de agtet derpaa; de besmykke kun deres Doms Slutning med mange Sirater og Udpyntninger, hvorimod ej findes et eneste Ord til Bevis.

Den fattige Enke beder derfor Sagen indladt for Herredagen, hvor Landsdommerne bør at svare, og alle Vidner — vel op mod Hundrede — maa møde,

uden Undtagelse; deriblandt de gejstlige Herrer Jacob Knudsen og Kristen Fris, Magistrene Søren Andersen og Niels Krog, tilmed Anders Sjørup, Kort Degn og Raadmand Anders Lydiksen, saa og Sandemændene, de fire Aarhus Borgere, som først svore hende fra hendes Fred og Manddøde over.

Alle Vidner, der for Viborg Landsting vundet haver, bør møde, ligeledes Superintendenten Jakob Lavridsen Rosendal, som samme Kundskab nedskrevet haver; saa og Erik Grubbe til Tjele, Befalingsmand paa Havreballegaard, med sin Ridefoged Jens Jakobsen, om de hertil ville have noget at svare.

For Herredagen fremmødte da ogsaa en talrig Skare af Vidner, lige fra Mag. Søren Læsemester til Folmer Apoteker, fra Jens Blytækker til Oluf Klokker, med deres Hustruer og Tjenestetyende. Og alle Vidnesbyrdene, baade de nye mundtlige og de gamle skriftlige, bleve gennemgaaede.

Derpaa fremlagdes for Herredagen Kirsten Doktors Indlæg, saa lydende:

»Efterdi jeg underdanigst haver ladet indstævne de 60 Vidner, hvis Kundskab nu er bleven forhørt, da beder jeg, — for Guds Skyld — at mine Ord mod de gode, velbyrdige Landsdommere, som have stadfæstet den baarne Kundskab, maa blive hørt, og at den høje Herredag vil være mig en naadig Dommer.

Landsdommerne sige:



1^{ste}: Vi vare tilsammen der og der. Men ingen skammelig Gerning er omvundet.

2^{det}: Niels Paaske bør opsøges, før der dømmes. Men Landsdommerne haver alligevel dømt fra Ære og Liv, uden at de først lod Vidnet opsøge.

3^{die}: Magister Jakob Knudsen, det samtlige hæderlige Kapitel og Ministerium, Borgemestre og Raad, Hospitalsmedlemmer, Jordmoderen og mine egne Tjenestefolk, have vundet, en Del efter Rygt og Tiding, en Del, som de syntes eller kunde tykkes, at jeg redte til Barsel, blev tyk, smal igen, og at jeg haver bekendt at have haft en Svaghed i mit Laar; men det er jo ikke faste Vidner, kun efter Rygt og Tiding. Jeg kan have haft Skrøbelighed; men hvilken? Havde jeg redet til Barsel, kunde jeg det vel forsvarlig være stændig, efterdi min gode Husbond, ved hvem jeg haver født elleve Børn, levede, og det lang Tid derefter, som mig derfor vel havde erklæret og forsvaret, om nogen mig da derfor havde tiltalt, saa jeg ikke havde haft nødig, som de mene, at dølge eller nægte dette, langt mindre ombringe det tolvte Barn, end de forrige elleve; men det var ikke saa, at jeg redte til Barsel. — Det skal aldrig bevises mig over.

Barnet blev født syv Uger, efter at jeg var tyk, — sige de — saa hvis jeg skulde være Moder til Barnet, skulde jeg altsaa blive ved at være tyk syv Uger efter at have født.



4^{de}: Jeg vilde ikke vedkendes Anne Jakobsdatter i Hasle, hendes Vinde, sige de. Nej, thi hun havde aldrig været med at byge Klæderne, men ikkun at udbrede dem. For øvrigt kan der hos en Kvinde, fordi hun ikke reder til Barsel, være stor Forandring med hendes Omstændigheder, som er Kvinder vel bekendt.

5^{te}: Alle Vidnerne om tyk, vaag, bleg og smal er alt Rygt og Tidinger. Og om disse »er det ikke uden synderlig og vel betænkt Aarsag, at den gudfrygtige Kirkelærer Tertulianus udi sin Forsvarsbog imod Hedningerne haver gjort den Forklaring om Rygt og Tidende, at hun næppe kan bare sig for den almene Last Løgn, af Aarsag, hun er for hastig, eller fordi hun lyver mesten saa gerne. Ja, naar hun haver Sandhed med at føre, saa tager hun dog enten noget fra eller lægger noget til, eller og hun omskifter noget af Sandheden, alt at forstaaes, eftersom Venner eller Uvenner ere affektionerede til . . .«

Og gør han siden en ganske smuk Slutning derom til Forklaring, brugende disse Ord: »Rygt og Tiding er et Navn om det uvisse og haver ikke Plads længere, end til alt bliver vist forfaren; skulde da nogen tro Rygt og Tiding, uden den, som ikke belæres vil, for den, som er vis, tror ikke det uvisse.«

Kunde den salig Mand have den Tanke og Me-

ning, at han agted dermed at bevæge Hedninger, hvor meget mere bør vi, som ere Kristne, det betænke.

6^{te}: Landsdommerne sige til Slutning, at Vidnerne stemme overens til Tiden, Steden og Omstændigheder. Men sammenholdes Vidnerne, da siger Hr. Johan, at det var 7. Juli, jeg skulde have gjort Barsel, et andet Vidne, at det var St. Oluf, hun først saa urene Klæder, medens et tredie Vidne siger, at det var først efter St. Oluf, jeg ikke var tyk. Det er ni Uger mellem disse Tider og Dage; og saa ringe komme de andre Vidner og overens.

7^{de}: En Kvindeperson Mette Pedersdatter skal i Kjøbenhavn — efter derom Velb. Erik Grubbes underkrevne skriftlige Kundskab — have angivet, at hun samme Foster først haver fundet paa Aarhus Domkirkegaard, liggende under et Ligtræ, og var en Tørv under Træet, og under samme Tørv laa det døde Barn. Tørven var oprodet af et Svin; og blev hun da en Serviet var, som hun først havde ment at være et Liglagen; men der hun tog fat paa den, kunde hun kende, det var en Serviet, og saa hun paa Hjørnerne af den og blev var derpaa tegnet trende Bogstaver K. D. og et M., med en liden Streg bag efter samme M., som samme hendes Angivelse videre medfører.

Herimod strider Jordemoderens og Synsmændenes Vidne og Beretning, som siger, at Fosteret var svøbt



udi en fin Drejls-Damaskes-Serviet med Lots og hans Døtres Historie indvævet, og at der var et smalt Blaargarnshaandklæde uden om. Dette taler Mette Pedersdatter ikke om. Men det kan være, at hun ikke har vidst eller ikke har kunnet erindre, hvad Jordemoderen og Synsmændene havde vidnet, ellers er der ingen Tvivl om, at hun vilde fulgt og samtykt med dennom. Dog, at hun kunde se gennem Ligtræ og Tørv og der se Servietten, men ikke Haandklædet, som den gode Mand Erik Grubbe endelig vil have det forstaaet; da er det ene med det andet og ganske uforstandeligt, som og at det skulde være min Serviet. Det er nemlig efterset og bevist, at jeg aldrig haver ejet Servietter med Lots Historie paa, og aldrig Linned, hvor mit Navn eller Mærke stod saaledes paa. Det vide og de mange, som haver laant mit Linned til Bryllup eller anden Forsamling.

Efter dette haver Landsdommerne dog dømt, skønt jeg intet hørte derom, og der blev anderledes dømt, end der blev læst op. Og saaledes at bruge Vidner fra fremmede Steder, hvorom jeg slet intet vidste, er dog ulovligt.

Men saaledes handledes der dog, medens jeg, der ikke er lovlig overbevist om nogen usømmelig Gerning eller Dom overgaaet — er den gode Mand Erik Grubbes Fange og under hans Forvaring. — Se Gud i Naade til mig.

Blytækkerens Syn er i sig selv umuligt; thi han skulde kunne se gennem en tyk Grundmur.

8^{de}: Vidnet Lisebet M. Kristens Refs vil have hørt Velb. Fru Dorithe Juel paa Mejlgaard skal have sagt og talt til mig før min Mands Død om noget, der først skete længe efter hans Død, — hvilket i sig selv er umuligt for Mennesker.

9^{de}: Der har ingen Underfoged været i Hospitalet paa de Tider med det Navn, som angives; altsaa slaar dette sig selv.

10^{de}: Landsdommerne have slaaet alle Vidner i Hob, enten de haver vundet til eller fra, forskelligt om Tid eller Sted, om de haver vundet til St. Knuds-dag, St. Olufs eller St. Mikkelsdag, at jeg skulde være bleven smal igen eller have gjort Barsel.

Der er mange og store Underskedeligheder.

Endelig og for det sidste: Alle Vidnesbyrdenes Indhold rettelig og kortelig er, naar sandfærdig tages, at de kun stemme overens i Rygt og Tiding. Men et løgnagtigt Menneske kan med sin forgiftige Tunge føre en enlig, endog mange redelige Mennesker og uskyldige udi hele Kongens Riger og Lande — i Rygte.

Men haver min Omgængelse med Mester Kristen ikke været anderledes, end at vi undertiden haver aget eller gaaet sammen, siddet eller staaet og snakket sammen med hverandre. Og saadan Omgængelse kan

ærlige og hæderlige Svogerskab, høje og nedrige, ædel og uædel, gejstlige og verdslige Standspersoner uden nogen utugtig Tanke sømmelig og vel forsvarlig have; thi maa den være »en« meget ukysk og letfærdig Menneske, der ikke kunde omgaaes sin Datters Fæste- eller Ægtemand, eller sin Fæstemøes eller Hustrues Moder udi forskrevne Maader kærligen, finligen og vel, med mindre at den eller de lade den urene og ukyske Aand regere dennem, — derfra os alle Gud bevare; — hvilket jeg og underdanigst vil have indstillet til enhver I gode og højmægtige Herrers egen gode Consideration.

Og hvilken som helst, der enten Ære eller Liv skal have forbrudt, den bør gørlig Gerning paaavises, Aar, Dag, Tid, Sted og Maade, i det ringeste efter baade Guds og verdslige Love, ved tvende troværdige Vidner, paa fersk Fode, som de tillige eet Sted skulle have set, at overbevises, hvilket, som ofte er meldt, herudi ej sket er eller herefter med Sandhed bevises skal.

Foreskrevne Motiver sættes paa det allerunderdanigste og ydmygeligste udi Rette, om foreskrevne Vidnesbyrd og det derpaa grundede Sandemændstog, saa vel som Landsdommernes Dom ikke jo bør at være magtesløs og ikke komme mig paa Ære eller Lempe til Hinder eller Skade i nogen Maader, og

Sandemændene derfor tilbørlig at lide og til Rette stande.

Som den fattige Enkes Modpart fremtraadte for Herredagen tørst Lensmanden Erik Grubbe, der dog kun udtalte sig kort, sigende, at han mente Landsdommernes Dom saa rettelig at være grundet og afsagt, at den burde ved Magt blive.

Derefter fremstode Landstingsdommerne Erik Juel og Mogens Høeg, som fremlagde deres skriftlige Svar, udi saa Maade:

Eftersom vor Dom udi Mester Kristen Nielsens og Kirsten Johansdatters, afgangne Dr. Mortens, deres Sag udi adskillige Maader beskyldes, baade for Proces som udi Vidernes Forhør, at de uden Kald og Varsel er forhørt og paadømt, ikke paa tilbørlige Steder for gejstlige og verdslige Øvrighed efter Loven og Ordningen forhvert, — med videre Vidtløftigheder angives, saa er vort korte Svar, at vi for Gud og høje Øvrighed vil have prætenderet, at intet andet udi denne Sag at have søgt, eller endnu søger, end Sandheden maa aabenbares. Processen anlangendes, saa ere Vidnerne førte udi Aarhus Kapitel, der de begge som gejstlige Personer falder fore, og nærværendes var Lensmanden Erik Grubbe, Kapitlets Herrer, Gejstligheden saavel som Byens Øvrighed. Hovedsagen at svare til er Blodsagen, eftersom Næv-



ningsleden over Blodskamssagen svoren er, og Drabet optagen, indtil samme Blodssag bliver paakendt.

Vitterligt er det, at et Barn blev fundet udi et Haandklæde og Drejlsserviet med Lots Historie paa, bunden om med »en Kamelottes Baand«. Paa Servietten stode tre Bogstaver, som i Byfogdens Hus ere blevne afskaarne, hvor det fundne Barn med samme Serviet var henbaaret.

Til samme Barns Bane at oplede er der opkrævet Sandemænd, som samtlige haver efter Lovens 7^{de} Kapitel stemt overens og svoret Kirsten Doktors Sag paa. Og haver tilmed ingen udi By sigtet dennom eller »efter nogen sandfærdig Bevis beskyldt dem urettelig at have svoret; medens af stor Mangfoldighed, gejstlig og verdslig, saa vidt herom muligt er at bære Vidnesbyrd og Kundskab, — endog af Jordemoderen og af Nævningernes 24 Mænd bekræftes, hende de Tider at have redet til Barsel.«

End ikke Nævningetog, endog det er optaget til visse Tid at skulle paakendes, saa staar det dog ved sin fulde Magt.

Bevises og hende over at have søgt om Raad for en Dannekvinde og med fordægtige Medicamenter at have omgaaedes; og ikke haver hun bevist sin Uskyldighed.

Ikke heller er nogen anden Kvinde funden skyldig i samme Barns Død, efter at der derom af Øvrig-



heden er bleven sigt; saa at dersom alle Sandemænd udi Landet bleve opkrævede, ikke vilde anderledes kunde sværge, end sværget er.

Videre Kundskab udi denne Sag havde vel været at bekomme, dersom Fjendens Indfald det ej havde hindret. Dog, hvis herom er ført, er det ene med det andet bekræftet.

Efter slig Lejlighed have vi ikke vidst Sandemændene for deres Ed at fælde, medens den stadfæstet, hvorudi vi formene ingen Uret at have gjort, og Landsloven — den vi svoret haver, — at have fulgt og højeste Øvrigheds Befaling udi al Underdanighed til Sandheds Oplysning at have efterkommet; og ville vi derfor denne Sag, som fast uhørlig er, til Eders Ko. Ma. og I gode Herrer Rigens Raads Kendelse underdanigst have henstillet.

Med flere Ord Parterne derom imellem faldt, og vare de underdanigst Dom begærendes.

Den 25. Juni Anno 1649 faldt da for Herredagen i Kjøbenhavn følgende Dom:

„Da effter Thiltale, Gienfuar og denne Sags Leilighed, och effterdi Kirsten Johansdatter ikke er overbevist at have redet til Barsel, medens Vidnerne alleene siuntes hender at haffue verit thyt, — de fleste Vidner och om Røgte och Tidinge fornemlig vidner. Och aldeles ingen haffuer om nogen siunlig,



skammelig Omgængelse vidnet, mens langt mere sig forklarer intet usømmeligt eller uerligt at haffue feet til Kirsten Doctors och Mester Christen, Vidnerne icke heller Hoffuitbeskyldningen angaaendis offuereens kommer, — er derpaa for Rette affagt, att Landsdommernes Dom, som Vidnerne haffuer stadfast och det gjorde Sandemændstog confirmeret, icke bør at komme Kirsten Johansdaater paa Lif eller Ære til Schade, medens derfor bør i alle Maader fri at verre.“

Paa samme Tid kom ogsaa Magister Kristen Nielsens Sag for Herredagen. Han kærede over Landsdommer Erik Juels Dom ved Viborg Landsting af 6. Avgust 1647 og over de forskellige Vidner, der aldrig havde været til Vedermæle med Magisteren. Der var vidnet imod ham i ond Mening med besynderlige Gloser og Stil, hadsk og usandfærdig Klaffer, som naar de vidne, at efter den Omgængelse, som skulde være sket 1640 og 1641, skulde Kirsten Doktors være bleven tyk 1643.

Saa lader han for Herredagen indstævne alle de gamle Vidner, deriblandt Klokkeren Hans Skaaning og Anders Kaalby med sine medfølgende Nævninger, hvilke 12 Mænd den 2. September haver svoret over Kirsten Doktors for Lejrmaal og Blodskam med hennem, hendes Datters Mand.

Hans Hustru Elline og hendes Søstre Kirsten og

Ingeborg Mortensdatter, som mesten haver været nærværende paa de Steder, han er mistænkt for, bør og møde for at vidne, om han nogen Tid haver budet eller begæret af Kirsten Doktors, deres Moder, nogen slig utilbørlig Omgængelse, som han er mistænkt for.

Møde skal ogsaa Erik Grubbe til Tjele, hans Ridefoged Jens Jakobsen og hæderlig og højlærde Dr. Jakob Mathiesen, Superintendent over Aarhus Stift.

Og endelig endnu lader han indstævne Landsdommer Mogens Høeg og Landstingshører Hendrik Jenssen for deres Dom, som de 8. December haver fældet og afsagt anlangende Nævningernes Afsigt. Og dette er sket, skønt Magisteren ikke, hverken af Erik Grubbe eller nogen anden paa hans Vegne, er for saadan Gerning ved Ed sigtet eller Sag givet. Sligt er aldrig hørt tilforn.

Og have disse Nævninger — fortsætter Magister Kristen Nielsen sit Indlæg — tilforn den 1. April ved Aarhus Byting gjort »en uendeligt Tog«; hvilken Tog igen den 4. Avgust skal være hjemfunden, og endelig 2. September gjorde de »en endeligt Tog«. Men der gik ti Uger, og der hverken dømtes for eller imod. Nævningernes Tog gik saaledes ikke lovligt, der de formedelst deres Fældning skulde spørges. Deres Dom er imod Kong Frederik II^s Reces 1. og 4. Kap. og imod vor nye Reces paa dens 195^{de} Blad, hvilke sige, at Landsdommerne i Sager, der blive ind-



stævnedede for dem, skulle »rejse eller fælde«; men saa er ikke sket her. Saa strider den og imod Kristian III's Reces 8. Kapitel, mod Haandfæstningens 25. Artk. og imod Kongens Stævning. Landsdommerne maa ingen slig Sag hindre eller aflyse, med mindre det angaar adelige Personers Ære og Liv. Og dersom nogen Underdommer med Udflugt haver sig forset eller vil behjælpe, da skulle Landsdommerne efter Birkerettens 5. Kapitel skyldig dennem derfor foruden Kost og Tæring Voldsbøder at kende.

Foruden alt dette er af deres Dom at agte, at de i Hovedsagen den ene Person Niels Paaskes ubestandige Vidnesbyrd refererer, endog han fragaar og modsiger det. Han burde være opsøgt, før noget Menneske dømtes fra Ære og Liv.

Det angaar dog her to Mennesker, som udi Guds hellige Ord og anden gudfrygtig Øvelse fra første Barndom haver været opdraget. Det strider alt mod Guds Lov, se 4. Mosebog 35, 5 og 17, som siger, at Sandhed bestaar udi to eller tre Vidners Vinde; men her er ikkun eet »Mundsvinde«. Og dog har denne »Bundedreng« hverken vundet om hvad Aar, Dag, Tid, visse Sted og Maade, eller om nogen gørlig, legemlig Samkvemsgerning at være sket, som det sig dog under saadan usømmelig Værk fuldkommelig og utvivlelig bør at ske, hvor nogen paa Ære og Liv skal dømmes. — Dersom den 16. December 1643,

da den løse, letfærdige Knegt Niels Jensen gjorde samme Vidne, han da — som straks for Retten blev begæret — var for sit løgnagtige Vidne bleven anholdt eller havde maattet stille Borgen indtil Sagens Ende; men det skete ej heller.

Anden Dagen blev skriftlig til »forbemeldte Erik Grubbe igen samme begæret, hvilket, som kendt, ej blev tilstedt; men af hvad Aarsag det ej maatte ske, haver bemeldte Erik Grubbe selver at forklare.«

Nævningerne bør forsvare deres Ed for Herredagen og ligeledes Byskriver Lavrits Rasmussen, som haver sig understaaet Fylling paa Nævningerne at stede, før end nogen Sigting ved Ed efter Loven blev gjort; derfor han bør at lide og til Rette stande.

Saa og Erik Grubbe og hans Ridefoged Jens Jakobsen, som forskrevne Nævningetog haver forhvervet, maa dertil svare.

I Rette lagdes Mogens Høgs indstævnte Dom med alle Vidner om Magister Kristen og Kirsten Doktors. I samme Dom var indført Sandemændenes Tog, desligeste Lensmandens Lydelses-Seddel, som var udgaaet den 19^{de} Avgust 1647, og som lyser Mester Kristen Nielsen »fuldt kætterske Sag til for letfærdigt Lejrmaal og Blodskam, han med hans Hustrues Moder beganget haver.« Da efter slig Lejlighed vidste de ikke Mester Kristen at kunne befri, men sværger ham fuld kættersk Nævn over.



Slutningen af Mogens Høegs Dom lyder paa, at Niels Paaske skal opsøges og af ham videre Kundskab erfares, da han har fragaaet sit forrige Vinde; hvilket Vinde derfor ej heller bør komme Mester Kristen til Skade paa hans Liv eller til Forfang.

Til Slutning beder Magister Kristen Nielsen og lader stille i Rette for den høje Herredag, at Landsdommernes Dom maa blive kuldkastet.

Hvorimod Mogens Høeg fremfører, at hans Dom saa rettelig blev afsagt, saa den formenes at maatte blive konfirmeret og kendt ved Magt.

Med flere Ord Parterne derom vidtløftigt, mundtlig imellem faldt, og vare de derpaa Dom begærendes.

Og faldt da paa Herredagen den 25. Juni 1649 følgende Dom:

„Da efter Thiltale, Gienfuar och denne Sags Leilighed, och effterdi de udi denne Sag førte Vidner och den derpaa følgende Landsdommers Dom nu er underkiendt, er derpaa for Rette affsagt, at det Næffningstoug, som paa samme Vidner grundet er, icke bør nogen Macht at haffue, medens Mester Christen och Kirsten Doctors derfor i alle Maader fri at være, och Næffningerne — for sine Arsfager — fri for videre Thiltale.“

Endelig stode de tvende fattige Mennesker, Bispinden og Magisteren, fri, Herredagen havde givet dem

Ære og Frihed tilbage. Hvilken Lettelse og Jubel det maatte være, at føle sig fri, efter i de mange lange og trykkende Aar at have haft den svare Beskyldning hæftet paa sig og den truende Anklage hængende over deres Hoved.

Men de vare fattige, den haarde Nød truede dem, efterdi alle deres Midler vare borte. Dog ogsaa dette Tryk skulde hæves, deres Taalmodighed og Udholdenhed belønnes med lysere og bedre Dage.

Magister Kristen Nielsen Bundesøn blev 1651 Lector i Theologi i Kristiania, hvor han levede og virkede i mange Aar; endnu 1676 var han i Embedet, men skal være død Aaret efter⁶⁴).

Biskop Dr. Mortens Efterleverske Kirsten Johannesdatter drog til Kjøbenhavn og henlevede der roligt sine øvrige Livsdage. Her ægtede hendes Datter Anne den 24. Juli 1667 den unge Magister Mourits Kønig⁶⁵). Det var en Mand, der stod i usædvanlig høj Yndest hos Kongen og hos Peter Schumacher; hvilken Yndest han havde vundet, dels ved som ung Student at deltage med Iver, Mod og Udholdenhed i Kjøbenhavns Forsvar, dels ved senere at optræde som ivrig og flittig Disputator. I 1659 blev han klar fra Akademiet, og saa snart derefter hans Tjeneste »paa Vold og Vagt« ikke længere krævedes, drog han til Udlandet for at udvide sine Kundskaber, og fortøvede han derude i tre Aar.



Efter sin Hjemkomst tog han i Oktober 1663 Magistergraden; og blev han derefter 18. Maj 1666 af Kongen udnævnt til Adjunkt ved det theologiske Fakultet og fik straks derpaa Tilladelse til at holde Forelæsninger, og det følgende Aar blev han ordentlig Professor. Der gik kun paa ny et Aar, og da fik Koning et endnu større Bevis paa den særlig store kongelige Naade, der hvilede over ham, idet Frederik III selv kreerede ham til Doktor i Theologi. Men næppe et halvt Aar efter (^{13/12} 68) lod Kongen den kun 31-aarige Dr. Koning ordinere til Biskop over Aalborg Stift.

Det var den unge, enevældige Naadessol, der havde skinnet over Bispens Bane; men i Aalborg ramte Sorgen ham. Her døde, efter sidst i September 1669 at have født en Søn, hans unge Hustru Anne Mortensdatter. Bispen giftede sig vel paa ny (^{26/10} 71) i Tisted med Margrete Pedersdatter, Enke efter Ridefogden over Ørum Amt Peder Madsen; men ogsaa dette Ægteskab varede kun kort, idet den nye Hustru nok døde allerede Aaret efter; sikkert er det, at Dr. Mourits Koning selv døde 2. Maj 1672.

Det maa have været et Lyspunkt for Dr. Mortens Efterleverske, at hun fik Lov til at opleve og se sin Datters Skæbne knyttet sammen med en Mands, der gennemløb en saa glimrende Bane, som hendes Svigersøn her gjorde. Og til Lykke for Kirsten Johannes-



datter fik hun ikke lang Tid til at sørge over Datterens tidlige Død, thi selv døde hun samme Aar som hendes fremragende Svigersøn, 1672.

Det fremgaar af hele den seks Aar lange og bedrøvelige Sag der i Aarhus, at de tvende mistænkte og tiltalte Hovedpersoner ansaa Lensmanden Erik Grubbe for at være deres bitreste Modstander og som den, der var Anstifter af hele Forfølgelsen.

Han naaede ikke sit Maal. Tværtimod. Meget faldt tilbage paa ham selv og hans Hus, da det ikke kunde fejle, at den uhyggelige Sag med al sin onde og ilde Tale har maattet vække en mægtig Græmmelse i Erik Grubbes eget Hjem, særlig hos hans svage Hustru. Det er og alt anført, at hun under den pinlige Proces blev syg, at Sygdommen tog til og havde Døden til Følge.

Allerede en god Stund før den store Sag fra Aarhus var naaet frem for Højesteret, havde Erik Grubbe faaet sin Afsked fra sin Lensmandsstilling paa Havreballegaard. Om Grunden til hans Forflyttelse skal søges i hans Forhold til den grimme Proces, anføres ikke bestemt; thi Kong Frederik III tilskriver ham fra Frederiksborg 5. Januar 1649 kun kort sin Ordre: »Vid, at vi tilkommende Phil. Jac. agte at gøre Forandring paa dit Len, og dig derimod igen

med vor og Kronens Len Lund udi Mors naadigst at forlene. Det vi dig til Efterretning ville vide lade« ⁶⁶).

Men den Forandring, som Kongen vilde foretage, var dog kun en Ombytning af Lensmænd, idet nemlig Erik Grubbes Formand paa Lund Slot Niels Krabbe blev hans Efterfølger paa Havreballegaard. Det gjaldt altsaa kun om: Erik Grubbe skal bort, bort fra Aarhus.

En Maaned efter sin Afsked modtog Erik Grubbe det nye Forleningsbrev, saa lydende ⁶⁷):

»Gører alle vitterligt, at vi af vor synderlige Gunst og Naade, saa og for Troskab og villig Tjeneste, som os elskelige Erik Grubbe, etc. os og Riget hertil gjort og bevist haver, og herefter troligen gøre og bevise maa og skal, haver undt og forlenet forne Erik Grubbe med en vor og Kronens Gaard i Mors, kaldet Lundegaard, samt Jegenø, med der tilliggende Bønder og Tjenere, vist og uvist, aldeles intet undertagen, at skulle have, nyde, bruge og beholde, indtil saa længe han anderledes derom tilsigendes vorder; dog saa, at forne Erik Grubbe skal give os og Kronen af forne Gaard, Jegenø og des aarlige, visse Rente og Indkomst efter Jordbogens Lydelse, saa vel som for Avl til forne Lundegaard 250 gode, »enkende Rixdaler«, og dem aarligen paa hans egen Eventyre og Bekostning lade levere udi vort Rentekammer, uden al Afkortelse, være sig enten for Mageskifte-Gods,



øde og forarmede Bønder, Herredsfogder, Delefogder, Tingskrivere, Gaarde, som til Officerer ere udlagte, item andre privilegerede Personer, som med noget af vort og Kronens Gods forlenet er, eller for Møller at lade reparere, og ellers al anden Afkortning udi nogen Maade; og skal han os paa Ladegaarden eller des Avl aldeles ingen Omkostning udi nogen Maade tilskrive. Mens for den uvisse Rente og Indkomst, som sig aarligen af samme Gods tildrage kan, som er Stedsmaal, Sagefald, Husbondhold, Drift, Førlov og Rømningsgods, deraf haver vi naadigst bevilget hannem den tiende Part; og den øvrige Part af samme uvisse Rente og Indkomst, saa vel som al Told, Sise og Vrag, som sig der udi Lenet tildrage kan, samt hvis Bøder og Gods, som fra Halds Slot eller andre Len er lagt der under Lundegaards Len, skal alt sammen efter godt og klart Regnskab komme os alene til bedste.

Desligeste skal forne Erik Grubbe være forpligtet at have godt Tilsyn med vor og Kronens Ejendom der udi Lenet, at den ikke med Uret derfra haves eller forvendes, og dersom han kan formærke nogen Jord eller Ejendom, lidet eller meget, at være derfra kommen med Uret, da skal han tale det ind igen med Lov, Dom og Ret, saafremt han ikke selv vil stande os til Rette derfor.

Og skal han tjene os og Riget med en Gerust-



hest af forne Gods, inden Riget paa hans egen og uden Riget paa vor Bekostning. Og maa han os aldeles ingen Fortæring eller Omkostning tilskrive, hvor han eller hans Folk og Tjenere her udi Riget udi vores Ærinde og Bestilling forrejsendes vorder, i nogen Maade. Ej heller skal forne Erik Grubbe tilskrive os udi Regnskabet nogen Flikkeri med Vinduer, Tag, Døre, Laase eller andet sligt mere færdigt at holde der paa Gaarden eller Ladegaarden, uden vi det selv naadigst bevilger og befaler. Mens de Huse, der nu paa Gaarden eller Ladegaarden findes, skal han holde ved god Hævd og Magt.

Han skal og holde Bønderne, der paa Godset boendes ere, ved Lov, Skel og Ret, og dennem aldeles intet uforrette imod Loven og Jordebogen, eller med nye, usædvanlige Paalæg »besvæрге« udi nogen Maader.

Og skal han have flittig Indseende, at Veje og Broer der i Lenet blive vel vedligeholdte, som det sig bør.

Saa og udi hans Regnskab under en Særtitel, paa eet Sted, indføre alle de Bøder, som opberges for vore Forordningers Overtrædelser, hvorefter han sig underdanigst kan have at rette og for Skade at tage Vare; hvilken forne Erik Grubbes Afgift og Regnskab skal begyndes og angaa fra Philip Jacobi Dag 1649 og endes til Philip Jacobi 1650, og saaledes

Aar for Aar forfølges inden og al den Stund, vi hannem naadigst med samme Len forlene ville.

Hafniæ, den 5. Februar Anno 1649.«

Lund Slot, som Erik Grubbe nu rykkede ind paa, laa i Øster Assels Sogn, det sydligste paa Mors, og havde sit eget Birk. Hvad den nye Lensmand her udrettede, kendes der kun saare lidet til; men stort kan det ikke heller have været, da hans Virksomhed der kun blev af kort Varighed.

Allerførst fik han Ordre fra Kongen til paa det forderligste at indlevere til Kancelliet en rigtig og nøjagtig Jordebog over Lundegaard med alt underliggende Gods.⁶⁸⁾ Siden maatte han ordne, opkræve og sørge for at faa indleveret al Mølleskyld, som laa til Kronens Gæld⁶⁹⁾.

En Sag, som skaffede Lensmanden en Del Ulejlighed, drejede sig om Præstegaardens Jorder ovre paa Jegenhø (Jegindø). Hr. Povl Jensen Bremsig derovre paa den lille Ø var en ivrig Avlsbruger, — »han byggede sig saaledes en Lade, der i Højde og Vidde svarede til en Herregaardslade«; men til Uheld for ham var det saa, at Præstegaardens Marker laa meget spredte, hvorfor Hr. Povl var gaaet til Kongen med Andragende om at maatte bytte Jord med nogle af Bønderne. Erik Grubbe fik derpaa flere Gange kongelige Ordre angaaende denne Jordbytning; saaledes befaler Kongen den 27. Januar 1651 sin Lensmand,



at han skal tage Dannemænd med sig og paa ny besigtige de omhandlede Jorder, at ingen sker Skade, saa kan Bytning finde Sted; men det Forslag, som var indgivet, syntes ikke at være retfærdigt for Kronens Bønder. Der maatte synes om⁷⁰).

Om Erik Grubbes Forhold overfor Lenets Bønder kendes intet; men det har vel hverken været bedre eller værre end andre Herremænds der paa Mors. Skal man dømme efter den Skildring, som en gammel Vise giver af Bondens Stilling under Herremændene (Lensmændene) i det syttende Aarhundrede, netop paa Mors, saa faar Erik Grubbe ikke noget godt Lov; det hedder nemlig i Visen⁷¹):

„Han plejer at genne fine Bønder til Baas,
han slider dem udi Arbejd og Træl,
saa fedes de ved deres fattige Sjæl;
han slider dem udi Tornekæp,
saa er der paa dennom ej hele Læp;
thi faar de Skam baade ude og ind,
der holder med hannem et Aar til End'.“

Dog havde de under Lundegaard liggende Bønder og Ugedagstjenere til Stadighed været fri baade for Skat og Udskrivning⁷²).

Grunden til, at Erik Grubbe efter kun to Aars Forløb fik sin Afsked som Lensmand paa Lundegaard,

var hverken Forsømmelser eller Overtrædelser; men det gik ham, som det gik flere af hans Fæller, da Kronen manglede Penge til Dækning af Rigens Gæld, bleve flere Len inddragne for at kunne stilles som Pant, hvorimod de afskedigede Lensmænd fik en aarlig Pension. Erik Grubbe skulde saaledes have 600 Rdlr. aarlig fra Valborgsdag 1651 at regne⁷³).

Hans Efterfølger var den rige Albret Baltser Berns fra Hamborg, som havde faaet Lenet i Pant.

Erik Grubbe fik nu travlt med Afleveringen; thi alt Boet og den hele Besætning paa Lundegaard skulde han lade nøje vurdere og derpaa tilbyde Berns det hele efter Vurdering; men vilde denne ikke gaa ind paa at overtage det, skulde Erik Grubbe sælge og afhænde det til andre og siden føre Kongen det til Regning⁷⁴).

Men desuden havde Lensmanden alle sine egne Regnskaber at skulle have i Orden, før han drog bort. Her var meget at gøre; thi flere Afregninger strakte sig langt tilbage i Tiden. Der var saaledes Aarhus Domkirkes Regnskab, som han havde skullet aflægge tilligemed Jørgen Kruk i Aarhus, og som var ham afkrævet ofte tilforn. Regnskabet var nu endelig indleveret og gennemgaaet i Kancelliet; men der fandtes en Del Mangler, som Erik Grubbe maatte give Svar til og Forklaring om, før han endelig fik Kvittering⁷⁵).



Ligeledes manglede Erik Grubbe endnu Afslutning paa sit Regnskab som Lensmand paa Aarhusgaard, og dette gjaldt for hele Tiden fra Valborgsdag 1636, da han overtog Lenet efter afgangne Lavrids Lindenov, og til samme Dag 1649, da Niels Krag blev forlenet dermed. Og endelig var der endnu Regnskabet for hans toaarige Lenetid paa Lundegaard, tillige med Regnskab over Strøgodset, som laa i Halds Len, en Liste over alt Inventarium paa Lund Slot og hans sidste Forleningsbrev, alt dette maatte han indlevere i Rentekammeret til Jørgen Rosenkrans, Oluf Daa og Peder Vibe, og først da naaede han 25. Avgust 1651 at faa fuld Kvittering for hele sin Lenetid, lige fra 1636—1651; saa nu stode baade han og hans Arvinger først kvit og fri for al videre Tiltale og Ansvar ⁷⁶).

Erik Grubbe drog sig nu tilbage til sin Hovedgaard Tjele, hvor han saa godt som til hver en Tid holdt sig hjemme og skøttede sine egne Sager.

Da han efter Moderens Død, i Aaret 1654 havde ladet rejse sine Forældre et Mindesmærke i Ryde Kirke, lod han paa samme Tid i sin egen Kirke ved Tjele opsætte et meget kostbart, stærkt forgyldt Epitafium, hvorpaa var optegnet seksten af Slægtens Aner. Det bar følgende Indskrift ⁷⁷):



„1654.

Som J nu er, var vi i Live,
Som vi nu er, saa skulle J blive.

Her under hviler Erlig og Velb. Erich Grubbe til Tiele og Gammelgaard, som var Lensmand paa Narhuusgaard i tolv Aar og paa Lund i Mors to Aar; desligst Erlig og Velb. Fru Maren Juel, Erich Grubbes, som levede i Ægteskab tilsammen 12 Aar, og velsignede Gud dem med fire Sønner og 3 Døttre, hvilke Gud bortkaldede, uden Jomfr. Anne Marie Grubbe og Jomfr. Maren*) Grubbe; og døde fornævnte Erich Grubbe 1602**) den 7. April, og døde Velb. Fru Maren Juel 1647, den 25. Aug. Gud give etc.“

Paa denne Tid var det, at Erik Grubbe tog ind til sig paa Tjele en ufri Kvinde Anne Jensdatter, med hvem han samlevede, som var det hans Ægtehustru. De avlede tilsammen en Datter, som blev kaldet Anne.

*) Maren Grubbe blev siden hen altid kaldt Marie og er den bekendte Marie Grubbe; men disse to Navne skiftes ofte paa de Tider, saa den, der ved Daaben var nævnet Marie, senere kaldtes Maren, og ligeledes omvendt. Navnene brugtes noget i Flæng. Marie Grubbes Moder Maren Juel nævnes saaledes af sin egen Broder Ove skiftevis med Navnene Maren og Marie.

**) Angivelsen af Erik Grubbes Død, som jo langt senere maa være tilføjet, er fejlagtig anført som 7. April 1602 i Stedet for 27. April 1692.

Det var efter den Dag meget sjældent, at han blev benyttet i Kongens Tjeneste. En enkelt Gang kunde det ske, som da han i 1655 fik Kongebrev⁷⁸⁾ om tillige med Hans Juel at beskue nogle af Mariager Klosters Jorder, som Klosterbønderne vilde tilegne sig.

Ellers passede han sit. Siden Moderens Død 1653, da han fuldt ud var kommen i Enebesiddelse af sit Fødested Gammelgaard paa Lolland og derved var bleven en mere formuende Mand, begyndte han at samle sig Jordbesiddelser i Jylland i Tjeles Nærhed.

Saaledes købte han 1656 af Palle Baggesen Gris Hovedgaarden Trinderup⁷⁹⁾. Og 23. Januar 1657 fik han sig af Ove Blik og Anne Dyre tilskødet Nørbækgaard eller Nørbegsgaard⁸⁰⁾. I Skødet var denne Hovedgaard skyldsæt for 12 Skpr. Rug, 1 Ørte Byg, 1 Ørte Havre, 5 æ 4 Mark Smør, 3 Svin, 3 Lam, 3 Gæs, 4 Høns og 14 Rdlr. Gæsteri. Desuden medfulgte en Gaard, som var lagt under Hovedgaarden, 5 Bøndergaarde, 1 Bol og 8 Gadehuse i Nørbæk, 5 Gaarde og 4 Gadehuse i Sønderbæk samt Pigs Lund i Hviding⁸¹⁾.

Ligeledes købte Erik Grubbe Bigumgaard i Bigum Sogn. Og var han da i Besiddelse af Hovedgaarde og Bøndergaarde med et Tilliggende af 800 Tønder Hartkorn.

Der var nok at tage Vare paa for en driftig og paaholdende Godsejer. Nu kom oven i Købet det



Tidspunkt, da hans tvende Døtre vare naaede til den Alder og Udvikling, at de trak Bejlere til Gaarde, saa den forsynlige Fader ogsaa i den Henseende fik Travlhed med at faa sine Døtre godt forsørgede.

Den 10. Januar 1661 havde Erik Grubbe dog fundet Tid til at drage over til Kjøbenhavn, hvor han var med til at underskrive Enevoldsakten⁸²).

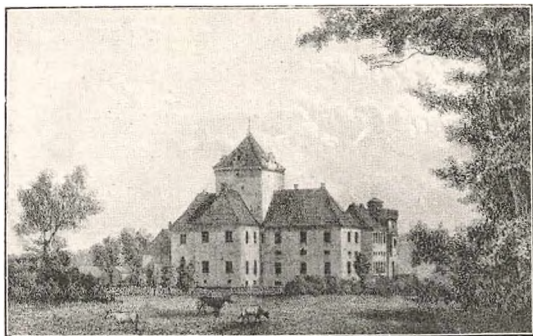
Hvad der ellers kendes om den jydsk Herremands Liv, indtil han træt og udlevet bortdøde paa Tjele den 27. April 1692 og blev jordet i den hosliggende Kirke, vil findes anført under den følgende Skildring af hans trende Døtre.



Indkørselen til Tjele.

ANNE MARIE GRUBBE





Gjorslev.

Søndagen den 19. Maj 1661 fejrede Erik Grubbe i Viborg sin ældste Datter Anne Maries Bryllup¹⁾ med Stygge Høg til Gjorslev.

Brudgommen var Søn af den berømte Just Høg, Danmarks Riges Kansler og Hofmester paa Sorø. Kansleren døde 25. Maj 1646 og hans Enke Anne Lunge 7. September 1652, saa Stygge i en ung Alder kom til at staa forældreløs. Da Faderen var Hofmester paa Sorø, havde Sønnen, som rimeligt maatte være, faaet sin Uddannelse paa Skolen der; og han havde gjort sin Fader al Ære, dels ved Flid og Dygtighed, men særlig ved sin Sprogfærdighed og Veltalenhed. Allerede 15. Maj 1651 optraadte han

som offentlig Taler og Disputator paa Akademiet; og lod han siden den smukke, latinske Disputats befordre i Trykken i Kjøbenhavn, tilegnet den daværende Hofmester paa Sorø Falk Gjõe til Hvedholm. Ved den unge Prins Kristian Vs Hylding 1655 optraadte Stygge Høg igen og holdt en glimrende Tale paa Latin.

Men jævnsides med Ynglingens store Evner og fortrinlige Veltalenhed husedes der tillige hos ham et mærkeligt hysterisk Sjæleliv, der paa Tider tog al Sands og Samling fra den unge Svend, saa han blev greben af et krampagtigt, tøjlesløst Raseri.

En af hans Kammerater fra Akademiet, Markus Gjõe, fortæller herom²⁾:

»Jeg har i min Ungdom paa Soer set et mærkeligt og forskrækkeligt Eksempel paa Krampes Effekter i nu salig Stygge Høg, at 4 à 5 stærke Karle ikke kunde holde hannem, naar Krampen strakte ham til en fast utrolig Længde med forskrækkelige Spring og Ophævelser. Han var saasom gal, havde et Ord i Munden, som han altid paaraabte: Ramus, Ramus! Løb med en Stang i Haanden og maatte gives Agt paa for at ikke gøre Ulykke. Den nu salig Dr. Kruck paa Soer kurerede hannem omsider.«

Da han traadte fra Skolen udi Livet, fulgte Uroen ham; intet Sted kunde han fortøve, men flakkede



idelig og altid om, saa her, saa der, baade i Indlandet og i Udlandet; i 1653 lod han sig indmelde ved Højskolen i Basel^{2a}); men atter snart derefter var han hjemme. Dette Strøjeliv kostede den unge Adelsmand saa mange Penge, at hans Indtægter ikke kunde slaa til. Allerede fra 1655 af maatte han stifte Laan, og atter og atter voksede hans Gæld. Men Stygge maatte alligevel være med, hvor der var noget paa Færde.

Den store Svenskekrig ramte hans Gods, Gjorslev i Stevns, fuldt saa haardt, som noget andet Sted. Men da Krigen var omme, og den store Omvæltning gik for sig i Kjøbenhavn, mødte Stygge troligt frem. Han var med 16. Oktober 1660 at skrive under paa Akten, hvorved Kongens Haandfæstning hævedes, og han var ligeledes med 10. Januar 1661 at underskrive paa Enevoldsakten³).

Saa var det i Foraaret 1661, at han ægtede den rige Erik Grubbes Datter Anne Marie. Det skulde vel have hjulpet de forfaldne Sager paa Fode igen; men det skete ikke. Ned ad Skraaplanet gled det med stedse stærkere Fart for den gældbundne Ødeland, som ikke havde hverken Styrke eller Fasthed til at holde igen. 1663 endte det med Stygge Høgs store »Opbud« paa Gjorslev.

En Kommission, bestaaende af Jokum Grabov til Sørup og Erik Rodsten til Lerbæk, blev nedsat; og

efter at alt var tilbørligt drøftet og rengjort, viste det sig, at der af Boet lige kunde blive 14 Skilling til Dækning af hver Rigsdalers Gæld. Fordringshaverne dannede en broget Flok og et stort Antal, men Hovedkreditorerne vare dog hans nære Slægtninge: Broderen Just, der fik sig udlagt Gjorslev Ladegaard, takseret til 132 Tdr. Hartkorn, og største Delen af Bøndergodset, — samt Svogeren Henrik Juel til Lindbjærggaard ved Varde, gift med Sofie Høg; han fik Gjorslev Hovedbygning med Voldsted, den tilliggende Urte- og Frugthave, samt nogle Gaarde i Holtug, Magleby, Klippinge og Gjorslev By.

De andre fik dog noget, Stygge Høg selv slet intet. Endog tvende Enemærke-Skove, Raahoved og Skæppelund, som Fru Anne Marie havde faaet af sin Fader, maatte han det følgende Aar, 10. Marts 1664, med sin kære Hustrues Samtykke, lade springe, idet han skøder og sælger dem til velfornemme Mand Joakim Irgens, Herre til Vestervig⁵⁾.

Tomhændet gik Stygge Høg ud fra sit Fædrehjem; drog over til Lolland, hvor han var Landsdommer, og forpagtede der af Tønne Juel til Taarupgaard Hovedgaarden Engestofte, der ligger op til det nordøstlige Hjørne af Maribo Sø.

Her fæstede Stygge Høg med sin Hustru Bo. Og her blev Ægteparret velsignet med flere Børn, baade Sønner og Døtre; men de bortdøde som smaa,



saa kun Sønnen Frederik Kristian naaede frem til Skelsaar og Alder⁶).

Fru Anne Marie sad den meste Tid ene hjemme paa Engestofte, medens Landsdommeren efter gammel Vane fartede viden om. Og Fruen havde da som Moder sit Hys med Smaabørnene, baade naar de vare raske og tumlede sig viltert om, som ogsaa, naar de vare syge, laa stille hen og krævede Pleje, eller naar de jamrede sig i Pine, til Døden lukkede deres trætte Øjne, ogsaa da sad Moderen alene med Sorgen og Graaden hos det saa godt som faderløse lille Lig.

Stygge Høg forsømte ikke alene Hustru og Hjem, han forsømte ogsaa sin Stilling som Landsdommer. Det maatte derfor paa ny gaa ned ad Bakke for ham.

Det havde sig nemlig saaledes med Landsdommeren, at han ikke alene droges med Uro ud til vild Tummel, men han droges ogsaa af mægtig Trang til at komme højt paa Straa. Derfor søgte han nu idelig Omgang med sin fornemme, højtstillede Svoger Ulrik Frederik Gyldenløve, Kong Kristian V's Halvbroder, der fra 1664 var Statholder i Norge. — En Mand, der kendte Forholdene temmeligt nøje, siger⁷), at Stygge Høg og Gyldenløve vare »hel gode Venner«, men tilføjer, at Venskabet var endnu hedere mellem Stygge og Svigerinden Fru Marie Grubbe, endog saa hedt, at Statholderen, da han fik Øjnene op for det utilladelige Forhold, der herskede mellem Parret, straks sørgede

for at faa Skilsmisse i Stand med sin Gemal og ordnet det saaledes, at Svogeren brat maatte forføje sig ud af Kongens Riger og Lande.

Sikkert er det, at Stygge Høg forrejste. Han kom hverken hjem til sin Hustru eller til sit Landsdommerkald.

Fru Anne Marie Grubbe sad saaledes ene og forladt tilbage. Men medens den sorrigfulde, enlige Frue sad der paa Engestofte og ventede og ventede igen, mens Dage, Uger og Maaneder skrede hen, holdt hun dog stadig fast paa Haabet, at hendes Husbonde skulde komme tilbage.

Det var Fru Annes Liv, at haabe.

Derimod var der andre, som havde en kortere Taalmodighed og bleve trætte af at vente. Der var saaledes Tønne Juel, som aldrig havde set saa meget som en Skillings Afgift af Engestofte; han blev harm og erhvervede sig (^{27/10} 70) en Højesteretsdom over Forpagteren. Og da denne Dom end ikke kunde skaffe ham Penge, fik han Aaret efter ved Kongebrev⁸⁾ (^{18/8} 71) en Kommission nedsat, bestaaende af Kristian Sefeld og Holger Parsberg, som skulde gøre Indførsel i Stygge Høgs Ejendele, hvor de kunde findes, saa Tønne kunde faa sin Afgift.

Landsdommerstillingen kunde ikke heller vedblive at henstaa ubetjent og forsømt. Derfor fik ogsaa Anders Sinclar til Sinclarsholm 28. Septbr. 1670 Konge-

brev⁹⁾ paa at skulle betjene Lolland og Falsters Landsting i Stygge Høgs Forfald, især ved saadanne Sager, hvori den forrejste Stygge selv var Parthaver. Og allerede 15. Marts 1671 kunde han ved Landstinget lade læse sit kongelige Bestallingsbrev paa fuldt ud at skulle overtage Landsdommerembedet¹⁰⁾.

Den forrejste Mand mærkede jo intet til alle de haarde Anklager, Paataler og Anker, der kom frem imod ham; men derimod kunde den forladte Hustru ikke undgaa Følgerne. Allerede ved Indførselen paa Engestofte blev Fru Anne husvild, maatte forlade Gaarden og drage om til den vestre Side af Maribo Sø, hvor hun lejede sig ind paa Avlsgaarden Binnitse i Hillested Sogn.

Saa snart det mærkedes, at Stygge Høg var forrejst og blev borte, vakte dette et mægtigt Røre, og det viste sig nu først for Alvor, hvor gældbunden han var. Det formeligt regnede ind over hans tomme Rede med Fordringer fra alle Kanter.

Blot nogle Eksempler skulle anføres: Borgemester Jakob Jensen i Maribo lod paa Klosterets Birketing der (^{22/9} 71) erhverve tvende Domme over den flygtede Landsdommer¹¹⁾. Den første for en Gæld paa 191^{1/2} Rdl. 1 R 1 β til de fattige i Maribo, den anden for Gaardleje, 180 Rdl.

De tvende Ridefogder, Hans Jensen Stenholt paa Nykjøbing Slot og Henrik Schalderman paa Aalholm,

havde begge maattet bløde for Stygge Høg, den første med 100 Rdl., den anden med 150 Rdl.

Saa er der Borgere, som Hans Segelblad i Kjøbenhavn, Lavrits Kristoffersen i Nakskov og Malene Roede, salig Henrik Marchers i Kjøbenhavn, der møde med Obligationer og Panteforskrivninger fra Stygge Høg.

Det samme gør ogsaa Jens Kristensen, Fuldmægtig paa Lungeholm paa Fyn, baade paa egne og Husbonds Vegne. Ja, endogsaa Svigerfaderen Erik Grubbe møder frem med klare og ukasserede Obligationer og Panteforskrivninger fra den kære Svigersøn.

Alle Fordringer kendes ved Magt og Gyldighed at stande, og alle faa de ved Landstinget den samme Tilladelse og Anvisning: De kunne søge Fyldest og lade Udlæg gøre i Stygge Høgs Løsøre og Jordegods, hvor dette maatte findes.

Det var alligevel kun en fattig Trøst, Retten gav ; thi de kunde lede og søge, saa længe de orkede, der vilde dog intet være at finde. Fuglen var fløjet.

Efter den Tid blev det derfor ogsaa stille med Hensyn til Kravene paa Stygge Høg. Kun en enkelt Fordringshaver, Kommandanten i Nakskov Oberst Jacob Gewiche, kommer endnu dukkende frem for Landstinget¹²⁾ 19. Marts 1673 med en Obligation og Gældsfor skrivning fra Stygge Høg.

Obersten faar ogsaa som Ridemænd udnævnt Otte

Josva von Corff til Klintov og Fr. Ulrik Ulfeldt til Overbygaard.

Men der var jo intet at ride efter.

Paa Binnitsegaard sad imidlertid Fru Anne Marie i yderst smaa og knappe Kaar. Hun vilde vel næppe have kunnet bjærge sig igennem, havde hun ikke haft en god og trofast Støtte og Hjælperske i Nærheden. Heldigvis for Fruen, fandtes der en saadan.

Ovre paa Kjærstrup i Fuglse Sogn sad nemlig den ædle Jomfru Margrete Fris til Tølløse, der baade havde Raad og Sindelag til at række sin betrængte Adelsfælle en hjælpende Haand.

Jomfru Margrete havde efter sin Fader Tønne Fris til Hesselager arvet Tølløse Hovedgaard paa Sjælland, men solgte eller bortbyttede den 1665 og fik i Steden af Birgitte Rosenkrans, gift med Gehejmerraad Kristen Skel, kaldet »den rige Skel«, — Kjærstrup. Nu sad Jomfruen altsaa der i Nabolaget, saa og hørte, hvor ilde det gik den forladte og enlige Fru Anne Marie, og straks var hun rede til at hjælpe. I Begyndelsen af 1672, da det kneb paa Binnitsegaard, forstrakte hun den fattige Frue med et Laan paa 200 Sletdaler¹³⁾. Og siden forlod hun hende aldrig i Trængselsdagene, men var stedse rede til at staa hende bi med Raad og Daad.

Der var vel ogsaa andre, som Fru Anne maatte ty til om Hjælp. Saaledes ydede Lavrids Jensen nede

i Thorslunde hende i Efteraaret 1672 (^{19/9}) et Laan paa 100 Sletdaler ¹⁴).

Men det var dog alligevel Jomfruen, der blev den faste og stadige Støtte og Raadgiverske. Da saaledes Stygge Høg fremdeles blev borte, slet intet lod høre fra sig, men var som død for Hustru og Barn, og den fattige Frues Haab begyndte at visne og dø hen, da var det sikkert Veninden, Jomfru Margrete Fris, der ikke alene trøstede og styrkede den sørgende Kvinde, men ogsaa tillige stræbte at rejse hendes Mod, klare hendes Blik til at se Sagen lige i Øjnene, saa hun kunde fatte Beslutning om hellere at blive den uværdige Husbond kvit og fri, blive lovlig skilt fra ham, end at gaa Aar efter Aar og vente forgæves paa den troløse Ægtefælle.

Det kom da dertil, at Sagfører Hans Knudsen af Ringsted ved Lollands Landting 23. Oktober 1672 lod læse en Kaldsseddel og Citation, udgiven paa velbyrdige Fru Anne Marie Grubbes Vegne, hvorved velbyrdige Stygge Høg med seks Ugers Varsel, fra den 24. Oktober og til 5. December at regne, førstkomende, citeres til Maribo Byting imod Vidnesbyrd at høre, anlangendes hans Fraholdelse fra velbemeldte Fru Anne Marie Grubbe, som hans Ægtefrue, med videre samme Citation indeholdt. Den var dateret Nykjøbing den 15. Oktober 1672 ¹⁵).

Stygge Høg mødte naturligvis ikke paa Bytinget

i Maribo den 5. December. Og han var her paa sin Vis lovlig undskyldt, eftersom han i de fremmede Lande, hvor han fartede om, paa ingen Maade kunde vide, hvad der foregik i Maribo.

Den fattige Hustru fik imidlertid udstedt »en Bytingsvinde«, anlangende »den gode Frues Forhold, siden hendes Ægtehusbond hende havde forladt og var frarejst.«

Sagen gik nu videre og kom ind for Landemodet. Ved en Stævning, udstedt i Odense den 21. Februar Anno 1673 og læst paa Lollands Landsting 19. Marts, lader derefter Amtmanden over Lolland og Falster Cornelius Lerche og Dr. Niels Bang, Superintendent over Fyns Stift, ved Knud Beg indcitere Stygge Høg til at møde for Landemodets Ret den følgende 11. Juni, anlangende Skilsmisse mellem ham og hans Ægtefrue Fru Anne¹⁶⁾.

Skilsmissesagen gik derefter sin egen rolige Gang. Ved Landemodets Dom i Maribo den 11. Juni 1673 faldt den endelige Afgørelse, saa Skilsmissen var fuldbyrdet. Og denne Adskillelsesdom blev derefter senere læst og paaskreven ved Landstinget¹⁷⁾

Fru Anne Marie Grubbe sad nu endelig fri og frelst fra sin uhæderlige Ægtefælle ene tilbage der paa Binnitsegaard, men hun hverken sad og ej heller havde siddet i Fred under Sagens Forløb.

Det skulde egentlig ogsaa være underligt, om

der ikke skulde findes Folk, som kunde have Lyst til at pine og plage hende og gøre Fingrene brede over for den enlige, fattige Frue. De fandtes ogsaa.

Først og fremmest var der Forvalteren over Maribo Kloster Jens Klavsens. Han synes at have været en over al Maade haard og begærlig Mand, der gerne vilde over, hvor Gærdet var lavt.

Fru Anne Marie, der sad yderst smaat i det, var kommen til at staa tilbage med Afgiften af Binnitsegaard, som laa under Maribo Kloster. Forvalteren erhvervede da straks Dom over Fruen ved Klosterets Birketing; men da denne Kendelse angaaende Restance og Gaardfæld kom frem for Landstinget, faldt der her følgende Dom¹⁸⁾:

»Efterdi denne Proces ikke saa lovligt er dreven, som ske burde, idet Fru Anne Marie Grubbe hverken selv haver opsagt Binnitsegaard eller det tænker at ville, mens agter den selv endnu at besidde; ej heller er hun ved Dom kendt derfra, mens uden i ringeste Maade given Kald eller Varsel er sat i Fæld, da bliver Birkefogdens Dom — for saa vidt angaar — fældet og magtesløs kendt. Hvad dette Aars Landgilde fra 1672 til 1673 erlanger, da efterdi der af Jens Klavsens Sigtelse til Birketinget befindes, at de fire Tønder til hennem selv at være betalte og nu ogsaa de tolv Tønder til Rasmus Elsegaard i Nakskov, som haver



kontraheret om Maribo Klosters Landgilde i Aar; da ses ikke, hun haver til videre Landgilde i Aar at svare; mens bør for Jens Klavsens Tiltale fri at være.

Belangende Landgilden saa og Hoveripenge for 1671—1672, da haver hun det efter Landkøb samme Aar nu inden 15 Dage tillige med billig anvendt Bekostning Jens Klavsens med Rentepenge at betale, eller hun derfor maa lide Nam og Vurdering i hendes Løsøre eller Jordegods, hvor det findes.

Til at inddrive den resterende Fordring ombedes og forordnes paa Ko. May. og Rettens Vegne Brødrene Oberstløjtnant til Fods Hans Stenow til Gjerstedgaard og Jochomb Fr. Stenow til Adserstrup, naar det begæres, da at gøre Fyldest og fuldkomment Udlæg i Fru Anne Marie Grubbes Løsøre og Jordegods, hvor det findes, samt ogsaa Udlæg for al billig Omkostning efter Kongens Reces og udgangne Forordninger, saasom Ridemænd pleje og bør at gøre, og som de agte at forsvare.«

Forvalteren tøvede ikke med at faa Ridemændstogtet til Binnitsegaard sat i Værk.

Men naar dette Tog fik saa ynkeligt et Udfald og saa ringe et Udbytte, som det fik, da var det sikkert den snilde Jomfru Margrete Fris, der stod bag



ved den fattige Frue og gjorde Ridemændenes Tog til et Fantetog ved sin planlagte Færd.

At det var Jomfru Margrete, der havde spillet Kortene fint, ses af, at det er hende, som Forvalteren bag efter lader kalde til Tinge. Og at han bærer stor Frygt for hendes Kløgt og Dygtighed, fremgaar deraf, at han for at naa frem mod den snilde Jomfru maa ty til og benytte sig af Tidens for sin Snuhed mest kendte Sagfører, Mads Hyltoft fra Nakskov. Samme Sagfører var nemlig en Mand, der blev hentet viden om, naar en mindre ren eller rigtig uhyggelig Sag var fremme, som ingen anden vilde gaa i Rette for. Mads Hyltoft var saaledes hentet over til Sjælland for at gaa i Rette for Ridefoged paa Vordingborg Slot Peder Hammers Hustru Juline og Skriveren Rasmus Esbensen, der samlevede i Utugt, og som vare blevne enige om at rydde Ridefogden af Vejen. Skriveren skød sin Husbond. Men Mads Hyltoft gik alligevel i Skranken for Morderen:

Nu mødte han frem ved Lollands Landsting mod Jomfru Margrete Fris og prøvede paa at fælde hende ved snilde Spørgsmaal til Fru Annes Tjenere paa Binnitsegaard ¹⁹⁾.

Først spørger han Karlen Geriers (Gregers) Søfrensen:

»Vilde du ikke, den Tid der skete Indførsel paa Binnitsegaard, have ført den rødblissede Hest bort?«



Dertil Gregers svarede: »Samme Hest haver Fruen forundt mig i min Løn, derfor vilde jeg have den bort.«

»Vilde du ikke have drevet alle Hestene i Marken, der Ridemændene kom, mens de løb da i Vandet for dig?«

»Jeg vilde ikkun drive Hestene til Vands.«

»Lukkede du ikke Porten og Stalddøren, gik ind og tog din Kaarde og dit Gehæng paa?«

»Nej, Porten stod alt lukket med Krog. Den lukte jeg intet; men nok Stalddøren, der jeg gik did ind. Og ej nægter jeg at have taget Kaarde og Gehæng paa.«

»Vilde du ikke tvende Gange være reden bort med Hesten, een Gang igennem Humlehaven, anden Gang ud til Gaarden?«

»Ej mindes jeg, om jeg red een eller to Gange bort med den. Men Hesten er min, Fruen haver forundt mig samme; og tør jeg tro, hun ej selv nægter det.«

Men da Mads Hyltoft derpaa spørger: »Er Kvæget ikke Fruens?«

Da fik Gregers først Munden paa Gang og svarede, som havde Jomfru Margrete lagt ham Ordene for:

»Siden Sankte Mikalis, der jeg kom i Fruens Tjeneste, og indtil Kvæget blev inddrevet at vurderes til Indførsel, da, bekræfter jeg med højeste Helgens-Ed, haver det omtvistede Kvæg ikke været inden



Binnitsegaards fire Pæle. Mens hvem det tilhører, da ved jeg intet andet, end hvad dets Brænde og Mærke udviser. Ellers maler Fruens Pige det, og Mælken forbliver paa Gaarden. Men der det skulde vurderes, drev Bo af Nakskov og Peder i Raa det ind fra Vænget i Gaarden.«

To Mænd fra Hillested og Fruens Pige Magdalene Sebille Eriksdatter bekræfte det samme. Og Magdalene vidner videre, at hun stod hos i Haven, der de drev Kvæget ind i Gaarden af Vænget, Kvæget gik mellem Lunden og Abildgaarden i Vænget, men ikke i Lunden eller Skoven.

Mads Hyltoft spørger hende, om hun med Ed tør bekræfte, at Kvæget tilhører Jomfru Margrete Fris, item hvor længe det haver været i Fruens Værg?

Dertil Magdalene svarede: »Det er Jomfru Margrete Frises Kvæg, og var det, der det blev taget ved Indførselen.«

Men hvor længe hun havde ejet det og haft det i Vold, ved Malene intet.

Mads Hyltoft spørger videre: »Hvor længe haver du tjent Fruen?«

Da svarede Pigen spidst: »Det kommer intet jer ved!«

Men derover blev Sagføreren vred og bad Landsdommeren fordre Svar af hende.

Malene sagde da stille: »I tre samfulde Aar.«



»Hvor længe har Fruen malket Kvæget?«

»Saa længe Jomfruen haver undt hende det.«

Mads Hyltoft beder derpaa Vidnerne sige, hvorledes Fru Anne Marie Grubbe forholdt sig ved Æskningen.

Dertil de svare: »Mads Hyltoft bad Fruen, at hun ikke skulde overhaste eller forgribe sig imod Retten, af des Aarsag, at hun befol Folkene at drive Hestene af Gaarden. Hvorfor de og brøde Hul paa Gærderne og vilde drevet dem ud, havde ikke Sagføreren forhindret det.«

Og sagde Fruen: »Af denne Gæld haver jeg alt vel nydt noget; men haver og den Dannemand derfor bekommet sin Betaling.«

Vidnerne saa ellers ikke, at Mads Hyltoft beegnede Fruen med nogen Uhøflighed i nogen Maade; han gjorde intet uden det, han forhindrede Folkene i at føre Hestene bort. Og svarede Fruen intet til Mads Hyltofts Formaning; men hun bandede og lamenterede paa hendes Folk, at de ikke jog de fremmede Heste bort.

Vidnerne sige fremdeles, at Ridemændene viste Fruen Dommen for Porten, da Æskning og Betaling skete. Og havde Fruen efter Æskningen Dommen flere Gange i sine Hænder og saa den over.

Jomfru Margretes Ridefoged træder nu frem og spørger Mads Hyltoft, om han tør og kan nægte, at



Fru Anne Marie Grubbe ved trende Mænd lod forbyde at vurdere det Kvæg, som nu omtvistet, siden det ej var hendes, og af den Aarsag ej kunde stedes til Vurdering; ogsaa Fruen selv sagde hannem det højlydt.

Og nogen Tid derefter sendte Jomfru Fris sin Birkefoged Lavrids Grave did og lod Ridemændene hilse, at det var hendes Kvæg, de maatte ikke tage det bort, hendes Mærke stod og derpaa.

Hertil Mads Hyltoft ikkun svarer og raaber: »Brød jeg Porte eller Døre paa Binnitsegaard?»

»Nej,« svarede Ridefogden, »men I forgreb jer paa fremmed Gods, idet I vurderede Kvæget.«

Dom falder i Sagen, at Jomfru Margrete Fris skal have sit Kvæg uskadt tilbage og fulde Omkostning i alle Maader.

Forvalteren Jens Klavsens havde end ikke kunnet oppebie Ridemændenes Tog for at faa sit formentede Tilgodehavende, men havde forud taget sig selv til Rette, idet han i Kirken tilegnede sig Fruens Stol og samtidig rumsterede der efter eget Behag ved at nedtage Fru Annes Vaabener. Han kunde jo sagtens tumle den enlige, fattige Kvinde, mente han.

Men ogsaa denne Forvalterens Voldshandel kom for Landstinget, hvor der faldt følgende Kendelse²⁰⁾:

»Jens Klavsens skal sig fra Stolestadet entholde. Men det, at han sig samme Stade før Indførselen som

en Rettighed imod Forbud og uden Hjemmel haver bemægtiget, det bør han at have hos Fru Anne Marie Grubbe udi Minde eller derfor efter Loven at bøde.

Hvad angaar de nedtagne Vaabener; da efterdi Skjold og Hjelm er et udødeligt Ærestegn, som af kronede Hoveder alene kan gives, og derfor heller ikke uden for Forseelser mod dennem enten forbrydes eller rettelig maa efter enhvers Fantasi beskæmmes. Og Jens Klavsen klarligen befindes, enten selv de omtvistede Vaabener at have nedtaget eller i det ringeste derudi Medvider at være, idet han siger hos hannem at skulle bekommes Underretning om Vaabenerne; hvilken Underretning efter lovlig Indstævning til Hjemting og Landsting dog endnu ikke er gjort; da vides ikke »einfoldigere« derom at kunne kendes, end at Jens Klavsen bør Fru Anne Marie Grubbe for sin Formastelse paa samme Vaabener her til Landstinget at gøre en offentlig Afbigt og give til Maribo Kloster 200 Rigsdaler, og derforuden betale velbemeldte Fru Grubbe for al paa denne Proces anvendte Bekostning med 16 Rigsdaler; hvorved da ogsaa hendes Irettesættelse paa hans Ære saavel som hans Vold og Hærværk baade af hende ganske opgives.«

Det var dog ikke alene Forvalteren, der troede at kunne handle hensynsløst mod den enlige Kvinde,



selv Bønderne mente at kunne gøre, hvad de vilde, overfor den værgeløse Frue.

En Dag kom saaledes Bonden Mads Pedersen i Raa med sine Medfølgere, selv syvende, stormende ind paa Binnitsegaard, opbrydende Port og Døre og gennemstøvende alle Gemmer og Kroge for at faa Fingre i en af Fruens Tjenere, der var udskreven til Soldat. Jægerne sparede da ej heller paa onde Ord og haarde Trudslers mod den stakkels forladte Husmoder, og indjog de hende ved deres hele Færd en dygtig Skræk. Fru Anne klagede herover til Lands-tinget. Og der faldt da fra Landsdommerne følgende Kendelse²¹⁾:

»Uanset Mads Pedersen med sine Medfølgere aldeles ikke haver den rette Maade med Soldater at tage handlet, da ikke des mindre, efterdi daglig Forfarenhed derudi noksom udviser, hvad Viderværdigheder der forefalder med at fange udskrevne Soldater, og videre skulde forsaarsages, dersom mod Mænd for saadan ringe Forseelse saa haardelig skulde fortares — kendes de tolv Mænds Afsigt ved Hjemtinget ved Magt at stande; dog at Mads Pedersen med sine Medfølgere, selv syvende, skulle give Fru Anne Marie Grubbe hver to Sletdaler, er 14 Sletdaler tilsammen, foruden hvis paa Nam og Vurdering kan gaa, om det ikke forinden betaales.«

Naar undtages saadanne stormende Indtog, som



det her nævnte, og ligeledes det omtalte Ridemandstog, gik det sikkert om Hverdagen stille og roligt paa Binnitsegaard.

Men en Dag var der dog et usædvanligt Røre og et mægtigt Rykind der hos den enlige Kvinde. Det var den 11. Juni, den Dag, da Fru Anne vidste, at Skilsmisdommen ved Landemodet vilde falde eller var falden, da samlede hun om sig en Flok af gode Venner, Mænd og Kvinder. Der var fra Maribo mødt Anna, salig Hr. Mads Bjørnsens Efterleverske, Maren Borgemester Jakob Jensens, Hans Jensen Mindst, Jens Jensen og Byfoged Herman Reiroer, der var af Adel Kristoffer Stensen og Fru Anne Stenow, og allersidst at nævne, men dog den bedste Veninde i hele Flokken, Jomfru Margrete Fris paa Kjærstrup.

Sammenkomsten var nærmest bragt i Stand, for at »al hvis Formue, som fandtes Fru Anne og hendes »forrige« Mand Stygge Høg tilhørig, kunde bilve registreret.« Kvinderne skulde syne og vurdere Fruens, Mændene Mandens Sager, hvorefter Registreringen samme Dag i Maribo blev forsynet med alle de tilstedeværendes egenhændige Underskrift, hvorunder flere aftrykte deres Signet.

Siden blev samme Registrering ved Knud Beg for Landstinget læst og stadfæstet²²).

Mærkeligt er det, at man paa denne for Fru Anne saa betydningsfulde Dag, da hun blev udløst af og

stod kvit og fri for sit bedrøvelige Ægteskab, og da et endeligt Opgør fandt Sted, at man hverken den Dag, lige saa lidt som baade før og siden under hendes Trængselstid, hører noget til hendes Fader Erik Grubbes Deltagelse eller Omsorg. Ganske vist havde Faderen netop i de paagældende Aar haft mange Bryderier og megen Sorg af sin anden Datter, Marie; men derfor behøvede han dog ikke at slaa Haanden af og helt at glemme sit Barn her under hendes ufor skyldte, trykkende Kaar. Og det var dog langt fra, at Erik Grubbe altid sad ovre i Jylland paa Tjele. Tværtimod. Han opholdt sig ofte i sit Fødehjem paa Gammelgaard, altsaa i umiddelbar Nærhed af sin betrængte Datter paa Binnitsegaard. Men efter alt at dømme tænkte Erik Grubbe nærmest paa sine egne Forhold, først og fremmest paa sin egen Fornøjelse — Jagten.

Godsforhold og Bryderier i den Retning lod Herremanden sin Ridefoged paa Gammelgaard Hans Johansen Borchsenius ordne. Og der kunde jævnlig forefalde saadanne Sager, særlig overfor Præsterne og Kirkerne i Sønder Herred, som havde Aldershævd paa mange særegne Rettigheder angaaende Kalente og Vingods²³). Disse gamle Adkomster, som Præsterne holdt fast paa, men som de høje Herskaber paa Tider helst vilde overse og glemme, bleve derved Aarsag til Trætte.

I 1670 klager Hr. Kristen Andersen Arrebo i

Nebbelunde til Landstinget over Erik Grubbes og Lave Billes Bønder i hans Sogn, at de ikke ydede ham Tiende, Almissekorn og Paaskerente af øde Gaarde og Jorder. Landsdommer Rasmus Enevoldsen Randulf giver saavidt Præsten Ret, som han dømmer²⁴), at Tiende skal ydes; men Paaskerente, det er Æg og Flæsk, kan ikke svares af øde Gaarde, først naar Stederne blive opbyggede, skal han have sin Ret og Rente.

Slige Sager maatte Ridefoged Borchsenius skøtte; men Jagten passede Erik Grubbe selv. Og det lader til, at det her er gaaet den gæve Jægersmand, som det end den Dag i Dag gaar saa mangen ivrig og varm Jagtelsker, at det falder dem vanskeligt at mindes lovlige Skel og Grænser.

Erik Grubbe kunde ikke nøjes med at færdes paa Gammelgaards Jorder og i hans egne Skove; var han paa Jagt, tænkte han ikke paa eller skøttede om, hvorvidt at det var hans eget eller andres, han drev frem paa, men gik stadigt fremad, hvor Lysten førte ham. Og det var gammel Vane. Allerede under den store Svenskekrig, der han opholdt sig paa Gammelgaard, havde han jagtet paa fremmed Grund.

Peder Olsen i Nørreballe vidner herom ved Landstinget²⁵): »Det var i forleden Ufredsaar, i det første Ryk, da Svensken kom ind paa Isen, som jeg var ude paa Skoven at skjule mig, formedelst jeg ikke turde være

hjemme for Fjenderne, da saa jeg Erik Grubbe i Langet Østermark, staaende ved en Eg i en Lund, og havde han en Karl og en sort Hund med sig. Og der samme Tjener var indgaaen i Jørgen Jensens Have i Torped, kom en store Hjort springende ud for hannem. Da skød Erik Grubbe Hjorten ude paa Fleden. Og var der en Karl hos hannem; men om det var en Svenske eller anden, ved jeg als intet. Noget derefter kom imidlertid en Svenske, som den Tid laa i Maribo, ridende og sagde: »Det var en skøne Dyre til min Herre!«

Hvortil Erik Grubbe svarede: »Jeg haver nok selv de Karle hjemme, som skulle tage derimod.«

Og red han saa ad Gammelgaard til med den fældede store Hjort.«

Aarene gik, men Erik Grubbe blev ikke klogere eller bedre. Endnu jagtede han paa fremmed Grund. Da begyndte de omliggende Skytter og Skovfogder at true og forfølge den nærgaaende Herremand. Der blev endogsaa løsnet Skud efter den adelige Krybskytte.

Først da — det var i Begyndelsen af 1674 — blev Erik Grubbe bange, tilkaldte den snilde og snu Sagfører Mads Hyltoft fra Nakskov og lod ham møde frem paa Landstinget for at kyse Forfølgerne²⁶).

Her var først og fremmest indstævnet Skovfoged

Niels Klemmesen Kol i Tinnemark (Tjennemarke), men ogsaa et meget stort Antal Vidner vare indvarslede.

Mads Hyltoft spørger først Niels Kol: »Hvem har beordret dig til at være Skovfoged? Hvorlænge er det siden? Og hvem befalede dig denne Gerning at forrette?»

Kol svarer: »Vildtmester, Skovrider og Ridefoged haver sat mig til Skovfoged nu forleden Sommer, hvad og dette mit Bestillingsbrev, dateret Storskovsgaard den 19. Juli 1673, udviser. Og den Gerning, som jeg haver gjort, er sket efter mit Bestillingsbrev.«

»Haver ingen mundtlig befalet Eder saa at true den velbaarne Mand med Øksen?»

»Jeg truede intet den gode Mand med nogen Økse; jeg havde vel en Økse paa min Arm, men gjorde hannem ingen Skade dermed.«

»Hvorfor skød I efter Erik Grubbe?»

»Jeg skød intet efter hannem; min Bøsse gik af, men ej med min Vilje.«

»Havde Erik Grubbe noget Vildt hos sig?»

»Nej. Og ej heller hørte jeg ham skyde; men hans Tjener havde en Hund med sig i en Strikke, og var det derfor jeg anfægtede Erik Grubbe hart ved Hyldebjærgs Kilde.«

»Er der ingen Sten, Stabel, Gærde eller Grøft imellem Erik Grubbes Stistykker og det Sted, hvor I tog Bøssen fra hannem?»

Hertil Niels Kol svarede, at han vidste Skellet vel, men om der var Sten eller Pæl, ved han ej. Men det var ikke nær Erik Grubbes Grund, at han tog Bøssen fra hannem; det ved han vel, om der og ej befindes Grøft imellem dem.

Da Vidnerne skulde stedes til Forhør, mødte Annes Fader fra Tinnemark og siger, at hans Datter er ikkun et Barn og hæver ikke været til Alters, derfor hun intet kunde bestille her.

Palle Smed fra samme By møder for sin Datter Kirsten, der tjener i Emb, og siger, at hun intet kunde møde, for det var en »Omflot« (Stedet var omflydt af Vand), hun tjente.

Da farer Mads Hyltoft op og siger: »Smedens Undskyldning er Fant at være. De baade farer, ager og kører daglig fra Husbondens Bopæl, der er Brø over Vandet, ja endog Kirkevej mellem Byerne.«

Hans Madsen i Tinnemark vil aflægge Ed paa, at han for fem Aar siden saa Erik Grubbe med Tjener, Bøsse og Hund udi Vildtbanen. Den velbaarne Herre havde intet Vildt med sig, og ikke hørte han, at han skød, men han hørte en stærk og vedholdende Piben.

Mads Hyltoft spørger: »Kan I bevidne, at det var Erik Grubbe, der peb?«

»Nej,« svarer Vidnet, »men der jeg kom bag Buskene, saa jeg Erik Grubbe og hans Tjener, og ingen andre var der.«



Hjulmand Mikkel Olsen i Anbeed eller Aabedtz (o: Abed) hørte, der han gik bag Mortens Have, et Bøsseskud, og da han kom bedre frem paa Vejen, stod Erik Grubbe der og satte sin Ryg op til et Træ; og da spurgte Erik Grubbe hannem ad: »Saa du en Ræv?»

Men han spurgte Grubben ad igen: »Havde den Horn?»

Andre Ord vekslede de intet; og den gode Mand havde den Tid intet Vildt.

Det kan vel være for ti Aar siden, at han var ude paa hin Side Gøjets Bakke, som er paa Abed Skov, da kom Erik Grubbe gaaende til hannem og havde en Bøsse paa sin Nakke, og da spurgte Grubben hannem til, om han kunde vise ham Vej til Højerby, efterdi han var faren vild. Han viste hannem og ret Vej did. Grubben gik derefter saa vidt fra ham, som et Stenkast, og satte han sig der paa en Tue. Videre saa han intet Grubben jagtede. Men det var paa det Fællede, der er Fællesgræsgang for Ryde, Højerby, Abed og Tinnemark.

Endnu optraadte Vidnet, som forklarede om Erik Grubbes Jagt i den store Fejdetid.

Men da træder Mads Hyltoft frem og siger, at det ikkun er Sankevidner, som Niels Kol haver opsøgt for at føre Hans Velbaarenhed i Mistanke, endda

ingen kan eller tør paastaa, at den gode Mand haver færdedes uden paa sin egen Fælle, Lod og Del.

Sankevidnerne gaa 6, 7 eller flere Aar tilbage, ja, det sidste, enlige Vidne taler endog om, hvad der passerede i Fejdetiden, da den gode Mand tillige med alle andre var under Fjendens Gevalt og ikke maatte have Bøsser i deres Huse, end siden gaa med dem, hvor de lystede. Skulde det være saa, som Niels Kol vil have sine Sankevidner til at sige, at velbaarne Erik Grubbe udi Vildtbanen skal være reden og gaaen med Hund og Bøsse, hvi har han da ikke som Skovfoged efter sit Bestallingsbrev af 11. Septbr. 1669, læst her ved Retten i Dag, tilkendegivet det paa Halsted Kloster eller for Skovrideren. Men det er ikke saa. Han haver sig selv forset, hvad ikke vil formodes skal komme Erik Grubbe til ringeste Skade eller Hinder. Og Niels Kol lader det ikke være nok, dermed at han den gode, velbaarne Mand paa hans farende Vej haver antastet, men haver han nu dertil disse Vidner ladet sammensanke og dristeligen fordrer Dom; formodes derfor, han tilbørligen bliver sat til Rette og tilfindes at betale og Erik Grubbe til Ret og Omkostning at erstatte. Hovedsagen skal næst Guds Hjælp efter given Kald og Stævning videre blive paatalt.

En følgende Tingdag faldt Dom i Sagen, hvorved



Erik Grubbe frikendes for al Tiltale, men Niels Kol bliver idømt en Bøde²⁷⁾.

Herremanden paa Gammelgaard kunde altsaa frit drive Jagt, hvor han vilde, naar han blot passede paa at have Mads Hyltoft til Sagfører. Og Erik Grubbe dyrkede ogsaa fremdeles sine egne Fornøjelser til bredfuldt Maal.

Endnu den Dag i Dag hedder det i Folkemunde der fra Omegnen af Gammelgaard, at Erik Grubbe turede vildt om paa Jagt og Eventyr, og at han var en i højeste Grad umaadeholden og tyrannisk Herre. Og oppe i Landet Kirke hænge flere Malerier, der ere Portrætter af Medlemmer i Adelsfamilien Grubbe. Et af disse Billeder, der er et Portræt af Jesper Grubbe til Olstrup, viser en usædvanlig før og lasket Vellevnedsdyrker i en spættet Vams. Det er Erik Grubbes Billede, sige Egnens Folk. Han nægtede sig intet, nød til Overmaal^{27a)}.

Men Datteren Anne Maries Sorger og Bekymringer ses det ikke, at han i mindste Maade har søgt at mildne eller afhjælpe. Det var da heldigt, at den ædle Veninde havde bedre Sindelag end den sløje og selviske Fader.

Netop paa samme Tid — det var tidligt i Vaaren 1674 — som Erik Grubbe gik og tumlede med sine Jagthistorier ovre paa Gammelgaard, saa det ret for Alvor galt og pinligt ud for hans forladte Datter paa

Binnitse. Nu kunde den fattige Frue ikke bjærge sig der længere. Og hvor skulde hun saa hen. Der var ganske vist kun et kort Stykke Vej over til Gammelgaard; men selvbuden vilde Fruen nok nødigt drage den Vej, kan være, at hun — om ogsaa indbuden — vilde have krympet sig ved at maatte ty ind under Faderens Tag. For øvrigt behøvede hun næppe at ængste sig for en slig Indbydelse. Den kom sikkert ikke.

Men saa kaldte Jomfru Margrete Fris.

Og Fru Anne drog glad og godt bjærget ind paa Kjørstrup i Vaaren 1674. Jomfru Margrete søgte at sætte Mod i sin Veninde. Først og fremmest skulde der i hendes Skilsmissesag skaffes fuld Klarhed og Fasthed, ved at den bragtes frem for Højesteret, hvor der kunde blive givet hende Raadighed over de Midler, som endnu maatte være at redde ud af Boet. Kongen maatte bønfaldes om at tage Sagen i sin Haand og støtte den forladte Kvinde.

Det skete. Og Lørdagen den 15. Avgust 1674 kom Sagen for ved Højesteret. Herom hedder det²⁸⁾:

»For os og vor Højesteret komparerede os elskelige Fru Anne Marie Grubbe til Lundegaard, hendes Fuldmægtig og med en vores egen allernaadigst udstedt Citation af Dato 30. April, nærværende Aar, allerunderdanigst foregav, hvorledes hun skal være forarsaget at indstævne for os og vor Højesteret os

elskelige Cornelius Lercke til Nielstrup og Aarsmark, vores Etats- og Kancelliraad og Stiftsbefalingsmand over vores Lande Lolland og Falster, Docter Niels Bang, Superintendent over Fyns Stift, med samtlige Provsterne paa Lolland og Falster for en Dom, som de paa det almindelige Landemode udi vor Købstad Maribo Onsdagen den 11. Juni 1673 imellem hende paa den ene og Stygge Høg paa den anden Side, dømt og afsagt haver, angaaende Skilsmisse og Ægteskabsopløsning mellem dennom. Over hvilken forne Dom Fru Anne Marie Grubbe sig ej udi ringeste Maade haver at besværges, mens allerunderdanigst formoder, at den af os og vor Højesteret vorder konfirmeret, eftersom den efter kongelige Bogstaver og Ægteskabs-Artikler skal være grundet og funderet. Des Lejligheder og udførligere Omstændigheder for os og vor Højesteret ved sin Fuldmægtig hun agter at lade berette.

Thi blev i Rette lagt den indstævnte Landemoderetsdom, som til endelig Slutning saaledes indeholder:

»Efter omrørte Sags Lejlighed da er for Retten afsagt: Eftersom ærlig og velbaarne Frue, Fru Anne Marie Grubbe, haver for den hæderlige Landemodets Ret indstævnet sin Ægtemand, ærlig og velbaarne Mand Stygge Høg til Giorsleff, fordi han mod hendes Villie uden nogen given Aarsag

haver forladt hende og nu paa femte Aar været fra hende; hvilket hun med tilbørlige og lovlige førte Vidnesbyrd haver gjort bevisligt, efter derom Tingsvindes Bemelding, som til Landstinget findes læst og paaskreven; saa og med tre sine Sognepræsters skriftlige Attestation gjort bevisligt, at hun imidlertid haver forholdt sig ærligen, pligtigen og vel. Og er velbemeldte velbaarne Stygge Høg tre Gange paaraabt her for Retten, om han eller nogen paa hans Vegne var til Stede, som hertil vilde svare. Og hverken han selv eller nogen paa hans Vegne fandtes.

Da efter denne Sags Beskaffenhed kunde vi ikke rettere kende, end at dette Ægteskab bør jo efter Ægteskabs-Articul at være hermed løskendt, og hendes Velbaarenhed tillades at gifte sig igen efter den altid velgørende Guds faderlige Forsyn og sit eget Hjertes gode Behag.

Actum Anno et Die.«

Hernæst blev for Højesteret fremlagt af Fru Anne Marie Grubbes Fuldmægtig hendes skriftlige paa Kjærstrup forfattede og underskrevne Indlæg.«

Det er ganske troligt, at der har været to om at udarbejde dette Indlæg, nemlig den trofaste Veninde Jomfru Margrete og den fattige Frue selv.

Indlægget lød:



„Stormegtichste, høybaarne
Allernaadigste Herre och Arfue-Konge.

Udi dend indstefnte Sag, som ieg allerunderdanigst ved Eders Kongl. Mayst. naadigste meddeelte Kongl. Stefning for Kongl. Høyeste-Ret hafuer ladet indcitere til Confirmation, med Schilsmisse mellem mig och Velb. Stygge Høeg, huorudi ieg allerunderdanigst wil formode, de goede Confistori-Herrers paa Landslouer och Kongl. Ordinantz funderede Domb inod i Rette lagde Documenter till Sagens endelige Dplysning og dens Fyldestgiørelse i Kongl. Naade af min allernaadigste Herre og Arfue-Konge worder bifaldet. Oc ellers lefuer ieg som dend forladte udi dybeste Ydmynghed ved Eders Kongl. Mayst. naadigste Forsorg i dend allerunderdanigste Forhaabning, efter Kongl. meddelte naadigste Stefnings Indhold, at Velb. Stygge Høeg worder af Kongl. Naade och medfødde Mildhed ved Kongl. Høyesterets Domb tilkiendt at erstatte mig, huis Hans Velbaarenhed af min Møderne-Arfue udi Godk oc Penge hafuer annammet, oc det saa frit, uden Giæld at lade lefuere, som Hans Velbaarenhed med mig haffuer bekommet, af Marsag Hans Velbaarenhed ey haffuer holdet dend Pagt, som os som Egtefolk efter Guds oc christelig Skik er paalagt, som disvær er ved i Rette lagte Documenter øgensiuellig at erfare, huorjaa herover

min allernaadigste Herre og Arfue-Konges milde Resolution oc en naadig Domb vil forventes.

Kierstrupgaard, dend 8. Julii 1674.

Jeg forblifuer min allernaadigste Herre
oc Arfue-Konges allertroskyldigste

Arfue-Undersaat

Anne Marie Grubbe,

Egen Haand."

Hvorimod til Sagen at svare efter Indstævning paa bemeldte Stygge Høegs Vegne ingen udi Rette mødte, som noget herimod protesteret.

Her var og til Stede os elskelige, indstævnte Cornelius Lerche paa egne og samtlige indstævnte Landemodets Administratoris deres Vegne, som den udstedte Dom vedstod og allerunderdanigst formente den saa retmæssig var grundet, dømt og afsagt, at den allernaadigst af os og vor Højesteret vorder bifaldet og konfirmeret.

Med flere Ord og Tale Parterne imellem faldt og allerunderdanigst var Dom begærendes.

Da efter Tiltale, Gensvar og den forberørte Sags Beskaffenhed er herpaa saaledes for Retten afsagt:

»Den afsagte Dom til Landemodet bør ved Magt at blive, og Fru Anne Marie Grubbe bør



at nyde Restitution for hendes Mødernearv, saa vidt Lands Lov tillader.«

Fru Anne sad nu fuldstændig kvit og fri hos sin Veninde paa Kjærstrup.

Men hvor var den forrejste Stygge Høg?

En norsk Sorenskriver Mathies Skaarlund, født i Gjønge Herred, som i sine yngre Dage havde staaet i Tjeneste hos Stygge Høgs Broder Just — en fuldstændig Modsætning til den vilde og forfløjne Stygge, idet han var en Mand, der slægtede Faderen paa, blev berømt som denne, blev Statholder i Norge, Gehejmeraad og Ridder af Elefanten og deltog som Ambassadør ved Fredsslutningen i Nimwegen 1676 — denne Sorenskriver Skaarlund, som kendte Stygge Høg nøje, fortæller²⁹⁾:

»Da Stygge Høg maatte forlade Kongens Riger og Lande formedelst hans Omgang med Marie Grubbe, drog han til Rom, hvor han kom i Tjeneste hos en fyrstelig Kardinal som Hushovmester. Formedelst denne Forandring forandrede han og sin lutherske Religion og blev Katholik. Men som hans Broder Just erfarede dette, smertede det ham saare.

Just Høg laa paa den Tid som dansk Udsending i Nimwegen. Og da han her erfarede, at Gyldenløve nu paa ny var indtraadt i Ægteskab, fik han ved sin Forbøn Broderen beden til Naade og skrev derom til Stygge i Rom.



Denne gode Tidende for Landflygtningen gjorde, at han straks forlod Rom og drog til Broderen i Nimwegen i Foraaret 1678.

Men Stygge Høg var gruelig inclineret til Drik og Kvindfolk uden Forskel. Ja, han opspurgte det sidste Slags, saa snart han kom ind om Nimwegens Port, førend han kom til sin Broder. Og da han kom did, blev han med Glæde modtagen og logerede, saa længe vi vare der, i Hans Excellences Gaard.

Han havde der, alt hvad hans Hjerte begærede og lod sig vel opvarte af Broderens Lakejer og Folk. Saa han havde da her hel gode Dage, men misbrugte dem ilde. Straks forlod han den papistiske Religion og antog sin gamle lutherske Religion.

Efter Maaltid om Eftermiddagen lod han sig op-hente af Hr. Just Høgs Kælder en Pot gammel rhinsk Vin og drak, lod saa spænde for en Karosse, kørte saa for Lyst paa Volden hver Dag, og, naar han kom der op paa, var der smaa Kipper nedent under Volden, did søgte han ned, som var nogle hel gemene Kanalje-huse. Denne slette Forlystelse øved han baade om Morgenen helt tidlig og, som bemeldt, om Eftermid-dagen. Dette blev saa kundbart, saa og hans Ex-cellences høje Respect rørtes derved; men da han kom undervejs dermed, som var en hastig Mand, kunde han ej sligt taale og gav derfor Sti Høg temmelig haarde Reprimande.



Der var stor Forskel mellem disse Brødre, ihvorvel Just Høg var yngst.«

Med Opholdet i Nimwegen hos Broderen ender Efterretningerne om Stygge Høg; hans senere Færd og Hændelser paa hans gamle Dage kendes ikke. Det er først ved Aaret 1685, at hans Navn atter nævnes, fordi han da er død. Erik Grubbe skriver nemlig 2. November nævnte Aar fra Tjele til Landstinget for Dattersønnen Frederik Kristian Høg, som paa den Tid formentes at være i Ostindien, at denne bad læst paa Ginge hans Vedersigelse og Arv og Gælds Fragaalelse efter hans salig Fader Stygge Høg³⁰).

Fru Anne kom dog ikke længe til at ligge sinære Veninde til Byrde der paa Kjærstrup. Næppe var forløben et Aar, efter at den tunge Ægteskabsænkke var fuldt ud brudt, før hun lod knytte et nyt Baand og drog som Jørgen Arenfeldts Hustru ind paa det herlige Herresæde Rugaard ovre i Sønder Djursland.

Intet Sted kan lettelig tænkes at have skønnere Beliggenhed end denne Borg. Mod Øst skuer man ud over en spejlklar, sivomkranset Sø, der baade mod Nord og Syd er indesluttet af Skove, længere fremme mod Øst gør kun en ganske smal Landstrimmel Skel mellem den rolige, stille Sø og det storladne Kattegat,

der til Stadighed veksler og skifter Udseende, bringer Billede paa Billede af storslaet Fred og Ro og atter af Kraft og Vildhed.

Inde bag Søen, i Skovens Gem, ligger det hyggelige Herresæde, opført i Slutningen af det sekstende Aarhundrede af en af de gamle Arenfeldter, Hans Akselsen, der her rejste sit skønne Bo af røde Munke-



Rugaard.

sten, to Stokværk højt, ved hver Ende forsynet med Taarne, der nu have Højde med Taget, men tidligere vare et Stokværk højere. Foroven gaar lige under Tagskægget, langs begge Sider af Bygningen, en Rad Skydehuller til Bøsser, paa flere Steder afbrudte ved større Huller til Kanoner. Forneden findes en Række

smaa Vinduer, der rimeligvis ogsaa have tjent som Skydehuller. Midt paa Bygningen var tidligere en Port med et Porttaarn, men dette er nu erstattet ved en Frontespice med en hvid Portal. Bygningens Gavle ere forsynede med gamle, skønne Forsiringer³¹⁾.

Bygherren havde afbrudt Rude By og i dens Sted opført det stolte Herresæde Rugaard. Men da hans Sønesøn og Navne, Jægermester Hans Arenfeldt, døde barnløs, tilfaldt Gaard og Gods dennes Fætter Jørgen Arenfeldt, som derefter førte Fru Anne Marie Grubbe ind paa Rugaard, som sin Ægtehustru.

Den nye Herremand paa Rugaard var Søn af Axel Arenfeldt og Marie Ulfeldt paa Basnæs, hvor han, som den yngste af syv Søskende, var født den 14. Avgust Anno 1644 om Morgenen ved fem Slæt.

Faderen døde allerede, da den lille Jørgen ikkun var tre Aar gammel, 4. Oktober 1647, og tre af hans Søskende fulgte snart efter. Men Moderen levede med ham og sørgede for hans Opdragelse. Fru Marie Ulfeldt var en Kvinde med Dygtighed og Foretagsomhed; og som en af de Adelsdamer, der havde Sans for sine Slægtsforhold, optegnede hun med stor Nøjagtighed enhver Begivenhed indenfor Familiens Kreds. Hun glemmer da ej heller at anføre, hvorledes hun som et kun tolvaarigt Barn blev trolovet. Hun, der var født 7. Oktbr. 1619, skriver nemlig³²⁾:

„1631 den 12. Oktbr. bleff jeg tiltalt aff min salig Mand Axel Urnfeld, der fik god Svar til salig Hoffmester Frank Manxous Gaard, i min Moders och salig Frank Manxous och min Broder Hr. Korfits Ulfeldts Nærværelse.“

Næppe 14^{1/2} Aar gammel stod hun Brud i Odense; hvorefter det unge Barn drog ind som Ægtehustru og Husmoder paa Basnæs, hvor hun i en Alder af kun 28 Aar blev Enke og sad hen ene med syv smaa Børn.

Fru Mariæ Livsførelse havde givet hende en tidlig Modenhed og lært hende at fare med Forsigtighed, ikke alene i Handel og Vandel, men endnu fuldt saa vel i Ord og Tale. Det er derfor ogsaa ganske betegnende for den unge Enke, at hun anfører som sit Valgsprog eller Livssprog: »Sig ikke alt det, du mén; men mén alt det, du siger.«

Naar denne betænksomme og forsigtige Moder gav sit Ja og Samtykke til, at hendes kære, yngste Søn Jørgen tiltalte og tog til Ægte den enlige og fattige Fru Anne Marie Grubbe, da er det et Bevis paa, at den vordende Svigerdatter maa have staaet højt i den kloge Frues Øjne og af hende været agtet som en Kvinde, der sad inde baade med Troskab og Sindighed.

For Fru Anne var dette Giftermaal et mærkeligt

Bytte, eftersom hendes nye Ægtefælle var en fuld-
stændig Modsætning til den fritænkeriske og udsvævende
Stygge Høg. Jørgen Arenfeldt var næppe videre
kløgtig, men derimod i mærkelig høj Grad indesluttet
og mistænksom. Moderens Forsigtighed og Betænk-
somhed var ved at gaa i Arv hvervet om til en æng-
stelig Mistænksomhed overfor alt og alle. Og denne
Svaghed havde, greben som den var af og indspunden
i Tidens Overtro, det Udslag, at Jørgen Arenfeldt
med fanatisk Styrke og blodig Iver opsøgte og for-
fulgte Heksemestre og Troldkærlinger i hver en Krog
paa Djursland; han helmede nødigt, før han saa
Heksene brændte paa Baalet. Manden vandt sig lige-
frem en sørgelig Berømmelse for sine Heksefølg-
gelser.

I Aarene 1685 og 1686 gik det ret for Alvor
løs med Baal og Brand paa Rugaard. Især sidst-
nævnte Aar havde Skarpretteren fra Aarhus Mester
Herman Høker usædvanlig meget at bestille ude i
Djursland. Han fortæller selv³³⁾:

»Efter Paaskedag skikkede Velb. Jørgen Aren-
feldt mig Bud, at jeg vilde komme til hannem, som
jeg og gjorde. Og da bestilte jeg intet med Gye
Kochis, hverken at pine eller forhøre; men en Mand,
der kaldes Peder Kieri, som de tog fat samme Dag,
ham kastede jeg paa Vandet, og da svømmede han
som en Gaas. Og ingen flere haver jeg svømmet for

Velb. Jørgen Arenfeldt. Imellem Havresæden og Bygsæden rejste jeg efter Arenfeldts Begæring igen til Rugaard, og brændte jeg da Gye Kochis, og samme Dag pinte jeg Blommens Moder og Peder Kieri og anden Dag ligesaa; dog de slet intet bekendte. Og skete dette i Følge Hjemtingsdommen. Ungefær tre Uger efter Pinsedag skikkede Velb. Jørgen Arenfeldt atter Bud, at jeg vilde komme til ham, og da brændte jeg Blommens Moder. Og intet videre har jeg forrettet for hannem undtagen nogle Aprilsrejser, jeg haver efter hans Begæring rejst mig til Skade. Og min Umage haver Arenfeldt ikke engang betalt.«

Men alt forud for og imellem, at Mestermanden fra Aarhus havde været i Travlhed med at svømme Peder Kieri, tænde Baal op under Gye Kochis, pine Blommens Moder og Peder Kieri, og endelig til Slutning lade Blommens Moder stege paa Baalet, havde Jørgen Arenfeldt været i ivrig Virksomhed med sin Heksejagt.

Allerede i Vinteren 1686 havde han, 7. og 24. Marts, efter at have indfanget Gye Nielsdatter (Kochis), Blommens Moder (Maren Pedersdatter) og Peder Kieri hjemme ved sit eget Birketing paa Rugaard ladet disse Personer anklage, som berygtede for Trolddom og ved en Mængde Vidner overbevise under mange fornemme Folks Nærværelse. Disse Godtfolk skrive under paa Vidnernes Bekendelse og erklære Staklerne

for skyldige, hvorefter Jørgen Arenfeldt den 31. Marts lod sin Birkedommer derhjemme dømme Troldfolkene til Døden.

Den 26. April har han Fangerne for Landstinget i Viborg og sætter her i Rette, »at Birkedommerens Kendelse over Gye Nielsdatter maa blive konfirmeret, og hun straksen derefter at udstaa Eksekutionen³⁴⁾.

Da Gye Kochis bliver ført frem for Landstinget, adspørges hun først om, hvorvidt Magister Lavrits Vrofve*) havde været hos hende i Fængselet, saasom Hr. Landsdommer Lercke var selv hos hannem den foregaaende Dag og af hannem begærede, at han før Landsting nu denne Dag vilde besøge Troldkvinden og trøste hende, saasom hun godvillig havde bekendt sin Trolddom, og Magisteren da lovede at efterkomme denne Begæring.

Gye svarede: »Nej, han haver intet været hos mig.«

Atter adspurgtes hun: »Hveden vedst du, at Peder Kieri er en Troldmand?«

Dertil Gye svarede: »Min egen Moder og Peders Moder, navnlig Karen Kieri, vare udi Kompagni. Og der Karen døde, sagde min Moder: »Nu est Karen død, og hendes Søn haver faaet hendes Dreng Salapas efter hende.« Hvilken han endnu haver.«

*) Mag. Lavrits Olsen Wroue var Hjelpepræst ved Sortebrødre Kirke i Viborg fra 16. Novbr. 1680 til sin Død 18. April 1689³⁵⁾.

Og stod nu Gye der for Retten med sammenlagte Hænder og »paateede« Peder Kieri udi hans egne Øjne, at »saa sandt hun nu vilde faa den ringeste Naade hos Gud, nu hun godvillig havde bekendt sine Synder og sin Trolddom, og vidste nu ikke, om de skulde se hverandre mere, saa er han visselig en Troldmand, og det vilde hun nu sige ham i hans Øjne, at han var værre og slemmere Troldmand, end hun var Troldkone.«

Og end videre sagde og bekendte Gye: »Hvem, som enten mig eller andre, som Troldfolk bekender paa, at de ere Troldfolk, og de ikke straks derpaa blive angrebne, saa kunne de, som i saa Maade blive udlagte, sende deres Drengue paa dem, der paa den-
nom haver bekendt, at plage og pine dennom, værre end nogen Bøddel, ja ganske kunne kvæle dennom. Og hvis Anne Sø, som fængsligen er anholdt paa Rugaard og godvillig haver bekendt hendes egen og hendes Moder Maren Pedersdatters Skyld for Trolddom, da kunne de Karen Rasmusdatter, hvis hun ikke staar i med Troldfolk og selv er Troldkone, ikke i saa Maader gøre nogen Skade, og havde hun ikke behov at frygte for sligt, om hun ikke var i med dem og var Troldkone.«

End føjede Gye til og bekendte for Retten: »Naar Fanden saaledes haver sat »sin« Tegn og Mærke paa nogen, saasom der findes paa denne Maren Peders-



datters Ryg, som her for Retten staar, saa haver de tilsagt Fanden, at de skal være hans med Liv og Sjæl, saa de kunne aldrig skilles fra hannem, før end de komme til Bekendelse; som jeg nu er kommen til — Gud ske Lov og Tak.«

Derpaa blev oplæst Gye Nielsdatters Bekendelse, som hun paa Rugaard den 6. og 7. Marts udi Godtfolkes Paahør havde gjort, og som i Hjemtingsdommen er indført; og Stakkelen tilstod og vedkendte sig Bekendelsen Post for Post. Saa blev da Hjemtingsdommen stadfæstet ved Landstinget; og Gye Kochis blev ført tilbage til Rugaard for der at bestige Mestermandens Baal.

Paa selvsamme Vis gik det Blommens Moder Maren Pedersdatter ved Landstinget den 19. Maj; hun vedstod sin Bekendelse, fik sin Dom stadfæstet og drog hjem til Baalet³⁶).

Men der de samme Dag ved Landstinget paa-raabte Peder Kieri, kunde Troldejægeren ikke føre ham frem. Peder var flygtet. Jørgen Arenfeldt begærede vel Sagen opsat til den 14. Juli. Men ikke heller da havde han faaet Fingre i Fangen³⁷). Arenfeldt fik vel baade svømmet, pint, plaget og forfulgt Peder Rasmussen, fik ogsaa Præsten i Hyllested Hr. Iver til at udelukke ham fra Alterens Sakrament, men videre kunde han ikke naa. Peder Kieri gav ikke tabt, han søgte baade Bisp og Konge; og Følgen deraf blev, at der

9. Juni 1688 udgik et Kongebrev til Bispen i Aarhus, lydende paa, at denne skulde føje Anstalt til, at »Peder Rasmussen Kieri, der vel var paaført Trolddomssag af Jørgen Arenfeldt til Rugaard, men som intet var bevist mod ham eller at være øvet af ham, derfor han til Alters igen at maatte stedes«³⁸).

Arenfeldt fortsatte med Iver sin Heksejagt. Alle-rede den 14. Maj havde han faaet Fingre i en ny Troldkvinde, Anne Sørensdatter Sø, fik hende hjemme ved Birketinget paa Rugaard efter en lang, fremtvungen Bekendelse af sin Birkefoged dømt og derpaa ført for Landstinget den 18. Juni. — Der stod Anne Sø og sagde ja til alt, der blev læst op for hende; og hun gjorde mere end dette, hun fortalte op ad Stolper og ned ad Vægge baade om Stakler og Godtfolk; særlig stræbte hun efter, ligesom andre fangne, pinte og dømte Troldkærlinger, at faa saa mange Kvinder, som muligt, trukne ned i den samme Søle, hun selv sad i, saa de kom til at staa som anklagede for Hekseri og Trolddom.

Anne Sø havde angivet flere, deriblandt særlig tvende Kvinder i Æbeltoft: Mette Stisens og Maren Langholtes.

Fangen bliver derefter ved Landstinget adspurgt: »Hvoraf ved du, at de ere Troldkvinde?«

»Som alt det andet, af deres Gerninger og Bestillinger.«



»Hvilke Kunster have de da øvet?«

Dertil Anne Sø svarer: »Maren Langholtes bad de Boslum Mænd, at de skulde komme til hende ved Markskellene, og da skulde hun raade dennom Baade. Saa kom der en »graa Dreng til dennem med to røde Ørene«, derover de bleve rædde og løb bort. Ellers havde hun lovet at skaffe dem deres Bæster bedre, som vare forgjorte.«

»Ved hun videre med Maren Langholtes?«

»Ja, hun haver gaaet og korset og signet alle Vegne der i Egnen for hvem, der saadant vilde have.«

»Men saa Mette Stisens?«

»Jo,« om hende vidner Anne Sø, at »hun havde en »Kue« (Ko) ude at føde hos en Bondemand, Mikkell Hou ved Navn, udi Taastrup; saa døde Koen, og da sagde Mette til hannem: »I skal betale mig min Ko, hvis jeg vil sætte Eder den for.« Men han sagde nej og gik hjem. Dog, der han var hjemkommen, bleve alle hans Fæmon galne.«

— Mette Stisens, som stod hos paa Landstinget, blev tilspurgt: »Hvad siger I hertil?«

Da svarede Mette: »Det er ganske usandfærdigt. Jeg er aldeles uskyldig i alt det, hun bekender.«

Men Anne Sø blev videre tilspurgt: »Hvi vedst du dette, siden du jo ikke selv var hos?«

Dertil Anne svarede: »Jeg ved det i mine Tanker, som jeg ved alt det andet. Saa ved jeg ogsaa, at



der Fæet var blevet galen, betalte Manden Mette Stisens Koen; og da blev hans Kvæg friskt igen.«

Endnu blev Anne adspurgt: »Hvad bevægede jer til at give jer Djævelen i Vold?«

Da svarede Anna Sø med Graad og Suk: »Fanden kom til mig og spurgte, om jeg vilde være hans, og da svarede jeg i min Taabelighed ja, hvilket, jeg kan tro, skete af Fristelse; men det lover jeg: Jeg vil ikke være hans!«

Da blev Anne Sø alligevel ved Landstinget dømt til Ilden. Men siden Troldkvinden baade ved Hjemtinget og nu igen her for Landstinget havde talt ilde om og udlagt for Trolddom en Del fornemme Folk — hvad der for øvrigt kun tales sagte om og end næppe berøres under Forhøret — saa tog Jørgen Arenfeldt Anne Sø med sig hjem igen, for om hun ikke i Rugaards Fængsel paa smal Kost og nogen Pine kunde komme paa bedre Tanker om de fornemme Folk. Og Kuren hjalp ganske rigtig.

Da Jørgen Arenfeldt efter en lille Maanedes Forløb lod Anne Sø trække ud af Fængselskælderens paa Rugaard, var hun omvendt. Saa nu kunde Turen atter gaa til Landstinget.

Det gik dog ikke saa stilfærdigt af med denne Tingfærd, som det var gaaet med den første. Det var nemlig med et stort Følge af fornemme Folk den

attige Fange blev ført frem paa Landstinget den 14. Juli.

Her mødte ikke alene Adelsmanden Jørgen Arenfeldt selv, men tillige velædle Hr. Assessor Hutfeldt fra Aarhus, saa og Hr. Niels Fris, Sognepræst til Skaarup og Tvillum, og endelig endnu Borgemester Michel Malling og Raadmand Jens Basballe, begge af Aarhus.

Alle disse store Herrer skulde nu Troldkvinden Anne Sø fra Boslum vadske rene. Og hun gjorde det, saasom hun var lært dertil i Fængselskælderens.

Anne Sø træder frem, og i alle »de interesseredes Nærværelse« nægter og fragaar hun ganske, hvis hun tilforn udi aparte Bekendelse haver sagt hjemme paa Rugaard og her paa Tinget om en Del fornemme Folk, efterdi det udi alle Maader er usandfærdigt og løgnagtigt, saasom hun hverken kendte bemeldte Godtfolk eller vidste dennom andet at paasige, end alt hvis ærligt og kristeligt er³⁹).

Efter at Jørgen Arenfeldt tillige med de øvrige interesserede havde erhvervet Landstingsvidisse paa den stakkels Kvindes Bekendelse, vare de fuldt ud rensede for ethvert nok saa ringe Gran eller Spor af Hekseri og Trolddom.— Men det var dog ikke sikkert, at disse Godtfolk hermed vilde lade sig nøje.

Rugaardsmandens ivrige Søgen efter og Forfølgelse af Hekse smittede hurtigt, saa ikke alene enkelte Mænd,

men samtlige Grander i en By sloge sig sammen og begyndte Jagten paa mangen gammel Kærling, der havde været saa uheldig at faa Ord og Rygte for at kunne mere end sit Fadervor.

I Hyllested, Rugaards Kirkeby, havde saaledes en fattig og svag Stakkelskærling Mette Nielsdatter sit egentlige Tilhold og Hjemsted, men oftest var hun ude i Nabobyerne, humpende om ved sine tvende Krykker bad hun sig Føden til i Guds Navn. Var nu end gamle Mette legemlig svag, saa var hun dog alligevel stærk i Munden, onde og sære Ord laa hende let paa Tungen, saa det varede ikke længe, før hun kom i slet Ry som arg Troldkone.

Boslum Bymænd troede bestemt, at Mette havde forgjort deres Bæster, saadan som de styrtede og døde væk i Hobetal. De søgte siden forgæves, som Anne Sø vidner, Raad og Hjælp hos Maren Langholtes; men først havde de dog stræbt efter at faa Heksen gjort uskadelig, hvortil de og idelig æggedes af Herremanden paa Rugaard.

Allerede 21. September 1685 havde de ladet kalde Vidner til Æbeltoft Byting⁴⁰). Her fremtræde en Del af Draaby Mænd og vidne om Betlersken: Mette kom en Dag humpende ind i deres By til Oluf Vævers, hvor Jon Markmand netop sad ved Skiven, da spørger hun ham ad og siger: »Haver I fornylig været i Boslum

os de Godtfolk, hvorledes mon det staar til med
eres Bæster?»

Dertil Jon svarede: »Det er kun skaane (daar-
gt)!«

Men Mette sagde: »Det skal komme end værre,
øke bedre, fordi de ikke ville age Stakler af By.«

Inde hos Smedens truede hun, at de Boslum
fænd ej skulde blive bedre kørende, end hun var
angende.

Rasmus Kok i Draaby vidner, at han en Dag
purgte en Boslummand, om de havde faaet fat i den
æde Skarnskvind? Hvortil denne sagde ja. Og da
agde Rasmus videre til hannem: »Holder nu ved
ende; thi jeg skal være gestændig, at hun sagde
mit Hus: »De Boslum Mænd haver end ikke faaet
et endnu, som de skulle have, de skulle bedre
eran«.«

Boslum Mænd vidne, at der de for otte Dage
iden grebe den berygtede Kvind i Hyllested, da
agde hun og truede, at dersom de ej havde det
ndt, skulde det faaes, thi deres Næste var deres
ærste. Og til Rasmus Jørgensen sagde hun og
ruede hannem med sin Krykke: »Du er ikkun et ungt
fenneske, du skal faa Skam nok endnu.«

Og nu stode samtlige Boslum Mænd her paa
Yngtet og gave hende Last og Klage, at hun efter
endes egne Ord havde været Skyld og Aarsag, at



deres Bæster nu paa et Par Aars Tid ere bortdøde som er henved en halvfjerdsindstyve og to af deres bedste Bæster.

De bede mindelig, at hun fremdeles maatte anholdes og fastholdes.

Derpaa blev Mette Nielsdatter af Bysvenden før i Raadhuskælderen.

Men ikke heller i Fængselet kunde Mette holde sin onde Mund i Tømme. Under Forhørene skældte og truede hun, gentog det samme i Kælderen og paa dattede mangan af Byens Kvinder, ogsaa Byfogdens de ledeste og argeste Trolddomskunster.

Byfoged Hans Jakobsen, der tillige var kongelig Ridefoged paa Kallø, lod hente Mester Herman, Skarperetteren fra Aarhus. Han pinte Mette to Gange, først med tvende Skrue paa Tærne, siden med en Skrue paa Fingrene; og dog bekendte hun intet, kun skældte og smeldte; men siden gik hun frivillig til Bekendelse for Retten paa Raadstuen. Hun slap dog for Baalet thi den svage, pinte Kvinde døde i Fængselet.

Lige til sin sidste Stund havde Mette brugt Mund. Mod Slutningen var det Bysvendens Kvinde Anne, som hun skamskændte, raabende, at Anne Bysvends var Voldsagerske i hendes Helsot, saasom hun havde dødt og menslaaet hende med Knythaand og Stage.

Der var noget herom. Anne maatte vedstaa, at hun, da Mette var antvordet i Mestermannens Hænder,



havde villet hjælpe lidt til for at faa Troldkvindens Bekendelse frem.

For denne ydede lille Hjælp blev Bysvendens Anne dømt til, foruden at udstaa Kirkens Disciplin (∴ staa aabenbare Skrifte), desuden at straffes med Kælderens og Gabestokken til Vand og Brød, samt bøde til de fattige i Æbeltoft fire Lod Sølv.

Først efter at Mette saa brat var afgaaet ved Døden og derved havde undraget sig Retfærdighedens Haand, kom hendes onde Beskyldninger mod Byens Kvinder ret for Dagens Lys. Den skadefro Angiverske kunde nu ikke tvinges til at tilbagekalde, hvorfor Mændene mødte paa Tinge og søgte Vidnesbyrd for deres Hustruers Uskyldighed.

Byfogden træder 22. Februar 1686 frem paa Bytinget og siger⁴¹⁾: »Da det er kommet mig for Øre, at den udædiske Kvinde Mette Nielsdatter, som tilforn er dømt fra sit Liv for Trolddom, skal have beskyldt min Hustru udi slig Daarskab at være skyldig — og om end nu dette er sket i Drukkenskab eller Uvid, og ingen tror det vel, saa dog alligevel, om nogen af mine Misundere skulde efter samme løgnagtige Bekendelse tale ilde om mig eller min fattige Hustru, da byder jeg mig i Rette, om nogen kan fremføre noget utilbørligt eller ulovligt, at jeg kan forsvare hendes ærlige Navn og Rygte.«



Paa samme Vis fremtræder Søren Brøger og vil fange Vidnesbyrd om sin Kvinde Dorete.

Kapellanen trøster dem begge med, at der han var hos den fattige Fange Mette, som var samme Dag, hun døde om Aftenen, da taledes hun als intet om deres Hustruer.

Men Søren Brøger beder endnu tre Gange højlydt om, at Anklagere ville komme frem. Og der ingen melder sig, siger han: »Saa skal alt ondt Rygte hvile, og straffes skal den, der taler ilde om min Dorete.«

Hekseforfølgelsen bredte sig; og det nærmest ved, at enhver greben Troldkone angav andre. Anne Søes Bekendelse og Paasagn om de to Æbeltoftkvinder bar ogsaa hurtig Frugt. Dette skyldtes dog nok særlig Jørgen Arenteldt, der havde sit vaagende Øje ude i alle Retninger for at finde Hekse, og som, saa snart han hørte Anne Sø give Klage over to nye Troldkærlinger, nok skulde ægge Byfogden i Æbeltoft til at gribe ind. Det varede da og kun en stakket Stund, saa havde Byfogden baade Maren Langholtes og Mette Stisens siddende vel forvarede i Raadhuskælderen. Og der skulde de næppe slippe godt fra; thi hurtigt dukkede Vidne paa Vidne op imod dem. Det formelig vrimlede med Anklager; og sære vare de fleste.

Anklagerne faldt dog særlig paa Mette Stisens, mod hende var Hvermands Haand rettet. Mod Maren



Langholtes var det egentlig kun Bysvenden, der havde en bestemt Sigtelse at fremføre; de øvrige Byens Borgere vidnede kun kortelig og uden at anføre bestemte Tilfælde, at hun i mange Aar havde været berygtet for Trolddom.

Men Byens Tjener Rasmus siger⁴²⁾ paa Raadstuen den 16. Februar 1686, at Jens Langholtes Kvinde Maren Snedker aabenbarlig har brugt Trolddomskunster imod ham. Det var den Tid, han laa og var syg, da kom Maren ind til deres, og tog hun da og bandt et Baand tilsammen med mangfoldige Knuder og lagde det i Sengen med sin venstre Haand. Da sagde min Hustru Anne, der Maren var udgangen: »Det er vist Trolddom, hun lagde i Sengen hos dig!«

Søgte hun saa og fandt det ved Fødderne.

Da sagde jeg til Anne: »Vi vil kaste det paa Ilden.«

Kastede Anne det og paa Fyrsteden, og der det brændte, knagede og bragede det, som havde der været hundrede Djævlé deri.

Som nu Maren Snedker stod hos paa Raadstuen og hørte Bysvendens Vidne, sagde hun: »Jeg satte det intet i Sengen, men ved Stolpen.«

Men paa Bytinget siger Maren: »Jeg skal vel faa Raad mod Rasmus Bysvends Vidne, efterdi det var en anden, der satte det der.«

Mod Mette Stisens myldrede Vidner frem. Først var der Bysmeden Rasmus, som fortæller:

»For to Aar siden gjorde jeg en Trefod for Jens Basse. Da den var færdig, uden det ene Ben, da, dersom det saa skulde kostet mit Liv, kunde jeg ikke sætte det tredje Ben til. Des imidlertid kom der en stor »Skropen-Todse« (Skruptudse) til min Smedjedør. I samme Godlag kom og Rasmus Povlsen for min Dør, og sagde han til mig: »Lukker op, her kommer en Djævel og vil ind til dig.«

Da tog jeg en gloende Tang, tog samme Skropen-Todse dermed og lagde den paa Ilden i Essen, og bad jeg Mads Skipper, der stod hos, at han skulde blæse med Bælgen lystigt derad. Og des imidlertid, han blæste ad den, krøb den tre Gange af Ilden. Mens Anders tog en Skovl og kastede den i Ilden igen, saa den blev opbrændt. Og siden, der jeg saa igen arbejdede, kunde jeg letteligen »vælde« Jærnet sammen og sætte det tredje Ben paa Trefoden.

Mens alt imens den Tuse brændte paa Essen, kom Mette Stisens tvende Gange ved min Smedjedør og bankede paa; men ikke sagde hun, hvad Ærinde hun bar, og ikke lukkede jeg hende ind.

Men samme Aar faldt jeg og slog begge mine Hænder sønder i HaandleDET; og som jeg kom mig noget igen, skar jeg den ene Finger af min højre Haand. Samme Aar faldt og min Hustru imellem Kurveledet og Jeppes Dør, og brød hun da sit ene



aar midt af. Siden hen, en Dag, der min liden Søn, om er fem Aar gammel, sad udi min søndre Smedjeør og var frisk og sund, og blev han siddende der n halv Stund, men der han skulde op igen, kunde an hverken sty, staa eller gaa, og to Dage derefter ar hans Bene ej større end et lidet Hammelskaft.«

Og beskyldte Rasmus Smed Mette Stisens, som tod hos hannem der for Retten, for al den Ulykke annem i bemeldte Maader var vederfaret.

Mange Borgere vidne med, at det er dem vittergt, at Rasmus Smed og hans Hustru haver haft denne lykke. Og er det ligeledes vitterligt, at Mette Stisens g Maren Langholtes haver i Aaremaal været i Rygte, t de skulle fare med Spøgeri; men de vidste ej, om et var sandt.

Mette Stisens siger stille og roligt: »Jeg er skyldig i alt det, som mig paaduttes.«

Da trinede Anne Skolemesters frem og vandt:

»For femten Aar siden boede jeg i Hus næst ved asmus Handrups, og gik jeg Stund imellem derind, terdi han havde ligget halvtredje Aar syg af onde aar, og mente alle Folk, han var forgjort.

Mens jeg saaledes en Dag var derinde, kom en aterkvinde og ind i Huset og sagde: »Du, Mand, er rrekset; og du haver laant den Kvinde, der haver jort det, en Enesteskillig.«

»Det,« sagde Rasmus, »kan jeg ej erindre mig eller tænke.«

Da sagde Taterkvinden: »Saa haver du laant hende tre hele Rigsdaler.«

Hvortil han svarede: »Ja, det er saa, det var Mette Stisens, jeg laante samme Penge.«

Da vedblev Taterkvinden: »Vil du betale mig skal du faa det bedre; og den, der har gjort det, ska komme i dit Hus i denne Stue, før Solen kommer til den Stolpe der.«

Mindre end et Kvarter derefter kom ogsaa ganske rigtig Mette Stisens derind og spurgte efter en Boslum kvinde. Men siden der ingen havde været indganger der i Huset, eller nogen var ventendes, sagde Rasmus Handrup i Sengen, som han laa: »Din Heks, du er skyldig i det, jeg ligger her — ud af mit Hus!«

Dermed gik hun bort.

Og Rasmus Handrup blev frisk af sin Svaghed og Søndagen derefter var han i Æbeltoft Kirke.«

Ane Skolemesters siger videre: »Baade den syge Datter Anne og Maren Jensdatter vare den Stund de i Stuen, da alt dette skete, og saa og hørte de de begge.«

Hvad ogsaa de tvende Piger vedstaa, idet de tilføje, at Taterkvinden sagde: »Du er forhekset, Mand men jeg skal lade dig se, hvem der har gjort dig din Skade; somme ere vel døde, men somme ere og levende.«



Tog hun saa smaa (fint) Salt og et Stykke Rugbrød, som hun lagde paa Bordet.

En føje Stund efter kom Mette Stisens og spurgte efter en Kvinde fra Boslum.

»Hvilken Kvinde?» sagde vi. Det vidste hun ikke.

Paa Tinget bliver Mette Stisen adspurgt: »Hvad vilde du den Tid i Rasmus Handrups Stue?»

Hvortil hun svarede: »Mit Ærinde var efter en Kulkvinde*) af Boslum, som, jeg mente, var der.«

Men Anne Skolemesters fortsætter: »For »nogen« Aar siden, en Paaskemorgen, som Sol stod op, gik Mette Stisens udenfor Jens Rodes Dør her paa Æbeltoft Gade, og gik hun baglæns med mangfoldige underlige Tegn og Fagter. Det saa de to unge Piger, Anne salig Rasmus Handrups og Maren Jensdatter; de lo derad og aabenbarede det.

Men da svor og lovede Mette dennom en store Ulykke derfor. Mange Borgere vidne, at de havde hørt megen Tale om den Paaskegang.

Anne Skolemesters ender sit Vidne med at sige: »Saa har Mette endelig og haft Bud ved min Datter Karen, at hun skulde bede mig om ikke at gaa til

*) Kulkvinde : Kulsvierkone. Der blev paa den Tid drevet Kulsvieri hele Landet over; alt til stor Ødelæggelse for Skovene. En Del af Kullene blev som Landgilde leveret til Kronen, Resten agede baade Mænd og Kvinder om og solgte i Købstæderne.

Æbeltoft Byting i Dag. Men jeg tjener ingen Troldkærling.«

Datteren, Karen Mortensdatter, stadfæster dette Vidne og siger: »Mette Stisens kom til mig, gav mig et Sengklæde og en liden Jærngryde, som jeg skulde bringe til Moder og bede hende, at hun ej vilde vidne paa Bytinget. Men Moder svarede ikkun: »Hillemænd! haver Mette Stisens givet dig dette. Nej, min Samvittighed tvinger mig anderledes. Jeg skal gaa til Tinget og vinde min Sandhed baade trods Gaver eller Trudsel«.«

Samme Tingdag fremlagdes et skriftligt Vidne for Retten. — Det var noget finere end at staa der blandt Pøbelen og afgive mundtlig Forklaring, maaske ogsaa forsigtigere, Munden kunde da ikke løbe over under Paavirkningen af en høj Snaps. Nok er det, velagtbare Søren Nielsen Hørning skrev:

»I April 1669 laante jeg salig Rasmus Jørgensen, som var Mette Stisens Mand, to Ankere til sin nybyggede Skude ad Kjøbenhavn at rejse, een Gang eller to. Da han kom hjem anden Gang, satte han det ene Anker paa Landet, som var det ringeste; det største blev hos Skuden og blev ved paa Rejser. Et Fjerdingaar efter fordrede jeg Betaling for mit Anker og kunde ikke bekomme den. Saa lod jeg ham stævne, tog Dom; og blev han tildømt at betale mig

mit Anker med 25 Sletdaler; hvilke Penge mig bleve betalte i Kjøbenhavn ved Arrest.

Siden da blev Mette Sørensdatter Stisen mig saa haard og ond, at jeg aldrig skete Lykke, enten til Lands eller Vands, med Næring eller Bjæring i nogen Maader, desligeste med Svaghed i mit Legeme og Bene i ynkelige Maader, saa jeg fattige Mand er geraaden i stor Elendighed for hendes Skyld, som hun betroede mig i mit Hus, og sagde hun til mig og min Hustru: Jeg »skulle« vel faa min Betaling derfor i sin Tid. Dermed er den udlovede Betaling fuldkommet, som jeg haver fornummet nu i disse Aaringer. Det bekræfter jeg med min egen Haand.

Ebeltoft, den 22. Febr. 1686.

Søren Nielsen Hørning.«

Et lignende fint, skriftligt Vidne fremkom en følgende Tingdag, hvori Margrete Michelsdatter beretter, at hendes Mand, der havde faret sammen i fælles Skude med Troldkonens salig Husbond Rasmus Jørgensen, og vare de da komne i Trætte anlangende nogle Penge, som hendes Mand ejedes Rasmus.

Margrete skriver: »Og blev Mette Stisens ond paa min Husbond derfor. Og er det mig i Guds Sandhed vitterligt, at en Volborig Aften derefter, som jeg stod ved »Brynden« at ville tage mig en Spand Vand, kom Mette Stisens gaaende udenfor min salig Mands

Moders Dør og raabte hun og sagde: »Michel Fanden, Michel Strandtz, est du inde, det er Volborig Aften, i Aften skalt du føre dig i Forbandelsens Skiorte, og du skalt faa Skam!« Nogen Tid efter vare de to salig Mænd tilsammen til Pofuel Sørensens, da kom Mette Stisens til Døren og kaldte ad hendes Mand tue Gange. Samme Tid gik min salig Mand hjem, og som han gik paa Gaden, kom han i en »Snærild-Vind« (Hvirvelvind) og blev nedslagen mod Jorden og fik mange blodige Slag i hans Ansigt. Og siden den Tid havde han faa Helbreds dage.

Dette at være sandfærdigt, svær jeg ved Gud og hans hellige Ord.

Ebeltoft, den 15. Martij Anno 1686.

Margrethe Michelsdatter,
salig Michel Rasmussens.«

Heksesagen blev ivrigt dreven frem. Den 8. Marts vare følgende otte Mænd af Æbeltoft opkrævede at gøre deres Tog til Bytinget som Nævninger: Tomas Linenberg, Peder Rasmussen, Christian Clauds, Wilum Sørensen, Søren Skomager, Niels Andersen Feldbereder, Christen Bunde og Jens Knudtzen.

De otte Mænd sade der og hørte alle de mærkelige Vidnesbyrd og maatte grunde derover.

Den 15. Marts havde Mette Stisens imidlertid været saa heldig at faa en Sagfører Jens Bloekierd



(Blaakjær) med sig til Tinge. Og Sagføreren havde været saa forsynlig den 5. Marts at faa udstedt en Landstingsstævning, hvori han havde set Vidnerne efter i Sømmene og gør Indsigelse mod deres Udsagns Troværdighed.

Om Søren Nielsen Hørning hedder det: »Han skal være ugudelig, med Sværgeren, Banden, Drukkenskab, Nachlæsighed og mere saadant.«

Det siger Mette Stisens straks Ja og Amen til.

Men Æbeltoft Mænd giver ham, kedeligt nok, godt Vidnesbyrd, idet de sige, at han lever ærligt og kristeligt.

Rasmus Smed — ham med »Skropen-Todsens« — beskyldes i samme Landstingsstævning for uforskammet Fulhed, Ondskab og Synd, med mere samme Stævning indeholder. Men alle vidne paa Tinget, at Smeden er en ærlig og kristelig Mand.

Muritz Madsen Klokkers Hustru Anne er i samme Stævning sigtet for at være en berygtet Kvinde, der har baaret stjaalne Koster tilbage.

Klokkeren, der er harm, som rimeligt maa være, har ladet fremføre Vidner, der udsige, at de have kendt Klokkerkonen Anne Skolemesters ifra 16—40 Aar, somme endog, da hun var Pige, og alle give de hende det bedste Vidnesbyrd.

Nu træder Byfogden frem og spørger Mette Stisens, om hun fremdeles vil skaffe Forsvarer for sig,

efterdi hun for en siddende Ret er beskyldt for Spøgeri.

Dertil Mette sukkende svarer: »Jeg kan vel nu ingen faa, som vil kavere for mig.«

Endnu lader Byfogden fremstille tvende Mænd, som den 18. Februar i Byfogdens Nærværelse vare i Mettes Hus for at skrive hendes Bo. Og disse Mænd forklare som noget meget fordægtigt og mistænkeligt, at de den Tid i et Skab i Stuen fandt nogle Karakterer, som Mette berettede at være for »den kolde Sot«, og vare de i tre Parter, alle med lige Bogstaver delt, den første at brændes, den mellemste at ædes og den tredje at brændes.

Det maatte være noget ondt Hekseri.

Den 29. Marts bleve de tvende stakkels Fanger atter fremledte paa Bytinget, hvor der stilles dem en Række Spørgsmaal og af dem gives Svar.

Maren Jens Langholtes kommer først for og bliver adspurgt:

1. Hvor hun var født, og hvad Faderens Navn var?
I Albøge, og hendes Fader hed Michel Sørensen.
2. Hvor gammel hun var, da hun kom fra sin Fader?
11 Aar.
3. Hvor hun da kom til?
Til salig Niels Olsen i Kielstrup.
4. Hvad Baandet var gjort af, som hun lagde i Rasmus Bysvends Seng?

Det var intet Baand. Jeg satte intet Baand.

5. Hvorfor hun lagde det i Sengen?

Det var ikkun nogle Trender og noget andet Trevl, jeg tog paa Jorden.

6. Hvoraf hun dette Rygte havde faaet for Trolddom?

Der kan mange faa det, som ej haver »braatt« (brudt, forbrudt) derefter.

7. Hvor mange Aar det er siden, hun blev rygtet for Trolddom?

Det ved hun ej.

8. Om hun vil lade sig probere paa Vandet, om hun kan sjunke?

Ja.

Derpaa blev Mette Stisens eksamineret:

1. Hvorfor hun brød den Sten af hendes forrige ibrødes Gaard, nemlig af Kælderhalsen, den første Dag, hun blev sigtet paa Raadhuset for Trolddom?

Hun gjorde det ikke; men Søren Smeds liden Dreng brød den løs, og hun tog den og bar den ind i sit Hus.

2. Hvorfor hun truede Michel Strands den Volborig Aften?

Det skal Gud være Vidne, hun ikke gjorde.

3. Hvor den Mands Fæmon af Tostrup kunde blive galen, efter at hendes Ko hos hannem var død, og siden



faa bedre igen, der han havde stillet hende tilfreds?

Hun havde ikke været i Tostrup i mange Aar.

4. Hvorfor alle Mennesker gav hende saa ondt Rygte for Trolddom?

Gud skal være hendes Vidne, hun ej kan Trolddom.

5. Hvorfor hun ej kunde gaa over den Korshvid, som de smaa »Drenger« kastede for hende paa Raadstuen den 16. Februar, førend hun havde læst nogle Ord?

Hun vidste ikke, der var noget i Vejen for hende, og blev hun ikkun staaende, for hun vilde ikke gaa ud iblandt de mange Folk, der vare til Stede.

6. Om hun vilde lade sig probere, om hun kunde sjunke paa Vandet, da at være uskyldig?

Hun vilde nok lade sig probere, men ikke kende sig skyldig, omskønt hun kunde svømme.

7. Om hun vidste, hun var i Rygte for Trolddom?

Hun havde aldrig vidst noget, før Anne Skolemesters havde sagt det over hende.

8. Hvor længe det var siden, hun blev rygtet for Trolddom?

Det havde Anne Skolemesters vundet over hende.

9. Om hun vilde have en Prokurator eller Fuldmægtig, der kunde tale for hende og føre hendes Sag ud; om hun da vilde nævne en Mand dertil, saa skulde hun den bekomme?



Gud skal vide, jeg er uskyldig, han skal være mit Forsvar og min Prokurator!

Da det udførlige Forhør endelig var sluttet, bleve de tvende fattige Kvinder igen førte ned i Raadstuekælderen, hvor de kunde sidde Nat og Dag og grunde over, hvor Hjælp skulde findes. Det var nu allerede gentagne Gange, de havde været i Forhør; og især havde Vidnernes Anklager ramt Mette Stisens. Men hvem skulde dog den enlige Enke ty hen til om Hjælp.

Der var Byens tvende Præster, hendes Sjælesørgere. Men desværre for Mette, Præsterne vare, hvad Trolddom angik, ikke klogere end de øvrige Æbeltoft Borgere. Det skulde Fangen faa at føle. Da der blev fordret Vidnesbyrd fra Sognepræsten, den trættekære og urolige Magister Knud Hansen Utrecht, snør denne sig nemlig halvt om halvt fra Sagen og skriver med forsigtige, intetsigende Vendinger:

„Som Ko. May.s Byfoged i Ebeltoft, høiagtbare Hans Jacobsen hafuer ladet mig med mange andre Ebeltoft Byes Indbyggere citere, belangende mig med Vidnesbyrd, om ikke Mette Sørensdatter Stisens udi Ebeltoft i mange Aar for Trolddom hafuer været berøgtet, da kan jeg min Sandhed herudi ikke nægte, at hun jo hafuer haft Ord for meget i sliq

Maader, hvilchet dog alene er Gud bevist, om hun er skyldig. — „En god Samvittighed er et trofast Vidnesbyrd,“ siger Salomon; hafuer hun dend, blifuer hun vel befriet, hvis ikke, da gifue det Gud, hendes Gierninger maatte blifue aabenbarede oc tilbørlig straffede.

Ebeltoft, den 8. Martfi 1686.

Knud Vtrect.“

Saa ytrede Byens unge Kapellan sig dog friskere og friere. Hæderlig og vellærde Mand Hr. Peder Nielsen Bogens, Evangeli Medtjener i Ebeltoft, skriver nemlig:

„Eftersom velfornemme Mand Hans Jacobsen, Ko. May.s Byfoged her i Staden haver været begærende af mig underskrevne, at ieg mit sandfærdige Testimonium og Vidnesbyrd vilde give Mette Sørensdatter Stifens om hendes Forhold i min Tid; da haver det sig saaledes: Kirken og Guds Hus med andre rette og sande Christne haver hun flittig og og inderlig søgt, tidt og ofte brugt det høierverdige Altarens Sacramente, saa at ieg derudi hende intet andet kan efterse. Anlangendes ellers hendes Fama og Rygte, da imod min Consciens og Samvittighed kan ieg ikke benægte, at Folket her i Menigheden jo haver skomled over hende for det, hun nu er an-

givet og i Jærn og Fængsel indefluttet; men det ved Gud og hun selv.

Et Ebeltoft, den 19. Marts 1686.

Peder Nielsen Bogens.“

Fra Præsterne kunde Mette ingen Hjælp vente det hørte hun af deres Vidnesbyrd. Men saa var der hendes Slægtninge og Bysbørn oppe i Strands; de havde dog sikkert lovet at gaa i Borgen for hende. Mon de ikke skulde holde deres Løfte og gøre det saa, at hun kunde slippe ud og atter komme til at sidde hjemme i sin egen lille Stue. De urolige Tanker droge saa vide om, mens hun sad der i den mørke Fængselskælder. Dog atter og atter naaede de tilbage til hendes fattige Hjem, hvor hendes salig Mand havde lukket sine Øjne, og hvor hun siden som hans Efterleverske havde siddet hen i sin Enlighed, men dog i Fred og Ro.

Var nu ogsaa en saadan fattig Hekserede noget at længes efter!

Byfogden var den 18. Februar i Dannemænds Følge gaaet ind i Mettes Stue, havde beskrevet, laaset og forseglet alt, hvad der fandtes; hvorefter han havde aflaaset Døren og stukket Nøglen i Lommen.

Men før end Byfogden lukker, titte vi nysgerrigdom for at se, hvorledes en Hekserede tager sig ud.

Rummene ere hverken smaa, fattige eller uhygge-



lige. Straks vi fra Bislaget træde ind i Stuen, falde Øjnene paa den store Væv, der staar der, som Mette har forladt den. Den har ikke staaet til Stads, thi et Stykke Hørgarnslærred er sat i, og noget deraf er vævet. Videre kom Mette ikke, inden de grebe og trak af med hende. — Det er ellers mærkeligt nok, at en Troldkærling vilde befatte sig med sligt slidsomt Arbejde som Vævning. Hun maatte jo langt lettere have kunnet trolde sig Opholdet til, ja Masser af Penge. Men den fattige, enlige Enke havde ernæret sig ærligt, det er der Syn for Sagn for.

Ej heller kan man undlade at se det store, ud-skaarne Skab med tre Døre for. Det tjente Mette som Spisekammer, saa derinde findes endnu »noget ringe Victualia«. Ovenpaa Skabet laa en Del gamle Bøger af adskillig Slags; thi Mette kunde læse — mere end sit Fadervor; hvad maaske flere af de andre kære Æbeltoftborgere ikke magtede; men netop derfor skulde jo ogsaa »den kloge Kone« nøfles.

I Stuen stod fremdeles tvende Kister: En Fyrre-kiste med Laas, hvori der laa to smaa Bænkedyner og to nye flamske Hynder, og en anden »temmelig« Egekiste med Klæder udi, baade Uldtøj og Linned. Paa Væggen hang tvende Vraaskabe: Det ene med »små Tøj«, Lin og Korsklæder samt andet, som Kvinder føre og bære. Det andet Vraaskab indeholdt Flasker, Bøger og — den ulykkelige Seddel med Ka-



rakterer, det vil sige Bogstaver, der vare skrevne i tre Rækker. Mette siger selv aabent og troskyldigt, at hun fik den, fordi den skulde være god for »Kolden« eller »den kolde Sot« (Koldfeber). — Hvor mange Husraad og Sympatimidler bruges der ikke endnu trindt om i Landet, uden at det regnes for Hekseri.

Men Mette var mærket.

En Jærnkakkelovn stod ved Stegersdøren. Det var ellers ikke enhver By- eller Landboer, der paa den Tid havde faaet sig en Jærnkakkelovn, mangt et Sted maatte de endnu nøjes med en Ovn af Ler eller Kakkeler.

Saa var der den store Alkoveseng, rigelig udstyret med Dyner og Puder. Det var inde i dette Dynebjerg — der ogsaa tjente Mette som Sparekasse — at Byfogden havde fundet en liden Lærredspung med hele tolv Sletdaler udi.

Gøre vi os en Vending ud i Stegerset, da finde vi der foruden to smaa Malmgryder tillige Potter, Fade, Pande, Kar, Baljer og Spande, samt en Kiste med Kvindens Gangklæder udi. Vende vi paa ny tilbage til Stuen og sætte os paa den ene af de tvende med Hynder belagte Stole, den, der staar ved Skiven (Bordet), maaske paa samme Sted, hvor Mette Stisens sad, da hun blev revet ud af sit lille ejende Bo, saa ville vi sikkert undres over, hvad vi finde liggende

for os der paa Bordet i Heksereden: En gammel opslaaet Huspostil!

Vi sidde der paa Mettes Stol og falder i Tanker over Evangelii Medtjener Peder Bogens Vidnesbyrd: Mette Stisens var en flittig Kirkegængerske og en flittig Altergæst! Vi se atter paa den gamle, opslaaede Huspostil, der ligger her i Løndom, ikke til Udstilling, ikke til Pral. Det var en mærkelig gudfrygtig Hekserede, hvisker det til os, og vi ile ud, før Byfogden faar drejet Nøglen om.

Der gaar Byfogden med sine Dannemænd hen ad Gaden fra Troldkærlingens laasede Hjem. De gaa saa underligt vege med bøjede Hoveder. Mon de ikke ogsaa have haft en Følelse af, at det var en mærkelig ren og uskyldig Hekserede, saa der er begyndt at vaagne Tvivlstanker og Medlidenhedsfølelse hos dem.

Og Strands Bymænd, Mettes Kendinge fra Barnsben af, ville gaa i Borgen for hende!

Men saa snart denne Stemning vejredes ude paa Rugaard, og det stod ikke længe paa; thi Jørgen Arenfeldt havde en fin Næse og skulde nok straks mærke Omslaget — da ilede han med at skrive:

„Ro. Ma. Byfoged Hans Jacobsen i Ebeltoft
venligst tilskreven!

Saaom jeg haver hørt, at den berygtede Qvinde for Trolddom Mette Stisens haver søgt Forlover,

at maatte være paa fri Fod indtil Sagens Uddrag, da vil jeg lade Hans Jacobsen vide, at hun er beskyldt og paaagt af den Troldkvinde Gye Nielsdatter, som her er anholdt, haver bekendt, unødigt og utvunget, førend hun er dømt, at for^{ne} Mette Stisens er en offentlig Troldkvinde og haver været i mange Aar, værre end hun, saavel som Maren, Jens Langholtes Kone i Æbeltoft, at hun ogsaa er en offentlig Troldkvinde, hvorom Hans Jacobsen skal bekomme en Copie af Tingssvinde, hvorførend jeg vil raade hannem, at han lader hende borge for sig selv; thi saasom det er en Sag, som angaar Guds Gres Forfremmelse, kan man ikke have nogen Condolens med ilige Folk; og hendes Cautioner kan ikke staa til Forsvar for hendes Gerninger, hvorførend, jo før jo bedre, at hun bliver i saadan Forvaring, at man haver ingen anden Borgen for hende nødvendig, end hende selv.

Rugaard, den 30. Marts 1686.

Jøren Arenfeldt."

Og snart derefter, 10. April, fremsendte Jørgen Arenfeldt under sin egen Haand den lovede Udskrift af Rugaards Birketingsbog om Gye Nielsdatters Beendelse, at Mette Stisens, Snedkerkone Maren Langoltes i Æbeltoft og Anne Sørensdatter i Boslum, de to første og havde i mange Aar været offentlige Troldoner, værre end hun.

Disse Opstrammere hjalp paa Ridefoged Hans Jakobsen. Men Strands Mænd bleve nu forknytte og bade om at faa deres Forløfte, som de vare gaaede i Borgen for Mette Stisens med, gjort magtesløs, siden hun fremdeles sad i Fængsel og Jærn i Kælderens, hendes Gods var under Forsegling, og »Løgelen« var leveret til velagtede Mand, Ridefoged Hans Jakobsen, da maatte hun lide for sine Misgerninger.

Byfogden var i Vaande. Han var ikke sikker i Trolddomssagen, om det ogsaa var retfærdigt at faa de tvende fangne Kvinder dømt til Baalet. Men paa den anden Side var det ogsaa galt at slippe dem fri, eftersom han stadig blev ægget af Herremanden. Saa gjorde han et sidste Forsøg paa at finde Klarhed, idet han lod de to Æbeltoftborgere Jens Knudsen og Søren Skomager drage ud til Rugaard med Fangerne for der at samstille dem med Gye Kochis, der alt var dømt til Baal og Brand for sine grove Forseelser. Det skulde da prøves, hvad Udfald et sligt Møde kunde bringe.

Men de tvende Borgere vare næppe naaede til Rugaard med deres Fanger, før Jørgen Arenfeldt kom farende til og sagde, at intet kunde fri disse Troldkvinder, siden Gye unød og upint havde gjort sin Bekendelse paa dem; uden det skulde være, at de vilde lade dennom prøve paa Vandet, og hvis de da flød, saa kunde man se, at det var Tegn til, at de

vare offentlige Troldkvinder, mens sank de, da kunde tænkes, de vare fri.

Æbeltoftmændene vidne, at som Herremanden havde talet disse Ord, da svarede Mette Stisens straks: »Jo, jeg vil da gerne lade »prøbe« det; enten jeg flyder eller sjunker, saa skal jeg med Guds Hjælp høre Herren til.«

Maren Langholtes derimod drog sig noget, før end hun vilde sige ja til at lade sig prøve paa Vandet, men omsider sagde hun: »Ja, ja! jeg lader mig prøve. Jeg haver lige godt ad, enten jeg flyder eller sjunker!«

Hvorpaa de bleve proberede udi Graven i Staldgaarden ved Rugaard, som vi tvende Mænd saa med vore seendes Øjne. Da saa vi med alle Gaardsens Folk, saa vel som mange fornemme Folk, som derfor vare did komne at se derpaa, at de skulde prøves paa Vandet — over hundrede Mennesker foruden os saa derpaa — som alle aabenbarlig saa begge to, den ene efter den anden, at de flød ovenpaa Vandet som en Træskaal eller tom Bimpel.

Det var i Sandhed et sørgeligt Skuespil: Over hundrede overtroiske Mennesker staaende der og glane og gabe paa de tvende stakkels, fattige Fanger, der plaskede om i Rugaards Grave.

Mon der nu slet ingen var blandt Tilskuerne, som kunde se den gruelige Daarskab, der her gik i Svang? Hvis nu Heltens gamle, kloge Moder Fru



Marie Ulfeldt har været paa Rugaard netop i de Dage og har været Øjenvidne til Sønnens Færd; mon da denne erfarne Kvinde har haft sin Dømmekraft lige saa tilsløret og indhyllet i Heksevrøvlet, som den øvrige Taabeflok! Eller mon ikke Moderen i sit Indre, i Stilhed har skammet sig over sin Søn, Dagens for-dummede Helt — den bedrøvelige Jørgen Arenfeldt!

Men Herremanden var end ikke færdig med det sørgelige Skuespil. Æbeltoftmændene fortælle⁴³⁾:

»Gye Nielsdatter blev indkaldet paa Fruerstuen og tilspurgt af velbaarne Jørgen Arenfeldt i Mette Stisens og Maren Langholtes Paahør, om hun sit Vidne, tilforne givet over dennom, med Sandhed havde givet og det kunde tilstaa.

Da faldt hun for alle Folkes Paasyn paa sine bare Knæ og sagde: »Saa sandt Gud skal være min arme Sjæl naadig! er mit Vinde over dennom sandfærdigt, at de lige saa vel som min Moder Karen Frue *) og mig selv desværre ere offentlige Troldkvinder.«

»Saaledes at være passeret, have vi set og hørt,« sige de tvende Borgere til Slutning, og de bekræftede deres Vidne ved Ed for Retten.

Og atter gik Fangernes Rejse tilbage til Raad-

*) Karen Frue havde sikkert faaet sit Tilnavn ved at tjene som Fruerpige. Der blev over hende gjort Bekendelse ved Grenaa Byting allerede 1670⁴⁴⁾.

stuekælderer i Æbeltoft. De sade saa fængsligen forvarede og ventende til den 19. April. Den Dag lod Byfogden dem føre frem til Dom: alle Tingsvidner, Attester og Vidnesbyrd bleve fremlagte; men Byfogden veg Dommersædet, og Rasmus Troelsen var den Dag i Dommers Sted.

Saa traadte Nævningerne frem og gjorde deres Tog, at »de tvende, Mette Stisens og Maren Langholtes, ej alene ere sigtede for adskillige Trolddomskunster, de skulle have beganged, mens endog de fornemste af Borgerskabet haver vundet over dennom, at de i mange Aar for Trolddom haver været berygtet, hvorfor de aldeles intet ubyagtig til Erklæring haver fremlagt, saa og at den Troldkvinde Gye Nielsdatter af Hyllested haver unød og utvungen, før hun blev dømt, bekendt over Mette Stisens og Maren Langholtes, at de vare offentlige Troldkvinder, værre end hun selv og hendes Moder Karen Frue; da ses ej Mette Stisens og Maren Langholtes at kunne befries, men bør at lide efter Ko. Ma. Lov som Troldkvinder, hvilket alt til vore Overdommeres gunstige Paakendelse indstilles.«

Den 18. Juni 1686 stode de tvende Kvinder for Landstinget i Viborg, hvorhen Ridefogden havde ladet dem føre fra Raadstuekælderer i Æbeltoft. Samtidig med, at Anne Sø er stedet til Forhør, rettes der jævnlig Spørgsmaal til Mette Stisens, som stadig fremkommer med sit staaende Svar: »Jeg er uskyldig!«

Og da der til Slutning rettes det Spørgsmaal til hende og hendes Medfange Maren Langholtes: »Hvormeget ville I eder for Beskyldningerne fri?«

Svare de begge, som med een Mund: »Vorherre skal være vort Vidnesbyrd, at vi ere uskyldige«⁴⁵).

Helt op ad Randers til havde Jørgen Arenfeldt sine Garn ude for at faa Fingre i og efter Vane tugte Heksene. I Lime, der ligger Randers to Mil nær mod Øst, boede Bonden Rasmus Andersen Morsing i en Gaard, der tilhørte Thyge Jespersen paa Skjæring Munkgaard⁴⁶). Denne Bondes Hustru Kirsten Jensdatter, ligesom hendes Moder før hende, havde hjulpet Folk med gode Raad under deres Sygdomme, eller naar det stod galt til med deres Fæmon. Ondt havde hun vel ikke øvet, men alligevel befattet sig med Ting, som hun helst skulde have ladet fare.

Og det var nu ellers ogsaa underlige Handeler, Kirsten Morsing havde haft for. Saaledes beretter⁴⁷) Hr. Kristen Jensen Thorsager, Sognepræst i Holme, at der han som Student skulde prædike for sin salig Svoger Hr. Peder Lavridsen Basse i Alling Nytaarsdag 1661 og i Dagingen kom gaaende ind i Lime Kirkes Vaabenhus, saa tidligt var det, at Degnen end ikke var kommen, da hørte han, det »snurrede« i Kirken. Derover forskrækket løb han ud, og da han

straks mødte den daværende gamle Degn ved Navn Peter, sagde han til denne: »Enten er Fanden i Kirken, eller han har sit visse Bud der.« Hvorpaa Degnen gik med ham ind i Vaabenhuset og lukkede Kirkedøren op, som stod paa Klem. Da sad bag Kirkedøren paa en udhuggen Sten, som paa den Tid var i Kirken, en Kvinde med en Rok. Hun spandt paa en ulden Traad om Alteret, og det »aut« (aved), og tilmed havde hun en Lerpotte med Ild i hos sig. Da hun fornam de to, som kom ind, tog hun Rok og Pot og gik ud af Kirken. Men Degnen, der kendte hende, sagde: »Kirsten, hvi begynder I saa eders nye Aar? Hvorledes hænger det sammen?«

Derpaa svarede hun: »Det har intet at betyde andet, end vi har ingen Lykke haft i nogle Aar med vore »Geislinger« (Gæslinger), saa er os kendt dette Raad, at en skulde spinde en ulden aved Traad om Alteret, da skulde det vorde bedre.«

Dermed gik hun sin Vej. Traaden blev liggende langt ned ad Kirkens Gulv; hvilket er Sognefolkene, som paa den Tid levede, vitterligt.«

Denne Kvinde var Kirsten Morsings af Lime.

I de følgende Aar fortsatte hun med sine sære Handeler, og mange søgte Raad hos hende.

Saa var det en Dag ved Paasketid 1685, at Kirsten Morsings var i Randers; og som hun gik frem ad Gaden, stod Raadmand Morten Thygesen i sin Husdør, kaldte



ad Kirsten og bad hende gaa indenfor og tage sig af hans Kone, der var falden og siden ikke kunde hjælpe sig selv igen.

Kirsten gaar ind og ser paa den syge Kone, hvorpaa hun siger: »Her skal bruges nogle Kaalstokke med Top og Rod.«

Pigen blev skikket i Byen, og efter nogen Omflakken fik hun endelig det begærede hos den store Handelsmand Anders Karlsen.

Kirsten tog Kaalstokken af Pigens Haand, tog Frøet af den ene og gav Mortens Kvinde det i Munden, medens hun slog hende med Kaalstokkene paa Kroppen, idet hun sagde: »Opstaa og Bod faa i Jesu Kristi Navn!« Derefter strøg hun den syge Kvinde over Haanden, og Haandknuderne svandt straks bort.

Morten Thygesens Hustru kom sig. Men omtrent samtidig dermed blev Anders Karlsen, hos hvem Kaalene vare hentede, syg og sengeliggende. Og straks siger Handelsmandens Hustru Lene Jensdatter: »Kirsten er med sit Kogleri og sin djævelske Kunst Voldsagerske i min stakkels Mands Skade og ulidelige Smerte.«

Hun søgte først viden om for at hente Hjælp mod Hekseriet, indtil det endelig faldt den behjertede Kone ind, at det maatte være den eneste og lige Vej at gaa til den vidtkendte Heksejæger Jørgen Arenfeldt

paa Rugaard med Anvisning paa en ny Troldkvinde. Det gjorde saa Lene.

Det var en herlig Nyhed for Herremanden. Han skrev straks til sin kære Morbroder (o: Fru Annes Morbroder) Stiftamtmand Ove Juul om, at Thyge Jespersen paa Skjæring Munkgaard maatte faa Ordre til at anholde den lede Heks Kirsten Morsings paa hans Gaard i Lime, saa hun kunde faa sin tilbørlige Straf.

Thyge fik Ordren. Og snart derefter var Kirsten indfanget og ført i Fængsel paa Rugaard, hvor Thyge mente, Heksen kunde blive taget bedre under Behandling end hos ham selv. Nu var hun ogsaa vel forvaret. Jørgen Arenfeldt lod hende svømme i Voldgraven og Gang efter anden lede i skarpt Forhør, en Gang i Fruerstuen, hvor mange fornemme Mænd, deriblandt velbaarne Kristen Skel, vare nærværende. Han skældte hende ved denne Lejlighed ud for Troldbæst og lod de tvende dødsdømte Troldkvinder Anne Sø og Marie Pedersdatter føre frem for at vidne hende over. Og de to Kvinder forsikre, at saa sandt, som de skulle faa Naade hos Gud, ville de ikke lyve hende eller nogen paa, men derpaa ville de gaa til deres Død, at Mette Nielsdatter, den Tid hun sad der hos dennom, havde hun klaget sig for Kirsten over, at Boslum Mænd ikke havde villet age hende af Byen; og da havde Kirsten Morsings dertil svaret: »Ja de



skulle i tre Aar ikke forbedre deres Bæster, men de skulle styrte for Fode, saa de skulle blive værre agendes, end du est gaaendes!« Dertil bad hun Mette: »Fly mig af alle tre Slags Korn fra Boslum; da vil jeg dermed fordærve Byens Kornsæd!«

I dette Forhør aflagde Kirsten under højeste Ed og med sammenlagte Hænder Tilstaaelse om alle sine forskellige Kure. Ved et andet Forhør der paa Fruerstuen var Lene Jensdatter selv kommen til Stede og spørger Kirsten, hvi hun havde forgjort hendes Husbonde Anders Karlsen. Da bevidner Fangen højt sin Uskyldighed og tilføjer: »Kunde jeg komme løs igen og komme Anders Karlsen udi Tale og se ham, saa vilde jeg nok kunne hjælpe ham for sin Svaghed — med Jesu Hjælp!«

Jørgen Arenfeldt kunde imidlertid ikke faa noget ud af Kirsten Morsings. Han blev tilmed bange for hende. Saa skyndte han sig at sende hende tilbage til Thyge Jespersen paa Skjæring Munkgaard, idet han lagde den Beskyldning paa hende, at hun var i Ledtog med Ingeborg Brobjerg til Ryomgaard og Niels Hansens Kone paa Hessel om at forgøre ham. Han var bange.

Hos Thyge holdes da Forhør over Kirsten angaaende Herremandens rejste Beskyldning; men hun forsvarer sig baade indtrængende og bevæget, idet hun siger: »Aldrig i mine Dage haver jeg været paa

Ryongaard og kun truffet Fru Ingeborg for 24 eller 26 Aar siden, der hun sad og spandt af en Rok udi Aarhus, som jeg engang talte med hendes salig Mand Magister Laues Baarding angaaende et Gadehus i Lime, som den Tid visselig hørte Magister Laues til.« Og faldt hun paa hendes bare Knæ med sammenlagte, oprakte Hænder og ved højeste Saligheds Ed bekræftede denne Erklæring.

Og atter kørte de rundt med den stakkels fangne Kvinde. Hun bliver ført til Sønderhald Herredsting, omtumlet og mørk i Hu bliver hun tvunget frem; men da Kirsten saa tillige ser sin arge Modstanderske Lene Jensdatter staaende rolig der ved Tingbordet, bliver hun for Alvor harm og bitter; med oprakte, sammenlagte Hænder farer hun lige hen til Lene, spytter ad hende og siger: »Du faar vist en Ulykke, inden du dør!« Spytter saa paa ny ad hende og siger: »Jeg skal bede til min Gud, at du skal faa en Ulykke, inden du dør, og blive saa angst og bange, at du ikke skal vide, paa hvad Sted du vil være, for mig du lyver paa, for jeg saa aldrig din Mand eller var i dit Hus.«

Saadan Trudsel skulde nu Kirsten ikke have brugt alligevel. Den kom hende siden haardt at staa.

Lene, som var sindig og behersket, vel ogsaa handlede i god Tro for at beskytte eller hævne sin Mand, siger sagtmodigt: »Gud give, det var saa godt, at jeg løj Eder paa; men Gud bedre mig, desværre

det er alt for sandt, at I haver været Aarsag til min Mands Elendighed.«

Og bad hun Retten om at erindre den Ulykke, Kirsten her havde lovet hende, og at hun havde »duttet og spyttet til hende for Retten, som hun havde været en Hund.«

Baade Kirstens Mand og Søn arbejdede med Iver for at hjælpe og redde hende, men de magtede intet.

Lene Jensdatter faar hende under sine Hænder og fører hende — som Anders Morsing senere paa sin Hustrues Vegne klager — »i Jærn holdt fangen i et grueligt, afskyeligt Fængsel, syv Alen under Jorden.«

Endnu en Gang slæbes Kirsten til Sønderhald Herredsting og tilbage igen til det haarde Fængsel. Der var der stille og mørkt om hende.

Men den 20. Avgust fik hun Besøg. Lene, fulgt af flere Byens Borgere, kom ned i det dybe Fængsel og spørger Fangen:

»Hvi er eders Hjerte saa haardt bispændt. at I ikke vil bekende Sandheden?«

»Hertil Kirsten svarede: »Vilde I, Lene Jensdatter, hjælpe mig, at jeg kunde komme løs, vil jeg give Eder, hvad I af mig begærer!«

Da sagde Lene: »Hvi haver I bedrevet saadan en Ondskab i mit Hus med de Kaal, som blev af Morten Thygesens Pige hentet i vort Hus, og førte

sin Mand den Elendighed paa, saa Morten Thygesens lustru kom til hendes Førlighed igen og kunde gaa Kirken, og hvor hun vilde.«

Dertil svarede Kirsten: »Jeg vidste ikke af, at e hentede de Kaal hos Eder, Lene Jensdatter; men maatte jeg komme løs og lægge mine Hænder paa anders Karlsen, skulde han vel komme til sin Førlighed igen.«

Derpaa spurgte Lene: »Er I saa vis derpaa, at sin Mand ved eders Hænders Paalæggelse kan komme aa straks til sin Helbred igen?«

Da svarede Kirsten: »Ja, med Guds Hjælp!«

Forhørene over Kirsten Morsing fortsattes, indtil hun endelig den 13. September fik sin Dom ved ønderhald Herredsting.

Det var Jørgen Arenfeldts Birkedommer Søren Nielsen fra Rugaard, der som Sætfoged tillige med tre Doms mænd gav den Kendelse, »at Kirsten Morsing for sine Trudsler mod Lene Jensdatter af denne unde holdes i Fængsel, indtil hun stillede saadan borgen, at hendes Vederpart kunde være forsikret; vorefter hun vilde have at rømme Kongens Riger g Lande.«

Imidlertid arbejdede Kirstens Mand Rasmus Mors eller Morsing ustandseligt videre for at frelse sin lustru. Den 8. November var han naaet til at faa agnen frem for Viborg Landsting⁴⁸); hvortil han havde

ladet indstævne Sætfoged Søren Nielsen og Medfølgere for deres fældede Dom og den mod hans Hustru rejste Beskyldning, at hun skulde have øvet Trolddomskunster. Ligeledes havde Rasmus Mors ladet indstævne Lene Anders Karlsen, hvem han særlig anklager for at have holdt hans Hustru udi et afskyeligt Fængsel under Jorden.

Kirsten blev ved Landstinget forhørt og tilspurgt:

1. Hvad hun gjorde med de to Kaalstokke, hun fik af Morten Thygesens Pige?

Dertil hun svarede: »Jeg spurgte ikkun Pigen, om hun ikke havde en liden Stok Kaal. Saa kom hun med to. Og tog jeg da Frøet af den ene og gav Morten Thygesens Kone det i Munden, pikkede hende saa med Kolstokken paa hendes Krop og sagde: »Staa op i Jesu Navn og faa det bedre«!

2. Kurerede I ikke Søren Andersens Datter?

»Nej, jeg kurerede hende ikke, men gav hende noget Vand af en hellig Kilde.«

3. Hvi gav I hende det Vand?

»At hun skulde faa Bedring i Jesu Navn.«

4. Haver I ikke hjulpet Niels Nielsen af Strands, som var forgjort?

»Jeg haver givet hannem Vand ind, som jeg havde hentet af en Kilde, som ligger ved Mariager. Paa samme Maade kurerede jeg og Jørgen Smeds

Kone udi Egaa, Niels Nielsen i Lystrup og Hans Møller i Følle Mølle.«

5. Kan I signe og maale?

»Siden den ny Lov udkom, haver jeg ikke brugt det, men tilforn da gjorde jeg det.«

6. Kurerede I en Pige af Æbeltoft ved Navn Else?

»Ja, jeg kurerede hende ved samme Vand af den hellige Kilde. Og samme Pige var saa gal og forstyrret, at hun var bunden med tre Grimeskafter.«

7. Hvorfor kunde I ikke lige saa vel kurere Anders Karlsen, som de andre?

»Jeg kom intet til hannem; men var jeg kommen did, da kan ske, jeg kunde have hjulpet hannem med Guds Hjælp.«

Da bekendte Kirsten Jensdatter end videre selv og sagde, at hun havde hjulpet Kristen Kristensens Øg i Drastrup, som var slinger i Bagredet. Og sagde hun end, at hvem der kunde »slage« en Angelmus ihjel med sin Baghaand, den kunde hjælpe saadanne Høveder.

Rasmus Mors vandt sig ikke Hustruen fri ved Landstinget; den stakkels Fange blev paa ny overgivet i Modstanderskens Vold og ført tilbage til det afskyelige Fængsel »Nørrebaand« i Randers. Dog Staklen blev snart derpaa udfriet — ved Døden.

Den 13. December skrev Lene Jensdatter til

Borgemester og Raad der i Byen, anklagende Kirsten Jensen Morsings Børn og Medfølgere, fordi de i den forløbne Nat mellem 4 og 5 i Dagningen vare komne neder mod Sønderbro med deres Moder udi en Kiste og paa en Vogn, tilhørende hendes Søn Søren Rasmussen i Hadbjærg. Dette, klager Lene, var sket alt uden hendes Vilje eller Minde, og uden at de havde givet hende et Ord derfor, endskønt hun baade ved Hjem- og Landstingsdom havde faaet sig tilkendt og tilfunden Erstatning for al anvendt Bekostning. Men naar Børnene ville forsikre hende, at hun ikke skal faa videre Fortræd, saa er hun gerne tilfreds, de deres Moder henføre, hvor de for godt synes.

Raadet svarer straks tilbage, at hverken det eller Borgemester havde haft med Sagen at gøre, mens Ko. Ma.s Byfoged havde efter Begæring fra Kirsten Morsings Børn givet disse Forlov og Tilladelse at tage deres Moder op af Nørrebaand.

Saaledes slap endelig Kirsten Morsings ud af Lene Jensdatter og Jørgen Arenfeldts haarde Hænder.

Til sidst maatte det dog gaa Jørgen Arenfeldt, som det gaar enhver, der spænder Buen for højt — hans Vaaben maatte briste, en Dæmper maatte lægges paa hans vilde Heksejagt.

Saa længe han endnu kun jog og tumlede om med de fattige, gamle Kærlinger, fik han Lov at fare frem ustandset, alt efter sine forstyrrede Luner. Hvad

ulde de fattige Stakler kunne stille op mod den
 ore Herremand! Men som han i Løbet af Aaret
 386 blev mere og mere sindsforvirret, troede sig
 selv forhekset og saa onde Syner ved højlys Dag,
 istede sine Beskyldninger, som han fik sine fængslede
 ekse paa Rugaard til at fremplapre — ud over
 odtfolk i Øst og Vest, i Indland som i Udland,
 istede sine forsmædelige Hekseanklager paa sagesløse
 g fornuftige, velstaaende og fornemme Folk — da
 aatte der komme et Tilbageslag, en Stopper for
 erremandens Jagen.

Jørgen Arenfeldts villigste Redskab i Rugaards
 ælder var Anne Sørensdatter Sø fra Boslum. Saa
 snart den ængstede Troldmester havde en Anelse, en
 istanke, der gærede hos ham, og Troldkærlingen
 nne Sø kom i Forhør, vidste hun straks paa mindste
 ørgsmaal, som den skarpeste Seerske, hvor hendes
 ore Herres Tanker vare henne, og paa Øjeblikket
 gtede og dannede hun de fuleste Heksehistorier om
 e Personer, som den Dag stode for Tur. Herre-
 anden havde Vidner hos, hans Fuldmægtig optegnede
 ekendelserne, og selv skrev han saa til de anklagede
 g; truede dem paa Livet. Saaledes skrev Jørgen
 renfeldt til Rasmus Michelsen i Grenaa^{48a}):

Højærede gode Ven Rasmus Michelsen, Salutem!

Er ieg af hannem begierendes, at han vil endelig
 komme herhjid i Dag eller i Morgen tidlig, efter

som det hannem self høyst magtpaaliggende er eff
 slikt, som passeret er, oc var det bedst, han ta
 med mig, paa det det iche formeget iblandt Fo
 skulle spargeres. Hannem hermed Gud befalet,
 forblifver

Hans beredvilligste
 J. Ahrenfeld.

Rugaard, den 1ste April Anno 1686.

Men da der intet hørtes fra Grenaa, skrev Her
 manden paa ny^{48a}):

„Høytærede Ven Nasmus Michelsen
 Salutem!

Lader ieg Eder vide, at det er mig befalet
 Høysfrighed, at huis i disse Occasioner forefalt
 skal ieg gifve Landsdommeren til Kiende, hvorfor
 hafver at tale med mig inden Søndag førstkommen
 efterjom ieg reiser til Landstinget med disse Tre
 kvinder paa Mandag.

Eder Gud befalet
 Jørgen Ahrenfeldt.“

Nu mødte Grenaamanden paa Rugaard; men der
 Sammenkomst affødte en ny Skrivelse fra Herremand
 Denne Gang var det til Byfogden i Grenaa^{48a}):

„Høytærede Ven Povel Cronbech
Salutem!

Jeg fand iche andet end lade Eder vide, at Rasmus Michelsen udi Grænaa hafver Een udlagt for en offentlig Troldmand. Det er Karen Bastlandes Broder, at Byfogden agter nu self, hvis som bør at tages i Agt, at Hs. Ko. May.s Rettigheder, hvad hans Boeslod angaar, vorder rigtig medangaaende; thi ieg schal ved min Hiemkomst fly Eder Bevis paa ham under fornemme Folkes Hænder. Dog hafver J strax i Morgen Dag at lade registrere hans Bo, for hans Boeslod er til Maijst. forfalden.

Eder hermed Gud befalet, forblivende Eders be-
redvilligste

Arenfeld.

P. Skr. Byfogden vil have i Agt, om Peder Kiern, som er dømt, om han kunde antræffes, efter Aftale.“

Herremanden spændte stedse sit Garn videre og idere ud, og hver ny Fangst lokkede og drog en y Fange ind; saa til sidst drog Fiskeren Garnet tæt ammen, pinte og truede Fangerne; naar de da klagede g sprællede, var det Mesteren en Glæde. Og ikke ok med dette, der skete i Løndom, i Stilhed, nej, 'idnerne, som senere kom frem for Højesteret, sige: Jørgen Arenfeldt forlystede sig ved sin Troldkærlings

onde, løgnagtige Bekendelser og Beskæmmelser i offentlig Forsamling.«

Den 14. Maj 1686 var en rigtig rar Dag for Herremanden paa Rugaard. Han havde hos sig som Gæster sin nye Svoger Klavs Below og Præsten Hr. Kristen Fisker paa Helgenæs. Saa lod han sin Søns Præceptor Klavs Michelsen føre Fangen Anne Sø ind i Fruerstuen; og efter et lille Vink fra Husherren begyndte Seersken at vidne og bekende til Gæsternes Forlystelse. Som nu Anne Sørensdatter fra Boslum den Dag var særlig vidt- og fremsynt, kastede hun sit Seerblik lige ud til Aarhus, og bekendte hun da i de Godtfolks Nærværelse der i Fruerstuen paa Rugaard^{48a}):

»Maren Klemensdaatter i Aars er en offentlig Troldkvinde, hun haver 38 Ildsteder, ungefer, hun haver 18 Mands Lykke, hendes Dreng hedder Hopmand; og hendes Søster Karen, som er død, var ligesaa, en offentlig Troldkvinde, lige gode begge to. Anne Sø beder, at det ikke maa gives Maren til Kende, at hun haver sagt det; thi saa viste hun deres Dreng paa hende og lod dem tage Livet af hende.

Og bekendte Anne Sø tillige, at Borgemester Malling i Aars haver ogsaa 7 Mands Lykke, som han fik af en Troldkvinde i Skaane i den sidste Krig, saa alt, hvis han ser paa, skal gaa hannem an, lad være, ihvad det er. Det vidste hun sandfærdigt.



Og bekendte hun til Slutning, at hvis Lykke, som Ingeborig paa Ryomgaard haver, saa vel som den Dreng hun haver, som kan skaffe hende Guld- og Sølvpenge, haver hun faaet i Horsens af det Parti der.«

Jørgen Arenfeldts Fuldmægtig og Haandskriver Hans Axelsen sad hos og optegnede nøje Troldkærlingens Vidne. Og de trende høje Herrer, som sade der i Fruerstuen som Vidner, stadfæstede og bejaede med deres Hænders Underskrift, at saaledes havde Anne Sø i deres Nærværelse og Paahør vidnet og bekendt, Ord til andet.

Herremanden syntes, at det var en rar og fornøjelig Bekendelse, hvorfor han lod den gaa videre baade til Birketing og Landsting. Nu var det vel saa, som alt tidligere er anført, at Anne Sø den 18. Juni i Viborg tilbagekaldte den hele Bekendelse som fuldstændig Digt og Fabel, og dermed tænkte Jørgen Arenfeldt, at den Sag var ude af Verden, saa han kunde begynde en ny med bedre Fremgang.

Men Aarhusfolkene tænkte anderledes. De vilde fuldt ud have rensset deres ærlige Navn og Rygte; hvorfor de 24. Juli lode indstævne baade Landsdommerne Erik Rodsten og Kristoffer Bartholin samt Jørgen Arenfeldt og Anne Sø for Højesteret.

Først Onsdagen den 15. September kom Sagen



for i Højesteret, hvor der falder følgende, begrundede Dom^{18b}):

»Eftersom Jørgen Arenfeldt haver efter løgnagtig Bekendelse, som foregives af et for Trolddom beskyldt Kvindfolk, navnlig Anne Sørensdatter at være gjort, ladet forfatte en Beskyldning skriftlig hjemme paa Rugaard paa Fruerstuen og den af andre underskrive, derefter ladet samme Skrift paa sit Birketing læse og paaskrive, uden foregaaende lovlig Kald og Varsel til dennem, hvis Ære, Lempe og Velfærd det var paagældendes, og endelig sin Fuldmægtig befalet den paa Landstinget at indgive og der at lade læse og paaskrive, ihvorvel han var videndes Bekendelsen løgnagtig at være, og Jørgen Arenfeldt i saa Maader har været Aarsag, at Maren Klemensdaatter, Karen Klemensdaatters Børn, Michel Malling, Ingeborg, afgangne Lavrids Bordings paa Ryomgaard, Michel Basse og Niels Kristensen i Grenaa ere bragte udi Vanrygte og Fortræd, dennom og deres paarørende paa deres Ære og Lempe til Forklejning og største Præjudits, — da bør bemeldte Jørgen Arenfeldt for slig utilbørlig Medfart og grove Forseelse at gøre for bemeldte Personer, enhver udi sær, en personlig offentlig Afbedelse paa Viborg Landsting, naar de det af hannem begærendes vorder, og desforuden at have forbrudt sin Birkeret, som han misbrugt haver, ydermere at give til Kvæsthuset 500 Rigsdaler og til



Kristianshavns Kirke 500 Rigsdaler, derhos betale til enhver af Vederparterne den paa Processen bevislig anvendte Bekostning samt Kost og Tæring.

Hvad angaar, at foromrørte Bekendelse er udi Landstingsprotokollen indført, da bør Landstingsskrivaren paa først holdende Landsting indføre udi Protokollen, at merbemeldte Bekendelse er udi Højesteret kendt og dømt at være en usandfærdig og løgnagtig Bekendelse, og at den ikke bør at komme de derudi berygtede ærlige Folk, deres paarørende Slægt og Efterkommere til Præjudits.«

Hermed var Jørgen Arenfeldt stækket, og han maatte standse sin Heksejagt. End ikke sit sidste Bytte, den dygtige Digterske Anne Sø, fik han paa Baalet, hvad han dog sikkerlig havde glædet sig til, især efter at hun havde voldet ham de mange og store Bryderier. Anne Sø fik nemlig samme Dag som sin Herre sin Sag paakendt og dømt for Højesteret, hvorom det hedder^{48b}):

»Anne Sørensdatter, som af Landsdommerne er dømt til at brændes, bør for Baal og Brand at være forskaanet; men for sin løgnagtige Bekendelse paa ærlige og uberygtede Folk bør hun stryges til Kagen og derefter Kongens Riger og Lande at forvises.«

Fru Anne Marie Grubbe blev til stort Held for hende selv forskaanet for Synet af al den onde Handel og Forvirring med Heksefølgelser, som hendes Husbond satte sig en Ære i at drive frem; ej heller blev hun Vidne til, hvorledes han senere af ond Avind dreves til evindelig Trætte og Strid, der avlede Rets-sag paa Retssag, som atter førte til Pengeforlegenheder, ja, til bundløs Fattigdom.

Men hun havde jo ogsaa i Fortiden baade set og lidt nok, døjet Kummer og Elende, saa hun var bleven nedbøjet og sønderslidt af det, hun havde maattet gennemstride.

Fru Anne fødte sin Husbond der paa Rugaard fire Børn, tre Sønner og een Datter^{48c}).

Den ældste Søn Axel, som efter Faderen overtog Rugaard, blev Major ved Rytteriet og ægtede en Datter af Hans Wulf von Mühlheim og Tale Urne, Jomfru Anne Mühlheim; og døde han i Aaret 1745.

Det næste Barn, Sønnen Lavrids, døde som lille. Derimod døde Sønnen Mogens ikke før 29. Septbr. 1765 ovre paa Mullerup. Det sidste og yngste af Børnene var Datteren Anne Marie Grubbe Arenfeldt, som ægtede Kammerjunker og Major Adam Ernst Kristian Pentz.

Siden denne Datter blev opnævnt efter Moderen, er der Sandsynlighed for, at Fru Anne døde i Barselseng efter sit fjerde Barn; og den lille Datter har



som Arv faaet Moderens Navn. Men Barnet fik med Navnet tillige mere, idet hun tildels arvede Moderens Skæbne og sørgelige Lod, at blive knyttet til en ond Ægtefælle. — Junker Pentz var nemlig langt fra nogen god Mand. I en Del Aar sad han inde med Hovedgaarden Mejlgaard i Nørre Djursland, og han har fra den Tid kun et meget daarligt Lov. Tjenerne vare lig deres Herre. Bønderne under Mejlgaard havde et saa slet Rygte, at der blev raabt efter dem: »Er han en af Pentz's Tjenere, er han baade en Tyv og en Skælm!«

De dannede store Røverbander, der vare vidt og bredt bekendte under Navnet »de Glesborg Tyve«. Banden arbejdede frækt og aabenlyst og stjal som Ravne.

Folk mente, at Junkeren stod i Forbindelse med Tyvene; og en af disse forklarer ogsaa paa Tinge, men tilbagekalder rigtignok igen sine Ord, at de havde kørt flere af Tyvekosterne til Mejlgaard og solgt dem til Pentz.

Sikkert er det dog, at Junkeren under Forhørene tog sig helt faderlig af Gavtyvene⁴⁹).

Da Pentz's første Hustru Fru Birte Bille var død i Aaret 1703, forlod han Djursland og drog op til Nøragergaard i Gislum Herred. Det var der, at Fru Anne Marie Grubbe Arenfeldt drog ind som Husfrue. Men Omflytningen forbedrede ikke Junkeren. Efter Sagnet vedblev han at ture frem som en raa og haard Herre, der

endogsaa ved Mishandling skal have været Skyld i et af sine egne Børns Død.

Sikkert er det, at Jünker Pentz i Januar 1706 hjemme hos sig selv paa Nøragergaard mishandlede Sognepræsten til Tisted og Binderup Hr. Peder Jessen, saa Herremanden 21. Juli 1708 ved Højesteret blev dømt til at betale Præsten 800 Rigsdaler i Skadeserstatning og til desuden at skulle yde en Bøde til Vor Frelzers Kirke paa 500 Rigsdaler^{49a}).

Det var en sørgelig Lod for den unge Frue, at hun skulde blive knyttet til slig en Ægtefælle.

Heldigvis for Moderen Fru Anne Marie Grubbe fik hun intet at se af alt det sørgelige, som skulde ramme hendes Børn og øvrige Familie i de kommende Dage; thi hun havde alt for længe siden fundet den Hvile, hun saa haardeligen havde trængt til.

Men hverken Fru Annes Dødsdag eller Dødsaar kan opgives, ligesom det ej heller kan paavises, hvor hun blev jordet.

Det er dog efter alt at dømme troligt, at hun er død i Aarene om ved 1680 og stedet til Hvile i Rosmus Kirke i Sønder Djursland.

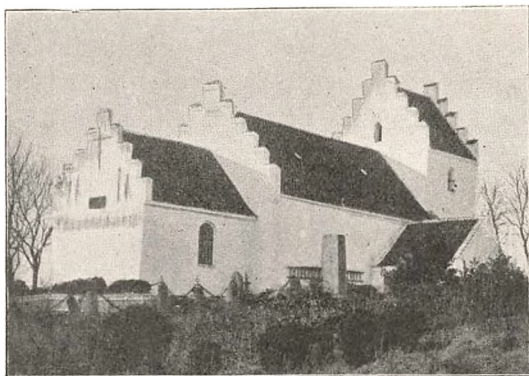
Jørgen Arenfeldt hensad kun en stakket Stund som Enkemand, forinden han ægtede Jomfru Ellen Kirstine Below, født 1652, Datter af Landsdommer, Befalingsmand og Danmarks Rigens Raad Lavrids



Below og Margrete Kaas til Kølstedgaard og Krabbesholm.

Fru Ellen Below fødte sin Ægtefælle fire Døtre. Af disse blev kun den ældste, Marie Margrete, født 1684, gift, idet hun ægtede Enkemanden, Major Karl Gustav Drewits.

De tre andre Døtre blev Klosterjomfruer. Den ældste, Hilleborg, i Odense Jomfrukloster, og de to



Rosmus Kirke.

ynge, Else Katrine og Elisabet Sofie, i Roskilde. Elisabet Sofie Arenfeldt, der var født paa Rugaard 20. November 1689, døde i Roskilde Kloster 16. Juli 1716^{49b}).

Det synes, som om Fru Ellen ikke har haft den Magt over sin Ægtefælle, som den hensovede, sindige og taalmodige Fru Anne Marie Grubbe havde; thi saa snart

Jørgen Arenfeldt var bleven gift anden Gang, var det, at han begyndte paa sine sørgelige Hekseforfølgelser, og samtidig hermed vakte hans trættekære Sind, saa der ikke gik ret mange Tingdage hen, uden at Herremanden paa Rugaard havde een eller flere Rets-sager for.

Særlig havde Jørgen Arenfeldt kastet sin Vrede paa Herredsfogderne i en vid Omkreds og klagede idelig over dem, fordi de ikke skaffede ham Ret i hans mange Trætter. Blot at nævne et Par Eksempler: 12. Juni 1684 klagede han ved Landstinget over Herredsfogden i Nørre Djurshered Knud Danielsen Hop for en Dom, fældet mellem ham og Verner Parsberg, hvem Jørgen Arenfeldt havde anklaget for at have taget en borttrømt Bonde Kristen Gadgaard i Grønning i Forsvar, sigende, at han var bortvist og fratvungen Fæstet. Bonden bør beholde sine Høveder og sit Løsøre^{49c}).

Eller som i 1692, da han atter klager over Herredsfogden i Nørre Djurshered, denne Gang Peter Sørensen, fordi Fogden ved Dom havde nægtet ham at faa nedsat et Syn over de Gaarde i Emmelev, Rimsø Sogn, som Mogens Ibsen og Jep Rasmussen iboede⁵⁰).

Eller han kom i Strid med sine Naboer. Saaledes yppede han 1691 Trætte med Kancelliraad Hans Bentzen paa Skærsø om Retten til Fiskeri i Aaen fra Stubbsø



— hvilken Sø Arenfeldt kalder Ørsø. Kancelliraaden lader føre Grovlev og Stub Mænd som Vidner, og de erklære, at de havde givet den tidligere Ejer paa Skærsø, Jørgen Høeg, en Villighed for at sætte Ruser der i Aaen, men aldrig havde der været rejst noget Krav fra Rugaards Ejer⁵¹).

Alle disse Herremandens Processer vakte ikke alene ny Strid og Splid, men de gjorde ogsaa, at det blev galt fat med hans Pengesager. Og da det først var begyndt at gaa ned ad Bakke for ham, gik det ned ad Skraaplanet med stedse stærkere og rivende Fart.

1687, den 19. Maj, maatte Jørgen Arenfeldt til Peder Rodsten for 1500 Rigsdaler pantsætte Glud, Hjarnø og Estvad Kirker med Tiende og Kaldsret⁵²).

1688 maa han sælge en Del Jordegods i Boslum i Draaby Sogn til Naboen paa Skærsø⁵³).

Og samme Aar pantsætter han for 600 Rdlr. Borup Kirke med Tiende og Kaldsret til Herman Viinberg⁵⁴).

1689, den 2. September, laante han mod Pant i Rugaard Hovedgaard 1720 Rigsdaler af Hans Jensen Stampe i Kjøbenhavn⁵⁵).

Samme Aar, den 13. November, vedersiger han Arv og Gæld efter Hans Arenfeldt Mogensen. Der var intet at arve, men Gæld at betale; saa holdt han sig borte fra denne Slægtnings Sager⁵⁶).



Straks i 1690 (^{30/1}) var det galt med hans Forhold til Peder Rodsten i Kjøbenhavn. De to havde laant og borget hos hinanden; men nu var Rodsten gaaet bort, og Jørgen Arenfeldt stod som Kautionist for et Laan paa 1500 Rdlr. hos Hans Stampe. Arenfeldt havde erhvervet Hofrettens Dom for at maatte gøre Indførsel i Boet og vil derfor have Ridemænd udnævnte. Hvis der saa er noget⁵⁷).

Samme Aar, den 17. Marts, maa Arenfeldt bortsælge Jensgaard Hovedgaard med en Del tilliggende Gods til Kristen Nielsen Tonbo i Horsens⁵⁸). Og den 7. Maj gav han Skøde til Herredsfoged Jørgen Rasmussen i Sønder- og Mols Herreder paa Fuglslev Kirke med Tiender og Kaldsret⁵⁹).

1691, den 22. Oktober, maa Arenfeldt ved Landstinget tillyse, at han den 4. November ved offentlig Auktion i Johan Plombs Hus i Aarhus lader bortsælge Raaby, Glud og Hjarnø Kirker med Tiender og Kaldsret⁶⁰).

De forkvaklede Pengeforhold gjorde, at Arenfeldt til sidst ogsaa kom i Strid med Slægt og Venner. Den gamle Svigerfader Erik Grubbe vilde han til Slutning helt tumle og regere, — maaske var denne ogsaa for svag og svækket til selv at kunne styre sine Sager. Nok er det: Jørgen Arenfeldt lod 27. Januar 1692 ved Landstinget tillyse, at »hvo, der havde Erik Grubbe

for noget at søge, maatte melde sig hos ham, Svigersønnen⁶¹).

Ogsaa med Svogeren Palle Dyre var Arenfeldt paa Kant, og de førte en lang og bitter Retstrætte.

Herremandens mange Processer gav kun Tab og Pengespilde. Ved hans Giftermaal med Fru Ellen Below vankede der næppe nogen Formue. Lige saa lidt var der kommet Penge til Gaarde, da hans gamle Moder Fru Marie Ulfeldt døde 1694; Sønnen frasiger sig nemlig Arv og Gæld, hvad der tjener som Bevis for, at der intet var at arve⁶²).

Titler vandt Jørgen Arenfeldt sig vel, saa han fra 1694 nævnes Kancelliraad og fra 1708 Etatsraad; men med Midlerne vedblev det at være smaat; og det gik stedse tilbage, alt som Aarene skred.

Der gaar det Sagn i Egnen om Rugaard, at Herremanden, da Fordringshaverne bleve ham for nærgaaende med deres Forfølgelser, lod sig i Herregaardens søndre Taarn indrette et Værelse, som han kaldte Hamborg. Naar der da kom uvelkomne, paa-trængende Gæster paa Besøg for at stille Krav, skjulte Jørgen Arenfeldt sig i det hemmelige Værelse, medens hans Folk svore paa, at han var i Hamborg; og Kreditorerne maatte lade sig nøje med den Besked og drage tomhændede af Gaarde.

Men trods alle Kneb og Paahit kunde Jørgen

Arenfeldt ikke klare sig. Gælden voksede ham over Hovedet. Og da han naaede til Aaret 1707, maatte han give tabt. Han overdrog saa 14. April alt til Sønnen Axel, at denne skulde betale; men den unge Mand havde intet at betale med⁶³).

Faderen solgte vel 6. December 1707 Bodegaarden Østergaard, en Arv efter Fru Anne, til den nye Ejer af Tjele Ritmester Gert Levetzou; men det skulde ikke hjælpe stort, da Gundel salig Hans Stampes i Kjøbenhavn samtidigt krævede det til hendes Mand skyldige Laan paa 1720 Rigsdaler betalt⁶⁴).

Den 2. April 1708 gav saa Etatsraaden sin Søn Axel Skøde paa Rugaard⁶⁵). Der var nu intet andet at gøre.

Og Sønnen, den unge Axel Arenfeldt, begyndte straks at stifte Laan paa Laan. Mærkeligt kun, at han kunde faa alle de Penge.

Allerede 7. April fik han hos Grev Kristian Ditlev Reventlow et Laan paa 15,000 Rdlr. mod Pant i Rugaard Hovedgaard med en Del underliggende Gods⁶⁶).

Den 11. Juni 12,000 Rdlr. hos Etatsraad Vincents Lerche mod Pant i Jordegods og Tiender udi Rosmus Sogn. Og samme Dag 1000 Rdlr. af Fru Mette Redtz, hvorfor han pantsatte Hoed Sogns Kongetiende⁶⁷).

Den 16. Juni 2000 Rdlr. af Kammerjunker Adam



Ernst Pentz til Nøragergaard, den alt tidligere nævnte Svoger; og gav Axel Arenfeldt sin Svoger anden Prioritets Panteret udi hans Gods ved Rugaard⁶⁸).

Og endelig til Slutning gav han 16. September sin Fader Pantebrev paa 17,000 Rdlr., hvorfor han gav Pant i en Del af Rugaard med underliggende Gods⁶⁹).

I Løbet af et Aar havde den unge Axel Arenfeldt stiftet Laan til et Beløb af 47,000 Rdlr. Det var ikke tænkeligt, at han skulde kunne klare sig med en saa uhyre stor og tyngende Gæld. Han kunde det ikke heller. Der gik vel nogle Aar, som han møjsommeligt krablede sig igennem, stadigt staaende for Fald. Men straks efter Faderens Død i Aaret 1717 blev Gaard og Gods solgt for Gæld.

Samtidig med, at Etatsraad Jørgen Arenfeldt afgik ved Døden paa Rugaard, 1717, var ogsaa hans lille otteaarige Sønnedatter Nelle Margrete død der, Aaret tilforn var hans Datter Margrete Marie død; men hans Enke Fru Ellen Kirstine Below overlevede sin Husbond til 11. August 1724.

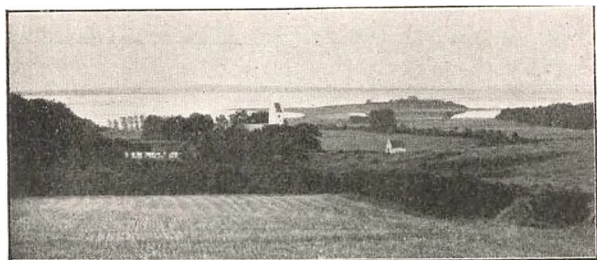
Hekseforfølgeren Jørgen Arenfeldt med denne sin Familie fandt alle deres sidste Hvilested i Rugaards Begravelsesplads i Fuglslev Kirke⁷⁰).

Oppe i Kirkens Kor havde Herremanden ladet

indrette og udsmykke sit sidste Hvilested: Her fandtes paa Midterpanelet tvende Billeder, forestillende Jørgen Arenfeldt og Fru Ellen Below, og paa hver Side af disse en stor Række Adelsvaabener. Selve det malede Træpanel skulde forestille Riddersalen paa Rugaard ⁷¹).

MARIE GRUBBE





Udsigt over Kallø Vig.

Erik Grubbes anden og yngre Datter Marie blev alt som et lidet Barn moderløs, og næppe saa hun under sin Opvækst ret meget godt og følgeværdigt i sit Hjem paa Tjele, hvor Faderen førte et alt andet end hæderligt Levned. Det var en sørgelig og usund Barndomstid for den pur unge Pige. Det viste sig da ogsaa hurtigt i Fremtiden, at den Sæd, der var lagt, spirede tidligt, voksede frodigt, men gav en saare slet og sørgelig Frugt; thi det var ikke alene et mærkeligt og omskifteligt Livsløb, der faldt for Erik Grubbes Datter; men tillige et saa broget, plettet og uordentlig Levned hun førte, som det heldigvis kun saare sjældent falder i en Kvindes Lod. Dog, naar det gik Marie Grubbe saa ilde, som det gik, var det næppe alene den medfødte og gennem Barndommen

æggede Sanselighed, der bragte hende til Fald; snarere var det Tvangen, Underkuelsen, hvorved den ellers saa viljestærke Kvinde blev bøjet ind under Ægteskabsaag, der i højeste Grad vare hendes Hjerter og Attraa imod.

Velbegavet har sikkert Erik Grubbes stolte Datter været. Hun faar det Lov, at hun — trods den yderst tarvelige og forsømte Opdragelse og Undervisning — endnu paa sine gamle Dage »færdig kunde tale Fransk«¹⁾. Kvikt og slagfærdigt optraadte hun ved enhver Lejlighed, og hun forstod baade mundtlig og skriftlig at give kløgtigt og klart Svar.

Smuk og indtagende maa ogsaa den unge Pige — endnu halvt et Barn — derovre fra den fattige og ensformige Hedeegn, have været, siden hun formaaede at fængsle og fortrylle vel Landets ypperste og mest forfarne unge Herre, Kongesønnen Ulrik Frederik Gyldenløve.

Gyldenløve var en naturlig Søn af Frederik III. med Margrete Pape fra Holsten, hvor han fødtes 4. Juni 1638. Hans Moders Maal var altsaa Tysk, og hans blev det samme, eftersom han fik sin Opdragelse hos Moderen. Hun blev siden gift med Amtsforvalter Daniel Hausmann i Segeberg. I Aaret 1655, den 21. August, blev Gyldenløve af sin Fader erklæret for dansk Herremand; og to Aar efter fik han sin første Forlening, Udsten Kloster²⁾.



Saa kom den store Svenskekrig. Her udmærkede den unge Kongesøn sig baade i Slaget ved Nyborg som ogsaa under Kjøbenhavns Belejring.

Men samtidig med, at Krigen rasede, og Hovedstaden laa omringet af Fjenderne, fik Gyldenløve dog Tid og Lejlighed til at dyrke sine Elskovseventyr. I al Hemmelighed indledte han en Forbindelse med Datteren af Rigsmarsken Jørgen Urne og Margrete Marsvin, Sofie Urne, der var den niende i Rækken af tretten Søskende³). Den unge Jomfru var sikkert en Del ældre end den kun 21 Aar gamle Kongesøn, men alligevel lod hun sig lokke og henrive til at holde hemmeligt Bryllup den 11. Juli 1659. I Skjul og Stillehed skulde det være, fordi hverken Kongen eller Dronningen vilde vide noget af Giftermaalet. Kongen fik maaske heller aldrig at vide, at det virkelig var gaaet for sig. I dette hemmelige Ægteskab fødtes de tvende Sønner Karl og Ulrik Frederik Valdemar, der langt senere hen i Tiden — 1. Maj 1682 — bleve erklærede for danske Friherrer og fik Navnet Løvendal. Moderen, Sofie Urne, døde stille og ubemærket 1714.

Men næppe tre Maaneder efter, at Sønnen Valdemar, 25. September 1660, var født, giftede Gyldenløve sig igen, uden at hans første Ægteskab var hævet.

Denne Gang var det fuldt ud med Kongens Minde



og Bifald, at Gyldenløve fejrede Bryllup, alt siden det var med den rige Herremandsdatter fra Tjele Marie Grubbe, Giftermaalet skulde ske; thi hun kunde i Ægttestanden indføre en god Medgift.

Der kunde spørges om: Hvor havde dog Gyldenløve faaet Øje paa den unge, jydsk Herremandsdatter, derovre fra det fjerne Tjele? Det maa tænkes at være gaaet til paa følgende Maade: Erik Grubbe havde et Næstsøskendebarn, Regitse Grubbe, der levede i Kjøbenhavn som Enke efter Kongens Halvbroder Hans Ulrik Gyldenløve. Denne Fru Regitse stod i nær Forbindelse med Hoffet og altsaa ogsaa med den unge Gyldenløve. I denne Slægtnings Hus kan Marie Grubbe have aflagt et Besøg af kortere eller længere Varighed og der truffet sammen med sin højtstillede Bejler.

Nok er det, Partiet blev billiget fra begge Sider, og med stor Pomp og Pragt fejredes Brylluppet.

Hvor højt Kongen skattede denne Forening, kan ses deraf, at han selv forfattede et Bryllupsdigt paa Tysk og lod det hos sin Bogtrykker Heinrich Göde trykke paa hvidt Atlask. Digtet findes endnu⁴⁾ og er tilegnet den velbaarne Herre »Ulrich Friederich Gülde-low«, Kongl. Mayst. af Danmarks og Norges velbestaltede Rigens Jægermester, Amtmand over Vordingborg og Oberst over Hans Kongl. Højheds Livregiment til Hest, tillige med den velbaarne Jomfru Marie Grubbe. Forfatteren, der kalder sig en tro Ven af Gyldenløve-



navnet, siger, at han skyndsomst har skrevet sin Lykønskning til Ægteparrets Bryllup i Kjøbenhavn den 16. December Anno 1660. Der udtales Ønsket om, at Gyldenløvenavnet maa vokse frem som et Cedertræ, der synes i hele Kongeriget. — Naar »Grubinden« i Purpurglans, den kyske Dames Krone, træder frem som Aurora paa Aarstiden, hvor vel Dagene ere korte, Nætterne lange, vil igennem Luften lyde Fryderaab: Held! Velsignelse! Og hele Folket føjer til et lykønskende Amen!

Nu kan den unge Helt nyde den søde Ro og vandre glad til »Løvegruben«; Verdens skønneste Lod er dog Kærligheden, Kindens Rødmen den ham tildelede Ærespris. Hun sukker, men smilende, siden man af Ulrik Frederik har skabt en Daniel. Og synes hun ham end liden, da skal han kun tænke paa Myggefængsten.

Vejen laa lys og klar for det unge Par; Ungdom og Livslyst manglede det ikke paa, Formue ikke heller; thi Fru Marie havde bragt en efter Tidens Forhold usædvanlig stor Medgift ind i Fællesboet. Og Gyldenløve selv var allerede godt aflagt; thi baade som Oberst og Amtmand havde han sin Løn, og som Rigens Jægermester fik han aarlig 2000 Rigsdaler; men hertil kom endnu, at han af Kongen fik i Gave Kallø Slot med alt tilliggende Gods, tilsammen 1000 Tønder Hartkorn.

Noget at tage Vare paa manglede den unge Amt-



mand over Vordingborg ikke heller. Det var lige efter den store Svenskekrig, at Gyldenløve traadte til. Landet laa øde trindt om; men intet Sted saa det



Ulrik Frederik Gyldenløve.

næppe saa sørgeligt ud, som just i Vordingborg Len, hvor Fjenden særlig havde huseret vildt og ondt.

Gyldenløve sparede sig ikke; men tog fat med

begge Hænder, lod syne, taksere og ordne, indsætte Skrivere og Herredsfogder — som i Baarse, hvor den tidligere Foged var dræbt af Fjenden — alle Gaarde, Huse og Skove skulde synes og en fuldstændig Jordebog affattes.

Nu blev Vordingborg Gods vel snart efter overdraget i Brug til Pensionarius Jens Lavridsen; men derfor beholdt Amtmanden alligevel foreløbig Styrelsen; og de tvende Hovedgaarde Beldringe og Lekkende forbleve fremdeles under Kronen.

Under sin Færden nede i Sydsjælland havde Gyldenløve til Stadighed haft sin Hofmester Klavs Grubbe om sig. Denne Hofmester var formodentlig en fjern Slægtning af Fru Marie, en af de tyske Grubber — i det mindste erklærer Hofmesteren selv paa Tinge⁵⁾, at »han var en fremmed Mand, der ej forstaar Lands Maal og Lov, eller sin Sag at føre«. For Slægtsskabets Skyld fik Gyldenløve ham anbragt som Forpagter paa Beldringe og Lekkende Hovedgaarde; men han fik kun ringe Tak derfor, saa lidt som for de temmelig store Pengesummer, han havde laant ham. Klavs Grubbe vilde intet, allermindst betale Penge.

Imidlertid drog Gyldenløve dog nogen Nytte af sin unge Hustrues Frænde; thi hos Klavs Grubbe paa Beldringe var et Sted, hvor han kunde lade Fru Marie ty hen, naar hun blev ked af sit enlige Ophold i



Kjøbenhavn, fordi hendes Husbonde var fraværende. Her paa Beldringe var hun saaledes i Efterhøsten 1662, da hendes Fader kom i Besøg der. Erik Grubbe rejste som sparsommelig Mand paa fri Ægt, idet Ridefogden paa Vordingborg Slot Peder Madsen havde givet ham fri Køresedel, hvorefter Bonden Hans Ørn i Over Even skulde køre ham fra Datteren Fru Marie paa Beldringe til Tersløsegaard ⁶).

Og hun var der sikkert meget ofte, særlig nu, da hun var ene og forladt. Gyldenløve var nemlig hurtigt bleven ked af de trange og smaa Forhold herhjemme i Danmark; han maatte ud, bort til fremmede Lande for at se sig om. Den 3. December 1661 fik han kongelig Tilladelse til en Udenlandsrejse og benyttede straks den erhvervede Frihed. I hele to Aar tumlede han sig i lystig Færden rundt i Brabant, Spanien og Frankrig, nydende Livet i fulde Drag, overalt modtaget med Opmærksomhed og Hæder; i Spanien blev han endog udnævnt til General og Grande.

Og imidlertid sad den unge Frue Marie Grubbe og kedede sig, enten paa Kallø, i Kjøbenhavn eller nede paa Beldringe. I Længden vilde dog den ganske unge, levelystne Frue ikke lade sig kue, bøje og føje ind under Kedsomhedens Aag, hun vilde ikke taale denne tyngende Kedsommelighedens Tilstand, — saa gav hun sig hen til ilter Fyrighed og slog over i



frivol Overgivenhed; især naar hun kunde træffe sammen med sin lystige og fritænkeriske Svoger Stygge Høg.

Gyldenløve tænkte i de fremmede Lande kun paa sig selv, sin Morskab, og i den vilde Tummel sansede han ikke, at han burde have ladet sætte over sin unge Hustrues Fruerstue de Ord, der i hine Tider ofte bleve indridsede over mangan ung Piges Dør:

»For sleske Kys og Favnetag
tag dig kun stedse vare;
thi under dette falske Flag
de største Skælmer fare.«

Endelig i Slutningen af 1663 vendte Gyldenløve tilbage.

Det syntes straks at skulle blive baade hedt og godt mellem Ægteparret, nu efter den lange Fraskillelse, ikke mindst, da de i Begyndelsen af det følgende Aar droge sammen op til Norge, hvor Gyldenløve skulde være Statholder. De sloge sig ned paa Aggershus Slot. Og den nye Statholder tog med Iver og Kraft fat paa at forbedre Landets Styrelse og Næringsvejene. For ved Selvsyn ret at gøre sig kendt med Forholdene gjorde han i Begyndelsen af 1665, ledsaget af sin unge, smukke Frue, en længere Rejse, gæstende baade Trondhjem, Bergen og flere andre Byer.

Nordmændene vare helt forgabede i den unge,



vakre Mand, der tog de stærke, raske Tag, — at han var lystig og kvindekær, det gjorde intet for dem.

Men Marie Grubbe tænkte anderledes. Hendes Gemal tumlede sig kaad og lystig om; ikke alene i Norge turede han, men ogsaa ned til Danmark gjorde han idelige Farter. Det vilde Liv førte til sidst med sig, at han i Begyndelsen af 1668 blev farligt syg, der troedes til Døden; alligevel reddede Kongens Livlæge Borri hans Liv ved en dristig Kur. Og atter kunde Gyldenløve farte om.

Men alt imens sad Fru Marie paa det tomme og ensomme Aggershus Slot og kedede sig. Ægteskabet var barnløst; saa ingen Søn eller Datter kunde fæstne og styrke Baandet mellem Forældrene. Forholdet mellem disse blev Dag for Dag stedse køligere. Det var naaet dertil, at Fru Marie nu kun følte en uovervindelig Afsky for sin Gemal; men kede og sørge sig til Døde vilde hun ikke; saa fandt hun sin Tidskort ved Omgang med Svogeren Stygge Høg.

Herom er det, at den tidligere nævnte Sørenskriver Skarlund skriver⁷⁾: »Guldenlew og Sti Høg de vare hel gode Venner, men Sti Høg skal have haft lidt mere Inclination til Guldenlews Gemal, end han burde, og der Hs. høje Excell. kom underveis dermed, skilte han sig strax ved hende, og Sti Høg

maatte forlade sin Hustru og strax forføje sig af Kongens Riger og Lande.«

Og det franske Sendebud i Kjøbenhavn paa de Tider, Terlon, skriver ogsaa den 1ste Novbr. 1670: »Hr. Gyldenløve, som længe levede i Uenighed med sin Kone, for en Mistanke, han nærede mod hende, og som bevægede ham til at sende hende tilbage til sin Broder (∴ Fader), har endelig opnaaet at blive skilt fra hende. Hun var meget rig og af en af Landets første Familier⁸).«

Det var nok allerede i Begyndelsen af 1668, at alt Samliv mellem Ægtefællerne var ophørt, og snart derefter, at Gyldenløve skikkede sin forstødte Hustru hjem til Tjele. Samtidig hermed arbejdede han med al Kraft paa at faa en Skilsmisse i Stand; men han mødte stadigt Modstand hos Kongen, der af religiøse Grunde ikke var til at aflokke noget Samtykke.

Erik Grubbe rasede. Han siger selv mange Aar derefter, at han havde brugt baade milde og haarde Ord overfor sin Datter; men hun vilde ikke agte paa hans Tale.

Svigersønnen skaanede han ikke heller. Han kørte, vendte og drejede med Gyldenløve, saa det forslog noget. Det gjaldt jo ikke alene Datterens høje Stilling; men det gjaldt ogsaa Penge, store Penge; og det var det ømmeste Sted for Erik Grubbe.

Svigersønnen var ikke fri for at være bange for

Fruens gamle, kloge og snu Fader. Der maatte Snildhed til, skulde den gamle Ræv fanges. Saa lagde han Snarer ud. Og som Mellemand og Medhjælper benyttede han sin tro og snilde Foged Johan Utrekt ovre paa Kallø Slot.

Baade Erik Grubbe og Fru Marie kom nemlig begge jævnligt der til Slottet. Den gamle for at snuse, se, lytte og opspore Nyheder, og Fruen til Stadighed for at pine og plage Johan Utrekt for Penge, altid flere og flere Penge. Det er troligt, at Faderen stod bag ved, pressende og tirrende hende.

Men Fogden var Talerør for begge Parter; idet han dog efter alt at dømme først og fremmest tænkte paa sin Herre og tjente denne — hvis fulde Fortrolighed han ejede — med Kløgt og Troskab.

Saaledes skrev Gyldenløve 20. Marts 1669 til sin kære Johan Utrekt og meddeler ham, at han har betænkt sig og skriver ikke til Fruen; men Fogden kan lade hende se disse Breve; dog paa den Betingelse, at han faar dem igen. Gyldenløve vil derpaa have begge Skrivelser tilbagesendte, hvilket Johan nok vil kunne forstaa.

Men som Efterskrift lader han medfølge en anden Skrivelse, lydende⁹⁾:

„Lader mig vide i Gøfving, om Frue Marie Grubbe vel skulle være paa Slottet, naar jeg avorterer hendis Fader, at jeg der ville komme. Jeg vil

gjerne tale med hende, dog at faa Erif Grubbe ei skulle merche, at jeg søgte det. Adieu.

Lad mig vide Besked och, hvorledes Hoppen lider.

Dend 20. Martz 1669."

Et Par Dage senere sender Gyldenløve en ny Skrivelse til Fogden med Tilladelse til at lade enhver af de paagældende læse det hoslagte Svar paa Fruens Brev.

Ellers indeholder Skrivelsen kun korte Ordre og Spørgsmaal.

»En og anden haver faaet Afslag i deres Skatter,« skriver han; »men nu maa Munden stoppes paa de Folk, der fremdeles komme og bede. Han ønsker at vide, hvad Erik Grubbe tager sig for, og hvad han siger om ham. Han gør mig nemlig saaledes til Mode angaaende Kallø,« fortsætter han, »at jeg har tænkt at sælge ham det; men jeg er buden 40,000 Rigsdaler derfor. Jeg har hørt, at der samler sig flere Raadyr og en Mængde Harer ved Slottet. Jeg kan tænke, de æde mig til Fortræd; men hav Taalmodighed, de skulle dræbes. Om Processen har jeg skrevet til Hr. Erik Grubbe. Man har altsaa faaet Brændet vel udladet og Pladsen tømt; men der maa ikke fældes unge Bøge.

»Hvo, som elsker min Hund, elsker mig!« siger Franskmanden; derfor plej Türck vel, som sidst er kommen til Slottet.

Hingstene skulle først føres ind til Stoddet i Midten af April. Til Slutning kan jeg meddele Eder, at den engelske Ambassadør kommer i Dag, og jeg maa modtage og afhente ham, siden han vil bo hos mig. Jeg gad vide, hvad Folk sige, fordi jeg for-tøvede saa længe i Hamborg, og om, hvad jeg der har taget mig for! Ambassadørens Ankomst vil fornøje dem, hvor stor han end er. Mene de, det bliver Fred?

Kjøbenhavn, den 22. Marts 1669.

Eders meget hengivne
Ulrich Friederich Güldenlou.«

Ogsaa med dette Brev fulgte som Efterskrift, først en kortere Paategning:

»Saasnart den engelske Ambassadør har været her, vil jeg en Tur til Jylland at se Gods, Heste og Skove. Men jeg vilde ikke gerne komme der, naar Erik Grubbe var der.«

Denne Efterskrift kunde baade Svigerfader og Frue faa Lov at se. Men tillige var der vedlagt en hemmelig Skrivelse, som kun skulde frem for den kære Johan Utrekts Øjne; den lød:

„Meningen paa begge er denne, at ieg gierne vilde tale alene med Fruen paa Calløe, uden at Erik Grubbe der var tilstede, hvorfor ieg hafver ffrefvet dette Post scriptum i Eders Brev. Hvad

ieg ellers derudi haver meddelt om et og andet, er min rette Alvor.

J maa see jer vel for, at J ei flatterer for meget, ellers mercher den gamle, hvorpaa det er giort; derfor hafver ieg skrevet i Eders Brev adskillige Affærer, som dog er min Alvor, och som han nok maa vide.

Jeg er forsikret, at Fruen viser hannem strax Eders och mit Brev; for det sidste Svar ieg fick, var Erik Grubbes Stihl.

Adieu!

Seer jer vel for, J giver ingen Suspection. Derfor ieg veed, at Fruen kommer der, vil ieg begifve mig, saa snart ske kan, paa Reise. Lader mig vide, hvad ieg skal haabe. Adieu!

Ulrich Friederich Gøldenløw."

Gyldenløve droges nok endnu henimod sin forskudte Hustru, saa det vekslede hos ham med »skal, skal ikke« — vinde hende tilbage. Eller var det kun, at han troede at spille sine Kort fint, idet han prøvede paa i Enrum at paavirke Fru Marie Grubbe. Dog, var det saa, spillede han uden Vært, idet han oversaa sin Frues Klogskab og næppe vurderede den gamle Svigerfaders Snildhed og Snuhed højt nok.

Erik Grubbe havde klar Føling af, at saa længe Kong Frederik III sad inde med Styret, kom der ingen



Skilsmisse i Stand; men naar en Efterfølger kom, kunde Forholdene let skifte.

Saa døde Kongen temmelig pludseligt den 19. Februar 1670. Og Erik Grubbe indsaa straks, at nu maatte der virkes og arbejdes med Fart, skulde han redde noget udaf Fællesboet til sin Datter.

Endnu medens Sørgetiden for den højsalig hensovede Konge stod paa, fremkom han derfor ogsaa med sit og den forskudte Frues Bønsskrift til den unge, nye Majestæt.

Det lød¹⁰⁾:

„Stormægtigste, Højbaarne Første,
Allernaadigste Herre og Konge!

Jeg fand ikke noksom og allerunderdanigst befrive med hvad Spott, Besskæmelse og Wanære Hans Excellence Gûldenleu har nedskiftet af Aggerhuus for nogle Aar siden hans Hustru, min Daater Marie Grubbe, kommet hinder hjem i mit Skib, givet hinder til Priis for Weir og Wand og Capres, hvilke der da heftig graferit i Søen; efterfom det de Tider var en brendendes Feide mellem England og Holland, og Søen ganske ureen. Dog har Gud naadeligen bevaret hinde fra ovenskrevne Livs-Fare, saa hun dog omfider med Lif og Helbrede er kommen i mit Huus og der forbleven hidindtil meget foragt og besskæmmet af hindes Høsbond, uden nogen fundamentals Dverbevisning.



Dg endog jeg haver besøgt Welb. Hans Excellence, min høie, høierede Søn, mange Gange med Skrivelser, Bøn og grædende Taarer, at han dog i den Sag ville betænke sig, og enten beviise hinder Sag paa hinde, hvorfor Egtefolk maae skilles ad, eller og tage hinder til sig igien, hvilket alt sammen intet for hannem kunde frugte; mens mere ved Subtiligheder (Spidsfindigheder) søgt efter at komme hinder til at begaae det, som hinde og voris gandske Familie kunde være til Beskiemmelse; nok endog hun har ført i hans Boe mange Tudsinde Daller, som bestaaer udi Klenodie, Guld, Gialdsbreve og Jordegods; dog har ikke maat bekommet toe Hundrede Rixdr., som hun til hans Ridefouget Johan Utrecht paa Calløe om supplicered, at købe Sørgeklæder for i denne bedrøvelige Sørgetid; men fik i Stedet for Penge saaledes Svar, at det kunde ikke skee uden Guldensleus Ordre; in Summa: hindes Beskiemmelse og Elendighed er altfor vitløftig at beskrive, hvorfor ieg paa hindes, saa vel som paa mine egne Weigne, allerunderdanigst indflyer til Eders Kongl. Maist. voris allernaadigste Arve-Herris og Konges medfødte Mildhed og Naade, at Eders Maist. mig for min høie Alders Skyld, som er 67 Aar*), og hinde for

*) Erik Grubbe var, eftersom han var født 1605, paa den Tid dog kun 65 Aar; saa han maa have husket fejl eller forregnet sig.

hindis store Elændigheds Skyld og Beskiemmelses Skyld og sig over os for Guds Skyld at forbarme og lade sig naadigst behage at befalle Hans Excellence Gøldenleu, min høiærede Søn, at han enten beviser hinde Sag paa hinde, hvorfore Christus siger, Egtesfolk maa skilles ad, hvilket han aldrig skal kunde gjøre — det ieg formoder — heller og befales at tage hinder til sig igien; hvorved fremmes Guds Ære, idet Egteskab holdis udi den Ægt og Værdi, som Gud det selver udi har sat, stor Forargelse forhindres, store Synder borttages, og en Siæl befries fra Fordømmelsen. Og efterdi Eders Kongl. Maijt., som vandrer for Gud med et oprigtigt Hierte, vil hand igien sfiule Eders Maijt. under sine Wingers Skygge og Beskiermelse, frygttagtiggiøre Eders Fiender, begave Eder med it langvarigt, lykjaligt, fredsommeligt og roligt Regimente.

Derfor velsignes det ganske Kongl. Arvehuus til Liv og Siæl, hvilket ieg, min Daater og alle Eders Kongl. tro Underfaater ønsker af Gud og voris Hierte.

Af Kiøbenhavn, udi Julii 1670.

Erik Grubbe. Marie Grubbe."

Men endnu tilføjede Fru Marie paa egen Haand følgende Efterskrift:

„Jeg ville gierne selv underdanigst talt med Eders Kongl. Maijt.; mens ieg elendige har ikke Klæder

ieg fand komme iblandt Folk med. Forbarme Eder
 over mig allernaadigste Arve-Herre og Konge og
 hjælper mig elendige til rette. Gud vil det belønne.

Marie Grubbe.“

Men Erik Grubbe og hans Datter kom for sent. Ved Kongens Død vare alle Hindringer for Gyldenløve med Hensyn til den ønskede Skilsmisse brudte. Den unge Konge, Kristian V, der skattede sin uægte Halvbroder meget højt, var straks villig til at fremme Sagen. Og den allerede da mægtige Peder Schumacher, som var en varm Ven og Beundrer af Gyldenløve, arbejdede med, hvad han kunde. Der blev nedsat en Kommission til at undersøge Forholdene; det theologiske og det juridiske Fakultets Kendelse blev afæsket; og den 14. Oktober 1670 havde Gyldenløve følgende Separationsdom i Hænde¹¹):

„Christian 5^{te} Dei gratia etc.

Gjøre alle vitterligt, at efftersom Wi den Sag om Skilsmisse i Egteffabs-Ophævelse imellem os elskelige Uldrich Frederich Guldenvlov paa den ene Side og hans Hustru Fru Marie Grubbe paa den anden Side Anno 1670 den 14. October ved nærværende os elskelige Hans Schach, Hr. Peter Nedy, Hr. Friderich Greve af Mefeld, Christopher Passbierig og Peter Schumacher, efter Facultetis



Theologicæ et Juridicæ til os efter Befaling allerunderdanigst indgivne Betenkende og derudi allegerede rigtige og velgrundede Motiver samme Sag saaledes beskaffen at være, at Personernes Skielmsisse og deres Egtefæbys indbyrdis Ophævelse med en god Samvittighed fandt tilladis, og herudi saaledes dømt og kiendt, at det Egtefæb, hvormed Gylldenløv og hans Hustru Fru Marie Grubbe med hinanden hidindtil indbyrdes medforbunden vare, bør og skal hermed være dissolveret og aldeles ophævet.

Dog skal denne Egtefæbys Dissolution ei komme nogen af Parterne til Præjudiz i nogen Maade, at det io maa staa dennom frit fore sig med andre Personer, enhver paa sin Side, i Egtefæb at gifve, naar de til Sinds vorder sig igien at forandre

Dg haver for^{ne} Hr. Stadtholder igien at give Fru Marie Grubbe — efter egen Erbydelse, hvis hun af hindes Forældre [udi Gieldsbrefve og Fordegods] arvet og hannem bevisligen tilbragt haver. — Hvormed Sagen og alt, hvis deraf dependerer, skal, foruden nogen Tid at oprippes eller paatales, være aldeles paa alle Sider imellem alle vedkommende evindeligt ophævet."

Endelig havde Gylldenløve naaet sine Ønskers Maal og stod fuldstændigt fri og løs. Den lille, jydsk Herremandsdatter havde dog nok alligevel været ham

for liden og ringe. — Sendebudet Terlon siger¹²⁾, at da han ønskede Gyldenløve til Lykke, ytrede denne sin højeste Glæder over den vundne Frihed. »Han skulde nok fremdeles gøre Lykke,« mener Terlon, »siden han stod saa højt i Kongens Venskab og Godhed, og, sandt at sige, gjorde han Hoffet Ære baade ved sin Person og ved den Pragt, han førte.«

Gyldenløve vilde nu højere paa Straa og gøre et finere Parti. To Aar efter Skilsmissen bejlede han til den rige Grev Anton af Aldenburgs Datter, Komtesse Antoinette Augusta. Men det kneb for ham, saa han maatte paakalde Kongens Medhjælp, for at naa Svigerfaderens Samtykke. Først fem Aar derefter naaede han at kunne fejre Brylluppet.

Som Tiden skred, viste Gyldenløve sig som en baade dygtig og foretagsom Mand. Hans Kræfter og Evner bleve tagne fuldeligt i Brug — men hans Arbejde og Flid blev ogsaa i højeste Grad paaskønnet. Lykkelig blev han dog ikke; thi heller ikke i sit tredje Ægteskab med Komtesse Antoinette holdt han sig ren. Skønt Gyldenløve nu var en ældre Ægte-mand og Fader, kunde han ikke tøjle sin Kvinde-kærhed; men indlod sig i løs Forbindelse med en Datter af Købmand Ole Kristensen paa Frederikshald, Marie Meng, og havde med hende en Søn Vilhelm Ulrichsdal, født 1692.

Imidlertid svækkedes Gyldenløve, saa han i en

Alder af 58 Aar gik som en Olding paa Gravens Rand. Livstræt opgav han 1699 alle sine Stillinger og flyttede derefter til Hamborg, hvor han levede hen i utrolig Stilhed og Sparsomhed, særlig efter at hans tredje Gemalinde var død bort fra ham 1701. Der var intet tilbage af Gyldenløves tidligere Stolthed og Storhed, stille og roligt levede han, indtil han pludseligt afgik ved Døden den 17. April 1704. Et Orlogsskib førte hans Lig til Kjøbenhavn, hvor det bisattes i Frue Kirke.

Men Marie Grubbe? Ikke heller hende synes Skilsmissen at være falden tungt paa Hjerte. Saa saare hun havde faaet sin Medgift tilbagebetalt af Gyldenløve, pakkede hun sine Sager sammen og drog ud i fremmede Lande for ret af Hjertens Lyst at more sig. Hun var fri, fuldstændigt fri! Hvor skulde hun dog nu nyde Livet!

Derimod gik Erik Grubbe hjemme paa Tjele og havde det ikke bedre end godt. Det var ogsaa forfærdeligt, som Verden gik ham imod: Datteren Marie var bleven skilt fra Kongesønnen og turede nu vildt om i fremmede Lande.

Den ældre Datter Anne Marie gik ovre paa Lolland og vidste sig hverken solgt eller købt, eftersom hendes Ægtemand Stygge Høg var løben af Lande fra hende.



Og endelig hans alleryngste Datter, som gik hos ham der paa Tjele, ogsaa hun voldte Fortrædeligheder; thi der gik tillige hendes Moder, Erik Grubbes Frillekone, den ufri Kvinde Anne Jensdatter; og begge disse Kvindfolk levnedede ham ikke Øjeblikks Ro, men idelig hersede de med ham, at han skulde gøre ung Anne til sit Adelbarn.

Det var ikke til at holde ud. Og underligt nok, Erik Grubbe havde dog, da saa mange truende og mørke Skyer trak op paa hans Familiehimmel, prøvet paa Godgørenhed — hvad der ellers ikke hørte til hans Dagligdagsgerning; men nu havde han tænkt at ofre en Del Jordegods i Thy paa Godgørenhedens Alter.

Allerede i Begyndelsen af Januar 1670 udstedte han med Jens Rodsten til Lengsholm og Landsdommer Villum Lange som Vidner et Gavebrev, hvorved nævnte Jordegods skænkedes til Viborg Hospital, da, efter Guds Ord, »vi skal elske vores Næste, som os selv«¹³). Dog — noget skulde der for noget — Erik Grubbe forbeholdt sig, at han og efterfølgende Ejere af Tjele skulde være berettigede til at indsætte et Lem i Hospitalet, som der skulde nyde fuld Portion. — Da Gaven var givet, tænkte han imidlertid ikke mere paa noget Fattiglem i Viborg; hverken han eller de følgende Ejere paa Tjele rørte i de kommende hundrede Aar en Finger for at paase de nødlidendes Lod.

Erik Grubbe havde foreløbig nok at gøre med at

tænke paa sine Døtre; først og fremmest paa hende, der sikkert havde været hans Hjertens Barn, men nu var blevet hans Sorgens Barn! Hvor han ærgrede sig over hendes Fart til Udlandet og hendes øvrige vilde Færd. Det glemte han hende aldrig. Der var hengaaet en lang Række af baade Dage og Aar, Erik Grubbe var bleven en Olding, men Datteren Maries Færd i hine urolige Dage mindedes han grant og skrev derom¹⁴⁾: »Hvor formanede jeg hende ikke trohjerteligen, som hun dog foragtede — hvad paa er kendt — at hende saadan Spot overgik, at hun blev skilt fra saadan Ære til sin store Vanære. Og dernæst rejste hun ud af Landet imod min Vilje og Vidskab, som jeg hende fraraadte, at hun det ikke skulde gøre, rømte hun dog hemmelig fra Kjøbenhavn og med sig tog de tolv Tusinde Rigsdaler, som Hans høje Excellence hende gav for hendes Mødrearv, udi kontante Penge, foruden hendes Jordegods. Og ongefehr paa to Aars Tid bortsatte. Kom saa hjem igen, og havde saa næppe det, hun kunde klædde sig med.«

Saaledes endte altsaa Fru Maries stolte og frie Udenlandsfærd. Hun havde drømt saa stort og meget; vel ogsaa om at mødes med sin fine Ven Stygge Høg; og saa blev Enden paa Legen, at hun dalede og faldt saa dybt, saa hun som den fortabte Datter, blottet for alt, knapt ejende Klæderne paa Kroppen, maatte



gaa Bods- og Tiggergangen, banke paa Tjeles Port, bønfaldende om Naade og lovende Bod og Bedring.

Erik Grubbe fortæller videre: »Tog jeg hende til mig, fordi hun lovede Forbedring, og at hun vilde anstille sit Liv og Levnet bedre; hvilket hun dog ikke efterkommede, men levede meget slemmere end tilforn.«

Bruddet mellem Fader og Datter kunde ikke heles. De kunde umuligt leve sammen længere der paa Tjele. En Udvej maatte der hittes paa. Saa forskaffede Erik Grubbe hende en Mand, vel halvt om halvt købte ham, eller, som han selv siger, »forhjalp« hende ind i et nyt Ægteskab.

Inde paa den jyske Hede, omtrent tre Mil Sydøst for Holstebro, ligger Sindinggaard. Her boede i sin Tid Oberst Klavs Dyre, som blandt flere Børn ogsaa havde Sønnen Palle. Den unge Herremandssøn var noget tung af sig, tør og ikke saa lidet mørk af Sind og Natur, alt lig den triste og mørke Hedeegn, hvor han var fostret op.

Den unge Palle Dyre havde forsøgt sig noget inde i Kancelliet, uden at han dog der kunde naa videre frem. Saa gik det bedre, gik det endog noget tungt og sindigt, det gik dog altid heldigt, naar han slog en af sine mange Handeler af.



Men saa kom han i en saare stor Handel med den gamle, snu Erik Grubbe. Og det blev en ond Handel for Palle Dyre. Den drejede sig om intet mindre end Herremandsdatteren Marie Grubbe med den ikke helt rene og kønne Fortid, men med en kønne stor Medgift — nok ikke mindre end de to Hovedgaarde Trinderup og Nørrebegsgaard.

Fru Marie sagde sikkert slet intet. Hun var ligeglad og ligegyldig ved hele Handelen — blot hun kom bort fra Tjele. Der kunde ikke være Tale om, at hendes Hjerte skulde slaa for Palle Dyre, naar det havde været koldt overfor Gyldenløve.

Det var i Aaret 1673, at Brylluppet stod. Og Ægteparret drog derpaa ind og satte Bo paa Hovedgaarden Trinderup, der ligger i Hvornum Sogn, fem Fjerdingvej Sydvest for Hobro. Her paa Trinderup boede Palle Dyre og hans Frue i de første tolv Aar af deres Ægteskab.

Der er ellers bleven anført¹⁵⁾, at de fæstede Bo paa Nørrebegsgaard; men denne Tanke er vist kun fremstaaet af, at de til Sognekirken der, hvor denne deres Hovedgaard laa, har skænket et Par store Messinglysestager, hvorpaa er graveret Forbogstaverne til deres Navne, de to Familiers Vaabener og Aars-tallet 1678.

Alterklædet der i Nørbæk Kirke er meget gammelt og stærkt medtaget af Ælde, Stoffet er groft,



grønt Klæde, hvorpaa med Silke i røde og blaa Farver er udsyet Blomster. Dette gamle Altersmykke siges i Folkemunde¹⁶⁾ at være baldyret af »Marie Dyre« og skænket Kirken til Pryd, mens hun boede paa Nørrebegsgaard.

Ganske vist boede Fru Marie Grubbe en kortere Tid ene — uden at Palle Dyre var hos — paa Nørrebegsgaard; men det var under saadanne Forhold, at hun da næppe tænkte paa at udsy eller sende Gaver til Kirken. Har Fru Marie baldyret Alterklædet, maa det være sket paa Trinderup.

Mellem Ægtefolkene gik det i alle de tolv Aar, som de boede paa Trinderup, langt fra hedt og varmt til, men dog taaleligt og jævnt, hvad nærmest kom af, at Palle Dyre helst lukkede Øjnene og gik uden om, skønt hans Husfrue ikke til enhver Tid gik den lige Vej. Han passede sin Handel og lod Fruen om sine ret tvivlsomme Handeler.

Især mod Slutningen af Palle Dyres Ophold paa Trinderup slog han sig stærkere paa Gaardhandelen, idet han baade købte og afhændede en Del Gods. Saaledes solgte¹⁷⁾ han ^{20/5} 1682 nogle Jorder i Hvornum til Herredsfoged Peder Sørensen i Vognsild (Onsild) Herred, og Aaret efter (^{28/3}) handlede han med den rige Kristen Linde¹⁸⁾, ligesom han det følgende Aar (^{16/9} 84) gav en vis Jens Nielsen Skøde paa Kjær-gaards Mølle¹⁹⁾.

Naar Palle Dyre var saa ivrig med at faa sine Godsforhold omkring Trinderup ordnede, var Grunden nok den, at han havde en større Forretning for Øje, en Forandring skulde ske.

Den gamle Svigerfader var nemlig bleven træt og ked af at tumle med Tjele Gaard og Gods; han vilde hvile sig, hvad han ogsaa højlgt trængte til. Og da nu Svigersønnen og Datteren Marie paa den Tid havde en høj Stjerne hos Erik Grubbe, vilde han have dem hjem til sig paa Tjele for at styre der. De to andre Døtre vare bortdøde, hans Frillekone var forrejt, saa han havde nu kun Marie tilbage. Enden paa det blev derfor ogsaa, at da de fra Trinderup i Julen 1684 vare hjemme i Besøg paa Tjele, gav Erik Grubbe dem lille Nytaarsaften Akkord og Forpagtning paa Gaard og Gods²⁰).

Og det blev ikke herved. Da Palle Dyre og hans Frue straks paa Aaret 1685 vare flyttede ind paa Tjele, snakkede de saa godt for den gamle, svage Fader, at de hurtigt formaaede at kunne vikle ham om en Finger. Allerede til Valborgsdag vare de komne saa vidt med Gamlingen, at de flk ham til at oprette et Testamente, hvorved Marie Grubbe blev tilskreven Størsteparten af Faderens Midler. Hun skulde ikke alene have dobbelt Lod mod Søstrenes Arvtagere, men hun skulde tilmed have Bygningerne paa Tjele kvit og frit.



Var nu Palle Dyre end ikke naaet saa vidt paa Vej inde i Kancelliet, saa meget havde han dog lært, at det var raadeligst for ham at faa Kongens Stadfæstelse paa Svigerfaderens Forskrivning; hvorfor han i al Stilhed indgik til Majestæten med allerunderdanigst Ansøgning og Begæring om dennes Konfirmation paa det rare og dyre Testamente. Og denne fik han 27. Februar 1686.

Nu kunde Ægteparret paa Tjele ret for Alvor hovere over alle Gamlingens Slægtninge, Svigerbørn og Børnebørn. De havde spillet deres Kort fint og taget det store Stik hjem. Og saa var der slet ingen, der anede det hele, tænkte de. Men de forglemte, at en af Svigersønnerne var Kancelliraad, den flinke Heksejæger Jørgen Arenfeldt til Rugaard. Naar han til enhver Tid kunde snuse Heksene op, skulde han nok ogsaa komme under Vejr med de Hekserier, som Palle Dyre og Fru Marie havde lavet paa Tjele.

Det gjorde han ogsaa. Jørgen Arenfeldt fik lidt efter lidt Færten af hele Tjelehistorien. Og saa begyndte han straks at bearbejde Svigerfaderen, afvekslende køs og klappede han den gamle, svage Mand, indtil han til sidst fik lagt ham den Erklæring i Mund og i Pen, at det var fejlt, han havde handlet i alt det med Testamentet.

Nu var Jørgen Arenfeldt med. Han indgik straks til Kongen med Forestilling om, hvor ilde der var

handlet og med Bønskrift om at faa Forskrivningen kuldkastet.

Følgen af den ivrige Svogers Arbejden blev et Kongebrev til Hr. Mogens Skel, saaledes lydende²¹⁾:

„Christian V.

V. G. I. Saa som vi dend 27. Februari Anno 1686 efter os elffelige Palle Dyre til Trinderup hans allerunderdanigste Ansøgning og Begiering allernaadigst haver confirmeret en Forskrivelse eller Testament af Dato 2. Maj 1685, hvorved os elffelige Erich Grubbe til Tiele haver bebreuet hans Daatter, os elffelige Fru Marie Grubbe, hans mestre Midler; oc os elffelige Jørgen Arenfeldt til Rugaard, vores Cancelliraad, nu for os allerunderdanigst haver ladet andrage, hvorledes 6 umyndige Børn, som tillige med skulle arve, ved samme confirmerede Forskrivelse største Skade skulle tilføies, om dend skulle ved Magt blive, da, som be^m. Erich Grubbe udi sin derom til os allerunderdanigst indgivne Erklæring beklager, at saadant er skeet af hannem med uberaad Hu i en Suaghed, som hannem i hans høie Alderdom tilfaldt, haver vi allernaadigst for godt befundet bemeldte Confirmation eller Forskrivning at ophæve og Sagen til Lov og Ret allernaadigst at remittere.

Derfor bedes I og befales, snarest ske kan, at forskaffe voris udgivne Confirmation fra Palle Dyre



eller hans Hustru Fru Marie Grubbe; hvorpaa den bliver at indsende til voris Kancelli at casjeres.

Havn, dend 13. April 1689.“

Samme Dag udgik endnu et Kongebrev²²⁾ til Mogens Skel og Kristoffer Lindenov om at indtræde i en Kommission, hvortil Palle Dyre vilde have at vælge tvende andre Medlemmer; og den samlede Kommission skulde da kalde begge Parter for sig og derpaa i Mindelighed eller, hvis dette ej lod sig gøre, saa ved endelig Dom og Sentens forsvarlig at adskille deres Tvistighed. Siden skulde de — under deres Hænder — indsende Sagen til Kongen.

Senere, 27. April, udgik i samme Sag Kongebrev²³⁾ til Kristian Juel og Kristoffer Bartholin med Opmuntring til at indtræde i denne Kommission, naar Palle Dyre bad dem derom.

Herrerne traadte ogsaa sammen; men det var ikke til at faa et Forlig i Stand mellem de stridende Parter, der hver for sig vare paastaaelige og urokkelige.

Sagen trak saaledes i Langdrag, at Kongen ved en Skrivelse²⁴⁾ af 15. Juni maatte opmuntre og paa-skynde Kommissionen til snarest at naa Forlig eller Dom, saa der kunde falde Kendelse ved det første almindelige Højesteretsmøde.

Men alt imens der for og fra Kommissionen arbejdedes paa Fred og Forlig, gik Livet paa Tjele



med stadig Kiv og Strid, ikke alene mellem Palle Dyre og Godefaderen, men end mere med Svogeren fra Rugaard, naar denne kom til Huse. Jørgen Arenfeldt gav nemlig idelig Forestilling af, at han af sønlig Omhu tog sig af Gamlingen, hvilket alt nærmest var for at kunne mele sin egen Kage. Han fik Godefaderen indprentet den Tro, at han blev ilde behandlet af Svigersønnen og Datteren, fik en Klage herover opsat og indsendt til Kongen.

Følgen af denne Jørgen Arenfeldts snedige Fremgangsmaade var et nyt Kongebrev²⁵), stilet til Baron Kristian Juel, men for øvrigt gældende den hele Kommission. Det lød:

„Christian V.

B. G. T. Hvad os elskelige Erich Grubbe til Tielle ved hans Svoger-Søn, os elskelige Jørgen Ahrenfeldt til Rugaard, vor Cancelli-Maad, for os allerunderdanigst haver ladet andrage og beklage, anlangende den store Ubillighed, hannem af os elskelige Palle Dyre til Trinderup skal beegnes, kan af højsfølgende Copie af hans allerunderdanigste Supplication vidtløftigen sees og erfares; thi er vor Villie, at I alvorligen tilholder Palle Dyre selv eller ved hans Folk ingen Overlast og Utilbørlighed hem. Erich Grubbe, hans Tienere eller Bønder i nogen Maade at tilspøie, saafremt han ikke derfor,



om videre paafleges, vil stande til Rette, som vedbør.

Hafn, dend 9. Julij A^o 1689.“

Da Jørgen Arenfeldt saaledes havde faaet Vind i Sejlene, arbejdede han videre med den gamle, svage Svigerfader, saa han ud paa Efteraaret fik ham til at lave en Kontrakt, ganske efter sit eget Hoved og Sind. Men Rugaards-Herremanden havde her gjort sine Fingre for brede; saa nu blev det Palle Dyres Tur at gaa til Kongen om Retfærdighed.

Og atter udgik et Kongebrev om en ny Kommissions Nedsættelse. Kongen skriver til Peder Lerche og Kristoffer Bartholin²⁶):

„B. G. L. Saaſom os elſkelige Palle Dyr for os allerunderdanigſt haver ladet andrage, hvorledes hannem ſtor Hinder og Skade ſkal tilføies af hans Svoger-Fader, os elſkelige Erich Grubbe til Tiele, idet han ved en Contract og Forlig af 29. October 1689 imellem han, Jørgen Arenfeldt og hans Svoger-Fader, anlangende Gammelgaard og Godſes Afſtaaelse, ſaa og Thiele, Bigum og Vinge Gaarders Forpagtning med videre, ſkal være oprettet — udi adſkillige Maader ſkal imodhandle; thi er — efter Palle Dyres herom giorte allernaadigſte Anſøgning og Begiering — vor Villie, at, hvis han beder Eder,



∫ da seer at forlige Modparterne og optegner alt, hvad vedtages, under Eders Hænder og Segl.

Hafn, dend 8. Martij 1690.“

Et lignende Kongebrev udgik 5. April 1690 til Etatsraad Kristoffer Lindenov og Hans Jacobsen, Ridefoged paa Kallø, med Opmuntring om og kongelig Tilladelse til at indtræde i nævnte Kommission for at stifte Fred og Forlig mellem de tre Herremænd, naar de fik Anmodning derom fra Jørgen Arenfeldt²⁷⁾.

Al denne Strid bevirkede ikke alene, at Palle Dyre maatte gøre mange Rejser, der voldte ham Tids-spilde; men tillige gik det løs med Pengene, saa han paa Tider maatte gøre Laan, pantsætte eller sælge baade Bøndergaarde og andet Gods for at faa de nødvendige Midler i Hænde. I April 1689 maatte han til en vis Bodil Pedersdatter udstede Pantebrev²⁸⁾ paa Jordegods i Resen og Hvornum for et Laan paa 285 Rdlr. 5 ŷ 15 ß , og omtrent samtidig (^{11/3}) et andet Pantebrev²⁹⁾ til Anders Christensen i Mariager for 148 Rdlr. 12 ß mod Pant i Jordegods i Nørbæk By. Ved Terminen lod han til Landstinget læse, at hans Ejendom Nørrebegsgaard skulde gøres til en Bøndergaard³⁰⁾. Og straks i Begyndelsen af Aaret 1690 (^{27/3}) maa han til tre Mænd i Mariager, nemlig Byrge Kol, Kristian Lemmicke og Søren Blok, for en gammel Gæld fra 11. Marts 1682, paa i alt 1160 Rdlr. 4 ŷ

8 β, pantsætte Jordegods i Nørbæk By og tillige Hovedgaarden Nørrebeg³¹).

Der var en anden gammel Fordring, som nu ogsaa kom frem, og det vist til Palle Dyres største Ærgrelse. Den angik nemlig Fru Marie Grubbe og stammede fra den Tid, da hun tumlede vildt om efter Skilsmissen fra Gyldenløve, og altsaa før hun endnu var kommen i Ægteskab med Palle Dyre. Hun havde i disse urolige Dage gjort en Gæld ovre hos Piere Danti i Kjøbenhavn paa 240 Rigsdaler.

Denne Fordring havde staaet roligt hen i de mange Aar, vel i den Tanke, at den altid stod sikkert nok. Men nu løde Landet over, til Kjøbenhavn da med, de onde og slette Rygter fra Tjele. Saa fangede Piere Danti ved Hammerum Herredsting — hvorunder Palle Dyres Hjemsted Sindinggaard hørte — den 7. Juni 1690 Dom over Fru Maries Ægtemand, at han havde at betale hendes gamle Gæld. Og med denne Dom gik Piere Danti til Landstinget for at faa den stadfæstet og faa sig udmeldt Ridemænd, »der kunde gøre ham Indførsel og Udlæg, først udi Penge, som han haver hos Kancelliraad Jørgen Arenfeldt paa Rugaard ladet arrestere, og for Resten udi Palle Dyres Løsøre og Jordegods³²).«

Men langt værre end disse Gælds- og Penge-sager vare de Stridigheder og den Splid, som raadede

derhjemme paa Tjele, dels mellem Gamlefaderen og Ungfolkene, og dels mellem disse sidste indbyrdes.

Det var et sørgeligt Liv, her førtes, kun idelige Stiklerier og Drillerier. Denne stadige Ufred førte atter Retstrætte med sig. Den 10. April 1689 havde saaledes Palle Dyre ladet saa godt som alle Folkene paa Tjele kalde til Middelsom Herredsting, for at de skulde aflægge Vidne mellem ham og Erik Grubbe. Men ingen gav Møde.

Der gik et Aar hen; saa lod han Søren Ladefoged og Jens Boyer paa Tjele indstævne for Lands-tinget, at de skulde svare til, hvi de ikke mødte for Herredstinget⁸³).

Men atter blev Ladefogden hjemme, hvor han var.

Vidner bleve førte frem, og et Par bleve adspurgte, om de turde gøre deres Ed, at Søren Møller var saa syg, at han ikke kunde møde.

Det vidste de ikke.

Samme Spørgsmaal blev rettet til Kristen Ladekarl og Søren Hansen, Erik Grubbes Tjenere. Men de svarede ligeledes, at de vidste det intet og kunde ej derpaa gøre deres Ed.

Saa blev Jens Boyer paa Tjele adspurgt, »om han ikke før Jul, da Palle Dyre kom fra Kjøbenhavn, blev af denne skikket til Erik Grubbe, om han vilde laane hannem en Slæde til Rugaard til Jørgen Arenfeldt, at de kunde komme til Ende om deres Dont?«



»Jo,« vidner Karlen; og da svarede Erik Grubbe: »Jeg haver ingen at laane hannem. Haver han nogen selv, faar han tage den.«

Videre adspørges Vidnet: »Gik han siden til Erik Grubbe og bad om Vogn og Heste at age til Viborg med for at hente Palle Dyres Frue, eftersom hans egne Heste vare ubeslagne, og det var »en« haard Frostføre?»

»Ja,« siger Jens Boyer, »og den Tid svarede Erik Grubbe ikkun: »Naar han vil have Bud, Farlil, efter Fruen, skikker han vel selv Bud og Vogn efter hende«.«

Videre blev han spurgt: »Havde han ikke været med at bære Palle Dyres Kister over paa Erik Grubbes Kammer?»

»Jo, to! paa det Kammers, som Hans Hansen paaboede.«

»Har I ikke med været at bære en Del Saltmad, Øl og Vin fra Palle Dyres Værelser og Kælder over i Erik Grubbes?»

»Jo, een Gang var jeg med, da bar vi nogle Tønder derover; men hvad der var udi dem, ved jeg intet.«

»Annammede Kiersten Nielsdatter ikke de Tønder i Erik Grubbes Kælder?»

»Jow!«

Saa drog Palle Dyre hjem fra Tinge med sit

Vidne. Og det gamle Skænderi fortsattes og øgedes, indtil det naaede en saa yderlig høj Grad, at der maatte komme en Udgang deraf, en Slutning derpaa.

Men bag ved og som den dybe Undergrund til den hele Strid og Daarligdom, der raadede paa Tjele, laa Fru Marie Grubbes lastværdige Levned, hendes frække Omgang med den nys nævnte Ladefoged Søren Møller.

Dette forargelige Liv var begyndt straks, da Herskabet kom fra Trinderup til Tjele, hvor Søren Sørensen Møller, der var en Bondesøn der fra Egnen, i de første Aar tjente som Kusk og siden i to Aar som Ladefoged.

Alt som Fru Marie sank dybere ned i sit frække Forhold til Ladefogden, blev hun mere og mere ond og umedgørlig overfor sin Husbond og vel endnu i højere Grad overfor sin gamle alderssvækkede Fader.

Erik Grubbe, der nok var nærved at gaa i Barn-dom, havde det ikke bedre end godt. Hans Datter pinte og plagede ham til enhver Tid, og med Svigersønnen Palle Dyre laa han i uafbrudt daglig og idelig Kævleri.

Det kan og være, at den anden Svigersøn, den snu Jørgen Arenfeldt fra Rugaard, pustede til Ilden i Steden for at slukke den; thi for ham gjaldt det om, at Forholdet mellem Frænderne paa Tjele vedblev at være spændt og staaende paa Strid, saa han kunde



fiske i de oprørte Vande. Han havde godt begyndt.

Imidlertid — hvem eller hvad, der nu end fik Karret til at løbe over, ses vel ikke — vist er det kun, at paa en af de rigtig varme Hundedage i Høsten 1690 løb Harmen helt af med den gamle Erik Grubbe, saa han fik sammensat følgende Skrivelse til Kongen³⁴):

„Stormægtigste Konge,
Allernaadigste Arve-Herre!

Udi allerdybeste Underdanighed understaar jeg mig for Ederes Kongl. Mayst. at beklage og tilkiendegive min Datter Marie Grubbes Forhold mod mig sin gamle Fader med Foragt og Ulydighed imod mig, som jeg er af hende beegnet med paa følgende Maader:

- 1) Hendes onde Forhold imod Hans høie Excell. Guldensløve, hvorføre han lod sig skille fra hende, som jeg hende formanede trohierteligen, som hun dog foragtede, som paa er kiendt, at hende saadan Spot overgik, at hun blev skilt fra saadan Ore til sin store Wanære.
- 2) Dernæst reiste hun ud af Landet imod min Willie og Widfskab, som jeg hende og fraraadte, at hun det ikke skulde gjøre, rømte hun dog hemmelig fra Kiøbenhavn og med sig tog de tolv Tusinde Rixdaler, som Hans høie Excell. hende

gav for hendes Mødrearv, udi contant Penge, foruden hendes Fordegods, og ongefehr paa to Mars Tid bortfatte og kom hjem igien og havde neppe det, hun kunde klædde sig med; tog jeg hende til mig, fordi hun lovede Forbedring, og at hun ville anstille sit Liv og Levnet bedre, hvilket hun ikke efterkommet, men levede meget slemmere end tilforn.

- 3) Jeg forhjalp hende siden udi Ægtefæb med Palle Dyre, som dette heele Lands Rygte, ja, jeg troer hendes egen Mand Palle Dyre nok skal give sin Erklæring, hvorledes hun sig imod ham haver forholdet udi deres værende Ægtefæb, og enddog baade jeg og andre hendes Wener haver raadet hende til Skikkelighed mod hendes Mand og hendes egen Ære at forekomme, haver hun udi dette, som udi alt andet, været mig en ulydig Datter.
 - 4) Den 22. Juni, nu sidstafvigte, kom hun op til mig her paa mit Kammer, og da jeg foreholdt hende hendes uskikkelige Levnet og lastede saadant af hende, skielbede hun mig skammelig over og sagde iblandt andet: „See, hvor han sidder og blevrer, veed ikke selv, hvad han figer!“ med mange flere ubehøviske Ord, som jeg undser mig ved og skammer mig ved at sige!
- Ånno 1689 entholder hun sig fra hendes

Hosbond Palle Dyre, lever uskikkelig med ham, som hele Landet snart er bevidst, giver Attester imod hannem og igien Attester med hannem imod mig, og saaledes continuere endnu udi saadant uskiffigt Levnet.

Den 13. Juli 1690 kom bemeldte min Datter til mig paa mit Kammer og overskieldte mig, som jeg kunde været en Hundebreng, ja udi andre grove Maader skifter og skaar sig selv, som hele Jyllands Rygte er bevidst; hvorudover Gud hoielig maa fortørnes, stor Scandalum begaaes, hendes Venner og Slægt til stor Fortrydelse, og snart alt Qvinde-Riøn til Forargelse og Foragt.

For saadan hendes Forhold, Uskiffighed og Ulydigheds Skyld er jeg forarsaget at giøre hende arveløs, som jeg beder allerunderdanigst Ed. Rgl. Mayst. allernaadigst vil mig bifalde og confirmere, og at Ed. Rgl. Mayst. ydermere ville bevise mig den Naade og tillade mig ved Ed. Rgl. Mayst. allernaadigste Befaling til Stiftamtmand Hr. Mogens Scheel, at han efter Erforskning paa saadan hendes Forhold, baade imod mig og sin Mand, og for hendes egen Uskiffigheds Skyld, at hun paa min egen Bekostning maa vorde hensat paa Borringholm, for Guds Bredde og Fortørnelse at forekomme over hende, som et saadant ulydigt Creatur, andre til Affkye, og derved hendes Salighed kunde erlanges.



Hvis det alleryderste mig ikke dertil havde dreven, skulde jeg ikke understaaet mig om dette at anholde; men lever ubi den allerunderdanigste visse Forhaabning om Eds. Kgl. Mayst. allernaadigste Bønhøring, Svar og Hielp, som Gud skal visfelig belønne.

Jeg lever og døer

Eders Kongelige Mayestets
 allerunderdanigste og pligtfyldigste tro
 Arve=Underfaat

Erich Grubbe.

Kiøbenhavn, den 14. Augusti A^o 1690."

Kongen affordrede derefter 20. Septbr. gennem Kancelliet ved sin Oversekretær Mathias Moth Palle Dyre en Erklæring over Svigerfaderens Skrivelse. Og den bedragne Ægteemand, der saa længe havde holdt sin Hustrues skammelige Færd i Skjul og hos sig selv, svarede nu, da alt var bragt frem for Offentligheden, skyndsomst³⁵⁾:

„Allernaadigste Konge!

Al Jyllands Land veed min Ulykke og Fortred, idet Marie Grubbe ei stikker sig imod mig, som en ærlig Ægtehustru. Jeg har dulgt det saa længe og med Taalmodighed baaret det, da jeg ei vilde gjøre min Skam mere aabenbar, men desværre, det har ei frugtet, thi alle Menneffer vide det. Vil



Eders Kongl. Mayst. bevise mig den Naade og op-
hæve dette Ægteffab uden Proces, bliver min Spot
faa meget mindre, og Gud vil belønne Eders Kongl.
Maijt. for saadan Kongelig Naade, hvorved jeg skil-
les ved en stor Hierte-Sorg.

Jeg forbliver efter min allerunderdanigste Bligt
Min allernaadigste Arve-Konges
allerunderdanigste Arve-Underfaat

Palle Dyre.

Riibenhavn, den 30. September N^o 1690.“

Efter at Palle Dyre havde afgivet denne Erklæ-
ring, lod Kongen endnu samme Dag gennem Kan-
celliet ved Moth sende Ordre og Befaling til Stift-
amtmanden Hr. Mogens Skel til Fussingø og Odden,
at han om denne Sag »til Grunde skal lade informere
og derom med forderligste hans allerunderdanigste Er-
klæring udførligen til videre allernaadigste Resolution
indgive«³⁶). Kongen vilde, at ikke alene de ensidige,
hildede Anklagere skulde høres, men at der ogsaa
skulde dømmes med fordomsfri og udenforstaaende Øjne
i Sagen.

Imidlertid havde Fru Marie Grubbe, da det blev
hende for hedt der, forladt Tjele. Men om hun blev
forvist af sin Fader og sin Husbond, eller hun med
egen god og fri Vilje drog bort fra sit gamle, herlige
Barndomshjem, for paa et Sted, hvor hverken Faderens

eller Mandens Øjne kunde følge hendes Veje, der bedre og friere at kunne tumle sig og dyrke det syndige Forhold til hendes eviggode Hjertensven Søren Ladefoged — kan ikke ses. Nok er det, den vildfarne Frue slog sig ned paa hendes Arvegaard Nørrebeg, der laa en Mils Vej Øst for Tjele. Her havde hun frit Spillerum og Opvartning baade af Tjenere og Tjenerinder.

Stiftsbefalingsmanden tog den 6. November fra Fussingø op til Nørbæk Præstegaard for at høre sig for om Fru Maries Forhold der hos Sognepræsten Hr. Jens Thomsen Aabye og dennes Hustru Bodil Kristensdatter. Han fik i Præstegaarden en hel Del Historier om den mærkelige Frue, havde alt hørt en Hob tilforn, men for dog »til Grund at lade sig informere« havde han ladet tvende af Fru Maries Piger indvarsle til at møde hos Hr. Jens i Præstegaarden. Det var de to rette, Mogens Skel havde faaet Fingre i; saa de, da de vare hjulpne lidt paa Gled, kunde nøjagtigt afmale og fortælle hele Redeligheden mellem Fruen og hendes Galan.

Efter at Stiftsbefalingsmanden havde hørt Pigernes fuldstændige Vidne, indsendte han endnu samme Dag, hjemkommen til Fussingø, følgende:

»Allerunderdanigste Erklæring om velbyrdige Erich Grubbes Supplication angaaende hans Datter Fru Marie Grubbes Begegnelse imod hannem, da kan



derpaa ei bedre Underretning begiæres end hendes Faders egne Angivelse, hvilken ogsaa af Folkene paa hans Gaard stadfæstes.

Derforuden er hendes Levnets Uskikkelighed en Ting, som af al Landet omtales. — Men som hendes Mand, velbyrdige Palle Dyre, for samme hendes Uskikkeligheds Skyld udi sin Paaskrift paa samme Supplication en Ophævelse af Ægteskab med hende begiærer, og Kongen min udførlige Erklæring derom vil have, saa haver jeg ogsaa al mulig Flid anvendt, Kongens Villie herudi tilbørligen at efterkomme, og mig af dem, som om hendes Forhold bedst Videnskab haver, ladet mig om alting informere.

Den Sag, som nu mest omtales til hendes Dis-
 avantage, er hendes Familiaritet med en ved Navn Søren Ladefoged, som tiente paa Tielle, mens hun der boede. Jeg vil intet arrestere (opholde) mig med at referere det, Folkene paa Tielle eller Begsgaard — hvor hun nu er — mig har sagt, at samme Søren Ladefoged kom til Gaarden om Aftenen, blev i Stuen hos hende og drog først bort om Morgen, var ogsaa tidt hos hende om Dagen og havde større Gemenskab med hende, end Ærbødighed tillader; men de største Vidner mod hende ere tvende Piger, som jeg selv har forhørt, og som vil være gestændige, hvor det skal være, alt det, som de mig har sagt.«

Efter at Stiftamtmanden derpaa har gengivet de

tvende Pigers Udsagn i Nørbæk Præstegaard, ender han sin Erklæring med at skrive:

»Dette er den Kundskab, som jeg har kunnet faa om den Sag; thi hvad hendes Rygte, saavel for bemeldte Søren Ladefoged, »som for en anden Person — hvilken ikke er af hæderligere Condition« — anbefaler, da er det unødvendigt det at referere, hvor man saa authentique Vidnesbyrd kan have.

Datum Fussinge, den 6. Novbr. 1690.

M. Scheel.«³⁷⁾

Efter at denne Erklæring var indkommen i Kancelliet, fik de tre Herrer, Stiftsbefalingsmand Mogens Skel, Biskoppen i Viborg Dr. Søren Glud og Mag. Søren Sevel, Provst og Sognepræst i Viborg, følgende Kongebrev³⁸⁾:

„Christian V.

B. G. L. Hvad os elffelige Erich Grubbe til Tielle for os allerunderdanigst haver ladet andrage og sig beklager over hans Datter Marie Grubbes uskiffelige Forhold, saavel mod hannem med Ulydighed og Wanartighed, som imod hendes Egtehosbund, os elffelige Palle Dyre til Trinderup, med et forargeligt og ublu, letfærdigt Levnets Fremdragelse, kan J af hosfølgende Copie af hans allerund. Supplication samt bem. Palle Dyres derpaa i lige Maade



allerundst. gifne Klage, tilligemed din, Hr. Mogens Skeels, derom indkomne Erklæring videre se og erfare; thi er voris allernaadst. Willie og Befaling, at J retter Eders Leilighed efter, med forderligste de vedkommende paa en beleilig Tid og Sted for Eder at lade indlade og — inden lukte Døre — Eder om fornævnte Marie Grubbes uskikkelige og letfærdige Forhold i hendes Egteskab saa vel som Ulydighed og Halstarrighed mod bemeldte hendes Husbund grundeligen informerer, og efter Sagens bevislige, forefundne Bestaffenhed derpaa efter Lands Lov og Ret forsvarlig kiender og dømmes:

Dermed etc.

Hafn, den 13. December 1690."

Men sammen med denne Ordre til de tre Herrer om at sammentræde i en Kommission fulgte tillige et særskilt Kongebrev til Hr. Mogens Skel, saa lydende⁹⁹):

„B. G. T. Vores allernaadigste Willie og Befaling er, at Du Marie Grubbe indtil den imellem hendes Egtehusbund, os elskelige Palle Dyre til Trinderup, og hende værende Sags Uddrag, anlangende hendes uskikkelige og letfærdige Lefnet i hendes Egteskab, som vi allernaadigst haver anbefalet Dig tillige med os elskelige Doctor Søren Glud og Mag. Søren Sevel efter Lands Lov og Ret at



fiende ubi, — i Forvaring lader henfætte til videre voris allernaadigste Resolution, naar Dom i Sagen gangen er.

Dermed etc.

Hafn, den 13. Decbr. 1690."

Efter disse kongelige Ordre blev der ikke lidet for Stiftsbefalingsmanden at udrette. Allerførst skulde der sørges for, at Fru Marie blev holdt i sikker Forvaring; thi Kongens Bud maatte følges. Ellers næredes der næppe Frygt for, at hun skulde forsvinde. Hvor skulde hun ogsaa gaa hen?

Vagten blev derfor ogsaa derefter: Nogle af Bønderne fra Nørbæk kom sammen i Borgestuen paa Nørrebegsgaard, hvor de sade og fordrevede Tiden, som de bedst kunde, medens Fruen rumsterede og tumlede rundt i Huset og tog imod ethvert Besøg, hun ønskede. Det samme var Tilfældet, da hun kort Tid efter drog eller forflyttedes til Tjele. Her sade ogsaa nogle af de omboende Bønder Vagt, fik deres rigelige Mad og Drikke, havde alskens Løjer og Tidsfordriv; men Fruen saa de intet til, eftersom de ikke turde komme længere end i Borgestuen og ikke turde træde ind i hendes Værelser, uden hun lod dem kalde; men alle og enhver, som ellers kom for at tale med Fruen og forkortede hende Tiden, eller de, som hun sendte Bud efter, havde uhindret Adgang til hende, saa ofte det ønskedes.



Den eneste, som nu næppe aabenlyst turde aflægge Fruen Besøg, var hendes Galan Søren Møller. Han flakkede dog omkring der paa Egnen, sværmede i Mørke og Skjul først om Begsgaard, senere om Tjele, og han havde endnu — i det mindste skriftlig — Forbindelse med Fru Marie.

Tiest var Søren Møller at træffe i Norup, hvor han i et øde Hedehus havde sit Tilhold. Ellers havde han alt i længere Tid bjærget sig ikke saa faa Midler baade fra Nørrebegsgaard som fra Tjele; hvor Fruen havde stukket til ham baade mindre og større Stumper af meget forskellig Værdi, baade Kærlighedspanter og ligefrem Nyttegenstande, der kunde gemmes hen til en kommende Dag og da blive tagne i fælles Brug af det rare Par.

Nu havde Søren Møller oppe i Mølderup i Roum Sogn Søsteren Karen, der var gift med Bolsmanden Erik Mortensen. Hos dem havde han bragt alle sine reddede Sager i Skjul og Gemme. Der vare de vel forvarede, mente han; især naar han selv holdt sig borte derfra.

Men saa skete det, at imedens Hr. Mogens Skel var i travl Virksomhed med sin Kommissionsforretning, lod opspore Vidner trindt om fra, spredte, som de vare, efter deres afsluttede Tjeneste enten paa Tjele eller Begsgaard, og senere indvarslede alle de opsnusede Personer til et stort Forhør i Viborg den 12.

Marts, da, under Amtmandens hidsige Jagt, var den ellers saa sindige Palle Dyre bleven vækket op af sin dorske Sløvhed. Han maatte og vilde ogsaa gøre noget. Saa samlede han sig kønne og gode Vidnesbyrd om sig selv; men samtidig dermed lyttede han til de mange glatte Tunger, der kunde give hans slemme Frue det allerværste Skudsmaal. Iblandt Bagtalerne vare der ogsaa nogle, som gjorde Herremanden klog paa, at hans slette Ladefoged havde pillet mangt et godt Stykke til sig fra Tjele, og, hvis ikke alt slog fejl, havde Gavtyven gemt sine Koster hos Søsteren Karen i Mølderup.

Da Palle Dyre hørte, at det ogsaa drejede sig om hans kære Gods, fik han snarest Herredsfogden for Gislum og Rinds Herreder Anders Kristensen tilige med tvende Mænd som Vidner skikkede paa Sporjagt efter hans fravendte Midler.

Den 19. Februar kom Spejderne til Mølderup. Men baade Erik Mortensen, hans Hustru Karen og alle Folkene paa Stedet nægtede vedholdende at kende noget til Palle Dyres borteblevne Sager. Dog Herredsfogden og hans Medhjælpere lode sig ikke saa let føre bag Lyset af Mølderupfolkenes sejge og tilsyneladende troværdige Nægtelse, de ledte og rumsterede, og endelig fandt de da ogsaa det søgte: hengemt i en stor Kiste, som stod der i Erik Mortensens Dagligstue, laa en hel Hob af Herlighederne. Her blev draget



frem: et Sengedækken af rødt og gult Atlask, foret med blaat Katun, tre lange, fine Damaskes-Duge, et langt Damaskes-Haandklæde, elleve store, fine Damaskes-Servietter, fem Drejls-Duge, et Drejls-Haandklæde, et Par fine Lagener med hvid Søm, et langt Lagen af hjemmegjort Lærred, et Stykke rødblommet Krep, et Stykke Hørlærred, et Stykke fint, sort Flor, tvende Stykker fine, hvide Kniplinger, en kostbar, syet Kniplingskrave, to Stykker vellugtende Læder, hvoraf det ene med Silke baldyret, tre Stykker fine Hovedflor med syv Flors-Roser til et Hovedsæt, et Stykke sort Krep, et lidet Stykke sort Skillert, et Forkorter (Forstykke) af en sort Fløjlskjole, en fin, sort Flors-Hovedkappe, en blaa Lærredspose, et rødt Pudehynde med uldne Frynser.

Det var synbart nok, at alle disse gode Sager vare Fru Marie Grubbes, og at hendes kære Ven havde taget dem i Forvaring til en kommende Dag.

Men Herredsfogden og de tvende Mænd ledte videre. Og fandt de da ogsaa nede i en svær jærnbunden Kiste en mægtig stor Læddike, der var forseglet med Søren Møllers paatrykte Signet; og da de brøde Seglet og aabnede Læddiken, laa derudi et Pudevaar, som ogsaa var forsynet med Ladefogdens Segl. Men der Seglet var brudt, dukkede op den allerfineste Stads, altsammen Gaver til Søren fra hans allerkæreste Frue. Det var til Hobe Ting, som nok skulde heje og pynte op paa den unge, strage Lade-

foged. Her var saaledes ikke mindre end to allerfineste Huer, nemlig en af grønt Atlask med Guldbrodering og den anden af rødt Skarlagen, ligeledes med Guldbrodering og tilmed forsynet med en sort Fjerbusk; her vare flere flotte Halsklude, deriblandt en af sort Skillert, en anden endog af fine Kniplinger; og til at pynte paa Halskludene laa der Roser af grønne og blaa Silkebaand, der var endog en stor Gyldenstykkets Rose til samme Brug, som ret maa have kunnet straale paa Søren Møllers Bryst. Og der laa endnu et Stykke Sølvknipling, hvoraf der kunde laves en dejlig Rose. Endvidere fandtes et Par fine Kniplings-Haandtaster (Mansketter) og en stor Lærreds-Haandduge (Tørklæde) med fine Kniplinger omkring. Saa blev draget frem en Skjorte — vel Bryllupsskjorten; og ved Siden af den laa »en« sort Flor til en Hat — om Sorg skulde bæres. For at Søren ret kunde blive strag, havde Fruen skænket ham en stor Elfenbenskam med et af Guld- og Sølvtraad vævet Kamfoder samt en Tandbørste med »Elfenbens-Tandstikker« udi et lidet Hus. Ikke mindre end tvende Punge havde han faaet, den ene vævet med Guld- og Sølvtraad, den anden en liden Læderpung med Laas; alt til at gemme Sørens Skillinger i; men for Øjeblikket vare de tomme. Til Brug for ham, naar han skulde drikke eller smøge Tobak,



havde Fruen skænket ham et Elfenbens-Tobakshus; men der var rigtignok gaaet en Skrueløs og tabt.

For Søren's aandelige Vel havde Allerkæresten sørget ved at forsyne ham med »en liden Haandbog« samt en større Bog, kaldet: »De tolv gudelige Maa-nedsstemmer«. Og for at den jævne Ladefoged skulde lære og nemme at te sig med en net og dannet Op-træden, havde Fru Marie givet Vennen en »Compli-ment-Bog« til at lære god Skik og Tone af.

Men nu kom den kedelige Opdagelse. Alle Sa-gerne bleve gemte hen igen og Kisterne aflaaede. Først da vilde Erik og Karen vedstaa, at det frem-dragne Gods var gemt hen af Søren, som og at den jærnbundne Kiste samt et Egeskab med tvende Rum var hans Eje. Til Slutning advarede Herredsfogden derpaa Erik Mortensen om, at han intet maatte lade bortkomme af det arresterede Gods; lod han nogen føre det ud af hans Gaard, skulde han selv stande til Rette derfor.

Hvorefter Herredsfogden og hans Medfølgere toge bort fra Mølderup.

Den 12. Marts var der et mægtigt Rykind for de tre Kommissionsherrer i Viborg. Stiftsbefalings-manden, Bispen og Provsten tronede i Forhørs-salen; og ind tren Vidne efter Vidne, kaldede og ukaldede; thi alle vilde med, nu det for Alvor skulde gaa løs, efter at der var gaaet rigtigt Hul paa Bylden. Tjenere,



som vare eller havde været paa Tjele eller Begsgaard, mødte alle, Karle og Piger, Mænd og Koner, ogsaa Præsten i Nørbæk Hr. Jens Aabye og hans Hustru Bodil Kristensdatter vare mødte frem.

Derimod lode de egentlige Hovedparter i Sagen, Fru Marie Grubbe og Søren Møller, sig ikke se.

Vidnerne skulde føres i Stilhed inden lukte Døre. Men aldrig saa saare var Vidneførselen begyndt, de mødte komme frem for de tre Forhøresherrer og rigtig havde faaet Munden paa Gled, før enhver Slaa faldt baade fra Hjerte og Mund. Alt skulde nu frem⁴⁰⁾:

De vidne da højt og aabenlyst, at lige saa saare Herskabet var kommet fra Trinderup og til Tjele, blev Fruen Godevenner med Kusken Søren Møller; og alt som Tiden skred, dreve de deres Spil mere og mere aabenlyst og skamløst. Især ærgrede det dem, at Søren altid »blev saa overflødigt trakteret med det bedste, der var paa Gaarden; saa han havde i sin Magt at fordre, hvad han havde Lyst til, blot det kunde skaffes.«

Anna »Fadabordspige«, som nu var i Tjeneste hos Hr. Simon i Ørum, vandt, at en Aften, den Tid hun var Fadabordspige paa Tjele, »og de støbte Lys, da sad Søren Ladefoged for Overbordenden og blev efter Fruens Befaling trakteret med en Sølvkande fuld af Mjød, og imidlertid karesserede han Fruen og ofte kyssede hende for Munden; hvorefter de begge gik

ind i Palle Dyres Kammer og forbleve der alene sammen udi Mørke ongeføhr halvanden Times Tid. Ellers vare de sammen, saa tidt ske kunde, i hendes eget Kammer, som var inden for to Stuer fra Dagligstuen, og det undertiden halve Dage; og naar hun vilde have ham ned hos sig i Dagligstuen, udviste hun de andre. — Og aldrig havde Fruen Ro eller Taal, uden Søren var hos hende.« Var han der ikke, vare hendes Tanker hos ham. En Dag, som hun sad ene, syede hun en rød Klædeshue med Guldgalonier og sorte Plumager omkring til Søren, og med den Hue gik han siden hen stolt omkring og blærede sig.

Engang vare de nær komne galt af Sted ved en af deres hede Sammenkomster. Det var en Søndag, da de efter vanlig Vis sade og gantedes inde i Palle Dyres eget Kammer. Han var borte i en Kommission i Randers. Saa kom pludselig en af Pigerne farende ind og raabte: »Nu kommer Husbond agende i Gaarde!«

Galanen maatte i største Hast styrte op ad en Trappe til Værelserne paa Loftet, for at han ikke skulde møde sin Husbond; men Fruen gik ganske sindigt ind og satte sig i Vinterstuen, hvor hun tog imod sin hjemkomne Ægtemand.

De vare næsten aldrig fra hinanden, vidner Erik Grubbes Skytte Søren Jensen. Kom han fra Jagten, kunde han træffe dem siddende sammen inde i en af Stuerne paa Tjele og lefle, eller de fulgtes ad, ene



og alene, om i Markerne som i Haven; en Dag i Havresæden, som Ladefogden skulde age i Marken med et Læs Aure (Havre), sad Fruen paa Læsset hos hannem, agede med helt ud i Marken, fortøvede der, mens han saaede, og gik saa venligen og fortroligen med ham hjem.

Skulde Søren køre af By, skabte han sig ofte syg, for at han kunde blive hjemme hos den kære Frue. Og hun gik da til og fra hans Seng og trakterede hannem med det bedste, hun kunde opdrive.

Naar Søren Møller var drukken — og det gik ofte paa — vidste Fruen aldrig sine gode Raad med, hvor hun skulde komme den kære Ven til Hjælp. Hun fik ham da ledet til Sengs, enten i Palle Dyres, sin egen eller i en Seng i Kammerset ved Siden af. Og Pigerne maatte mangan god Gang varme Sengen til Drukkenbolten, medens Fruen løb til og fra som en æggesyg Høne for at pusle om den stakkels syge Søren, indtil Rusen var fordunstet.

Søren Skytte vidner, at »Ladefogden havde lige saa fri Adgang til Fruen, som hendes Ægtemand, og hun elskede ham saa højt, at en Hustru ikke kunde elske sin Mand højere, og tør han sige, at hun ikke saa vel omgikkes med sin egen Mand, som med Søren Møller.«

Samme Skytte delte Seng med Søren Møller den Tid, denne var Kusk, ligesom en anden Karl, Jens



Kristensen Boyer, laa i Kammer sammen med Søren, da denne blev gjort til Ladefoged; og begge vidne de, at naar de vare komne til Ligs, og det var ud paa Natten ved 10, 11 eller 12 Slæt, da kom Fruens Kniplepige Anna Trinderup mangan god Gang og hentede Søren op til Fruen. Var Palle Dyre hjemme, kom Søren igen ad Midnat, men var Husbonden af By, fortøvede Ladefogden hos Fruen til om Morgen.

Anna Fadebordspige siger, at Fruen havde da den Maner, naar Søren blev hentet, at hun først jog Pigerne i Seng og satte Krogen for deres Dør, før hun selv lagde sig, og Søren kom; saa de ikke kunde komme ud. Men Pigerne, der vare nysgerrige i deres Fængsel, tittede ud af »Vindeverrene« og saa ofte Ladefogden komme gaaende over Gaarden og op til Fruens Kammer, ligesom de saa ham gaa bort om Morgen tidlig, før Krogen blev tagen fra deres Dør.

Fadebordspigen siger videre, at hun som oftest laa i Seng hos Fruen. Og da kom Søren Ladefoged en Aften og bankede paa Døren og vilde indlades. Da maatte Anna staa op, lukke hannem op, og der han var indkommen, blev hun udvist, hvorpaa de satte Krampen paa Døren; og hun maatte staa nøgen derude en god stiv Time, mens Søren var ene hos Fruen. Først da han kom ud, kunde hun komme i sin varme Seng igen.

En Morgen fik hun endog at se, at Parret laa i

Seng tilsammen. Det kom sig nemlig saa, at Krogen den Tid ej var sat paa Døren, og som hun kom op, og hun fattedes Brød, vilde hun gaa ind til Fruen for at hente Nøglen; da saa hun Søren Ladefoged ligge i Fruens Seng, og hun hos, siden hun endnu ikke var opstanden.

Kniplepigen Anna Trinderup, der ikke var kaldet, men — som hun for Tiden opholdt sig i Viborg for at søge Tjeneste i Snapstingstiden — mødte frivilligt frem og stadfæstede, at hun tidt og ofte havde hentet Søren til Fruen. Og tilføjer hun, at Tjenerne paa Tjele havde inderlig Fortrydelse over, at slig en Frue vilde holde saa gemen og ubluelig Omgængelse med saa ringe en Person, saasom og at af al denne Omgængelse kunde ses, at Fruen elskede Søren Ladefoged højere end sin egen Mand Palle Dyre.

Det var ikke alene hjemme paa Tjele, men ogsaa ude, at Parret drev deres Spil. Saaledes vidner An' Boders, som blev gift med Hans Mikkelsen i Foulum, at i den Tid, hun tjente paa Tjele, var hun engang med Fruen i Viborg, hvor de logerede hos Glarmester Jens Villadsen. Og Søren, som var Kusk paa denne Rejse, laa i Værelse sammen med dem; han laa endogsaa i Stolpesengen, hvor Fruen ellers skulde have ligget, men hun lod rede til sig selv paa Gulvet. En anden Gang, der de vare forrejste til Viborg og laa hos samme Vært, befol Fruen An' at gaa ud af hendes



Sengkammer, hvad var saa meget mærkeligere, som hun var meget mørkeræd og ellers aldrig turde ligge ene. Men anden Dagen, der An' Boders redte Sengen, kunde hun paa Klæderne grangiveligen kende, at der havde ligget to i Sengen. Og kunde hun ikke andet vide, end at det maatte være Søren Ladefoged, der havde ligget hos Fruen samme Nat. — An' tog engang til at laste sin Frue, at hun saa over al Maade kunde fordrage Søren og havde slig stort Gemenskab med hannem; men herover fortørnedes ikkun Fru Marie, og vilde hun det intet høre eller aflade.

Kristian Skytte, Palle Dyres Tjener, siger, at han og engang var med Fruen paa en Rejse til Viborg. Søren var Kusk, og de toge ind i velbyrdige Palle Dyres egen Gaard. De vare da alle tre i Kammer sammen; men saa blev Kristian vist ud, og Parret blev ene tilbage. Da kunde Skytten for Nysgerrighed ikke dy sig, men tittede gennem en Sprække i Døren; og saa han da grangiveligt, at Søren kyssede Fruen for hendes Mund, havde sine Hænder i hendes Barm og drev hende for sig op i en Krog, bag ved en Kakkellovn og Skorsten, hvor han ikke kunde se dem længere. Siden saa han, at Fruen laa paa Sengen i Kammeret, og Søren gik til og fra hende og gav hende Mad.

Hjemme paa Tjele blev Søren mere og mere balstyrig og rumsterede med alt omkring sig.

Søren Skytte fortæller, at en Dag, da Ladefogden var mægtig drukken, tumlede han rigtig ilde med en ung Hest ude paa Stenbroen i Tjeles Borggaard.

Fruen, som stod oppe ved Vinduet og saa til, blev til sidst angst over den haarde Medfart, der blev det arme Dyr tildelt, hvorfor hun skikkede en af sine Piger ned, at hun skulde bede den kære Søren om at lade Hesten fare og derimod selv komme op til hende. Det skete ogsaa. Søren gik op og sov sin Rus ud hos Fruen.

Næste Dag sagde Fru Marie til Skytten: »Hvi mon det være, at Søren i Aftes hug saa hen med Hesten?«

Dertil Skytten svarede: »Han nødes dertil, efterdi baade en og anden truer hannem, og alle spaa de ham ilde for den Gangs Skyld, han haver med den naadige Frue!«

Da raabte Fru Marie haanligt: »Ahaa! De skulde gøre ham en Skade!«

Siden, der de kom ind i Herberget, sagde Skytten til Søren: »Hvor tør I dog tage saadan paa Vej?«

Dertil Søren svarede noget lavmælt: »Jeg haver ikke andet forskyldt end miste Livet, og her laves ikke paa andet.«

Alligevel, en Aften nogen Tid derefter, var Søren bestemt opsat paa at ville gaa til Fruen, endda Palle Dyre var hjemme. De sade sammen, han og Skytten,

nede i Herberget, og Skytten advarede hannem, at han intet skulde forvove sig og gaa.

Men da sagde Søren: »Hvorfor ikke! Ser Du, jeg har en Rigsdaler, naar andre har ingen; og naar jeg faar paa den Maade Pungen fuld, vil jeg kvittere og hjælpe dig dertil efter mig.«

Og Søren gik.

Efter den Dag saa man ham jævnligt gaaende og kro sig med en rød Klædeshue med straalende Guldgaloner og sorte Fjerbuske. — De kendte den alle; thi Fruen havde selv tidligere baaret den.

Til sidst blev Søren helt kulret. En Dag, det var henimod Jul 1689, var Ladefogden rent ude af sig selv. Drillet og spottet, stiklet og haanet, blev han hver evige Dag af Medtjenerne, drukken var han maaske ogsaa, sikkert er det, at han var gal, og i sin Galskab greb han en gammel Bøsse og fyrede et Skud af paa sin gamle Budbringerske Anna Trinderup. Kniplepigen faldt; og der blev et mægtigt Staahej over hele Tjele.

Den saarede Pige blev bragt ind paa Fruerstuen; og der blev ilsomt sendt Bud efter Bartskaeren Morten Petersen fra Viborg.

Inger fra Mølderup siger, at Fruen fjælede Søren inde i Junkerens Kammer, hvor hun gik ind og ud fra hannem og trøstede hannem, indtil Folkene næsten alle vare i Seng, da fik hun ham listet og lokket ind

paa sit eget Kammers, hvor han fortøvede hos hende indtil Midnat, da Mester Morten kom og forbandt Anna.

Det var intet Dødeskud, der var bibragt Kniplepigen. Og der Bartskæren var draget fra Tjele, forblev Søren hos Fruen den udslagne Nat over; og gik han ikke ned før om Morgenen, da Pigerne gik ud at malke.

Dette Skud paa Tjele havde vakt et saa stærkt Røre, at Palle Dyre fik Øjnene op, og det havde sat en saadan Skræk i Søren Ladefoged, at han flygtede bort over Hals og Hoved.

En Tid fartede den rædde Skytte vildsomt om, indtil han blev greben og sat ind i Arresten i Skanderborg.

Saa skred Tiden. Marie Grubbe var bleven udvist — eller af fri Vilje draget bort — fra Tjele og havde slaaet sig ned paa Nørrebegsgaard. Her havde hun til sin Opvartning og Tjeneste foruden Karlen Jens Boyer, Palle Dyres attenaarige Tjener Mads og dennes Søster Maren Mortensdatter, hvilke sidste tvende vare Søren Møllers Søkendebørn.

Mads Tjener siger, at i den Tid, Søren sad fast i Skanderborg, var Fruen aldrig glad. Hendes eneste Trøst var den, at Vennens Søster Karen og Svogeren idelig kom og gik Bud Parret imellem. Det var den Uge, at Karen var der paa Begsgaard trende Gange.



Men hvordan det nu end skikkede sig, og hvorledes den snilde Frue fandt paa Raad at bringe Hjælp, nok er det, Søren Møller slap ud af Arresten i Skanderborg.

En Nat, som Mads Tjener laa i sin gode Søvn i Stuen udenfor Fruens Sengkammer der paa Nørrebegsgaard, blev der sagtelig pikket paa Vinduet. Mads vaagnede. Og da var det Rønningsmanden, der med sin Svoger stod der udenfor og bød Mads linne Vinduet. Begge kravlede ind. Og nu bad og befalede Søren Mads, at han skulde gaa ind og vække Fruen og sige hende, at han var der og vilde tale med hende. — Hun stod straks op og bød Pigen gøre det samme. Og, som det nu var i Dagningen, gav hun Pigen — for at blive hende kvit — et Ærinde at forrette nede paa Sønderbeg. Men Søren lod hun ind til sig, hvor han siden fortøvede hos hende i Enrum den udslagne Dag til om Aftenen silde, da først forlod Søren hende i Følge med Svogeren. Men al den Stund Parret var ene tilsammen i Sengkammeret, maatte Mads Tjener og Svogeren sidde udenfor Fruens Værelse i Køkkenet.

Fra nu af sværmede Flygtningen til Stadighed omkring Begsgaard. Var han der ikke paa selve Gaarden, blev Jens Boyer af Fruen sendt ud for at lede ham op og bringe ham Vin, Steg og anden god Mad, eller han maatte — og det skete mangan god



Gang — køre Fruen selv hen til Vennen, hvor han var at finde. Jens Boyer siger, at han tiest agede hende hen til Norup, hvor saa Søren tog imod hende ude paa Marken, der de da omfavnede hinanden og derpaa fulgtes ad til et øde Hus nede ved Rødsø, hvor de kunde forblive alene tilsammen, undertiden nogle Timer, undertiden en halv Dag.

Og alt imens maatte Jens Boyer bede og fortøve med Heste og Vogn i Norup, indtil Fruen kom, og han kunde køre hende hjem til Nørrebegsgaard.

Men gik der blot nogle Dage hen, at Søren ikke var der paa Gaarden, havde Fruen hverken Rist eller Ro, før hun fik skikket Bud til hannem, at han skulde endelig komme. Det var mest om Nattetider, han da kom; men han forblev saa hos hende til den lyse Morgen.

Fruerpigen Maren siger, at naar Søren saaledes kom om Natten, havde hendes Madmoder for Skik at udvise hende, saa hun maatte sidde hele Natten i Køkkenet. Men siden tog Fruen sig det ikke saa nøje. Var Søren kommen om Aftenen, laa han gerne og lankede sig paa en Kiste der i Kammerset, hvor ogsaa Maren havde sit Sengeleje. Trods Sørens Nærværelse tog dog Fruen ganske roligt og klædte sig af og gik i Seng. Men naar Lyset var slukt, og Maren havde lagt sig, gik Søren i Seng hos Fruen, uden at de skammede sig over, at de ikke vare ene.



Lyset var slukt, saa Maren kunde vel ikke se det; men hun hørte og fornåm saa meget, hvoraf hun sikkerligt kunde vide, at de saaledes dreve deres onde Handel tilsammen.

Noget havde hun dog ogsaa set. Det var en Morgen tidlig, som Søren havde været hos Fruen om Natten, men var opstanden og havde iført sig sine Støvler; saa traf det sig, at Maren skulde hente noget Øl til Jens Boyers Frokost og derfor maatte gaa gennem Fruens Sengkammer, og da saa hun, at Søren var gangen i Sengen til Fruen igen.

Som hun kom ind med Øllet, spurgte Jens Boyer hende:

»Hvad blev der af Søren?«

Og fortalte hun da Jens, hvad hun havde set. Jens Boyer vidner, at han da ikke kunde nære sig for Nysgerrighed, men listede sig hen og linnede Døren, og saa han da ganske rigtigt Parret ligge tilsammen i Fruens Seng.

Det gik alt værre og værre. Saa var det en Dag, at Maren havde hørt fortælle i Byen, at nu var Palle Dyre hjemkommen til Tjele og vilde have alle Folkene til Tinge at vidne.

Pigen kom da farende hjem, løb ind i Stuen til Fruen og fortalte denne Nyhed, idet hun føjede til:

»Dersom det sker, svær jeg mig ikke om Men, men faar at sige, hvad jeg ved!«

Men, som Marens Broder Mads Tjener den Tid var hos der i Stuen, udviste Fruen hannem først og sagde derpaa:

»Om du skalst til Tinge, hvad vil du, Skarn, da sige?«

»Jeg vil sige, at jeg saa Eder ligge hos Søren Ladefoged!« raabte Maren.

Da tyssede Fruen paa hende, bad hende tie og gav hende en Kjol.

Og Maren lovede saa og at tie stille, saafremt hun ikke blev ængstet paa sin Ed; men skete det, saa vilde hun ikke sværge sig om Men.

Mads Tjener siger, at der han var udvist af Fruen, listede han sig op paa Loftet, og der kunde han tydeligt høre, hvorledes Fruen delte ved og lokkede hans Søster til at skulle tie med hendes skammelige Omgængelse med Søren Ladefoged.

I de Dage blev Mads af Madmoderen tvende Gange skikket til Søren Møller med Advarsel, at han skulde drage bort og se sig vel for; thi hvis Palle Dyre fik ham fat, vilde det gaa hannem ilde.

Men før Mads bragte Bud tilbage, at Søren nok skulde hytte sig, var Fruen ikke rolig, og endda næppe nok endnu efter at have faaet Vennens Hilsen. Hjælpes skulde han. Hun sagde til Tjeneren, da han sidste Gang kom tilbage fra sin Sendefærd: »Før



Søren Ladefoged skal lide noget eller komme i For-træd, vil jeg før frelse ham med min højeste Ed!«

Og hun føjede frækt og spottende til: «Og hvad er det for en Snak, at de tre Fingre skulle betyde de tre Personer. Guds Søn kommer nok i mine Fingre at sidde!«

Men det var blot raa Galgentrøst, som brød frem hos hende, Minder i Stumper og Stykker fra Stygge Høgs fritænkeriske Lære.

Søren Møller kendte imidlertid ikke til Frygt eller Skræk; intet bed paa ham. Han gik i denne Tid, da der alle Vegne var Bud ude for at gribe ham, lige dolhærdet om og brystede sig med en grøn Atlaskes broderet Hue.

Derimod gik Fruen stadig i Ængstelse og med pinefuld Forlængsel efter sin kære Ven. En Dag sagde hun til Mads Tjener:

»Jeg vilde ønske, jeg var skilt ved Palle Dyre og havde Søren Ladefoged igen; han er saadan en kiøn og læt Karl. Jeg gider saa gjerne lugte Tiære og Heste-Giøde. Der er ingen, jeg vilde hellere have end hannem, om han end ikke har mere, end det han staar og gaar udi.«

Efter at den her gengivne Skildring af det anklagede Pars skamløse Forhold var kommen frem gennem den vidtløftige Vidneførsel den 12. Marts, var

Dagen udløben, og de tre Kommissionsherrer maatte standse Forhøret.

Den følgende Dag, da Forhøret skulde aabnes paa ny, stod Turen til de høje Herskaber og til — Søren Møller; men de anklagede udebleve fremdeles.

Søren Møller var varslet den 29. Januar, hvor han vitterligt sidst skulde have haft Tilhold, nemlig i Norup. Men klogeligt forblev han borte.

Naar Fruen paa Tjele ej heller mødte i Viborg, kunde hun paa ingen Maade søge nogen Undskyldning herfor i Tonen eller Formen af Stiftsbefalingsmandens Beskikkelse, tværtimod, Hr. Mogens Skel havde tilskrevet Fru Marie høfligt og imødekommende, saaledes⁴¹):

„Velædle og Velbyrdige
Frue Marie Grubbe!

Saa som det hende vel af foregaaende Stevning er forkyndet, at hendes Sag den 12. Martii nu førstkommende udi Viborg skal foretages; da ifald hun derfor behøver en Procurator eller Fuldmægtige til samme hendes Sag at udføre, da erbyder ieg mig hende dertil at ordinere hvilken en ærlig Mand, hun selv kunde synes at vilde have, og hun mig det vil lade vide.

Fligemaade om hun behøver Bogn til at komme selv til Viborg paa, om hun selv ingen haver, ville hun mig og det lade vide, saa skal ieg hende den

og forskaffe; og at hun hendes Svar herpaa, paa dette ville tegne, eller nærværende tvende Mænd det mundtlig fige, at de mig derom igien kan reportere.

Datum Fūsſinge, den 6. Martii 1691.

Hendes heredvilligste

M. Scheel."

Dagen efter fik de to Bønder, der vare Kaldsmænd, Foretræde hos den fængslede Frue paa Tjele, hvor de forelæste hende Beskikkelsen; men de fik ikkun den korte og spidse Besked: »Jeg ved mig om ingen Procurator at faa, ikke heller Penge derfor at give.«

Saa kunde de gaa.

Alligevel, da de havde lukket Døren, trak det op med Uro og Uvejr inde hos Fru Marie. Hun sad her saa ene og forladt, fængsligen anholdt der i sit eget Barndomshjem; saa myldrede Hobe af Tanker frem, sloges og droges: Var hun nu ogsaa paa ret, ren og tryk Vej? Men atter igen drog Lysten, Fristelsen, den kønne og lette Søren Ladefoged! Han maatte reddes. Hende selv laa der ingen Agt paa, hele hendes Liv var jo forfejlet. Men Søren — hendes Liv og Lyst — han skulde reddes!

Fru Marie havde aabenbart gode Evner; og nu anspændte hun sin klare, prøvede Forstand til grundig Eftertanke for at finde paa Raad. — Som hun saa



en Dag — det var den 10. Marts — sad ved Slotsvinduet og grundede, saa hun Jens Boyer gaa over Borgegaarden. Det var en af dem, der til Punkt og Prikke kendte hele hendes Historie. Det var maaske endog ham, Amtmanden nævner som »en anden Person af ikke hæderligere Kondition«, der havde været dybt i Kridthuset hos Fruen. Nok er det, de kendte hinanden, og hun maatte vinde ham. Fruen fik vinket Karlen op til sig, og Jens Boyer kom let forbi Vagten og stod hurtigt for sin naadige Frue. Da gjorde Marie Grubbe sig lille og ygmyg, bad og bønfuldt den gode, kære Jens Boyer, at han intet, slet intet, maatte vidne om, hvis han om hende var vidende.

Men det blev en daarlig Handel mellem Fruen og Karlen, efterdi de kendte hinanden for godt i det vege og troløse.

Jens Boyer lovede kønt og godt, men holdt daarligt; anden Dagen derefter drog han til Viborg og vidnede alt, hvad han vidste, var til Skade for Fruen.

Og Fru Marie havde varmt og inderligt gjort Bøn til Karlen; men hun haabede intet, troede intet. Dagen efter skrev hun koldt og stolt til Stiftsbefalingsmanden⁴²⁾:

„Høyædle og Velbaarne Hr. Mogens Scheel!

Hans Skrivelse, dateret Viborg den 6. Martii 1691, er mig indhændiget, hvorudi han begierer, ieg

vilde indfinde mig personlig med den mig hans til-
 skikkede Bogn, for at møde i Morgen i den Sag
 Palle Dyre imod mig anfanget haver, saa tiener til
 venlig Gienfvar, at det ikke anstaar mig som en
 Dame at møde i saadan Rettergang; mens skal til-
 stille Eders Excellence udi Retten i Morgen, inden
 Klokken 12, mit Svar og Indlæg, som for det
 første noksom skal gjøre I gode Herrer Fornøielse
 fra mig.

I det øvrige

Eders Excellences
 beredvilligste Tienerinde
 Marie Grubbe.

Tielle, den 11. Martii Anno 1691.“

Saa tog Fruen fat paa ny, arbejdede, lagde i
 Orden og skrev, saa det stod efter. — Inden Dagen
 var forløben, havde hun det bebudede Indlæg færdigt,
 og næste Morgen tidligt skikkede hun Ridfogden paa
 Tjele Kristen Laursen Dyster til Viborg med det, hvor
 han ogsaa naaede at faa det fremlagt i rette Tid.
 Fruens Indlæg lød⁴³):

„Hønyædle og Welbaarne Herrer

og

Kongelige Commissarier!

Saa som ieg ved I gode Herrers Stevning er ci-
 teret at møde for Eder udi Viborg den 12. Martii



førstkommendes, angaaende at Palle Dyre søger Skils-
 misse-Dom paa vores imellemværende Ægtefælle, da
 som ieg formedelst den haarde paalagde Arrest ikke
 haver fundet været mig om noget Forsvar i denne
 Sag i Tiide, men nu først for 3 Dage siden er
 bleven mig af Hans Excellence Hr. Mogens Scheel
 tilbødet at nevne en Fuldmægtig, som for mig kunde
 svare, og iligemaade tilbødet at forskaffe mig Bogn
 til Viborg, da, som Tiden er nu for kort, nu saa
 hastig at faae nogen Forsvarer, som mig imod saa-
 dan ubillig Ures-Bestylbninger kunde forsvare, da
 er dette mit korte Svar, som ieg allertienligst for-
 moder vorder anseet, og ieg begierer i deres For-
 retning at maatte indføres, som mig Gienpart ved
 deres Forretnings Endskab maae for Betaling for-
 undes, og at, saasom Palle Dyre haver givet sin
 allerunderdanigste Erklæring ind for Hans Rgl. Mayst.
 paa min Faders Klagemaal over mig paa min Uly-
 dighed imod min Fader, da haver Palle Dyre paa
 den Post intet at sige, men vedkommer mig selv,
 hvis ieg mig imod min Fader kunde have forseet,
 hos hannem at afbede.

Men det Palle Dyre siger, at ieg ikke haver levet
 med hannem som en ærlig Ægte-Hustru, skal af han-
 nem eller nogen troværdige Folk aldrig mig sfiellig
 overbevises, og formener ieg: Hvo Ure vil vinde,
 bør Ure at vove.



Jeg indskyder mig allerunderdanigst under Hans Kongelige Maiestæts allernaadigste, høiprifelige Lovs billige og rette Forsvar, som ieg sikkerligen formoder, I høiædle Herrer, som denne Sag er betroet og anbefalet, ikke andet tilstæder, og vil ieg venligen ombede, at mig ikke maatte fortænkes, ieg de gode Herrer endnu om dette ene anmoder, som ieg dog nok er forsikret, de desforuden selv confiderer, at det maatte ansees, hvad Personer det er, som skulle vidne mig min Ære fra, om de ere af saadan Condition og saa bistante, at de kan gjøre Caution for sig til mig indtil denne Sags Udgang, at ieg over dennem kunde igien naae og erlange saadan tilbørlig Satisfaction for saa høie Boster, som de mig ved deres ublulige Paasagn ville beskjøde.

Nu ieg indstiller det altsammen ind til I gode Herrer's egen forsvarlige Forretning, og i det øvrige forbliver

Deres samtlige
tjenstvillige Tiennerinde
Marie Grubbe.

Tielle, den 11. Martii A^o 1691."

Gamle Erik Grubbe kunde næppe møde — eller han vilde ikke. Nu det begyndte at trække tungt og mørkt sammen over hans forhen saa kære og stolte Datters Hoved, kan det være, at han noget fortrød det haarde

og bitre Brev, som han havde sendt Kongen om hende. Man ser i det mindste af det skriftlige Indlæg, som han lod Svigersønnen Jørgen Arenfeldt i sit Sted møde frem for Retten i Viborg med, at hvad han og Datteren havde som Mellemværende, vilde han ikke have, at andre skulde blande sig i, og at han hverken kunde eller vilde rejse nogen Anklage mod sin Datter for Utroskab i hendes Ægtestand.

Erik Grubbe skrev nemlig saaledes⁴⁴):

„Høiædle og Velbaarne Herrer

og

Kongelig forordnede Commissarier!

Saa som ieg af I gode Herrer ved Eders Citation, dateret Viborg den 27. Januari, næst afvigte, er indstevnet at møde for Eder i den Sag, som min Søn, Velbyrdige Palle Dyre, imod min Datter Marie Grubbe forhvervet haver, angaaende han saadan sit Ægteffab med ermeldte min Datter søger at faa ophævet, til hvilken Ende ieg fornemmer min Søn Palle Dyre formoder, at „min“ allerunderdanigste Klagemaal over min Datter til Hans Kgl. May. saavelsom min Angivelse i samme Klagemaal, hendes Banrygte angaaende, at saadan min allerunderdanigste Angivende for Hs. Kongl. Maiestet skulle kunde forhielppe min Søn Palle Dyre til Bestyrkning, at hans og min Datters Ægteffab kunde ophæves.



Da er dertil mit korte Svar: at hvad sig mit fornævnte Klagemaal anbelanger, da udviiser det sig selv, hvad Marsag ieg dertil haver, nemlig: Først for hendes Ulydigheds Skyld imod mig selv, for det andet for hendes onde Rygte, som ieg dog ikke andet veed eller kan vide af, uden Rye og Rygte.

I det øvrige er ieg og stedse forbliver de
 Høiædle Herrers og Kongelige
 Forordnede udi denne Sag
 tjenstvilligste

Erich Grubbe.

Datum Tjelle, den 11. Martii Anno 1691.“

Palle Dyre mødte selv frem for Retten i Viborg. Han vilde først have fejlet, rensset og klareret for sin egen Dør, før han gik over til Angrøb paa Hustruen, derfor havde han forskaffet sig Vidnesbyrd fra de Præster, i hvis Menigheder han havde levet under sit Ægteskab.

Først fremlagde han et Skudsmaal fra Hr. Peder Berentsen, Sognepræst for Hvornum og Snæbum — en Mand, der var vidt kendt, som den, »der kunde de mange Kæmpeviser« — han skrev:

„Som ærlig og velbyrdige Mand Palle Dyre haver været af mig underskrevne Sognepræst begierendes, ieg vilde meddele ham min sandfærdige Attest og Kundskab, hvorledes han haver stiftet sig,

mens han haver været her udi Menigheden og boet paa Trinderup, saa haver ieg hannem intet saadant fundet nægte, men hermed for alle befiender, at velbaarne Palle Dyre ongefæhr paa 12 Mars Tid, han haver boed og recideret paa Trinderup, haver imidlertid levet og forholdt sig christeligen, ærligen og vel imod enhver, saa ingen i saa Maader kan have hannem noget at besfylde, saa og ingen Forargelse ved hannem er given, enten fra Hans Velbyrdigheds egen Hus eller udenfor til Ustiffelighed i i nogen Maader, hvilket saaledes i Sandhed at være, ieg med min egen Haand underskrevet befiender.

Hornum Præstegaard, den 25. Febr. Anno 1691.

(L. S.)

Peder Berentsøn,
egen Haand."

Derefter fremlagde Palle Dyre for Retten et ganske lignende Vidnesbyrd fra Hr. Jens Jensen Palludan, Sognepræst til Vinge og Tjele, i hvis Menighed Herremanden havde levet fem Aars Tid, imidlertid han boede paa Tjele.

Endvidere fremlagde Palle Dyre sit Skudsmaal, som hans Fuldmægtig eller Ridefoged Mikkeltomsen havde ladet opkræve baade ved Onsild, Middelsom og Lyngs Herreders Ting. Der havde hvert Sted

været fremmødt en Mængde Tingmænd, Bønder og Herremændens Tjenere, og alle havde de givet ham det bedste Vidnesbyrd.

Paa Onsild Herredsting fremstod saaledes Forpagteren Peder Sørensen fra Trinderup og vidnede, »at i ongefær 12 Aar har han kendt højædle og velbaarne Palle Dyre, mens han boede paa Trinderup, og leved og forholdt han sig christelig og vel, saa ingen med Rette kan ham noget usømmeligt eller utilladeligt at beskyldte i nogen Maader, men haver levet venlig og kjærlig med sin Frue Marie Grubbe og ej given hende nogen Aarsag til det onde Levned, som hun er i Ry og Rygte for.« Hvilket Skudsmaal han ved højeste Helgensed bekræfter; og alle Tingmændene det med enslydende Stemme stadfæstede, idet de udraabte, at »de kunde ikke give hans Velbyrdighed endda saa godt et Vidnesbyrd og berømmeligt Skudsmaal, saa han havde jo fortjent det bedre, saasom han stedse havde levet i alle reputerlige Maader, som en ærlig, god Mand egner sig.«

Mourits Tomesen, der i tvende Aar havde tjent som Ladefoged paa Trinderup, tilføjer, »at ihvor han den Tid med Herskabet rejste eller var, da levede og forholdt hans Husbonde sig ærlig og redelig, saavel som og venlig og kærlig i alle sømmelige Maader mod sin Frue, saa det kan ikke være andet end fortryde-

ligt, at hun ikke haver skikket sig til sin egen Æres Fremtarv.«

Derefter traadte Palle Dyre frem for Rettens Skranke og sagde⁴⁶):

»Hvad sig anbelanger, at Marie Grubbe udi hendes Indlæg angiver, at hun formedelst den haarde paalagte Arrest ikke har kunnet væred om sig om nogen Forsvar i Tide, saa er det aldeles af ingen Vigtighed, thi foruden at hende af Hans Excellence Hr. Mogens Scheel tvende Gange, baade mundtlig og skriftlig ved tvende Dannemænd, hver Gang udi betimelig Tid, før denne Sag blev foretaget, er tilbuden, om hun vilde have en Fuldmægtig eller Procurator til hendes Sag at udføre, vilde han skaffe hende hvilken ærlig Mand, hun dertil begierte, som hun dog ikke har villet modtage; saa haver hun aldrig været af nogen Vagt forhindret udi, hvis hun har villet forrette; ei heller er nogen forbuden at komme op til hende; men enhver, som hun haver haft Bud efter, og der haver vildet tale med hende, er frit uden nogen Forhindring tidt og ofte af mange adskillige Personer skeet, baade efter hendes egen skriftlig saavel som mundtlige Begiering, saa og af deres egen fri Villie; thi Bønderne, som vogtede paa hende, kom aldrig ind i Stuen til hende, uden hun det selv begierte og dennem indfordrede.

At hun skal have indgivet sin allerunderdanigste

Erklæring til Hans Ko. Ma. paa Erich Grubbes Supplique om hendes Ulydighed imod bemeldte hendes Fader, formener jeg skal aldrig bevises; men jeg haver klaget over hendes uskikkelige Levnet i hendes Ægteskab med mig, hvortil jeg haver haft altfor høi Aarsag.

De Personer, som i denne Sag haver vundet, ere ærlige og uberygtede Folk, hvoraf den største Del haver tient hende selv og skiltes fra hende med Villie og Venskab. Høiere Standspersoner, end Vidnerne ere, haver hun nu i lang Tid ikke villet være i Omgiængelse med, hvorfor ei høiere Personer til Vidne om hendes onde Forhold kan udkræves. Og skal de vidne om en Ting, som deraf ved.

Og som jeg formener mig med mange, overensstemmende, lovlig førte Vidner klarligen at have bevist, hvad for et ondt og skammeligt Levnet Marie Grubbe uden nogen mindste Undseelse og Skam, og saa godt som offentlig, haver ført, hvilket ogsaa med hendes egen Faders til Hans Ko. May. allernaadigst indgivne Supplique og haarde Klagemaal over hende, saavel som andre Omstændigheder confirmerer, og jeg, Palle Dyre, med lovlig førte Attester og Skudsmaale efter Loven beviser mig dertil ingen Aarsag at have given; men for min Person skikket mig saaledes, som det en ærlig Mand anstaaer, — saa sætter jeg i Rette og forventer, at det Ægteskab, som haver været imel-

lem mig og Marie Grubbe, bør nu at være opløst, og jeg som den uskyldige Person anseet. Og er jeg derpaa — uden Opsættelse — Dom begierendes.«

Derpaa hævdedes det lange Forhør, og alle Vidnerne fik Lov at forføje sig bort, hver til sit.

Men den 23. Marts lode Domherrerne indvarsle Palle Dyre og — paa Fru Marie Grubbes Vegne — Ridefogden paa Tjele Kristen Dyster, i hvis Nærværelse Dom i Sagen blev fældet og afsagt.

Først fremhæve de tre Herrer, at Palle Dyre, der haver beskyldt sin Frue for Letfærdighed, ikke alene grunder denne sin Klage paa Fruens forrige onde Forhold og Rygte, som hendes Fader haver andraget hos Kongen om, men særlig paa, at det af de førte Vidner noksom kan eragtes, at Fru Marie Grubbe med en Person ved Navn Søren Sørensen, som har tjent, først som Kusk og siden for Ladefoged paa Tjele Gaard, haver haft større Fortrolighed end hende ærbarligen kunde anstaa.

Kommissionsherrerne gennemgaa og sammenholde derpaa alle Vidnerne og slutte derpaa med at fælde følgende Dom⁴⁷):

». . . saa bør det Ægteskab, som velbyrdige Palle Dyre og Frue Marie Grubbe haver været imellem, at være opløst, og Palle Dyre at nyde sin Frihed efter Guds Forsyn at træde ind til andet Ægteskab.«

Til Stadfæstelse underskreve de tre Herrer og hostrykte deres Segl.

M. Scheel.	Søren Glud.	Søren Sevel.
(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)

Endelig var det haarde, snærende og tvungne Ægteskabsbaand mellem Palle Dyre og Fru Marie Grubbe bleven løst. Parterne vare fri. Fruen dog ikke fuldt ud; hun sad endnu som Fange paa Tjele. Dette syntes dog hendes gamle Fader for haardt, at Datteren — hun vedblev dog at være hans, og det hans kære Datter — vedblivende skulde være under Varetægt. Den gamle Bitterhed og Hidsighed dulmede af, og Erik Grubbe gik i Forbøn hos Kongen for sin vildfarne Datter, at hun dog paa ny maatte nyde sin Frihed.

Og denne Forbøn havde til Følge, at Hr. Mogens Skel modtog følgende Kongebrev⁴⁸):

„Christian 5^{te}

B. G. L. Saa som vi dig dend 13. December sidst forleden allernaadigst haver anbefalet, at du, indtil dend imellem os elskelige Palle Dyre til Trinderup og Marie Grubbe værende Sags Uddrag, hende i Forvaring skulde lade hensætte til videre voris naadigste Resolution, naar Dom i Sagen gangen var; saa er nu efter hendes Fader, os elskelige Erich Grubbe til Tiel, hans herom allerunder-

danigste giorte Ansøgning og Begiering voris aller-naadigste Billie og Befaling, at du hende af den hende paalagde Arrest strax entlediger, saa hun, hvor hun bedst kan, sig maa opholde. Dermed sker etc.

Hafn, den 5. Maii 1691."

Nu først var Marie Grubbe fuldt ud fri og løs, friet fra sin paatvungne Husbond, men ogsaa løst fra Slægt og Hjem, det gamle stolte Tjele. Den store, vide Verden laa hende aaben ved Søren Møllers Side.

Palle Dyre drog hjem til Sindinggaard. Paa Tjele havde han intet mere at gøre; og der i Omegnen, som paa Trinderup eller Nørrebegsgaard, skøttede han næppe om at fortøve længere.

For øvrigt vare hans Pengesager fremdeles i stor Uorden.

Vel havde Svigerfaderen en Tid efter Skilsmissen, nemlig i August 1691, afstaaet ham noget Jordegods i Harsyssel, Marborg Sogn, kaldet Dols; men det skulde ikke forslaa meget⁴⁹).

Den 3. September 1691 maatte han afhænde noget Jordegods i Hjerm Herred til Major Gabriel Grubbe paa Tviskloster i Hammerum Herred⁵⁰).

Saa kom en langvarig Pengetrætte med Svogeren Jørgen Arenfeldt, hvori der falder Dom efter Dom, ved hvilke Birkefogderne Søren Nielsen og Laurits

Rasmussen udi Rosmus efter Palle Dyres Formening baade ^{13/1} 92 og ^{21/2} 94 havde dømt til Jørgen Arenfeldts Fordel angaaende et Vekselbrev paa 300 Rigsdaler⁵¹). Palle Dyre tabte Sagen og tabte Penge til. Imidlertid havde han 15. Marts 1693 maattet sælge en Gaard i Øster Hassing Sogn, Giøser By (nu Gaaseby) til Oberstinde Fru Barbara Helene von Løvenklov⁵²).

Samme Aar døde hans gamle Fader, Obersten, og Palle Dyre kom i Besiddelse af sit Fædrenehjem Sindinggaard; men dette forhindrede ikke — eller det var en Følge heraf — at han næste Aar atter maatte afhænde noget Jordegods oppe i Glerup, Hindsted Herred, og give Assessor Bent Vinter Skøde derpaa⁵³); ligesom han samme Dag (^{17/3} 94) hos Generalmajor Levezow havde maattet optage et Laan paa 1800 Rigsdaler mod Pant i Sindinggaard og tilliggende Bøndergods⁵⁴).

For at bedre sine Kaar søgte Palle Dyre nu med Iver om at blive betroet et kongeligt Embede; men det lykkedes ham ikke at naa dette Maal. Han maatte nøjes med den tomme Justitsraad-Titel. Der maatte saa mere Gods springe. Den 18. Marts 1700 tilskødede han Friderich Ollesen Hovedgaarden Trinderup med underliggende Bøndergods⁵⁵). Og 1702 afhændede han Nørrebegsgaard tillige med andet Jordegods i Nørbæk og Sønderbæk til Tjeles nye Ejer Levezow⁵⁶).



Palle Dyre havde imidlertid paa ny indladt sig i Ægteskab, idet han havde giftet sig med Jomfru Margrete Rodsten. Medens hans første Ægteskab med Fru Marie Grubbe havde været barnløst, havde han derimod med Fru Margrete flere Børn, deriblandt Datteren Edel, som blev gift med Oberstløjtnant Erik Løvenhjem til Vejrup, der døde 1752⁵⁷).

Endskønt Palle Dyre nu var en ældre Mand og havde baade Hustru og smaa Børn i sit gode og fredelige Hjem paa Sindinggaard, lader det dog til, at han paa sine gamle Dage har slaaet sig paa Vidtløftigheder og jævnlig er draget til de nærmeste Købstæder for at drive Tiden hen med Spil og Drik.

En Vinterdag — den 16. Februar — 1707 var han landet i Holstebro, hvor han efter at have staldet ind i sit vante Herberge var tyet hen til Byens berygtede Spille- og Drikkehule, Mikkels Hus. Her sad Herremanden den udslagne Dag, Aftenen med, til langt ud paa Natten og doblede og drak med en tysktalende Officer, Kaptajn Schlockow eller Sluccow.

Det gik her, som saa ofte baade før og siden, at da de vare blevne drukne, kom de i Klammeri. Kaptajnen havde tabt i Brætspil, som de sade og droges om; men da Palle Dyre fordrede sine vundne Penge, skabte Sluccow sig helt vild og rasende, slog Herremandens Øl ud over Gulvet, satte Kruset hart ned



paa Skiven og raabte haanligt: »Jeg vil give en Hunsfot, vil jeg!«

Dette grove, uhøviske Svar ophidsede Palle Dyre, saa han udfordrede sin Modstander til en Tvekamp ude i Mikkel Finds Gaardsrum.

De øvrige Gæster søgte at stifte Fred; særlig Herremandens Tjener Villads tiggede varmt og indtrængende sin Husbond om dog for alting at mindes Hustru og Børn derhjemme paa Sindinggaard. Men de opbragte Fjender vilde intet høre; som stridslystne Kamphaner styrtede de ud i den maanebelyste Gaard for at udfægte deres Strid.

Var det nu Vinternattens Kulde, eller det var de andre Gæsters Bønner og Forestillinger, der virkede — nok er det, Kampen blev opgivet, og de to ophidsede Herrer gik igen ind i Mikkel Finds Stue, hvor de drak Forlig, omfavnede hinanden og skulde atter spille og drikke sammen som gode Venner.

Flere, deriblandt Niels Ibsen og Lucas Klock, lirikede imidlertid ved Palle Dyre for at faa ham til at søge sit Logement; og Tjeneren Villads mindede atter Husbonden om at tænke paa Hustru og Børn. Først var han stædig, men til sidst gav han sig og vilde søge sit Natteleje. Dog før han gik, traadte han endnu en Gang hen til Sluccow og hviskede denne noget i Øret. Kaptajnen slog sig da for sit Bryst, idet han svarede:



»Jeg er en ærlig Mand!«

Derpaa gik Palle Dyre bort, ud af Mikkels Finds Hus, fulgt af flere af Gæsterne; men der han kom hen paa Hvide Torv, vilde han ikke længere, endog de omstaaende bade hannem at gange i Kvarter. Han sendte tvært imod sin Tjener til Herberget at hente sig en anden Kaarde, og da Niels Ibsen vilde forhindre det, slog han hannem over Armen. Siden skikkede han Villads Tjener hen at se, om Kaptajnen ikke snart kom; og sagde han med det samme til sine Medfølgere:

»Sluccow har lovet et Ord, det holder han nok!«

Imidlertid sad Kaptajnen henne i Mikkels Finds Stue og drak. Han fortøvede et Kvarter, en halv Time eller mere, saa det lod slet ikke til, at han vilde søge sit Herberge. Fader Find maatte til sidst paa- minde hannem om, at det var paa Tide, Værtshuset skulde lukkes. Først da forlod han Mikkels Stue.

Men han lod endnu sin Regimentsmusik en Stund spille foran Mikkels Finds, hvorpaa han befalede Musikanterne at drage spillende hen ad Gaden, medens han selv spankede foran dennom. Da han naaede hen til Hvide Torv, saa han i det klare Maaneskin, at Palle Dyre stod der med dragen Kaarde, omgiven af sit Følge.

Herremanden stod og slog og raabte. Det nyttede intet, at Lucas Kloch tyssede paa hannem og



tiggede og bad hannem om at gange hjem. Palle Dyre blev ved sit; og raabte han nu Sluccow imod: »For det øvrige, kommer hid, kommer hid!«

Kaptajnen havde alt, før han naaede ind paa Torvet, draget sin Kaarde, og for han derpaa brat frem mod Palle Dyre og stak ham ned paa Stedet.

Det var om ved Midnat, imellem den 16. og 17. Februar Anno 1707, at Palle Dyre blev ilde ihjelstucken paa Holstebro Hvide Torv⁵⁸).

Efter Tidens Tankegang var det ikke tilladeligt, at Liget af en Mand, der havde fundet sin Død paa den Maade som Palle Dyre, maatte jordes paa vanlig Vis. Enken, Fru Margrete, indgik derfor til Kongen med et Bønskrift om Tilladelse til alligevel paa højtidelig og vanlig Maade at maatte lade sin salig Mand stede til Hvile.

Herpaa modtog Enken følgende Kongebrev⁵⁹):

„Frederich 4^{de}

G. N. W. at vi efter allerunderdanigst Ansøgning og Begiæring af sær kongelig Naade allernaadigst haver bevilget og tilladt, saa og hermed bevilger og tillader, at voris forrige Justitsraad, afgangne Palle Dyre, som i Slagsmaal skal være omkommen, hans Lig maa i Sinding Kirke i vort Land Nørrejylland, dog i Stilhed, begraves.

Givet etc.

Hafn, den 12. Marts 1707.“



Efter at Fru Margrete havde faaet sin Mand jordet, indgik hun paa ny med et Bønskrift til Majestæten, hvori hun androg om, at der maatte blive nedsat en Kommission til at dømme i denne Drabssag. Kong Frederik IV gik straks ind herpaa og lod den 30. April 1707 udgaa Brev⁶⁰) til Baron Frederik Krag og Kristoffer Bartholin med Befaling om at indtræde i en saadan Kommission, at sige, hvis Palle Dyres Efterleverske bad dem derom, og de godvilligen vilde gaa ind derpaa; saa kunde Modparten, Kaptajn Slucow af Oberst Ingenhavens Regiment, ligeledes paa sin Side faa udnævnt tvende Mænd.

Den 25. Oktober 1707 fældede de sammentraadte Herrer den Dom⁶¹) over Kaptajn Jochum Ernst Slucow, at han efter Lovens 6—6—1 skulde lide paa sit Liv, som den, der uden Vaade eller Nødværge havde ihjelstukket Palle Dyre paa Holstebro Gade.

Det følgende Aar fik Kaptajnen, der havde erhvervet Lejdebrev til at turde møde frem, denne Dom ind for Højesteret, hvor den tillige med Modpartens, Fru Margretes, Stævning blev behandlet den 23. og 24. Juli. Kommissionsdommen blev kendt ved Magt. Men ved Indstilling af Kancelliadvokat Hans Scavenius og derpaa følgende Kongebrev af 6. Avgust blev Sagen ført tilbage for Højesteret til fornyet Prøvelse af, om det havde været en Duel, i hvilken Palle Dyre var bleven ihjelstukket.



Den 8. Avgust slog Højesteret fast, at det maatte kaldes en Duel. Som Følge af denne Kendelse havde begge de kæmpende Parter efter Lovens 6—8—1 forbrudt ikke alene deres Bestilling, men ogsaa alt deres ejende Gods, ja, Livet.

Kaptajnen, der var tyet til Helsingborg, efter at Sagen ved Højesteret havde faaet sit endelige Udfald, sender nu ^{18/8} 08 en ydmyg Bønsskrivelse ⁶²⁾ til Kongen, hvori han anfører, at naar han har haft den Ulykke at blive dømt ved Højesteret, ligger det i, at han selv var ukyndig i Rettergangen og blev slet betjent af sin Sagfører for Kommissionen i Jylland. Ellers takker han Majestæten for dennes store Naade, der har gjort alt for hans Redning. I over 20 Aar har han haft den Lykke at tjene Kongen, og aldrig har han forset sig; blot nu ikke denne fatale Historie var kommen.

Nu ved han, fattig som han er paa Midler, ikke, hvor han skal drage hen; og vover han ydmygst at bede om Rejsepenge. Hans stakkels, fattige, uforsørgede Børn har han maattet lade blive tilbage i Jylland; og han haver intet til deres Underhold, siden han nu er henfalden under Dommen med alt sit fattige Eje; thi vover han ydmygst at bede Kongen om Underhold for Børnene, indtil han ser Lejlighed til at bringe dem til sig. Han trøster sig til Kongens naadige og milde Bønhørelse og forbliver indtil Døden den kongelige Majestæts allerunderdanigste og tro Vaabensvend.



Herpaa svarer Frederik IV ved et Kongebrev ⁶³), givet paa Rosenborg Slot 31. Avgust, at Sluccows Børn maa nyde til deres Underhold det af hans Ejendom, som ellers var hjemfalden ved Højesteretsdommen.

Paa lignende Vis som Kaptajnen indgik ogsaa Fru Margrete Rodsten til Kongen med en Bønsskrivelse. Den samme Mand, der havde været hendes Sagfører ved Højesteret, Brostorph Albertin, skrev 3. Septbr. 1708 for hende til Majestæsten, at Palle Dyres Efterleverske havde haft den Vanlykke at skulle miste al sin Ejendom, som ellers skulde have tjent til hendes umyndige Børns og hendes eget Underhold — alt fordi Kancelliadvokat Scavenius havde anført for Højesteret, at det Drab, hvori hendes Mand gik bort, var en Duel, endskønt Sagen var rejst som Manddrab, og den i Kaptajn Sluccows Lejdebrev nævnes som saadan. Døde kunne ikke forbryde deres Gods, og Børnene ikke svare for deres Fader; men de komme nu til at lide, endda de ere uskyldige. — Enken selv har og Part i det værende Gods, som er Arv efter hendes Fader. Derfor bedes der ydmygeligst hos Kongen om Naade og Hjælp overfor de umyndige Smaaabørn.

Paa dette Bønsskrift tilføjede Fru Margrete egenhændigt, at hun vilde tilbyde at betale 500 Rigsdaler, naar dermed hendes salig Mands Sterfbo maatte være befriet.



Kongen befaler derefter 9. Febr. 1709, at Generalfiskalen skal lade salig Palle Dyres efterladte Gods i Fred og uberørt, naar hans Efterleverske fremviser Kvittering fra Direktionen for Fattigvæsenet i Kjøbenhavn paa, at hun har indbetalt de lovede 500 Rigsdaler⁶⁴).

Saaledes reddede Fru Margrete Rodsten dog det meste af Godset til sig og sine Børn.

Siden indtraadte Fru Margrete i Ægteskab med Major Frands Rantzau til Bratskov, der herved blev Ejer af Sindinggaard.

Efter at Marie Grubbe havde sagt Farvel til sit Fædrehjem Tjele, drog hun ud af Landet med Søren Møller.

Ude i de fremmede Lande bleve de ægteviiede⁶⁵); men hvor og af hvem denne Ægtepagt er stadfæstet, kan ikke oplyses.

Med Vielsesbrevet i Lommen vandrede Parret ind i Landet igen for herhjemme at finde og nyde Lykken.

Det var dog nok smaat med Midlerne for de nygifte. En Tid skal Marie Grubbe have ernæret sig og Manden ved at spille paa Lire⁶⁶). De flakkede sikkert viden om, men deres Færden ligger i Mørke og Skjul; kun saa meget er vist, at de i Aaret 1697

— og vel noget før — vare naaede over til Møens Land.

Sognepræsten i Stege, Magister Morten Renberg, indgav nemlig 11. Febr. 1699 en Klageskrivelse over Ægteparret til Generalfiskal Rosenvinge⁶⁷), og atter igen den 20. Marts 1701 stiler han en lignende Klage til Kommandør Schiønebøl⁶⁸). I disse Anklager fortæller Magister Renberg, at Søren Møller, det sidste Aar Garden laa der paa Møen, nemlig 1697, da var Tærsker hos Generalløjtnant von Plessen; men siden, efter at Landet var kommet i Forandring, blev han indskrevet som Baadsmand, og efter den sidste Fejde blev han sat til Kvartermester ved Baadsmændene.

I 1701 laa Søren Møller indkvarteret i Skovhuse i Stege Landsogn, og, siger Hr. Morten Renberg, havde han hos sig en Person, navnlig Marie Grubbe Erichsdatter, der tilforn havde været gift med en af de fornemste Herrer her i Riget, og siden med en brav Adelsmand i Jylland, hvor denne Søren tjente som Ladefoged, der nu skal være hendes tredje Mand. Han har da ogsaa en Ægteskabsseddel; men det vides ikke, om den er dateret før eller efter, Ægteskabet med hendes anden Mand, Palle Dyre, hævedes.

Søren Møller har klaget over, at Sognepræsten ikke vilde tage ham til Alters. Men denne skriver, at siden han nu er bleven oplyst om den hele Sag, ved han ikke, om det kan tillades dem at leve sam-



men; og til Alters kan han ikke tage dem, før han ser højere Tilladelse dertil. Allerhelst ønskede Magisteren sig kvit og fri for den Beskæmmelse, der ligger i, at alle, baade Udlændinge og Indlændinge, søge did for at se dette bekendte »Scandalum«.

Atter forsvinder Ægteparrets Veje en lille Stund, indtil de dukker op i deres sidste fælles Hjemsted.



Grønsund Færgested.

Ovre i det nordøstlige Hjørne paa Falster i Aastrup Sogn, nær ved Grønsunds Færgested laa et lille, fattigt Hus, kaldet Borrehuset. Det laa godt i Læ af det høje Bakkedrag Borreknolden, som havde den lille, blanke Bredesø mod Syd.

Borrehuset var vel gammelt og brøstfældigt; men det havde Grønsund for sig, der bragte ikke ringe Næring til Huse.

Her sloge Søren Møller og Marie Grubbe sig ned

og ernærede sig ved Øl- og Brændevinsudsalg til Fiskere, Skippere og Omegnens Beboere. Det var en Slags Smugkro, der dreves.

De kunde vel have haft Opholdet her og boet i Fred; men Søren Møller var i Tidens Løb bleven mere og mere forfalden. Han nøjedes langt fra med Slumperne, som Karsten Vintapper, nej, han drak til Pægls med sine Gæster over en lav Sko. Ej heller var Søren redelig i sin Handel og Færd, saa han vandt sig kun et daarligt Lov blandt sine Omgivelser.

Hvordan Livet i det hele formede sig der i Borrehuset, ser man af en Tingsag, der blev rettet mod Søren Møller⁶⁹⁾:

Hans Krog i Særslev havde et Svin, der løb bort i Efterhøsten 1709. Han lod ikke lyse efter det, hverken fra Prædikestol eller paa Tinge, efterdi det ikkun var af ringere Værdi.

Længere ud paa Aaret var samme Svin kommet i Flok med Lars Fogeds Oldensvin ude i Østerskov. Samme Lars i Ovre (Ore) var en temmelig enfoldig Mand, men tillige i høj Grad paaholdende og nærig. Han beholdt Svinet, lyste det ikke op, men solgte det siden til Søren Møller i Borrehuset for to Sletdaler.

Der gik baade Aar og Dag hen, efter at Hans Krog havde mistet sit Svin; og han vilde vel helt have glemt sit Tab, hvis ikke Svinet tilfældigt var

blevet set og genkendt af hans Bymænd. Det var henimod Jul 1710, at en Del Bønder inde fra Landet vare paa Vagt nede ved Grønsund. Krigen rasede, og Folk maatte ideligt holde Vagt for, om Fjenden skulde prøve paa at gøre Landgang. — Det var ellers en god Tid for Folkene i Borrehuset; thi Vagtmandskabet havde der deres stadige Tilhold baade for Varmens og for Vædens Skyld.

En Dag kom Jeppe fra Særslev med sine elleve Medfølgere ind i Borrehuset; og saa han der og genkendte Hans Krogs bortløbne Svin. Flere af de andre Mænd kunde stadfæste Rigtigheden heraf. Søren Møller var ikke hjemme. Men som Mandskabet vilde hjemkøre, kom han; og de forklarede ham nu, at de havde gjort Beslag paa Svinet, siden det tilhørte Hans Krog; og adspurgte de hannem: »Hvorledes vil du klare din Ret?»

»Jo,« svarede Søren, »jeg ved Mand for mig, som haver solgt mig Svinet. Det er ingen andre end Lars Foged i Ore!«

Da tog Jeppe tillige med en af hans Bymænd og red sporenstregs op til Ore og hentede Lars Foged med ned til Borrehuset.

Manden vedstod straks, at det havde sin Rigtighed, han havde solgt Svinet til Søren Møller. Men derpaa begyndte denne at tumle med den stakkels Lars: Han skulde tilbagebetale ham de to Sletdaler,



give ham tre, fordi han havde født Svinet og dertil betale fire Daler til Hans Krog; — som Jeppe indestod for, at denne vilde lade sig nøje med.

Lars Foged skuttede sig ved det. De tre Daler betalte han vel straks; men saa erklærede han, at han ikke havde flere Penge.

Da truede Søren Møller ham haardt: »Lader du ikke straks gaa Bud til din Kone, at hun skikker hid ni Sletdaler og betaler fire til Hans Krog, saa binder jeg Svinet paa din Ryg som Tyvekoster, efterdi du intet haver ladet det vurdere til Tinge, saa haver du sjaalet det som en Tyv!«

Endvidere befalede Søren Møller Vagten at for-tøve i Forstuen og passe paa, at Lars ikke kom bort.

Imidlertid glemte han ikke at skænke baade Øl og Brændevin til Vagten og selv at drikke med; men Lars skulde betale det altsammen.

Først fik de en halv Pot Brændevin og to Kan-der Øl, det var lige en Mark; og lidt efter fik de en Omgang til. Saa sade de og drak og skæmtede over Lars Foged; men denne sad med nedbøjet Hoved og tiggede for sig, at han maatte slippe.

Lidt efter siger Søren til hannem: »Jeg laaner dig en Sletdaler, den du mangler, til at fornøje Hans Krog med; men betaler du mig ikke tilbage inden i Morgen Middag, er Svinet mit.«

Og atter efter en liden Stund vedblev Søren:



»Jeg vil dog give dig en Daler til; men saa beholder jeg det.«

Da sukkede Lars og svarede: »Det er noget lidet.«

Men Søren raabte: »Jeg giver dig intet mere; hvis du ikke vil, saa kan du løse det efter Aftale.«

Da maatte Lars samtykke; og det blev derved.

Men siden, da han blev afkrævet Betaling for Fortæringen, som de andre havde nydt, vægrede han sig haardelig.

Da truede Søren Møller hannem paa ny, at han vilde binde Svinet paa hans Ryg og føre ham til Øvrigheden.

Men paa Tinge nægter Søren Møller at have truet den sølle Lars; hvorimod han højt i Rettens Paahør siger: »Saa skal vel Lars Foged have Lov til at stjele og sælge andres Svin!«

Rasmus Smed i Halskov aflægger sin Helgensed paa, at Lars Foged var bleven behandlet i Borrehuset, som nævnt er.

Da adspørger Søren Møller Smeden: »Hørte du, at Lars Foged blev nødt og tvungen i min Stue?«

Dertil Smeden maatte svare: »Nej, selv hørte jeg det intet, efterdi jeg var i Forstuen, hvor vi holdt til for at søge Ly og Varme, og hvor vi drak med af Øllet og Brændevinen; men dog formærkede jeg, at

du, Søren, var haardt i Kast med Ovremanden, om jeg end ikke grant kunde skelne, hvi Ordene faldt.«

Den gode Søren Møller skulde nu alligevel ikke have handlet saa ilde med og spottet den enfoldige Lars Foged; thi der kunde snart gaa Ild i Spotterens eget Hus.

Hvert Aar kom en stor Del Skippere og lagde til ved Grønsunds Færgested, hvor de indladede Kongens Brænde, som de skulde forsejle til Kjøbenhavn. Dette var ogsaa Tilfældet i Maj Maaned 1711, da flere Skippere kom did inde fra Dragør.

Søren Møller var med ved Indladningen af Kongens Ved; men særlig var han med i Skippernes vilde Drikkelag. Imellem den 18. og 19. Maj sad han saaledes til langt hen paa Natten ude i Adrian Sibrandtsens Skiberum og drak med denne, med en anden Skipper Pejter Palmsen (eller Palmsten) samt dennes Søn Ties Pejtersen.

Da Adrian ikke vilde have Gæsterne længere, dinglede de tilsammen op i Borrehuset og fortsatte Drikkeriet. Matrosen Frederik Jensen, som og havde været med, gik nu hen og lagde sig; men de tre andre vedbleve deres ilde Handel.

Marie Grubbe prøvede forgæves paa at tale dem til Fornuft. Hun bad ogsaa Gang efter anden Skip-



peren og hans Søn, at de vilde forføje sig om Bord; men Pejter Palmsen svarede ikkun:

»Jeg skal ikke gaa om Bord i Nat eller i Morgen med, mens jeg kan sjunke en Taar. I samfulde ti Aar haver jeg ikke haft saa lystigt et Slag og saaledes siddet oppe den udslagne Nat og drukket!«

Men som Marie Grubbe intet formaaede overfor Drankerne, og siden hun ikke længere kunde holde ud at vaage, gik hun i Seng, efter at hun først havde vækket og indkaldt deres Enestepige Inger Larsdatter.

Pigen kom saa ind i Stuen, tog sin Rok og satte sig til at spinde. Alt imellem prøvede hun paa at holde Styr paa de tre Natravne, tyssede paa dem, at hendes Madmoder maatte fange Ro og Hvile; men de hørte hende intet, fortsatte med deres Drik og tirrede hverandre med alskens Gækkeri og Drilleri.

Imidlertid var Frederik Matros opstanden igen, siden det alt var nær Dag. Da han indkom i Stuen, vare Palmsen og Sønnen Ties noget i Mundklammer. Søren Møller knurrede og skændte paa dennom for deres onde Ord. Men Matrosen sagde til ham: »End, hvad Fader og Søn haver dem imellem, liges de vel om!«

Og gik Frederik derefter ud i Køkkenet, siden han ikke led at høre og se paa dem. Men der han en Stund efter indkom paa ny, saa han, at Søren tog



op imod sin Bøsse, idet han sagde: »Det var intet Synd at skyde den gamle Hundsfot ihjel paa Panden!«

Det kan dog nok være, at det ikkun var hans grove Spøg; thi han tog intet Bøssen. Ond og tirret var han dog, saa han lidet efter slog Ties ved Øret, saa Karlens Hue faldt paa Bordet. Ties slog igen, slog efter Søren Møller og naaede at drage ham efter Haaret.

Saa satte Søren sig stille ved Skiven og tav en god Stund. Derefter rejste han sig brat, gik ud og var borte vel en Time; men der han kom ind paa ny, havde han en Kæp i Haanden, og sagde han til Ties, som han traadte ind⁷⁰):

»Du skal faa, du skal faa!«

Og slog han hannem med samme Kæp tvende Slag over den ene Forarm.

Da rejste Faderen sig fra Bordet og sagde: »Ikke saa, ikke saa! Hvorfor slaar I min Søn, han taler jer jo intet til!«

Men Søren raabte ham imod: »Du skalst faa noget med!«

Og slog han saa og den gamle Palmsen med Kæppen over Ryggen og stødte hannem for »Magen«.

Frederik Matros gik imellem. Men Søren truede og raabte til ham:

»Gak af Vejen, eller jeg slaar dig for din Pande!«

Frederik svarede: »Lad mig da gaa ud.«



»Gak!« skreg Søren Møller. Men stødte han endnu den gamle Mand for Brystet med Kæppen.

Da trak Frederik den gale Mand i Kjolen, og drog ham saa hart, at han fik ham draget ud i Køkkenet.

Der stod Søren Møller en Stund og sundede sig; gik han saa ud, hen imellem Folkene, der skibede Brænde. Og blev han borte ungefær en Time. I den Tid var han og nede i Skipper Jens Pedersens Skiberrum og fik Brændevin.

Til Johan Matros, som maalte det ud til hannem, sagde han:

»Det, jeg gør ved din Skipper, er kun Gækkeri; mens de andre, der er inde, skulle faa Skam. Jeg skal tage een ved hver Hand!«

Men da han kom ind i sin Stue igen, satte han sig roligt ved Bordet og talte venligen med Palmsen og Ties en lang Stund.

De vare da alle tre døddrukne.

Og lidt efter lidt kom Drilleriet op imellem dem paa ny.

Inger, der fremdeles sad og spandt, saa da, at hendes Madfader, som stod og dinglede ved Skiven, tog til sin Bøsse, der laa paa Bjælken; da raabte hun til hannem: »Varer jer, rører den intet; thi den er ladt!«

Men han svarer ikkun: »Skøtter Eder selv. Jeg ved nok, hvad jeg gjør!«



Imidlertid kom han alligevel til at røre ved Bøssen, saa den faldt af Sømmet, den hang paa, og faldt den med Løbet ned paa hans venstre Arm; men som han greb om den med højre Haand, gik den af, og Skuddet traf den gamle Skipper Pejter Palmsen, som brat segnede om paa Bænken, der han sad; og var han død lige med det samme.

Det faldne Skud vakte Røre. Frederik Matros, der var gangen ud lidet tilforn, ilede hen mod Borrehusets Dør for at faa Rede paa, hvad der var sket. Han mødte Søren Møller, der kom slingrende ud, lige i Døren, og adspurgte hannem:

»Hvo skød?«

Men Søren svarede blot: »Der ligger en derinde.«

Og gik han saa med sin Bøsse paa Armen ned til Færgebroen.

Da raabte Frederik til Vagten: »Griber hannem, han haver gjort et Mord!«

Men Vagten stod som himmelfalden og vidste hverken ud eller ind, hvad de skulde gøre.

Imidlertid gik Søren Møller ud i en Baad og roede over til Møens Land.

Derovre stod Hemming Færgemand ved sit Hus. Han stod og saa ud over Stranden, saa, at Søren lagde til ved Broen, gjorde Baaden fast og derpaa med sin Bøsse under Armen kom gaaende op mod



Færgehuset. Da han naaede frem til Hemming, blev denne næsten bange for ham, saa underlig og sær saa han ud: Taarerne stode ham i Øjnene, alt imellem rystede han, som havde han den kolde Syge, ideligt jamrede han sig, og klagede han til sidst højt:

»Gud bedre mig, jeg er kommen til en store Ulykke og haver skudt en Karl ihjell!«

Hemming spurgte tvivlende: »Hvad var det for en Karl?«

»Det var en Bonde, som holdt Vagt.«

»Hvor havde han hjemme?«

»Ude paa Landet; men i hvad By, og om han har Børn, ved jeg intet.«

Og føjede han til som et Angstraab: »Hvordan skal jeg dog bære mig ad!«

Hemming Færgemand troede, at det ikkun var drukken Mands Tale, som Søren Møller førte; og vilde han derfor kun saare nødigt have noget med ham at skaffe; han baade bad og bød Søren flere Gange om at forføje sig bort.

Men den fortvivlede Borremand lod sig ikke afvise. Han gik ind i Færgehuset, satte sig ved Skiven og begærede et Krus Øl. Saa sad han lidt, som om han blundede; men atter igen for han op som ved et Slag, gik uroligt frem og tilbage henover Gulvet, keg alt imellem ud af Vinduerne, ud over Stranden; og tog han saa atter hart paa at jamre sig, vred sine

Hænder og klagede: »Vare vi dog forblevne i Skovhuse, der vi boede i Fred. Ak, min stakkels Kone! Nu gaar alt det bort, som vi haver gjort os Umag for!« — »Hemming!« tiggebad han, »rejs dog over og se, hvor min kære Hustru haver det, og hvorledes alt staar til!«

Og atter for han om, gik ud og ind igen, Gang efter anden; men hver en Tid, han var i Stuen, bad og bønfuldt han med Taarer i Øjnene Hemming om dog endelig at rejse over til Borrehuset.

Da kunde Hemming til sidst ikke modstaa hannem; men gav hannem sit Ord paa, at han skulde drage over til Marie Grubbe og forhøre, hvor alt stod til.

Nu først faldt der lidt Ro over den forvildede Søren Møller; han keg vel endnu nogle Gange lidt ræd ud ad Vinduet, hen over Stranden; men lod sig derpaa føre til Sengs. Han stillede dog Bøssen hos sig, før han vilde lægge sig. Men der han var kommen ret til Ro, faldt han straks i en dyb Søvn.

Hemming tog da Bøssen, som ikke var ladt, eftersaa den, og befandt han, at Laasen var urigtig.

Men som Vagten ovre paa Falster havde sundet sig noget, ilede nogle af Mandskabet op til Monsjør Hans Sadolin og forkyndte hannem om det ilde Drab, der var sket i Borrehuset.

Sadolin fulgte straks med derned; og saa han der, at den dræbte laa paa Bænken; men da var



Søren Møller alt for rum Tid siden roet over til Møen. Da vidste Monsjør Sadolin ikke, hvad her var at udrette; og gik han nogle Gange fra Borrehuset til Stranden og var tvivlraadig. Men da kom Hemming Færgemand ovre fra Møen og fortalte, at Søren Møller laa ovre i hans Hus og sov.

Da besluttede Monsjør straks at rejse over og hente Søren Møller, hvorfor han befalede otte Mand af Vagten at ro sig derover.

Der de naaede op i Færgehuset, laa Flygtningen endnu og sov. Men Monsjør Sadolin vækkede hannem og sagde:

»Det var ilde, den Ulykke skulde ske!«

Men der Søren vaagnede, mindedes han intet, og vidste ej, hvem der var skudt.

Og som de fortalte hannem det, udbrød han med Taarer:

»Det gør mig haardelig ondt for den gamle Mand, hvem jeg elskede som en Fader.«

Og lidet derefter jamrede og klagede han sig og sagde: »Ak, min stakkels, kære Hustru, hvad for en slette Tilstand vil hun komme udi.«

Søren var ellers straks villig at ville rejse med i Baaden, uden al Strid; men der Rormændene vilde lægge ham Lænker paa, blev han harm og udraabte: »Hvi saa, lad mig i Fred og Frihed. Jeg regner ikke det, som er sket, for en Seksskilling!«



Der de naaede over til Borrehuset, sad Ties Pejtersen derinde ved Faderens Lig. Søren gik da frem for hannem, og bad og bød han mindeligt, at han vilde bøde efter Loven for hvad, der her var sket af Vaade, at de kunde blive vel forligte.

Men Ties vilde als intet høre herom, og vilde han paa ingen Maade indgaa derpaa.

Da tiggebad Søren ham end ydermere og sagde til hannem: »Hvad er du tjent med, om du og kan stræbe efter mit Blod. Det var en gammel Mand, og han skulde dog dø engang.«

Men Ties rystede kun paa Hovedet og vilde intet høre om Forlig.

Dagen efter, den 20. Maj, kom to Mænd fra Næs at tage Syn over den dræbte Pejter Palmsen, hvis Lig da alt var klædt og lagt i Kiste. Synsmændene rejste Liget i Kisten, løste dets Klæder op og saa, at Palmsen var skudt ind under den venstre Arm ved Brystet og Halsen. Men der de rejste Liget, løb der Materie ud af Skudsaaret, der var saa stort, at de kunde stikke tre Fingre deri.

Synsmændene kunde da ikke skønne anderledes, end for menneskelige Øjne at se, maatte dette Skud have forvoldt Mandens Død.

Et Par Dage efter kom Monsjør Sadolin ned i Borrehuset for efter Husfogdens Ordre at holde Forhør. Som de da sade der i Stuen, og der var baade Søren



Møller, Marie Grubbe og Enestepigen Inger, som og salig Palmsens Lig stod der i Kisten hos, da blev der i al Stilhed talet om alt, hvad sket var. Saa siger Søren Møller, som hen for sig selv:

»Vil Gud, at jeg bliver fri, var det ikke den første, og det bliver ikke heller den sidste.«

Da studsede Monsjør og spurgte hannem: »Hvi skulle disse Ord forstaaes?«

Da sukkede Søren og svarede: »Det er ikke den første Ligkiste, jeg haver ladet gøre til mig, den, som jeg nu haver givet den døde, og det bliver da ikke heller den sidste.«

Siden satte Marie Grubbe sig hen og forfattede et ydmygt og indtrængende Bønskrift, hvori hun ved Hjælp af sine store Evner og sit bedste Snille søgte at undskylde sin kære Husbond. Dette Brev sendte hun — vel med Haab imod Haab — den 27. Maj til Amtmanden, Gehejmerraad Lytzow.

Dagen efter stod Søren Møller paa Falster Herredsting, og endnu, om end for sidste Gang, stod ved hans Side hans trofaste Støtte — Marie Grubbe.

Her blev om det forefaldne Drab i Borrehuset vidnet alt, hvad allerede er anført.

To Mænd, Hans Brygger fra Taaderup og Klavs Smed fra Øverup, mødte frem paa Tinge og forklarede, at de efter Ordre havde synet og efterset den uheldsvangre Bøsse; og havde de fundet, at Laasen var

udygtig, saa den gik af og slog Ild, naar den stod paa halvt; men den kunde dog ikke gaa af, uden at Stillepinden blev rørt, saasom den stod haardere paa halvt end paa helt.

Enestepigen vidner, at hendes Husbond ej trak Bøssen op, ikke heller saa hun, at han rørte ved Stillepinden; men den gik af, der den faldt ned paa hans Trøjeærme.

Til sidst fremstod Søren Møller selv, ledig, løs og ufængslet for Retten; og forklarede han, at han havde ladet sin Bøsse med en Kugle, som var bunden fast med en Patron med Krudt. Han trak den ikke op, og ved han ej, at han rørte ved Stillepinden. Men han tilstaar og bekender med Beklagelse, at Ulykken paa Pejter Palmsen des værre af hannem af Vaade er sket.

Alligevel dømte Herredsfoged Nikolaj Mandal med de tiltagne Doms mænd Søren Møller til efter Lovens 6. Bog 6. Kap. 1. Artk. at skulle miste sit Hoved.

Ridefogden paa Nykjøbing Slot Jens Gümös lod derefter Søren Møller udføre og indsætte som Fange paa Slottet.

Alt Haab var dog endnu ikke ude for Søren Møller. Han sad vel der paa Slottet som dødsdømt Fange og under sikker Bevogtning; men hans Sag skulde først frem og prøves ved Lolland-Falsters Lands-

ting, før det endelige Udfald naaedes. Han havde altsaa endnu Lov til at vente og haabe.

Og det blev en lang Ventetid for Fangen. Den ganske Sommer forløb, Efteraaret med; først den 16. December blev han ført frem for Landstinget i Maribo.

I al denne Tid gik Marie Grubbe ene derhjemme i Borrehuset og sled i det. Det maatte være drøje



Borreknolden.

Dage for den nu højtaldrende Kvinde at gaa der alene og bjærge Føden i det fattige og forfaldne Hjem, medens hun samtidig pintes af Sorg og Angest over hendes Mands Fremtidsskæbne.

Der var tomt og trist inde i Borrehuset; men det var ogsaa et øde og mørkt Billede, der mødte Marie Grubbe, naar hun kastede Blikket op mod Borreknolden.

Under disse Sorgens Dage og bange Kaar fik Marie Grubbe et helt mærkeligt Besøg. Det var jo i Pestens Tid, under hvilken den dræbende Smitsot særlig rasede med rædselsfuld Styrke inde i Kjøbenhavn. Enhver, der paa nogen Maade kunde slippe bort fra den pestbefængte By, flygtede. Iblandt disse Flygtninge var ogsaa Ludvig Holberg, der paa den Tid laa som Alumnus paa Borcks Kollegium. Paa denne Udfart kom Holberg ned til Borrehuset paa Falster; og han fortæller siden hen om Marie Grubbe og Besøget hos hende⁷¹): »Et Eksempel af vor Tids Historie er udi en højadelig Dame, hvilken havde en uovervindelig Afsky for hendes første Ægtefælle, skønt han blandt alle Undersaatter var den fornemmeste og tilligemed den galanteste Herre udi Riget, og varede dette indtil paafulgte Skilsmisse, da efter et nyt Ægteskab, som ogsaa havde et ulykkeligt Udfald, hun omsider tredje Gang begav sig udi Ægteskab med en gemen Matros, med hvilken, endskønt han dagligen handlede ilde med hende, hun sagde sig at leve langt mere fornøjet end udi første Ægteskab.

Og haver jeg saadant hørt af hendes egen Mund, da jeg var i hendes Hus, som var ved et Færgested udi Falster, paa samme Tid da hendes Mand var arresteret formedelst en Misgerning.«

Som alt anført, kom Søren Møller endelig frem



for Landstinget den 16. December⁷²⁾; men efter et længere Forhør og en vidtløftig Vidneførsel blev Fangen af Ridefogden ført tilbage til Nykjøbing Slot. Her sad han paa ny under en pinlig Ventetid Julen over, saa det var først 27. Januar 1712, at han atter førtes frem for Landstingsretten.

Den hele Drabshistorie fra Borrehuset blev nu paa ny gennemgaaet, og Søren Møller tilstod, som han alt havde gjort paa Herredstinget, at han af Vaade var bleven Pejter Palmsens Banemand.

Landsommerne Adelaer og Storgaard affordre derefter Søren Møller, »at han for Retten ved Ed skal fri sig for, at han ikke i nogen Maade til denne Gerning af ond Vilje eller Forsæt haver skudt den døde ihjel og mindre i nogen ond Tanke haver taget til Bøssen, mens det af Vaade er sket.«

Det sværger Fangen dristigt paa.

Da fælde Landsdommerne hannem efter Lovens 6—11—1 og 8, »at han for Livet frifindes, men til den dræbtes Arvinger for Vaadegerningen at skulle betale 40 Lod Sølv, og dermed være han angerløs.«

Efter at denne milde Dom, som maatte lette mægtigt hos Søren Møller og ligeledes hos Marie Grubbe i Borrehuset, var fældet ved Landstinget, blev han atter ført tilbage til Nykjøbing Slot.

Da Sagen imidlertid tillige skulde frem for Højeste-



ret, førtes Søren Møller til Kjøbenhavn, hvor han blev indsat i Arresthuset og forblev der indtil Høsten, da det endelige Udfald kom⁷³).

Det var den 4. Avgust 1712, at den sørgelige Drabshistorie fra Borrehuset kom for Højesteret⁷⁴). Alle Vidner bleve her paa ny nøje gennemgaaede; og det lod straks til, at Landstingsdommen skulde blive stadfæstet; men da det under Forhandlingen for Retten fra flere Sider blev gjort gældende, at »Søren Møller ej havde ført et skikkeligt Levned forhen, men havde meleret sig i fremmed Handel og Kvindeforhold, saa han er berygtet for et Skarns Liv og Levned«, blev Slutningen, at Højesteretsdommen kom til at lyde paa, at Søren Møller burde arbejde i Jærn udi tre Aar paa Bremerholm, hvorhos han havde at betale Sagens Omkostning skadesløs.

Denne Dom fældedes for Højesteret 6. Avgust 1712.

Faa Dage efter sendtes følgende Ordre til Bremerholm⁷⁵):

„Delinquenten Søfren Søfrensen Møller, som formedelst sin begangne Misgierning, nemblig at schal have ihjelschudt een Skipper, nafnlig Peter Palmsteen, efter een over hanem d. 6^{te} hujus ergangen Høyeste Rættis Dom her paa Bremmerholm i Jern sluttet udi trei Aar schal arbejnde, ville Hr. Schouthbynact Welædle og Welb^r. Olau Judichær



herpaa Holmen lade indtage, udi Jern flaae samt Arbejde og Forflægning med Fangerne anviiſe.

Søe-Eftatens General C^{te} den 17^{de} Augusti 1712.

Gedde. B. Sedhman. B. Lassen."

»Derefter blev Fangen Nr. 449, Søfren Søfrensen, den 19. Augustii slaaet udi Jærn.«

Søren Møller vilde nu være kommen til at gaa i Arbejde og Jærn paa Bremerholm i de samfulde tre Aar, hvis ikke det havde skikket sig saaledes, at der under den store nordiske Krig var blevet Trang for Arbejdskraft oppe ved Kronborg. Men da der for at afhjælpe denne Trang bleve skikkede Fanger fra Bremerholm derop, var Søren Møller ogsaa med i disses Tal; den 4. Marts 1714 blev han sendt til Kronborg.

Om Søren Møller slap ud herfra, eller han døde i Lænkerne, kan ikke ses.

Men nede i Borrehuset ved Grønsund gik fremdeles Adelsmandsdatteren ovre fra Tjele Herresæde og ernærede sig armeligt og kummerligt i sin forladte Ensomhed.

»Endelig in Junio Anno 1718 døde i en høj Alderdom, men i megen fattig og slet Tilstand« den forladte Marie Grubbe⁷⁶).

»Fødes, svøbes, vugges, ammes,
lege, vokse, Tanker faa,

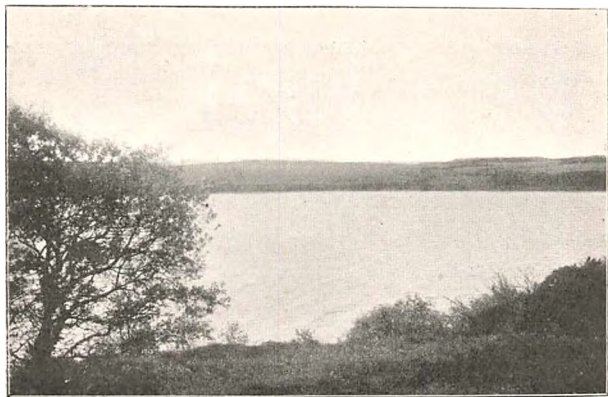
Glæde under Tvang annammes,
elske, bejle, giftes saa,
leve, lyde, rettes, aves,
immer halte ved et Haab,
ældes, svækkes, dø, begraves —
saa omtrent vort Levneds-Laab!«



Kallø Ruin.

ANNE GRUBBE





Tjele Sø.

Efter at Erik Grubbe i Aaret 1647 var bleven Enke-
mand, havde han en Tid som Vejlederske for
sine Smaapiger i sit Hus sit Søskendebarn Jomfru
Anne Grubbe, Datter af Peder Grubbe og Karen Rud
til Olstrup ovre paa Lolland.

Hvorvidt der har været Tanke om en ægteskabe-
lig Forbindelse mellem de tvende Søskendebørn, kan
ikke ses, kun det vides, at der intet Giftermaal kom
i Stand; men Jomfru Anne var ogsaa, som født 23.
Januar 1590, femten Aar ældre end Erik Grubbe.

Hun forblev ikke længe der i Huset, hvad maaske
havde sin Grund i, at hun 1648 — vist efter Fru

Rud¹⁾ — arvede Herlufstrup (nu nedlagt Hovedgaard, der udgør en Del af det nuværende Juellund i Bjeverskov Herred), saa Jomfruen derved fik sit eget selvstændige Hjem at passe og styre.

Hun tog sig med Iver og Flid af Herlufstrups Styrelse; men derfor kunde der nok indtræffe knappe Tider for hende, særlig naar Uheld slog sig til, og naar der paalagdes trykkende Skatter og stilledes mange offentlige Krav. Man lærer saadanne Forhold at kende af følgende Brev²⁾:

„Kiære Jørgen Seefeldt, synderlig goede Ven!

Gud were hos Eder och beuare Eder fra alt Dndt, som Eder fand were schadeligt enten till Siel eller Liff. Med lang Tachsigelse vil ieg Eder icke besuere for meget beuist Goede, hvilchet ieg altid findið med at giengielle, hvið Eder kiert ehr.

Effer som ieg haffuer bekommit Eders goede Schriffuelße anlangendið om godvilig Hielp til Floeden och Rigenß Vndsetning, saa ehr til Eder min gandske venlig Troe oc Begiering, att J vilde haffue mig vndschylbt hermed paa it Marstid for diße Marsagers Schyld, først, at Kornitt slog noget feil i Fiour for mig, dett andet, min vlychlige Tilstand aff Ildbrand, saa ieg haffuer saa megen Vdgift, saa ieg icke fand vdstaa att vdloffue nogett.

Jeg haffuer dog aff min Formue giffuet till Sorøe

100 Spedziß=Daler. Och wil ieg nu icke lenger op holde Eder med denne min velmente Schriffuelße, mens will nu och altid haffue Eder Gud allermegtigste befalit med mange goede Nætter, som ieg ønscher Eder.

Datum Helestrup, den 28. Octobris A^o 1653.

Anna Grubbe,
ægen Haandt

Opskrift:

Erlig och Welbyrdig Mand Jørgen Seefeld till Neeß, Danmarckes Rigenß Raad och Ro. Ma. Befahlings-Mand paa Ringsted Kloster, Landsdommer offuer Sieland, min synderlig goede Ven
venligen tilschicht.

(L. S.)."

Endskønt Jomfru Anne havde forladt Tjele, vedbleve dog hun og Erik Grubbe at staa i venlig Forbindelse med hinanden. Slægtskabsfølelsen bandt dem sammen. — I sin Tid havde Erik Grubbes Fader været en trofast Værge for sin Broderdatter³⁾; nu havde Sønnen taget Værgemaalet i Arv og vedblev at bære Omsorg for hende alle hendes Levedage, ja, endog efter hendes Død. Det ses deraf, at da Jomfruen døde i Aaret 1658, lod Erik Grubbe hendes Lig føre over til Jylland og jorde i Tjele Kirke. I Kirkens Væg lod han indsætte en blaa Sten og derpaa indridse følgende Mindeord⁴⁾:



„Her vnder soffver Erlig og Welbyrdig Jomfru, Jomfru Anna Grubbe Pederz=Datter til Herlufstrup, som var salig Hr. Peder Grubbis oc salig Fru Karen Ruds Datter til Alstrop, som døde i Sorøe Bye det Aar, Kongen af Suerrig beleirrit Kjøbenhavn. Gud unde hinder med alle troe Christne en glædelig Opstandelse paa Dommens Dag.“

Naar Jomfru Anne trods sin Frændes Venlighed og Omhu alligevel havde forladt hans smaa Piger, hans Hus og Hjem, er maaske Grunden at søge deri, at Erik Grubbe — som alt er anført — tog inden Døre en ufri Kvinde Anne Jensdatter. Denne Kvinde, der var født 1624, fik stor Magt over Erik Grubbe; hun blev hans Frillekone og fødte ham Datteren Anne eller Anna.

Der var saa ikke længere Plads eller Haab for den gamle, adelsbaarne Jomfru Anne Grubbe paa Tjele.

Men Frillekonen voksede sig fast der i Huset, særlig efter at hun havde født sin Husbond en Datter. Og som Aarene gik, og den lille Anne voksede til, lod Moderen ikke sin Husbond nogen Rist eller Ro, før han gav hende Løfte om at lade deres Datter lyse i Kuld og Køn. Det var paa den Tid, da Marie Grubbe efter sin forvildede Udenlandsrejse var vendt tilbage til Tjele som den fortabte Datter, og hendes Fader paa ny havde maattet forhjælpe hende til Giftermaal.



Dette Tidspunkt benyttede den ufri Kvinde klogeligt: Skulde der ofres saa meget paa den forfløjne Marie, maatte der ogsaa gøres noget for hendes skikkelige og uskyldige Anne!

Hun helmede ikke, før Erik Grubbe indgik til Kongen, med ydmyg Bøn og Begæring. Og fik han sig da ogsaa erhvervet følgende aabne Kongebrev⁵⁾:

„Christian V.

G. A. B. at efftersom os elskelige Erich Grubbe til Tielle for os allerunderdanigst haffuer ladet overdrage og tilkiendegiffue, hvorledis hand i sit Enche-fæde haffuer aflet en Daatter ved Naffn Anna Erichsdaatter, med allerunderdanigst Ansøgning og Begiering, at Wi aff høy og stor kongelig Naade allernaadigst vilde bevilge, at hun Arffuerettighed, Nafn, Vaaben, Rang og adelige Privilegier lige ved hans andre tvende Døttre, som hand i Egtestand aflet haffuer, maatte nyde og for hans rette Egtebarn holdis; da haffuer Wi effter hans herom allerunderdanigst giorte Ansøgning og Begiering aff voris kongelige, absolute, souveraine Magt og Myndighed allernaadigst bevilget og tilladt, saa og med dette vort aabne Breff allernaadigst bevilger og tillader, at for^{ne} Anna Erichsdaatter aff alle og enhver maa og schal achtis og holdis for be^m. Erich Grubbes rette, egte Daatter og Udelkonebarn i alle Maader,



item derhos føre de Grubbers Ruffn og Waaben og kaldis Jomfrue Anna Grubbe.

Disligeste ogsaa nyde samme Privilegier og Rang, som voris danske Adel nu nyder eller herefter nydendis vorder. Saavel som efter hendes Faders Død udi lige Arf og Deeling med hans andre tvende Døttre Fru Maria og Fru Anna Maria at gange.

Thi forbyder Wi alle og enhver, være sig af hvad Stand og Wilkor de være kunde, for^m Jomfru Anna Grubbe noget herudinden at bebreyde eller forekaste eller i andre Maader hende herimod, effter som forschreffuit staar, Hinder eller Forfang at gjøre eller gjøre lade i nogen Maader under trej Tusinde Rixdaler derfor til Mulct at udgiffue, foruden anden vilkorlig Straff effter Sagens Beschaffenhed.

Hvoeffter alle og enhver sig allerunderdanigst schal haffue sig at rette, under vor Hyllest og Naade.

Giffuet etc.

Havn, den 26. Novembris A^o 1673."

Dette var dog endnu ikke nok for Anne Jensdatter; hun maatte ogsaa have en Herregaard til sin Datter.

Frillekonen tog sig for at puge sammen Skilling til Skilling, de voksede og bleve til Dalere; men flere vare nok alligevel de, hun klemte Erik Grubbe af



med. Jydekvindens Sejghed og Ihærdighed vandt til sidst Sejr, saa hun naaede at faa Gaarden købt til sin lille Anne.

Hammergaard, som Ejendommen hed, laa vel inde paa Jyllands Højderyg, halvfjerde Mil Vest for Horsens, og Jorderne vare for en stor Del magre og sandede der i Hammer Sogn, Vrads Herred; men Hovedgaarden var dog langt fra at foragte. Der var baade til at komme dertil og derfra; thi Landevejen fra Vejle til Viborg løb nær forbi Hammergaard. I Aaret 1754 — og Gaarden var næppe vovere, da Anne Jensdatter købte den — havde den ikke mindre end tre Møller⁽⁶⁾: Hammer, Risbæk og Skærbæk. Og disse Møller gave ikke alene Frimaling til Hovedgaarden, men tillige i aarlig Indtægt 20—30 Tønder Rug og 24 Rdlr. 2 ŷ .

Hammergaard stod for Ager og Engs Hartkorn til 23 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. og Skovskyld 1 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. Der kunde aarlig til Gaarden saaes 70—80 Tønder Rug og en lignende Mængde Havre, samt 14—16 Tønder Boghvede. Der avledes aarlig 120—130 Læs Hø; saa der kunde opstaldes til Fedning 50 Stude og fødes 30 Bæster og Høveder foruden 120 Faar.

Hertil kom endnu Bøndergods til Hartkorn 205 Tdr. 3 Skpr. 1 $\frac{1}{2}$ Alb. og med Skov til Skyld 1 Td. 1 Skp. 1 Fdk. $\frac{2}{3}$ Alb.

Her vare alle Herligheder, baade Skove, Enge og Vandløb med hosliggende Møller. Hammermølleaaen snoede sig tæt forbi Gaarden, og mod Nord havde Skjerna sine Udspringskilder.

Nu manglede Anne Jensdatter blot en Ægtefælle til sin Datter; helst en Adelsmand maatte det være, siden ung Anne nu var lyst i Kuld og Køn som adelbaaren Jomfru.

Bejleren kom ogsaa. Her vinkede jo ikke alene en ung, velstaaende Jomfru med den rige Fader Erik Grubbe, men i Baggrunden tillige en Hovedgaard, der ikke var til at kimse ad. Bejleren var Ritmester Frederik Ulrik Ulfeldt, en Søn af den bekendte Korfits Ulfeldts yngre Broder, Ridder, Befalingsmand paa Halsted Kloster Flemming Ulfeldt til Orebygaard paa Lolland og Hustru Anne Elisabet von der Græben⁷⁾.

Og snart derefter kunde Anne Grubbe føre sin unge Husbond ind som Herre paa Hammergaard. Her kom der hurtigt Smaafolk. Og ved saadanne Lejligheder var Moderen Anne Jensdatter stadigt i længere Tid til Stede for at pleje og hygge om sin Datter og de smaa Børnebørn.

Men allerede 1679 døde Anne Grubbe bort fra sin Mand og sine Børn. Anne Jensdatter fortøvede da til Stadighed paa Hammergaard for at styre, raade og passe sine kære Børnebørn. Men da Ritmesteren igen indlod sig i Giftermaal, idet han 1681 ægtede



Jomfru Anne Magdalene Kruse, drog Svigermoderen atter tilbage til Tjele.

Her fortøvede Anne Jensdatter dog ikkun hos Erik Grubbe, indtil der blev Tale om, at Palle Dyre og Marie Grubbe skulde hjem til Tjele og styre for den gamle Fader; da rykkede Frillekonen bort for ikke mere at komme tilbage.

Anne Jensdatter havde imidlertid købt sig Nørgaard ved Nordenden af Viborg Sø, hvor hun kunde bo i Ro og Stilhed.

Glemte blev hun dog ikke. Svigersønnen nede fra Hammergaard maatte mangen god Gang ty til »Moder«, som han kaldte hende, og bede om Hjælp, naar han var i Pengetrang⁸⁾. Og disse Forstrækninger kunde paa Tider være saa store, at Svigermoderen selv maatte gøre Laan og udstede Pantebreve — saaledes en Gang til Hans Lange paa Asmild Kloster — for at kunne hjælpe sin salig Annes Smaabørn nede paa Hammergaard⁹⁾.

Anne Grubbes Børn skulde efter Kongens aabne Brev tage Arv efter deres Morfader; men det lader ikke til, at der er blevet tilkejsset dem ret meget. I det mindste klager deres Fader, Ritmesteren, 1693 til Kongen over, at det til hans Børn efter Erik Grubbe udlagte Jordegods var saa beladt med Gæld, at der ingen Rente kunde havees deraf, og langt mindre kunde der gives Haab om at redde Kapitalen. Ritmesteren

bønfalder derfor hos Kongen om Tilladelse til at maatte sælge dette Børnegods, saa der dog kunde blive lidt til de umyndiges Fremtarv¹⁰). Kongen giver ved aabent Brev af 2. Maj 1693 sit Samtykke hertil, dog saaledes, at Godset først tre Gange til Landsting skal oplyses og faldbydes, før det sælges. Ritmester Ulfeldt maatte da »annamme og oppebærge« den indkomne Kapital og paa Børnenes Vegne forsvarligen forestaa denne.

Frederik Ulrik Ulfeldt levede med sine Børn til 1699, da Døden brat hjemkaldte ham. Fru Anne Kruse derimod levede indtil Avgust 1730; men hvorledes hun har taget sig af sine Stifbørn, kan ikke ses.

Dog, saa længe den gamle Mormoder Anne Jensdatter paa Nørgaard endnu var i Live, tør man fuldt ud tro, at hun har rakt en hjælpende og værnende Haand til sine kære Datterbørn.

Og Anne Jensdatter fik Lov til at se Børnene vokse frem til Skelsaar og Alder. Hun overlevede baade sin gamle Husbond og sin unge Svigersøn. Først da den nu enlige Kvinde havde naaet sit 77de Aar, døde hun bort paa det stille Nørgaard; og blev hun derefter den 18. Marts 1701 jordet paa Graabrødre Kirkegaard i Viborg¹¹).

Erik Grubbe sad i sin høje Alderdom paa Tjele som en stakkels enlig, forladt og hjælpeløs Olding.

Anne Jensdatter havde forladt ham og boede paa Nørgaard, de to Døtre vare døde, og den tredje, Marie, var efter Skilsmissen fra Palle Dyre saa godt som død for den gamle Fader. Palle Dyre havde forstaaet at gribe Tøjlerne og styre; men nu var han ogsaa borte.

Da traadte den anden Svigersøn Jørgen Arenfeldt fra Rugaard til og tog hele Magten. For et Syns Skyld havde han Svogeren Ritmester Ulfeldt med; men det var Rugaardsmanden, der styrede.

Den 28. November 1690 fik de to Svigersønner gamle Erik Grubbe til at give dem Fuldmagt til at forvalte Tjele og alle hans andre Gaarde og øvrige Gods¹⁾.

Fra den Stund af tumlede Jørgen Arenfeldt med Gaardene, Godset og Svigerfaderen ganske efter sit eget Hoved.

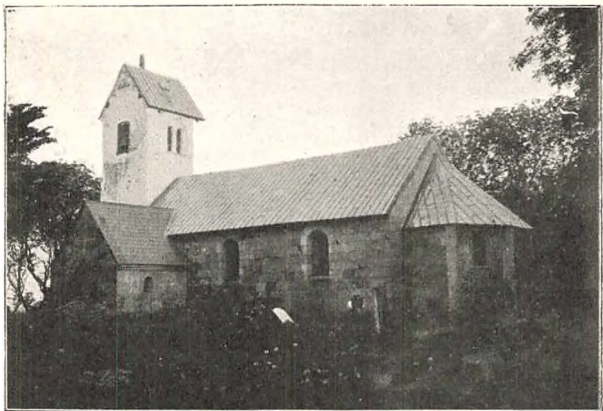
Erik Grubbe trængte til Penge — hed det sig — saa laante Svigersønnen ham den 22. September 1691 syv Tusinde Rigsdaler mod Pant i Tjele Hovedgaard og en Del Jordegods²⁾, kort efter 2,000 Rigsdaler³⁾ og til sidst 4,186 Rdl. 4 $\frac{1}{2}$ ⁴⁾.

Der er ingen Sandsynlighed for, at Jørgen Arenfeldt ejede saa mange Skillinger, som han gav Forestilling af, at han laante Svigerfaderen Dalere. Men



Erik Grubbe var sløvet, han skrev under; og Jørgen Arenfeldt fik de rare, sikre Obligationer, som han kunde give i Pant og stifte Laan paa i sin egen store Pengenød.

Fra 12. Januar 1692 gjorde Jørgen Arenfeldt den gamle Svigerfader helt umyndig. Han lod ved Lands-tinget tillyse⁵⁾, at hvis nogen vilde søge Erik Grubbe



Tjele Kirke.

eller forhandle med ham, da kunde det ej ske; men de maatte komme til ham, Svigersønnen.

Erik Grubbe havde nu naaet en Alder af 87 Aar.

Det maa have været en kæmpestærk Natur, der var givet ham i Arv, siden han havde kunnet bære og taale alt det meget, som han gennem de mange,

mange Aar selv havde læsset paa sine Skuldre, idet han paa ingen Maade havde været afholdende i nogen som helst Retning. Men nu var han ogsaa en svag Stakkel.

Saa døde Erik Grubbe der paa Tjele, ene og forladt, den 27. April 1692, hvorefter hans Lig blev stedet til Hvile ovre i Gaardens Kirke ved Siden af hans forlængst henfarne Frue, Fru Maren Juul.

Der blev nu en saa syndig Trætte og standende Strid imellem Arvingerne om Godsets Deling, at Kongen den 6. Avgust maatte beordre⁶⁾ Kristoffer Bartholin til Kaas, Gude Parsberg til Nørlund og Axel Seested til Timgaard til at træde sammen i en Kommission og se at faa Skifte og Deling bragt i Stand efter afgangne Erik Grubbe til Tjele. Siden hen — 15. Oktober — faar Kristoffer Lindenov kongelig Ordre⁷⁾ til at indtræde i samme Skiftekommission.

Paa Frisholt forfattede Kommissionsmedlemmerne den 18. November en Bekendtgørelse om, at Skifte og Deling vilde finde Sted, og lode de denne tillyse ved Landstinget⁸⁾.

Det var et stort Arbejde, der nu laa for: Gæld skulde anerkendes og betales, Fordringer inddrives, og dertil kom endnu det sværeste af det hele: al Tvist og Irring mellem Arvingerne skulde helst i Mindelighed forenes og bilægges; men kunde dette ikke ske,

da maatte Kommissionen kende og dømme Parterne imellem.

Jørgen Arenfeldt helmede ikke, før han fik reddet som sin Part baade Gammelgaard, Tjele, Vinge og Bigum. Palle Dyre havde beholdt Trinderup og Nørrebegsgaard; saa der kunde i Virkeligheden ikke blive stort til Ritmester Ulfeldts Part.

Ikke før den 1. Maj 1693 naaede Kommissionen fuldt ud til Ende med Arveskifte og Deling efter Erik Grubbe⁹⁾.

Da havde den salig Mand alt over Aar og Dag ligget i sin Grav i Tjele Kirke.

„Som J nu er, var vi i Live,
Som vi nu er, saa skulle J blive“



Henvisninger til Tingbøger og øvrige benyttede Kildeskrifter.

Erik Grubbe til Tjele.

¹⁾ Thiset: Danm. Adels Aarbg. XII, 159. ²⁾ Joh. Grundtvig: Medd. fra Rentek. Arkiv 1872, 41. ³⁾ s. St. ⁴⁾ Marm. Dan. Appendix S. 327 og medd. Afskrift fra Lærer H. Kristensen i Nøbbølle. ⁵⁾ Wiberg Præstestr. II, 121. ⁶⁾ Joh. Grundtvig: Medd. fra Rentek. Arkiv 1872, 187. ⁷⁾ Kirkestr. Saml. III, 2: 690. ⁸⁾ s. St. II, 2: 524. ⁹⁾ Personhstr. Tidskr. II, 116. ¹⁰⁾ Medd. f. Rentek. Arkiv 1872, 149. ¹¹⁾ Topgr. Saml. Papir i Rigsark. ¹²⁾ Viborg Landst. Skøde og Pantebg. 1635. ¹³⁾ Medd. fr. Rentek. Arkiv 1872, 64 og 65 ¹⁴⁾ s. St. 120. ¹⁵⁾ Jydsk Registr. 1646, Nr. 10, 406. ¹⁶⁾ s. St. II, 1648—51, S: 65. ^{16a)} s. St. ^{22/10} 36. ^{16b)} s. St. ^{4/12} 43. ¹⁷⁾ Jydske Tegnls. 1648, S: 112. ^{17a)} s. St. S. 44. ^{17b)} s. St. 1647, S. 302. ¹⁸⁾ Dan. Magz. IV, 155—60. ¹⁹⁾ s. St. I, 221. ²⁰⁾ Pontopp. Kirkestr. III, 171, derefter Zwergii sjæll. Kleresi 555 og Giessing Jubellærere II, 2: 331. ²¹⁾ Dansk Biogr. Lexik. Hæfte 44. 217. ²²⁾ Jydske Tegnls. XI, ^{15/7} 43. ²³⁾ Medd. fra Rentek. Arkiv 1872, S. 179. ²⁴⁾ Jydske Registr. 1641, S. 141. ²⁵⁾ Kirkestr. Saml. III, 6: 720. ²⁶⁾ Kr. IV^s Reces § 28. ²⁷⁾ s. St. ²⁸⁾ s. St. ²⁹⁾ Kr. Osterson Weylles Glossarium S 265. ³⁰⁾ Jydske Registr. 1641 S. 141. ³¹⁾ Dan. Magz. I, 224. ³²⁾ Jydsk Tegnls. XI. ^{20/9} 43. ³³⁾ Herredagsdombog 1649, S. 596. ³⁴⁾ Jydske Tegnls. 1643, S. 86. ³⁵⁾ s. St. 86 og 87. ³⁶⁾ s. St. XI, 94. ³⁷⁾ s. St. S. 95. ³⁸⁾ s. St. S. 94. ³⁹⁾ s. St. S. 95. ⁴⁰⁾ s. St. ⁴¹⁾ s. St. S. 105. ⁴²⁾ s. St. S. 127. ⁴³⁾ s. St. ⁴⁴⁾ Wiberg Præsthstr. I, 547. ⁴⁵⁾ Dan. Bigrf. Lexik. 43—47 Hæfte, S. 217. ⁴⁶⁾ Dan. Magz. I, 225. ⁴⁷⁾ Wiberg Præsthstr. I, 42. ⁴⁸⁾ Jydsk Tegnls. XI, 192. ⁴⁹⁾ s. St. S. 194. ⁵⁰⁾ s. St. S. 408. ⁵¹⁾ s. St. S. 206. ⁵²⁾ Herredagsdombog 1649, S. 596 o. f. ⁵³⁾ Jydsk Tegnls. XI, 276. ⁵⁴⁾ s. St. S. 278. ⁵⁵⁾ s. St. S. 278^b. ⁵⁶⁾ s. St. S. 428. ⁵⁷⁾ Herredagsdombog 1649. ⁵⁸⁾ Jydsk Registr. XI, 323^b. ⁵⁹⁾ s. St. S. 340. ⁶⁰⁾ Viborg Landstprk. 1647. ⁶¹⁾ Herredagsdombog 1649. ⁶²⁾ Giessing: Jubellærere II, 2: 331 o. f. ⁶³⁾ Herre-

dagsdombog 1649. ^{63 a)} Jydske Tegnl. XI, 101. ⁶⁴⁾ (Giessing: Jubellærere II, 2: 333. ⁶⁵⁾ Kirkhstr. Saml. IV, 1: 346—379. ⁶⁶⁾ Jydske Tegnl. XII, 80. ⁶⁷⁾ Jydske Registr. II, 160. ⁶⁸⁾ Jydske Tegnl. ^{9/11} 50. ⁶⁹⁾ s. St. ^{31/1} 51. ⁷⁰⁾ s. St. ^{27/1} 51. ⁷¹⁾ Trap: Danm. II, 165. ⁷²⁾ Jydske Registr. II, 487. ⁷³⁾ s. St. S. 530 og Jydske Tegnl. XII, 400. ⁷⁴⁾ s. St. S. 334, ^{2/4} 51. ⁷⁵⁾ s. St. ^{18/0} 50. ⁷⁶⁾ Jydske Registr. II, 506 og 508. ⁷⁷⁾ Hofmans Fundat. III, 360. ⁷⁸⁾ Dan Magz. VI, 211. ⁷⁹⁾ Saml. til jydsk Hist. og Topgrf. III, 2: 172. ⁸⁰⁾ s. St. III, 1: 114. ⁸¹⁾ s. St. II, 5: 273. ⁸²⁾ Aarsberetn. fra Gehejm. Arkiv II, 128. .

Anne Marie Grubbe.

¹⁾ Ove Juels Dagbg. Hist. Tidskr. III, 3: 593. ²⁾ Saml. for jydsk Hist. og Topgf. III, 3: 215. ^{2 a)} Kirkhstr. Saml. V, 2: 404. ³⁾ Aarsbert. fra Gehejark II, 122 og 128. ⁴⁾ Brasch: Vemmetofte I, 213. ⁵⁾ Sjæll. Landst. Skøde- og Panteprk. ^{10/3} 64. ⁶⁾ Benzons Stamtavler. ⁷⁾ Norsk Hist. Tidsskr. III, 118. ⁸⁾ Jydske Tegnl. XVI, 38. ⁹⁾ Fynske og Smaalandske Tegnl. X, 15. ¹⁰⁾ Lollands Landstprk. ^{15/3} 71. ¹¹⁾ s. St. ^{31/1} 72 o. f. ¹²⁾ s. St. ^{19/3} 73. ¹³⁾ s. St. ^{24/4} 72. ¹⁴⁾ s. St. ^{23/10} 72 ¹⁵⁾ s. St. ¹⁶⁾ s. St. ^{19/3} 73. ¹⁷⁾ s. St. ^{24/0} 73. ¹⁸⁾ s. St. ^{26/2} 73. ¹⁹⁾ s. St. ^{16/4} 73. ²⁰⁾ s. St. ^{14/5} 73. ²¹⁾ s. St. ^{19/3} 73. ²²⁾ s. St. ^{24/0} 73. ²³⁾ Kirkehstr. Saml. II, 5: 425 og III, 6: 401. ²⁴⁾ Lollands Landstprk. ^{1/6} 70. ²⁵⁾ s. St. ^{4/2} 74. ²⁶⁾ s. St. ²⁷⁾ s. St. ^{8/4} 74. ^{27 a)} Meddelt af Lærer H Kristensen i Nøbølle. ²⁸⁾ Højesterets Dombog 1674 B. ²⁹⁾ Norsk Hist. Tidskr. III, 118. ³⁰⁾ Viborg Landstprk. ^{7/11} 85. ³¹⁾ Becker: Trap II, 543. ³²⁾ Dan. Magz. III, 364. ³³⁾ Hübertz Aktstykk. vedk. Stad og Stift Aarh. II, 254. ³⁴⁾ Viborg Landstprk. ^{26/4} 86. ³⁵⁾ Wiberg Præstehist. III, 551. ³⁶⁾ Viborg Landstprk. ^{19/5} 86. ³⁷⁾ s. St. ³⁸⁾ Hübertz Aktstykk. Aarh. II, 257. ³⁹⁾ Viborg Landstprk. ^{14/7} 86. ⁴⁰⁾ Æbeltoft Bytingsprk. ^{21/9} 85. ⁴¹⁾ s. St. ^{22/3} 86. ⁴²⁾ s. St. ⁴³⁾ s. St. ^{19/4} 86. ⁴⁴⁾ s. St. ⁴⁵⁾ Viborg Landstprk. ^{18/6} 86. ⁴⁶⁾ Søren Hansen: Jydske Saml. III, 3: 151. ⁴⁷⁾ s. St. III, 3: 8 o. f. ⁴⁸⁾ Viborg Landst. Justitsprk. ^{8/11} 86. ^{48 a)} Højesterets Dombog 1686. I, 995. ^{48 b)} Højesterets Stævningsbog 1686 S. 289. ^{48 c)} Benzons Stamtavler. ⁴⁹⁾ Hist. Tidskr. III, 1: 432. ^{49 a)} s. St. S. 118. ^{49 b)} Benzons Stamtavler.

49c) Viborg Landst. Justitsprk. $12/6$ 84. 50) s. St. $21/10$ 92. 51) s. St. 91. 52) s. St. $26/5$ 87. 53) s. St. $18/4$ 88. 54) s. St. $16/11$ 88. 55) s. St. $14/11$ 89. 56) s. St. 57) s. St. $30/1$ 90. 58) s. St. $26/3$ 90. 59) s. St. $18/6$ 90. 60) s. St. $22/10$ 91. 61) s. St. $27/1$ 92. 62) s. St. $30/7$ 94. 63) s. St. $25/1$ 1708. 64) s. St. 65) s. St. 66) s. St. $20/4$ 08. 67) s. St. $18/7$ 08. 68) s. St. $6/12$ 08. 69) s. St. $7/12$ 08. 70) Hofmans Fundat. III, 118. 71) Meddelt af Professor Magnus Petersen.

Marie Grubbe.

1) Tycho de Hofman: Danske Adelsmænd III, 255. 2) Dansk Biogrf. Lexik. 45.—46. Hæfte, S. 350. 3) Klevenfeldt Stamtavle o. Famil. Urne. 4) Rigsarkivet: De danske Kongers Histr. Nr. 114. 5) Barse Herreds Tingbog $25/3$ 1662. 6) s. St. $30/9$ 62. 7) Norsk Histr. Tidsskr. III, 118. 8) Danske Saml. II, 3: 6. 9) Rigsarkivet: Dokum. ang. Gyldenløve. 10) Rigsark.: Personalhistr. Saml. Juli 1670. 11) s. St. 1661—1712. 12) Danske Saml. II, 3: 6. 13) Hofmans Fundat. III, 308 og 374. 14) Dansk Museum 2: 257. 15) Hofmans Fundat. III, 361. 16) V. Christensen: Saml. til jydsk Histr. og Tpgrf. II, 5. 273. 17) Viborg Landst. Justitsprk. $20/5$ 1682. 18) s. St. $28/3$ 83. 19) s. St. $16/9$ 84. 20) s. St. $28/1$ 85. 21) Jydske Tegnls. XVIII, 96—97. 22) s. St. S. 97. 23) s. St. S. 102. 24) s. St. S. 115. 25) s. St. S. 118. 26) s. St. S. 163. 27) s. St. S. 166. 28) Viborg Landst. Justitsprk. $15/5$ 89. 29) s. St. $7/8$ 89. 30) s. St. $11/6$ 89. 31) s. St. $27/2$ og $11/3$ 90. 32) s. St. $18/7$ 90. 33) s. St. $24/4$ 90. 34) Kommissionberetn: sml. Dansk Museum II, 257 o. fr. 35) s. St. 36) s. St. 37) s. St. 38) Jydske Tegnls. XVIII, 80—82. 39) s. St. S. 83. 40) Kommissionberetng. sml. Dansk Museum II, 257 o. fr. 41) s. St. 42) s. St. 43) s. St. 44) s. St. 45) s. St. 46) s. St. 47) s. St. 48) Jydske Tegnls. XVIII, 236. 49) Viborg Landst. Justitsprk. $1/9$ 91. 50) s. St. $30/3$ 92. 51) s. St. $21/2$ 92 og $31/7$ 94. 52) s. St. $22/3$ 93. 53) s. St. $23/8$ 94. 54) s. St. $21/3$ 94. 55) s. St. $31/3$ 1700. 56) s. St. $18/9$ 02. 57) Histr. Tidsskr. IV, 5: 220—221. 58) Højesterets Dombog 1708 A. S. 178. 59) Jydske Registr. 1707 Nr. 23, S. 25. 60) Jydske Tegnls. XXI, 427. 61) Højesteretprk. 1708 A, S. 178. 62) Skrivelse til Rentekam. $31/8$ 1708 Nr. 46. 63) s. St. 64) s. St. 65) Thots. Manuskript. Quart. Nr. 1878. 66) Tycho de Hofman: Danske

Adelsmd. III, 255. ⁶⁷⁾ Personalthstr. Tidsskr. II, 6: 84. ⁶⁸⁾ Jydske Hist. og Topgrf. Saml. III, 1: 404. ⁶⁹⁾ Falster Herreds Tingbog ⁸/₁ 1711. ⁷⁰⁾ Falster og Lollands Landst. Justitsprk. ¹⁶/₁₂ 11. ⁷¹⁾ Holbergs 89de Epistel sml. Hist. Tidsskr. III, 1: 124. ⁷²⁾ Falster og Lollands Landst. Justitsprk. ¹⁶/₁₂ 11 og ²⁷/₁ 12. ⁷³⁾ O. Nielsen: Kjøbhvn. Hist. VI, 317. ⁷⁴⁾ Højesterets Dombog 1712, S. 381. ⁷⁵⁾ Bremerholms Fanger, Protokl Nr. 2. ⁷⁶⁾ Kongl. Bibliotek: Thots Manuskript Qvart Nr. 1878, en adelig Slægtebog, hvor den ukendte Forfatter anfører den oprindelige og ældste Angivelse om Marie Grubbes Død i Juni 1718. Samme Forfatter har hos Lucoppidan († 1717) i dennes adelige Slægtebog tilføjet Bemærkningen: »Marie Grubbe døde armelig og elendig in Julii Anno 1718«

Arkivar Thiset har velvillig paavist, at Haandskriften er den ukendte Forfatters.

Klevenfeldt har til sine Stamtavler benyttet begge disse Kilder, og har han først anført Juli 1718, men senere rettet det til Juni. Angivelsen »i Juni 1718« blev derefter af Sandvig tilføjet i hans Oversættelse og Omarbejdelse af Tycho de Hofmans Danske Adelsmænd. (III, 255).

Anne Grubbe.

¹⁾ Danm. Adels Aarbg. XII, 160. ²⁾ Rigsarkivet: Adelsbreve Familien Grubbe. ³⁾ Klevenfeldt: Vedtegn. til Stamtavlen. ⁴⁾ s. St. og Meddelse fra Lærer S. Jensen i Foulum. ⁵⁾ Sjæll. Registr. 1673 Nr. 29, S. 230, henvist til Jydske Registr. 1673, Nr. 15, S. 562. ⁶⁾ Rigsarkivet: Topogr. Saml. paa Papir. ⁷⁾ Benzons Stamtavler. ⁸⁾ Viborg Landstprk. ²⁵/₄ 83. ⁹⁾ s. St. ¹⁴/₇ 84. ¹⁰⁾ Jydske aabne Breve ²/₅ 93, Nr. 19, S. 325. ¹¹⁾ Graabrødre Kirkebog i Viborg.

Slutning.

¹⁾ Viborg Landst. Justitsprk. ¹⁶/₁₂ 92. ²⁾ s. St. ²¹/₁₀ 91. ³⁾ s. St. ¹⁵/₆ 92. ⁴⁾ s. St. ⁵⁾ s. St. ²⁷/₁ 92. ⁶⁾ Jydske Tegnl. XVIII, 298. ⁷⁾ s. St. S. 304. ⁸⁾ Viborg Landst. Justitsprk. ²¹/₁₁ 92. ⁹⁾ s. St. ²⁷/₅ 95.

